

ΕΛΤΗΣ ΒΟΥΡΑΖΕΛΗ-ΜΑΡΙΝΑΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Β' ΕΞΑΓΓΕΛΙΟΝ Κ.Ο.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ-ΑΘΗΝΑΙ 1956

Δ9 +
Δ3 +
Δ4 -
Δ2 +
Δ7 -
7 +
51 -

Δ9
Δ3
Δ4
Δ2
Δ7
7
51

Δ9 +
Δ3 +
Δ4 -
Δ2 +
Δ7 -
7 +
51 -

James
George
John

SECRET AGENT
007

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΙΒΛΙΟ - ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΩΝ
ΓΕΡΑΣ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ
Κ. ΔΑΒΑΚΗ 83 - ΤΗΛ. 96-515
ΚΑΛΛΙΘΕΑ - ΑΘΗΝΑΙ

18329

JAMES BOND
007

ΕΛΕΝΗΣ ΒΟΥΡΑΖΕΛΗ - ΜΑΡΙΝΑΚΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΥ Μ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΔΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1956

818110N ↵ Σραγιοναρία εν Εγγάδι ↵

τοις ροσ ζογ αλισ. Ρυμανίη αλισοφ = μερω-
ρήσκο εδώ την Ρύμην.

Κατέχαβε την Ηρακλείαν και τη Μεσογειακά πόλεις. Καθώς
ιορχώντας ισόβιο την Εδραίουν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

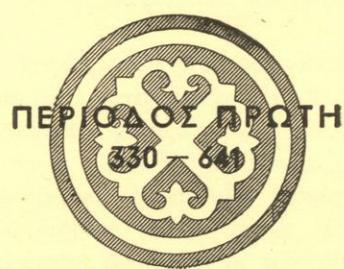

έφετεινή μας ιστορία περιλαμβάνει την περίοδον τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἀπὸ τὸ 330 μ.Χ. μέχρι τοῦ 1453 καὶ δύναται επειδὴ Βυζαντινὴ 'Ιστορία. Διότι κέντρον τῆς νέας Αὐτοκρατορίας εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, ίδρυθεῖσα εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας ἀποικίας τῶν Μεγαρέων Βυζάντιον.

'Η ιστορικὴ αὕτη περίοδος εἶναι ἐφάμιλλος εἰς δόξαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ἐποχὴν καὶ ἔχει παγκόσμιον σημασίαν. Τὸ Βυζάντιον, ἀγωνισθὲν ἐπὶ χίλια ἔτη, προεφύλαξε τὴν Δύσιν ἀπὸ τὰ στίφη τῆς 'Ανατολῆς, διέσωσε τὸν κλασσικὸν πολιτισμόν, ἡγάπτησε τὸν ἀρχαῖον 'Ελληνισμὸν καὶ διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν 'Ανατολήν.

Τὴν Βυζαντινὴν 'Ιστορίαν διαιροῦμεν εἰς τρεῖς περιόδους: α) 330—641, β) 641—1204 καὶ γ) 1204—1453. Κατὰ τὴν πρώτην συγκρούεται ὁ ἀρχαῖος κόσμος πρὸς τὸν χριστιανικὸν, ὁ ὅποιος τελικῶς διαμορφώνεται καὶ ἐπικρατεῖ. 'Η δευτέρα περίοδος (641—1204) εἶναι ἡ καθ' αὐτὸν βυζαντινὴ, διότι τὸ κράτος καθίσταται δύμοιογενές, ἥτοι ἑλληνικὸν καὶ αὐστηρῶς ὁρθόδοξον. 'Η ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀντικαθιστᾶ παντοῦ, εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις, τὴν λατινικὴν καὶ 'Ελληνες ἀναλαμβάνουν τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Κατὰ τὴν τρίτην περίοδον (1204—1453) δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ παλαιὸν Βυζαντινὸν κράτος ἐνιαῦν, ἀλλὰ τέσσαρας 'Ελληνικὰ κράτη, τὰ ὅποια τελικῶς ὑποκύπτουν εἰς τοὺς 'Οθωμανοὺς Τούρκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

1. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (306—337)

H

ΡΩΜΑΙ·ΚΗ αύτοκρατορία τὸν 3ον αἰῶνα ὠδηγεῖτο εἰς καταστροφήν, διότι οἱ βάρβαροι διέσπασαν τὰ σύνορά της καὶ εἰσέβαλον εἰς αὐτήν, ἐσωτερικῶς δὲ ἐπεκράτει ἀναρχία, λόγῳ φιλονεικιῶν καὶ ἀνικανότητος τῶν αὐτοκρατόρων.

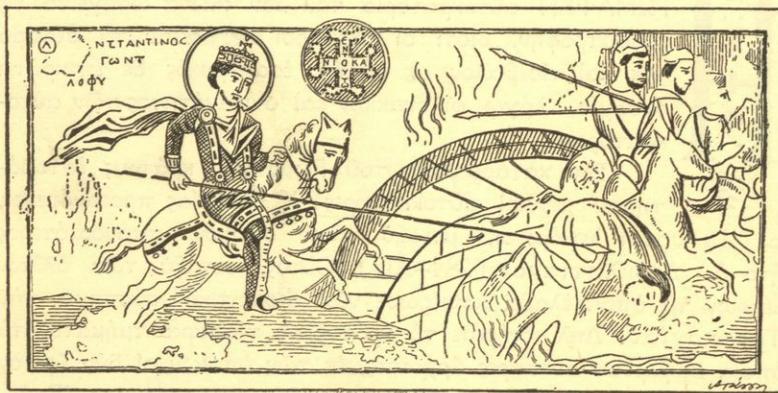
Τὴν κατάρρευσιν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐσταμάτησαν μερικοὶ αὐτοκράτορες, ἐξ Ἰλλυρίας προερχόμενοι, οἱ Ἰλλυριοὶ λεγόμενοι, μεταξὺ τῶν ὅποιων σπουδαιότερος ἦτο ὁ Διοκλητιανὸς (284—305). Οὗτος, μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων τὰ ὅποια ἔλαβε, καθιέρωσε νέον διοικητικὸν σύστημα, τὴν Τετραρχίαν. Δηλ. διήρεσε τὸ κράτος εἰς τέσσαρα τμήματα; τὰ ὅποια ἐκυβέρνων τέσσαρες ἄρχοντες, ἐκ τῶν ὅποιων οἱ δύο ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ αὐγούστου καὶ οἱ ἄλλοι δύο τοῦ καίσαρος. Ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τοῦτο τῆς Τετραρχίας, διότι ἀντελήφθη ὅτι εἰς ἄρχων, ὁ αὐτοκράτωρ, δέν ἐπήρκει εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἀχανοῦς Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ Διοκλητιανὸς ἐκυβέρνα τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἶχεν ἔδραν τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας, ὁ Μαξιμιανὸς τὴν Δύσιν μὲν ἔδραν τὸ Μιλάνον, ὁ καίσαρ Κωνστάντιος ὁ Χλωρὸς τὴν Γαλατίαν καὶ ὁ ἔτερος καίσαρ, ὁ Γαλέριος, τὴν Βαλκανικὴν μὲν ἔδραν τὸ Σίρμιον τῆς Σερβίας.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανός, κουρασμένος ἀπὸ τὴν διοίκησιν, παρητήθη, καθὼς καὶ ὁ Μαξιμιανός. Τότε οἱ δύο καίσαρες ἔγιναν αὐτοκράτορες καὶ προσέλαβον δύο ἄλλους καίσαρας, τὸν Μαξιμῖνον καὶ τὸν Σεβήρον. Ἐν ἔτος μετά τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ κράτος περιέπεσεν εἰς ἀναρχίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἀπέθανεν ὁ Κωνστάντιος

δ ἔχωρὸς καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Γαλατίας ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν σιών του Κωνσταντίνον.

‘Ο Κωνσταντίνος ἐγεννήθη ἀπὸ χριστιανὴν μητέρα, τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, τὸ 273. Ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν ἔλαβε μόρφωσιν στρατιωτικήν, διότι εἶχε λάβει μέρος εἰς πολλὰς ἐκστρατείας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνῆλθεν εἰς ἀνώτερα στρατιωτικὰ ἀξιώματα. ‘Ο στρατὸς ἤγαπησε πολὺ τὸν Κωνσταντίνον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του τὸν ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα.

Συγχρόνως εἶχον ἀναγορευθῆναι καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες, ὥστε τὸ 306 ὑπῆρχον τὸ ὅλον ἐξ εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος, ὁ Κωνσταντίνος, ὁ Μαξέντιος, ὁ Μαξιμιανός, ὁ Μαξιμῖνος, ὁ Σεβῆρος καὶ ὁ Γαλέριος.

1. Κωνσταντίνος ὁ Μέγας

(Μικρογραφία θου αἰῶνος, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων)

‘Αποθανόντων δὲ τριῶν ἐξ αὐτῶν, ἔμειναν δύο εἰς τὴν Δύσιν, ὁ Κωνσταντίνος καὶ ὁ Μαξέντιος, καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Μαξιμῖνος. ‘Επίσης προσετέθη καὶ ὁ Λικίνιος, ὁ δόποιος διεδέχθη τὸν Γαλέριον.

Οἱ τέσσαρες οὕτοι αὐτοκράτορες ἐνωρὶς ἦλθον εἰς σύγκρουσιν. Κύριος εἰς τὴν Δύσιν ἔμεινεν ὁ Κωνσταντίνος, ἀφοῦ ἐνίκησε παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως (312) τὸν Μαξέντιον, ὁ δόποιος ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμόν. ‘Επίσης εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Λικίνιος μετὰ ἐν τῷ ἔτος (313) ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του Μαξιμῖνον καὶ ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέμειναν δύο, ὁ Κωνσταντίνος εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Λικί-

νιος είς τὴν Ἀνατολήν, ὁ ὄποιος ἔλαβε σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ πρώτου. Οὔτε ὅμως ἡ συγγένεια ἐπέφερε τὴν πλήρη συνεννόσιν, διότι δὲν ἐβράδυναν ἀμφότεροι νὰ περιπλακοῦν εἰς πόλεμον (323), κατὰ τὸν ὄποιον ὁ Λικίνιος ἡττήθη καὶ συλληφθεὶς ἐφονεύθη, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Ο Μ. Κωνσταντῖνος, ἐκτὸς τῶν ἔξαιρέτων στρατιωτικῶν ἀρετῶν, εἶχε καὶ πολιτικὰ προσόντα, τὰ ὄποια τὸν ἀνέδειξαν μεγάλην προσωπικότητα. Τὰ σπουδαιότερα δὲ γεγονότα τῆς βασιλείας του ἥσαν ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπισήμου θρησκείας τοῦ κράτους καὶ ἡ μεταφορὰ τῆς πρωτευούσης ἀπὸ τῆς Ρώμης εἰς

2. Ἡ Ἁγία Ἐλένη ἀνευρίσκουσα τὸν Τίμιον Σταυρὸν
(Μικρογραφία 9ου αἰώνος, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων.)

τὴν νέαν πόλιν, τὴν ὑπὸ αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡδη ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ὁ Κωνσταντῖνος ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς τοὺς χριστιανούς, διότι ἀπὸ τὴν μητέρα του ἐγνώρισε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ παρετήρησεν εὐφυῶς ὅτι τὴν νίκην του κατὰ τοῦ Μαξεντίου ἐκέρδισαν οἱ χριστιανοί, οἱ ὄποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετέλουν τὸν στρατόν του, ἐνῷ ὁ στρατὸς τοῦ Μαξεντίου ἦτο ἐθνικὸς (εἰδωλολάτραι). Ἀναφέρεται δηλαδὴ ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἐνῷ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Μαξεντίου, εἶδεν εἰς τὸν οὐρα-

νὸν φωτεινὸν σταυρὸν μὲ τὰς λέξεις ἐν τούτῳ νίκα. Βραδύτερον δὲ Κωνσταντῖνος ἔθεσε τὰς λέξεις ταύτας εἰς τὴν σημαίαν του καὶ προεκάλει τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀγωνίζωνται ἡρωϊκῶς.

Ἐν ἔτος μετά τὴν νίκην του κατά τοῦ Μαξεντίου, δὲ Κωνσταντῖνος, ἔχων σύμφωνον καὶ τὸν Λικίνιον, ἔξέδωκε (313) διάταγμα ἀνεξιθρησκείας, τὸ γνωστόν, ὃς Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων, διὰ τοῦ ὅποιου χριστιανοὶ καὶ εἰδωλολάτραι ἡσαν ἐλεύθεροι νὰ λατρεύουν τὸν θεὸν τῆς ἐκλογῆς των. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη πλήρης ἐλεύθερία καὶ ἴσοτης πασῶν τῶν θρησκειῶν. Βραδύτερον δὲ Μ. Κωνσταντῖνος, ὅταν ἀπέβη μονοκράτωρ, κατεδίωξε τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐκτρύχθη ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲ ὅποιος διεδόθη εὐρέως, καὶ δλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἐβαπτίσθη (337).

Δὲν ἡκολούθησεν δὲ Κωνσταντῖνος μόνον εἰς τὴν θρησκείαν τὴν ὁρθὴν ὁδόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἄμυναν τοῦ κράτους ἐπέδειξεν ἔξοχον δραστηριότητα. Ήξέησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπολλήλων, διαιρέσας τὰς ὑπηρεσίας εἰς τέσσαρας μεγάλους κλάδους. Πάντων δὲ τούτων εἶχεν δὲ αὐτοκράτωρ τὴν ἄμεσον ἐπιβλεψιν, ὡστε ὅλαι αἱ ἔξουσίαι συνεκεντρώθησαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀπόλυτος μοναρχία· σύγκλητος, ὑπατοὶ καὶ λοιπὰ ἀξιώματα ἔληξαν. Τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος κατέστη Ἱερόν, οἱ δὲ ὑπήκοοι ὥφειλον νὰ τὸν προσκυνοῦν. Οὐ Κωνσταντῖνος ἐνόμιζεν ἔαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐδιδεν εἰς ἔκάστην του πρᾶξιν Ἱερὸν χαρακτῆρα καὶ ἐπενέβαινεν εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑκκλησίας, παρακαθήμενος μετὰ τῶν ἐπισκόπων, ὡς ἐὰν ἦτο εἰς ἔξ αὐτῶν.

Διὰ τὴν καλυτέραν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, ηὔξησεν δὲ Κωνσταντῖνος τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 90 (βραδύτερον εἰς 120) καὶ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς διοικητὰς τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Ομοίως δὲ αὐτοκράτωρ ἐμείωσε τὴν βαρεῖαν φορολογίαν. Ἐκαμενοὶ κοινωφελῆ ἔργα καὶ μέ τὰ ἔξαίρετα κυβερνητικὰ προσόντα του ἀναδιωργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος του.

Πρὸς ἔξασφάλισιν δὲ τῆς ζωῆς τῶν ὑπηκόων του καὶ διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ηὔξησε τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ του, δὲ ὅποιος ἐκινεῖτο συνεχῶς καὶ ἀμέσως ἐφθανεν εἰς κινδυνεῦον σημεῖον τῶν συνόρων. Ἐπὶ Κωνσταντίνου δὲ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο περὶ τὰς 500 χιλιάδας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μισθοφορικός. Ξένοι,

δηλαδή, ώς οἱ Γερμανοί, κατέλαβον σημαντικὴν θέσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ βαθμηδὸν εἰσῆλθον καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς αὐτοκρατορίας, μὲ σοβαρὰ ἐπακόλουθα διὰ τὴν ἴστορίαν αὐτῆς.

Κατὰ μῆκος τῶν συνόρων τοῦ κράτους του ὁ Κωνσταντῖνος ἔγκατέστησε στρατιώτας μὲ τὰς οἰκογενείας των, δώσας εἰς αὐτοὺς γαίας πρὸς καλλιέργειαν καὶ ὑποχρεώσας νὰ σπεύσουν εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον. Πρὸς καλυτέραν ἄμινι αν τοῦ κράτους, ἐστρατολόγησε τοὺς βαρβάρους τῶν συνόρων καὶ ἐσχημάτισεν εἰδικὰ σώματα, τὰ διποῖα προθύμως παρεῖχον τὴν στρατιωτικὴν των ὑπηρεσίαν ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου. Τοὺς βαρβάρους τούτους τῶν συνόρων ὠνόμαζον συμμάχους.

Μετὰ βασιλείαν τριάκοντα ἔτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν, ἀφοῦ ὑπεστήριξεν ἰδιαιτέρως τὸν Χριστιανισμὸν, ὁ δόποιος ὁριστικῶς ἐπεκράτησεν. Οἱ ἔθνικοι ἴστορικοὶ ἐκτοξεύουν πολλὰς ὑβρεῖς κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ Ἐκκλησία ὅμως τὸν ἀνεκήρυξεν Ἰσαπόστολον καὶ κατέταξεν αὐτὸν καὶ τὴν μητέρα του Ἀγίαν Ἐλένην μεταξὺ τῶν ὄγίων. Ἐπίσης ἡ ἴστορία ὠνόμασε τὸν Κωνσταντῖνον Μέγαν, διότι ὅντως ἀνεδείχθη εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Οἱ Κωνσταντῖνος ὑπεστήριξε τὸν Ἑλληνισμὸν μὲ τὴν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσης τοῦ κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ δόποια εύρισκετο εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἑλληνισμὸς ἔλαβεν ἵσχυρὰς δυνάμεις καὶ βαθμηδὸν ἔδωσεν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμῆμα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

2. Ἡ κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως = ποριανη, δρυς ονειρούνται γενναράτης της θεούς.

Τίνας λόγους εἶχεν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του εἰς τὴν Ἀνατολήν; Πρῶτον, ἔτρεφε μικρὰν συμπάθειαν πρὸς τὴν Ρώμην, ἡ δόποια ἥτο κέντρον τῆς εἰδωλολατρείας καὶ διετήρει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος. Μετὰ τὴν νίκην ἰδίως κατὰ τοῦ Λικινίου, ὁ Κωνσταντῖνος ἐσχημάτισε τὴν πεποίθησιν ὅτι τό μέλλον ἀνῆκεν εἰς τοὺς χριστιανούς, ἀπὸ τοὺς δόποιούς οἱ περισσότεροι εύρισκοντο εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁμοίως ἀντελήφθη ὁ Κωνσταντῖνος ὅτι ἡ παλαιὰ Ρώμη ἥτο πολὺ μακρὰν καὶ δὲν ἥτο δυνατὸν νὰ ἀποκρούωνται εὔκόλως οἱ ἔχθροι τοῦ

κράτους Γότθοι καὶ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι ἡπείλουν τὰς χώρας τὰς κειμένας πλησίον τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Ἀσίας.

Εἴλκυσεν ἐπίσης τὴν προσοχὴν τοῦ Κωνσταντίνου ἡ ἔξαίρετος γεωγραφικὴ θέσις τῆς νέας πόλεως, ὅπου πρό χιλίων ἑτῶν οἱ Μεγαρεῖς ὑπὸ τὸν Βύζαντα εἶχον κτίσει ἀποικίαν, ὁνομασθεῖσαν ἐκ τοῦ οἰκιστοῦ Βυζάντιον. Ἡ Κωνσταντινούπολις, εύρισκομένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον τῆς Εύρωπης καὶ ἀπέναντι τῆς Ἀσίας, κατέστη ἀπὸ στρατιωτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως τὸ φυσικὸν κέντρον τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνταπεκρίνετο δὲ πλήρως πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας αὐτῆς.

Αἱ ἔργασίαι τῆς ἀνοικοδομήσεως ἥρχισαν τὸ 326, συμφώνως πρὸς τὸ πολεοδομικὸν σχέδιον τῆς ἐποχῆς, μὲν ἀνάκτορα, ἄγοράς, ἴπποδρομον, στοάς, ἐκκλησίας, λουτρά, ὑδραγωγεία κ.ἄ. Πρὸς διακόσμησιν δὲ τῆς νέας πρωτευούσης μετέφερεν ὁ Κωνσταντίνος ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας καὶ ἵδιως ἀπὸ τὴν Ρώμην ὥραϊα ἔργα τέχνης.

Τὴν 11 Μαΐου τοῦ ἔτους 330 ἐτελέσθησαν ἐπισήμως τὰ ἔγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὅποια ὠνομάσθη, ὅπως ὑπῆρχεν ἀρχαία Ἑλληνικὴ συνήθεια, ἐκ τοῦ ὄνόματος τοῦ ἰδρυτοῦ. Ὁ Κωνσταντίνος περιέβαλε τὴν πόλιν μὲν ἰσχυρὸν τεῖχος, ὅπως καὶ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες. Διὰ τοῦτο κατώρθωσεν ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ διαγράψῃ μακραίωνα ἱστορίαν καὶ νὰ ἀντισταθῇ νικηφόρως ἐπὶ 11 αἰῶνας κατὰ ποικίλων ἐπιδρομέων (1453).

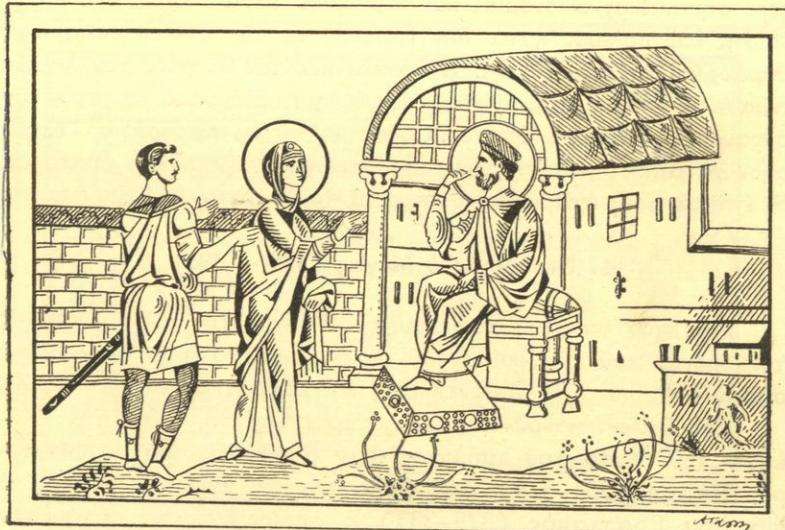
(3)

~~3.~~ 'Ο Κωνστάντιος (337—361) καὶ ὁ Ἰουλιανὸς (361—363)

Όλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὁ Μ. Κωνσταντίνος διένειμε τὸ κράτος του εἰς τοὺς τρεῖς υἱούς του καὶ δύο ἀνεψιούς του, οἱ ὅποιοι ὅμως ἥλθον εἰς σύγκρουσιν. Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κωνστάντιος, ἔζοντώσας πάντα τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἀνέκηρύχθη αὐτοκράτωρ. Δύο μόνον ἔξαδελφοί του διεσώθησαν, ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἰουλιανός, τοὺς ὅποιους περιορίσας ὁ Κωνστάντιος εἰς μονήν αὐστηρῶς ἐπέβλεπεν.

Ο Κωνστάντιος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔγινε πρόξενος θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι δέν ἤκολούθησε τὸ δόγμα τοῦ πατρός του, εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὅμως εἶχεν ἐπιτυχίας, διότι ἐνίκησε τοὺς Σαρμάτας εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Εἰς τὴν

Δύσιν κατὰ τῶν Ἀλαμανῶν ἀπέστειλε τὸν ἔξαδελφόν του Ἰουλιανόν, ὁ ὅποιος τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἀπώθησεν, ἐπιδείξας μεγάλα στρατιωτικὰ προσόντα. Ὁ φιλύπποπτος Κωνστάντιος προσεπάθησε νὰ ὀλιγοστεύσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Ἰουλιανοῦ, φοβούμενος τὴν δύναμιν του, ἀλλ’ ἵτο πλέον ἀργά· ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν Ἰουλιανόν. Ὁ Κωνστάντιος ἔσπευσεν ἐναντίον τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἀλλ’ ἀπεφεύχθη ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος, διότι καθ’ ὅδὸν ἀπέθανε καὶ μόνος κύριος τοῦ κράτους ἔμεινεν ὁ Ἰουλιανὸς (361).

3. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης
(Μικρογραφία 10ου αἰώνος, ἐν τῇ Βατικανῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ρώμης)

‘Ο νέος αὐτοκράτωρ εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν, πρὸς τὴν ὅποιαν ἡσθάνετο βαθὺν θαυμασμὸν καὶ ἀγάπην. Εύθὺς δέ ὡς ἔγινεν αὐτοκράτωρ, προσεπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀνοίξας τοὺς ἀρχαῖους ναοὺς καὶ διώξας τοὺς χριστιανούς. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐνόμισεν ὁ Ἰουλιανὸς ὅτι θὰ ἐπανήρχιζεν ἡ καλλιέργεια τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ ἡ ὀνάπτυξις τῶν Καλῶν Τεχνῶν, ἡ ὥραιότης τῶν ὅποιων τὸν εἶχε καταγοητεύσει.

‘Αλλ’ ἀτυχῶς αἱ πνευματικαὶ ἀσχολίαι ἡμπόδισαν τὸν Ἰουλιανὸν νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἡ ἀρχαία θρησκεία μέ τούς Ὀλυμπίους θεοὺς εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. ‘Ο Ἰουλιανός, διὰ τῆς προσπαθείας του ὅπως ἀνασυστήσῃ τὴν εἰδωλολατρείαν, προεκάλεσε τὴν ὁργὴν τῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι τὸν ὠνόμασαν ἢ π ο σ τ ἄ τ η ν καὶ π α ρ α β ἄ τ η ν.

Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν καὶ οἰκονομικὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς χώρας ὁ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἔξαρτος αὐτοκράτωρ, διότι ἐπέφερε σημαντικὰς οἰκονομίας καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Ἀνέλαβεν ἐπίσης καὶ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν ὅποιον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν (363). Ὁλίγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου του, λαβὼν αἷμα ἐκ τοῦ τραύματος, ἀνέκραξε, στρέψας τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν οὐρανόν: «Νενίκηκας, Χριστέ». Οὐδεὶς μετ’ αὐτὸν αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἔθνικὴν θρησκείαν, δριστικῶς δὲ ἐπεκράτησεν ὁ Χριστιανισμὸς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ.

4. Θεοδόσιος ὁ Μέγας (379 – 395)

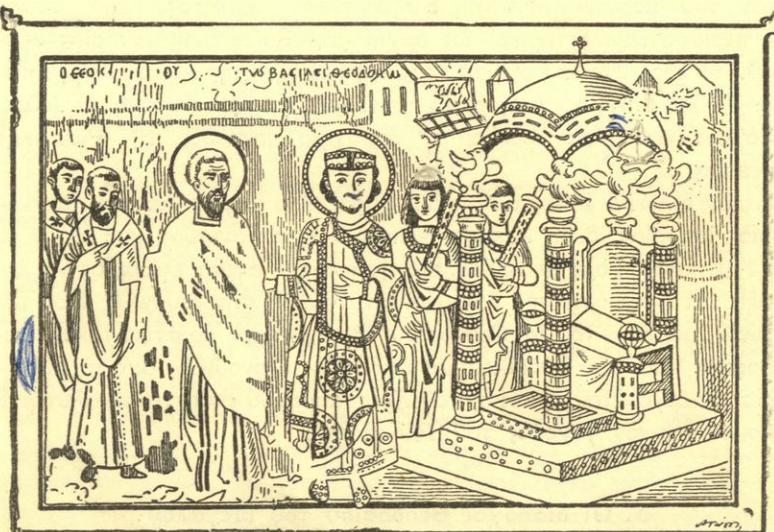
Ἄπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλιανοῦ μέχρι τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν θρόνον τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου (379) ἐβασίλευσαν κατὰ σειρὰν ὁ Ἰοβιανός, ὁ Βαλεντινιανός καὶ ὁ Γρατιανός.

Ἐπὶ Βαλεντινιανοῦ ἡ αὐτοκρατορία διηρέθη, διότι τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος εἶχεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Βάλης (364–378). Τὸν Βαλεντινιανὸν θανόντα διεδέχθη ὁ νιός του Γρατιανὸς (375–333), ὁ ὅποιος διώρισεν αὔγουστον τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους τὸν στρατηγὸν Θεοδόσιον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου ἔξησφαλίσθη δριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι ἔλαβε μέτρα κατὰ τῆς ἐδωλολατρείας, ἔκλεισε τοὺς ἀρχαίους ναοὺς καὶ ἔξεδωκεν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῶν αἵρετικῶν. Ὡς τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ κατάργησις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων (394).

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Γρατιανοῦ εἰς τὴν Λυών ὁ Θεοδόσιος ἐπενέβη εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τὴν διακυβέρνησιν ὄλοκλήρου τοῦ Κράτους, ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ. Κατὰ τὴν 15ετῆ βασιλείαν του ὁ Θεοδόσιος ἐπέδειξεν ἔξαρτα πολιτικὰ καὶ στρατηγικὰ προσόντα, διότι ἔρρυθμισε τὸ διοικητικὸν σύστημα,

κατέπινξε τὰς ἐναντίον του ἐπαναστάσεις καὶ ἔχειρίσθη ἐπιδεξίως τὰ μεγάλα ζητήματα τῆς χώρας. Ἰδιαιτέρως ἐφρόντισεν ὁ Θεοδόσιος διὰ τὴν ἀμυνὴν τῶν συνόρων τοῦ κράτους, διοργανώσας πρὸς τοῦτο ἴσχυρὸν στρατόν. "Οθεν δικαίως ὡνομάσθη Θεοδόσιος ὁ Μέγας καὶ κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν εἰς ἵσην μοῖραν μὲ τὸν Κωνσταντίνον τὸν Μέγαν, διότι ἀμφότεροι εἶναι ἰδρυταὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ θεμελιωταὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Κατακρίνεται μόνον τὸ βίαιον καὶ ὄρμητικὸν τοῦ χαρακτῆρος.

4. Θεοδόσιος ὁ Μέγας μετὰ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ
(Μικρογραφία 9ου αἰῶνος, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων)

τοῦ Θεοδοσίου, ὁ ὄποιος, ἔνεκα τοῦ φόνου ὀλίγων ἀξιωματικῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διέταξεν ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν Ἱππόδρομον. "Ανω τῶν 7.000 ἀνθρωποί ἐφονεύθησαν. "Ο-ταν ὅμως προσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁ Θεοδόσιος διὰ νὰ κοινωνήσῃ, ὁ περίφημος ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων Ἀμβρόσιος τοῦ ἀπτηγόρευσε τὴν θείαν κοινωνίαν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ὑπεχρεώθη νὰ μετανοήσῃ δημοσίᾳ.

"Ο Θεοδόσιος ἀπέθανε τὸ 395 εἰς τὸ Μιλάνον, ἀφοῦ εἶχε διανείμει τὸ κράτος του εἰς τοὺς δύο υἱούς του, Ἀρκάδιον καὶ Ὁ-

νώριον, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔλαβε τὴν Ἀνατολὴν (Ρουμανίαν, Μακεδονίαν, Ἀσίαν, Πόντον, Αἴγυπτον) καὶ ὁ Ὄνωριος τὴν Δύσιν (Ιταλίαν, Ἀφρικήν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀγγλίαν).

Ἡ διαίρεσις αὐτῆς ἡ τελευταία. Εἰς τὸ ἔξης δέν ἐνώνεται τὸ Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικὸν κράτος. Τὸ Δυτικὸν δέχεται ἐπιδρομὰς βαρθάρων, εἰς τοὺς ὅποιους τελικῶς ὑποκύπτει, ἐνῷ τὸ Ἀνατολικὸν διατηρεῖται ἐπὶ 1000 ἔτη καὶ παίζει σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν παγκόσμιον ιστορίαν, ἐκχριστιανίζεται καὶ ἐξελληνίζεται καὶ ὑπὸ τὴν νέαν του μορφὴν λέγεται Βυζαντινὸν κράτος. Διὰ τοῦτο οἱ περισσότεροι ιστορικοὶ ὡς ἀρχὴν τῆς Βυζαντινῆς ιστορίας θεωροῦν τὸ ἔτος 395 καὶ ὅχι τὸ ἔτος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (330). Μὲ τὸ ἔτος αὐτὸν τελειώνει ἡ προβυζαντινὴ περίοδος, ἡ ὅποια εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ τελευταία περίοδος τῆς Ρωμαϊκῆς ιστορίας.

Ἐν συνόψει ὁ 4ος μ.Χ. αἰών ἀποτελεῖ σταθμὸν διὰ τὴν παγκόσμιον ιστορίαν, διότι ἐνίκησε τελικῶς ὁ Χριστιανισμός, καθ' ὃσον μὲ τὴν μεγάλην μορφὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀφέθη ἔλευθερος νὰ διδάξῃ καὶ ἐφαρμόσῃ τὴν διδασκαλίαν του. Μὲ τὴν ἄλλην ἐξ ἵσου μεγάλην μορφὴν τοῦ Μ. Θεοδοσίου ἐθριάμβευσεν δριστικῶς καὶ διεμορφώθη διὰ τῶν συνόδων καὶ ἐνισχύθη οἰκονομικῶς διὰ τὸ φιλάνθρωπον ἔργον του. Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κοσμοϊστορικὸν γεγονός τοῦ 4ου αἰώνος.

(5)

(6)

5. Οἱ διάδοχοι Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου.

Τὸ Ἀνατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος

Οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοδοσίου ἐφάνησαν ἐντελῶς ἀνίκανοι ὅπως κυβερνήσουν τὸ κράτος. Ὁ Ἀρκάδιος (395—408) ἦτο 18 ἔτῶν, ~~διαισχορία~~ ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐπετροπεύετο ἀπὸ τὸν Εὐτρόπιον, ἄνθρωπον διεφθαρμένον, διότι διὰ μηχανορραφιῶν ἐπέτυχε ~~καὶ~~ ~~καὶ~~ ἀνέλθη εἰς τὰ ἀνώτατα τιμητικὰ ἀξιώματα τοῦ Βυζαντίου. Κατὰ ~~δαριδόν~~ τὸν ιστορικὸν Ζώσιμον ὁ Εὐτρόπιος διηγύθεν τὸν Ἀρκάδιον, ὃς ἐνοιεύεται πρόβατον: «Ἐκυρίευεν Ἀρκαδίου καθάπερ βοσκήματος». Ὅπως διατηρήσῃ δὲ τὴν ἐπιρροήν του ὁ Εὐτρόπιος, ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀρκάδιον σύζυγον τὴν Εύδοξίαν, κόρην Γερμανοῦ στρατηγοῦ. Τὰ πολλὰ

λάθη, οί παρανομίαι καὶ οἱ ἐκβιασμοὶ κατέστησαν τὸν Εὔτρόπιον τόσον μισητόν, ὥστε καὶ αὐτὴ ἡ αὐτοκράτειρα Εύδοξία ἐνόμισε φρόνιμον νὰ μὴ τὸν εύνοῃ. Βραδύτερον ὁ μὲν Εὔτρόπιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἐπὶ προδοσίᾳ, ἡ δὲ μεγάλη περιουσία του ἐδημεύθη.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐταπείνωσαν τὸ Βυζάντιον οἱ Γότθοι καὶ οἱ Ούννοι, τὸ δὲ Κράτος εύρισκετο εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ. Εὐτυχῶς ὅμως ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου ἵκανώτατος πολιτικὸς ὁ Ἀνθέμιος ἀνέλαβεν εἰς χεῖράς του τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους καὶ ἀντεπεξῆλθεν μετὰ δεξιότητος κατὰ τῶν ἐπιδρομέων.

Τὸν Ἀρκαδίον διεδέχθη ὁ ἑπταετής υἱός του Θεοδόσιος Β' ὁ Μικρὸς (408—450), ὅστις ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἀνθέμιου (μέχρι τὸ 414), ἀναλαβόντος τὴν κατασκευὴν νέου μεγάλου τείχους, ἵκανον νὰ συμπεριλάβῃ τὸν αὐξηθέντα πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινούπολεως.

Ο Ἀνθέμιος διηύθυνε τὰ πράγματα μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ δεξιότητα. Δι' αὐτὸ εἶχε μεγάλας ἐπιτυχίας καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἔξωτερικὸν. Κατέστησεν ὁ Ἀνθέμιος ἀγαθὸς καὶ φιλικὸς τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν καὶ μὲ τὴν Περσίαν, ἐνίκησε τὸν βορείως τοῦ Δουνάβεως Ούννους καὶ ἐγκατέστησε περιπολίας πλοίων εἰς τὸν Δούναβιν διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διαβάσεις Ούννων καὶ Γερμανῶν νοτίως τοῦ Δουνάβεως. Εἳναν αὐτὸ τὸ ὄρατον μέτρον τοῦ Ἀνθέμιου ἐτηρεῖτο καὶ εἰς τὸ μέλλον, θὰ ἀπηλλάσσετο ἡ Βαλκανικὴ χερσόνησος καὶ ἴδιατέρως ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς καὶ καταστροφὰς τῶν διαφόρων λαῶν. "Ολα αὐτὰ δεικνύουν τὴν ὁξυδέρκειαν τοῦ Ἀνθέμιου, ὅστις ἐπὶ δέκα ἔτη κατώρθωσε νὰ διοικήσῃ λαμπρῶς.

⑥ Τὸ 414, ἐν συνεννοήσει μὲ τὴν σύγκλητον, ἀνεκηρύχθη αὐγούστα ἡ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος Πουλχερία προικισμένη μὲ πολιτικὸν νοῦν. Διὰ τούτο ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Η Πουλχερία ἦτο λίαν φιλόδοξος γυνή, στρέψασα τὴν προσοχὴν τοῦ ἀδελφοῦ της εἰς τὰ θρησκευτικά, τὴν ἱππασίαν καὶ τὴν ζωγραφικήν. Διὰ νὰ μὴ λάβῃ ποτὲ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ δημόσια πράγματα. Η Πουλχερία ἐφόροντισε νὰ δώσῃ σύζυγον εἰς τὸν ἀδελφόν της τὴν κόρην τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, τὴν Αθηναΐδα, πολὺ μορφωμένην, ἡ ὁποία ἔγινε χριστιανή, εύσεβεστάτη μάλιστα, καὶ μετωνομάσθη Εύδοκία.

‘Η Εύδοκία ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν, λόγω τῆς μορφώσεως καὶ τῆς εὐφυΐας τῆς, καὶ κατέστη ἔξαιρετική προσωπικότης, διότι συνετέλεσε νὰ ἰδρυθῇ μεγάλη σχολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ Πανδιδακτήριον (425), ὅπου, πλὴν τῶν νομικῶν, ἐδιδάσκετο καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἱκανῶν διδασκάλων. Ἐκαυχᾶτο ἡ Εύδοκία διὰ τὴν Ἑλληνικήν της καταγωγὴν καὶ συνέγραφεν εἰς τὴν ἀρχαῖαν Ἑλληνικήν, ηγύρησε δὲ πᾶσαν πνευματικήν κίνησιν πρὸς ἐπικράτησιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου τῆς ἡ Εύδοκία ἀφωσιώθη εἰς ἔργα φιλανθρωπίας, τόσον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὃσον καὶ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὰ ὅποια δὶς ἐπεσκέφθη, διένειμε βοηθήματα εἰς πτωχοὺς καὶ φυλακισμένους, ἡλευθέρωσε πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἔδωσε πολλὰ χρήματα εἰς ἑκκλησίας καὶ μονάς. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπῆλθε δυσαρέσκεια μεταξὺ Πουλχερίας, Εύδοκίας καὶ Θεοδοσίου, ἡ εὐσεβὴς Εύδοκία κατέφυγεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Εἶναι εὐτύχημα ὅτι κατὰ τὴν μακρὰν βασιλείαν τοῦ Θεοδοσίου δὲν συνέβησαν σημαντικὰ ἔξωτερικὰ γεγονότα, ὅπως ἀντιθέτως εἰς τὸ δυτικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ὑφίστατο μεγάλας καταστροφὰς ἀπὸ τὰς εἰσβολὰς τῶν Γερμανῶν.

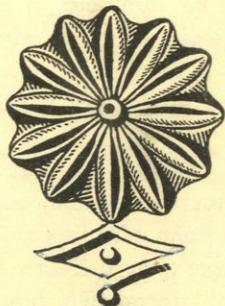
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου, ἡ Πουλχερία ἐνυμφεύθη τὸν Μαρκιανόν, ἔμπειρον εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικά, ὃστις ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ καὶ εἶναι ὁ πρῶτος τῶν αὐτοκρατόρων, ὃστις ἔλαβε τὸ στέμμα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ πατριάρχου. Τοῦτο ἐπεδίωξεν ὁ Μαρκιανός, διὸ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν συνεργασίαν τοῦ κράτους μετὰ τῆς Ἑκκλησίας, ἡ εὐλογία τῆς ὅποιας συνετέλεσεν ὡστε νὰ καταστῇ τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος ἵερόν. Εἰς τὸ ἔξῆς δὲ ἐπεκράτησε τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὅπερ ἔδωσεν εἰς τὴν Ἑκκλησίαν μεγάλην δύναμιν. Πολὺ βραδύτερον (9ος αἰών) εἰσήχθη καὶ τὸ χρῖσμα, τὸ ὅποιον τρόπον τινὰ ἀπήλειφε προηγουμένας ἀμαρτίας τοῦ αὐτοκράτορος.

‘Ο Μαρκιανὸς (450—457), βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὴν Πουλχερίαν, ἐκυβέρνησε μὲ σύνεσιν καὶ σθένος, κατήργησε δὲ τὸν εἰς τοὺς Οὔνους πληρωνόμενον φόρον, διότι ἐγνώριζε τὰ ἔχθρικὰ σχέδια ἐκείνων κατὰ τῆς Δύσεως. Τό 453 ἀπέθανεν ἡ Πουλχερία, ἀφοῦ διέθεσε τὴν περιουσίαν της ὑπὲρ ἐκκλησιῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων.

Κτίσμα τῆς Πουλχερίας ὑπῆρξεν ὁ περίφημος ναός τῶν Βλαχερνῶν.

Ο Μαρκιανός, μετά τὸν θάνατον τῆς Πουλχερίας, ἔβασιλευσεν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ ἡκολούθησε τὴν φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν ἐκείνης. Δι’ αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία ὀνόμασεν ἀμφοτέρους ὄγίους καὶ τοὺς τιμᾶ τὴν 17 Φεβρουαρίου. Ο Μαρκιανός ὅμως δὲν ἐπρόσεξε τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς καὶ ἀφῆκε τὸν θρόνον ἀνευ διαδόχου, ἐπωφεληθεὶς δὲ τῆς εὐκαιρίας ὁ πανίσχυρος στρατηγὸς τῆς Ἀνατολῆς Ἀσπαρ, γερμανικῆς καταγωγῆς, ἐξέλεξεν αὐτοκράτορα τὸν ἀξιωματικὸν Λέοντα, Θρᾷκα, διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ τὸν εἶχε πειθήνιον ὅργανόν του. Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Θεοδοσίου.

Kouklaia + + + - - - !!! . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

6. Ούννοι

Ο

ΑΤΑ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα βάρβαροι λαοί, προερχόμενοι ἐκ Γερμανίας καὶ Ἀσίας, ἔκαμνον συνεχῶς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς χώρας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ προεκάλεσαν ἀναστάτωσιν.

Οἱ Γερμανοὶ ἀπό τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Ρήγηνος ἥρχισαν βραδέως καὶ ἀθορύβως νὰ εἰσέρχωνται ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλοτε μὲν κατὰ μικρὰς ὁμάδας, ὡς στρατιῶται, καὶ ἐπεδίδοντο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀλλοτε δὲ κατὰ πολυαριθμους ὁμάδας. Διότι ἐγνώριζον ὅτι εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν ὑπῆρχεν ἀσφάλεια, τάξις καὶ εὐημερία, ἡ δὲ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις εὐχαρίστως παρεχώρει γαίας εἰς αὐτοὺς πρός καλλιέργειαν. Ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς μετακινήσεως τῶν Γερμανικῶν λαῶν ἦτο ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν καὶ ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς ἐδάφους πρὸς καλλιέργειαν.

Βαθμηδὸν ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν μετακινουμένων βαρβάρων ήξεήθη τόσον, ὥστε ἥρχισε νὰ προκαλῇ φόβους. Κατὰ τὸν 5ον μάλιστα αἰῶνα ἡ μεγάλη εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος ἐπέφερε τὴν ὄριστικὴν διάλυσιν αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἀναστάτωσις καὶ προσωρινὴ ἐκβαρβάρωσις τῆς Δύσεως.

Παραλήλως πρὸς τοὺς Γερμανούς, εἰσβάλλουν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσιᾶται, πρῶτον οἱ Ούννοι, οἱ ὁποῖοι ἀνακόπτουν μὲν τὴν πρόοδον τῶν Γερμανῶν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἴδρυον ὅμως κράτη εἰς τὴν Εὐρώπην (Βουλγαρίαν καὶ Ούγγαρίαν) καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας καταστροφάς. Ἡ ἔξαπλωσις λοιπόν τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἀσιατῶν εἰς τὴν Εὐρώπην δίδουν εἰς τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα ἰδιαιτέραν σημασίαν. Τὴν περίοδον αὐτὴν ὀνομάζομεν

εἰς τὴν ιστορίαν Μεγάλην Μετανάστευσιν τῶν λαῶν.

Οἱ Οῦννοι, συγγενεῖς τῶν Τούρκων, ἀφήσαντες τὰς στέπας τῆς Ἀσίας, ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Εύρωπην καὶ τὴν νότιον Ρωσίαν, ἐλθόντες εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς Γερμανούς. Οἱ Οῦννοι κατέστησαν φοβεροί, διότι ἐπέδειξαν ἀρτίαν στρατιωτικὴν ὄργάνωσιν καὶ ἴκανούς ἀρχηγούς, οἵ διόποιοι διέπρεπον εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Οὗτοι κατὰ τὴν πορείαν των πρός δυσμάς ὑπέταξαν καὶ παρέσυραν πολλούς Γερμανούς, μετὰ τῶν ὅποιων μάλιστα ἥλθον εἰς ἐπιμειξίαν καὶ ἀπό τοὺς ὅποιούς ἔμαθον τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Οἱ Οῦννοι, μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν γερμανικῶν λαῶν τῆς σημερινῆς νοτίου Ρωσίας, ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ Καυκάσου, τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Οὐγγαρίας. Ἐπικίνδυνοι ὅμως εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοκρατορίαν γίνονται μετὰ τό 430, ἀφ' ὅτου, διὰ νὰ ἀποφεύγῃ αὕτη τὰς ἐπιδρομάς, ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς Οῦννους κατ' ἔτος πολλὰ χρήματα.

Οἱ σημαντικώτεροι ἡγεμῶν τῶν Οῦννων ἦτο ὁ Ἀττίλας (435 – 453), ὃστις ἡνάγκασε τὴν κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινούπολεως νὰ διπλασιάσῃ τὴν ἑτησίαν πληρωμήν. Παρὰ τὴν συμφωνίαν ὅμως ἔκαμε φοβερὰς ἐπιδρομὰς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Κωνσταντινούπόλεως καὶ 70 πόλεις μετέβαλεν εἰς ἐρείπια. Μολονότι ἀγράμματος, ὁ Ἀττίλας κατώρθωσε νὰ κυβερνᾷ πολὺ καλά τὸ κράτος του, τὸ ὅποιον ἔχετείνετο ἀπὸ τοῦ Δὸν ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ρήνου. Ἡτο ὁ Ἀττίλας τρομερὸς πολεμιστής, πονηρὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς μὲ μεγάλην ὀξυδέρκειαν, πλὴν ὅμως ὑπερβολικὰ ωμός, διότι αἱ ἐπιδρομαὶ του συνωδεύοντο ἀπὸ φρικτὰς καταστροφάς.

Οἱ Οῦννοι συνήθισαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἔζων μόνον μὲ τὴν λείαν τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἥδυναντο νὰ κατοικοῦν εἰς πόλεις οὔτε νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔξηντλήθησαν τὰ προϊόντα τοῦ ἀπεράντου κράτους των, ἔκαμνον συνεχῶς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Βαλκανικὴν καί, μολονότι ἐλάμβανον χρήματα ἀπὸ τὸ Βυζάντιον, ἐλεπλάτουν ἀγρίως τὰς πόλεις τούτου. Νέαι πάλιν διαπραγματεύεσις ἥρχισαν μεταξὺ Ἀττίλα καὶ Βυζαντίου, ὁ κίνδυνος ἦτο λίαν σοβαρὸς καὶ ἀνεμένετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἡ τελεία καταστροφὴ τῆς Αὐτοκρατορίας, διπότε (τὸ 450) ὁ αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς μετὰ θάρρους ἤρνηθη, ὡς εἴδομεν, νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς τὸν Ἀττίλαν.

Εύτυχῶς διὰ τὸ Βυζάντιον ὁ Ἀττίλας ἀπέφυγε νὰ δώσῃ μάχην καὶ ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν. Τὸ 451 ἔρχεται ὁ Ἀττίλας εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ πολυάριθμον στρατόν, διασπείρων τὸν φόνον καὶ τὴν καταστροφήν.

Τότε ὁ ἵκανώτατος στρατηγὸς καὶ σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεντινιανοῦ Γ' Ἀέτιος ἦλθε μὲ πολὺν στρατὸν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀττίλα. Ἡ τρομερὰ σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὰ Καταλαυνικὰ πεδία (Châlons sur Marne), ὅπου 160 χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος Μάχη τῶν Ἐθνῶν (451), κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπερίσχυσεν ἡ ἵκανότης τοῦ Ἀετίου καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων, ὃ δὲ Ἀττίλας ἡναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, διατηρῶν ἀκόμη σημαντικὸν μέρος τοῦ στρατοῦ του.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἀττίλας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκυληίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔντρομοι κατέφυγον εἰς τὰ νησίδια τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀδριατικῆς, ὅπου ἴδρυσαν τὴν Ἐνετίαν (452). Ἐλεγλάτησεν ὁ Ἀττίλας τὴν βόρειον Ἰταλίαν καὶ ἥτο ἔτοιμος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, ὅλλα ὃ πάπτας Λέων δὲ Μέγας καὶ ἄλλαι προσωπικότητες κατώρθωσαν καὶ μετεπισαν τὸν Ἀττίλαν μὲ πολλὰ δῶρα. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Ἀττίλας (453) καὶ τό κράτος τῶν Οὔννων διελύθη.

Ἡ ούννικὴ ἐπιδρομὴ δὲν εἶχε καμμίαν βαρεῖαν συνέπειαν διὰ τὴν Δύσιν, διὰ τὸ Βυζάντιον ὅμως εἶχε, καθ' ὅσον προεκάλεσε βαρείας καὶ φοβερὰς καταστροφὰς καὶ ἔθνολογικὰς ὄλλοιώσεις εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας αὐτοῦ. Οὕτως ἔξηγείται ἡ ἐρήμωσις τῶν πεδιάδων τῆς βορείου Βαλκανικῆς, τὰς ὁποίας θὰ καταλάβουν εὐκόλως ἔπειτα οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

7. Γερμανοί

Ἐκτός τῶν Οὔννων, ἄλλη μεγάλη ὁμοεθνία εἶναι οἱ Γερμανοί, γνωστοὶ ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν διὰ τοὺς ἀγῶνάς των ἐναντίον τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Οἱ Γερμανοί κατεῖχον ὅλην τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην ('Ολλανδίαν καὶ Σκανδιναβικὴν χερσόνησον) καὶ τὸν 4ον αἰῶνα ἔξηπλώθησαν μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου καὶ ἐκεῖθεν ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Αἰγαῖον. Οἱ κυριώτεροι γερ-

μανικοί λαοί είναι οἱ Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βάνδαλοι,
Λομβαρδοί, Σάξονες καὶ Φράγκοι.

Κατὰ τὴν πρώτην ἐπιδρομὴν τῶν Ούννων, οἱ Βησιγότθοι μετεποπίσθησαν καὶ ἐπροχώρησαν δυτικότερα, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἔγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μοισίαν (σημερινὴν Βουλγαρίαν) ὡς σύμμαχοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀντὶ γῆς καὶ στέγης παρέχοντες τὰς στρατιωτικὰς τῶν ὑπηρεσίας. Δὲν ἐβράδυναν ὅμως νὰ ἐπαναστατήσουν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Βάλης (364 – 378), συγκρουούσθεις μετ' αὐτῶν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ἀδριανούπολεως, ἐνικήθη καὶ ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς του (378). Ἐχρειάσθη ἔξαιρετικῶς δραστηρία ἐνέργεια τοῦ Θεοδοσίου διὰ νὰ καταδαμασθοῦν οἱ Βησιγότθοι, οἱ ὄποιοι καὶ πάλιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδοσίου (395) ἐπανήρχισαν τὰς ἐπιδρομάς των.

Ο νεαρὸς ἥγεμὼν τῶν Βησιγότθων, ὁ περιβόητος Ἀλάριχος, ἐπέπεσε κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Θράκην καὶ τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν εὗρε σοβαρὰν ἀντίστασιν παρὰ τοῦ Γεροντίου, ὅστις ἀναφέρεται ὡς στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος. Τὰς Ἀθήνας ἐσεβάσθη ὁ Ἀλάριχος, διότι οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ προσέφερον διάφορα δῶρα. Πάντως πολλοὶ ἀρχαῖοι ναοὶ κατεστράφησαν, ὡς ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος εἰς τὴν Ἐλευσίνα, κατὰ προτροπὴν τῶν ἀκολουθούντων τὸν Ἀλάριχον φανατικῶν μοναχῶν (Ἀρειανῶν). Μεταξὺ τούτων εἶχε διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμὸς ἀπὸ τὸν Ζον αἰῶνα, ὁ ἐκ Μ. Ἀσίας δὲ καταγόμενος Οὐλφίλας μετέφρασεν εἰς τὴν γοτθικὴν γλῶσσαν τὴν Ἀγίαν Γραφήν.

Αφήσας τὴν Στερεάν Ἑλλάδα ὁ Ἀλάριχος ἤλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, προχωρήσας μέχρι τῆς Σπάρτης, ἔνθα ἐσκέφθη νὰ ἔγκατασταθῇ. Τὸ Βυζάντιον ἦτο ἀπηγολημένον μὲ τοὺς Ούννους καὶ δὲν ἔσπευσεν ἔγκαιρως νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἀλάριχον. Ἀπὸ τὴν Δύσιν ἀρχιστράτηγος ἤλθεν ὁ Στιλίχων μὲ ἵκανὸν στρατὸν καί, περικυκλώσας τοὺς Γότθους πλησίον τοῦ ὄρους Φολόης παρὰ τὴν Ἀρκαδίαν (396), προετίμησε νὰ συνεννοηθῇ μετ' αὐτῶν, δεχθεὶς νὰ ἀπέλθουν ἐκεῖνοι ἐκ τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπί τινα ἔτη ἀκόμη οἱ Γότθοι ἔξηκολούθουν νὰ ἐνοχλοῦν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν μὲ ἐπαναστάσεις καὶ ἔγιναν τόσον δυνατοί, ὡστε ἀνέτρεπον καὶ ὑπουργούς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἀλαζονεία τοῦ Ἀλαρίχου ὠθησεν αὐτὸν περισσότερον πρὸς τὴν

Δύσιν. Εἰσβαλόντες ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἰταλίαν, τελικῶς ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Στιλίχωνος (402).

Ἄργοτερον, δολοφονηθέντος τοῦ Στιλίχωνος, ὁ Ἀλάριχος συνέχισε τὰς ἐπιδρομάς του μέχρι τῆς Ρώμης (410), τὴν ὅποιαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐλεηλάτησαν φοβερὰ οἱ στρατιῶται του. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀπέθανεν ὁ Ἀλάριχος καὶ ὁ διάδοχός του Ἀτάουλφος ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν νότιον Γαλλίαν, ὅπου ἴδρυσε τὸ νέον βησιγοτθικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Τουλούζην. Τοῦτο βραδύτερον ἐπεξετάθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ οὕτω ὁ ἐκ τῶν Βησιγότθων κίνδυνος, ὁ ἐπὶ μακρὸν ἀπειλήσας τὴν ἀνατολικήν αὐτοκρατορίαν, ἀπεσθήθη.

Ομοίως ἄλλοι Γερμανοί, οἱ Βάνδαλοι, τολμηρότεροι ὅλων, διέβησαν τὸν Ρῆγον καὶ ἐκεῖθεν ἥλθον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ νότια αὐτῆς. Οἱ Βάνδαλοι μὲ τὸν ἰκανώτατον ἀρχηγόν των Γιζέριχον (429—476) διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἥλθον εἰς τὴν Ἀφρικήν, τὴν ὅποιαν κατέλαβον κατόπιν μακρῶν ἀγώνων. Κατέστησεν ὁ Γιζέριχος πρωτεύουσάν του τὴν Καρχηδόνα, ἐδημιούργησε στόλον καὶ ἐπεξέτεινε τὰς πειρατικάς του ἐπιδρομὰς μέχρι τῆς Ἐλλάδος.

Οἱ ἀποσταλεῖς ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου στρατηγὸς Ἄσπαρ δὲν ἔφερεν ἀποτέλεσμα. Ὁ Γιζέριχος τὸ 455 μὲ ἵσχυρὸν πειρατικὸν στόλον ἥλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέλαβε τὴν Ρώμην, τὴν ὅποιαν οἱ στρατιῶται του ἐλεηλάτησαν συστηματικῶς ἐπὶ δύο ἑβδομάδας. Κυρίως κατέστρεψαν οἱ βάνδαλοι μὲ ἀγριότητα ὅλα τὰ ἔργα τῆς τέχνης, ἔξ οὗ καὶ ἡ λέξις βανδάλισμός.

Κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτὰς τῶν Βησιγότθων καὶ Βανδάλων ἐπῆλθον πολλαὶ καταστροφαὶ εἰς τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὅποιον κατ’ οὔσιαν εἶχε περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐνῷ ἐν τῷ συνόλῳ τὸ ἀνατολικὸν κράτος παρέμεινεν ἄθικτον.

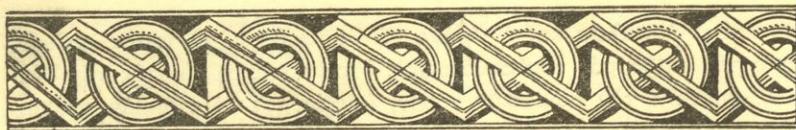
Τὰ γερμανικὰ κράτη τῶν Βησιγότθων, Βουργουνδίων καὶ Φράγκων ἀντικατέστησαν τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γαλλίαν, οἱ Βάνδαλοι εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ τέλος εἰς τὴν Ἰταλίαν οἱ Ὀστρογότθοι (ἥτοι ἀνατολικοὶ Γότθοι). Οὗτοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀττίλα ἔμειναν ἐλεύθεροι ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ούννων καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τὸ ὅποιον εύρεθη εἰς τὴν ἀνάγκην ὅχι μόνον νὰ προσλάβῃ πολλοὺς.

ταὶ καὶ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ εἰρήνη νὰ βασιλεύουν. Ο τόσον φοβερὸς κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς του Θευδέριχος, ὅταν κατέστη νικητὴς τῆς Ἰταλίας, ἐπέβαλε τὸν ρωμαϊκὸν νόμον, ἐκυβέρνησε μὲ σιδηρᾶν πειθαρχίαν καὶ ἐφέρθη πρὸς τοὺς ιθαγενεῖς κατοίκους, τοὺς Ρωμαίους, μὲ πολὺν σεβασμόν.

Ἡ κατακτητικὴ ὄρμὴ τῶν Γερμανῶν τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰῶνος εἶναι θαυμαστή, διότι εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν βορειοδυτικὴν Ἀφρικὴν καὶ ἐτρομοκράτησαν τὴν Μεσόγειον. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἀπεδείχθη ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ἱκανότης τῶν Γερμανῶν, διότι ὡς σύμμαχοι τοῦ Βυζαντίου πολλοὶ ἔξ αὐτῶν κατέλαβον ἀνώτατα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα.

Ἄλλ’ ἐνῷ τόσην ὄρμὴν κατακτητικὴν ἔδειξαν οἱ Γερμανοί, ὑπέκυψαν ἐν τούτοις εἰς τὰ ιθαγενῆ στοιχεῖα τῶν ἐπαρχιῶν, ἀπώλεσαν τὴν γλῶσσάν των καὶ ἔξελατινοσθησαν, ἐνίσχυσαν ὅμως μὲ τὴν ζωτικότητά των τὸ αἷμα τῶν ἐγχωρίων, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τὰς ἐπιδρομὰς εἶχον ἔξαντληθῆ. Ἐνῷ δὲ τὸ Δυτικὸν κράτος κατελύθη καὶ ἡ ἀρχαία Ρώμη ἐβυθίζετο εἰς τὴν καταστροφήν, τὸ Ἀνατολικὸν κράτος παροδικῶς μόνον προσεβλήθη κατὰ μῆκος τῶν συνόρων του καὶ ἡ Νέα Ρώμη, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἐξηκολούθει νὰ μένῃ ἔδραία εἰς τὴν θέσιν της, ὡθουμένη πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ μεγαλυνομένη ἐκ τῶν πολλαπλῶν της νικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

8. Οι μέχρι του 'Ιουστινιανοῦ αύτοκράτορες (457—527)

τοὺς μερουαδῆρους θνομασμένους.

Σ ΕΙΔΟΜΕΝ, μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ ἔξελιπεν ὁ οἰκος τοῦ Θεοδοσίου καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων Γερμανὸς Ἀσπαρ ἔδωκε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐκ Θράκης χιλίαρχον ^{τοῦ Χρυσοῦ} Λέοντα Α' (457—474), ὅστις ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου αὐτοκράτωρ, ὡς πρότερον ὁ Μαρκιανός. Ὁ συντελέσας εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Λέοντος Ἀσπαρ συνεκέντρωσεν εἰς τὰς χεῖράς του μεγάλην πολιτικὴν ἔξουσίαν καὶ διότι ἦτο ἵκανὸς στρατηγὸς καὶ διότι εἶχε στήριγμα τοὺς ἐν τῷ στρατῷ Γερμανούς, τοὺς ὅποιους προεβίβαζε, πιστεύων ὅτι ἥσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὸ κράτος.

Ἐζρεν ὅμως οὕτος οἰκτρὸν τέλος. Ὁ ὑπερήφανος αὐτοκρατορικὸς στόλος, ἡ πρώτη μεγάλη ἀρμάδα, τὴν ὅποιαν παρεσκεύασε τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τεθεῖσα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀναξίου ἀνδρός, τοῦ Βασιλίσκου, ἀδελφοῦ τῆς αὐτοκρατείρας, κατεστράφη ἀδόξως εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδάλων ἐκστρατείαν. Τὸ ὅτι ὁ ναυάρχος Βασιλίσκος ἦτο ἐντελῶς ἀνίκανος ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας, ἐφρόντισε νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς καὶ, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, νὰ κρυβῇ. Ὅπεριθυνος τῆς μεγάλης καταστροφῆς ἔθεωρήθη ὁ Ἀσπαρ καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἔθανατώθη.

Τὸ 474 ὀπέθανεν ὁ Λέων Α' καὶ κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἔξα-
ετῇ ἔγγονόν του Λέοντα, ὅστις, μετὰ δεκάμηνον βασιλείαν, ἀπέθανεν
αἰφνιδίως, τῇ συναινέσει δὲ τῆς συγκλήτου ἀνέλαβε τὸν θρόνον ὁ
πατέρης του Ζ ἡ νων (474—491). Ἐπ' αὐτοῦ ἔγινεν ἡ ὄριστικὴ κατά-
λυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους καὶ ἡ ἰδρυσις εἰς τὴν Ἰταλίαν
τοῦ Ὁστρογοτθικοῦ. Ἐπὶ Ζήνωνος ἀκόμη συνέβη ἡ πυρκαϊά τῆς

μεγάλης βιβλιοθήκης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὅποια εἶχεν ἴδρυθη ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος ὁ στρατός ἦτο ἀπολύτως ἀφωσιωμένος εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀναστάτος ὁ Α' (491–518).

Οὗτος ἦτο ὑπάλληλος τῆς συγκλήτου καὶ ἐπέδειξε πολλάς ἀρετάς, ἔχαιρε δὲ μεγάλης ὑπολήψεως εἰς τὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ὁ λαός, κατὰ τὴν ἀναγόρευσίν του, ἀνεφώνησεν «ὦς ἔζησας, οὕτω καὶ βασίλευσον εὔσεβῶς ἔζησας, εὔσεβῶς βασίλευσον». Κατὰ τὴν στέψιν τοῦ Ἀναστατίου ὁ πατριάρχης πρῶτον ἐξήτησε παρὰ τούτου ἔγγραφον ὁμοιογίαν ὅτι θὰ τηρήσῃ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ κατόπιν τὸν ἔστεψεν αὐτοκράτορα.

Πολὺ ἐνωρίς ἥρχισαν οἱ ἐσωτερικοὶ καὶ ἐσωτερικοὶ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὅποιους ἐδείχθη ἡ πεῖρα, ἡ πολιτικὴ σύνεσις καὶ ἡ δεξιότης τοῦ Ἀναστατίου. Οὗτος, καταργήσας τὴν βαρείαν φορολογίαν καὶ τοὺς λαοφιλεῖς ἀγῶνας τῶν μονομάχων κατὰ θηρίων, τοὺς γινομένους εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ἔδωσεν εἰς τὸ κράτος του καλὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν καὶ δύον τὸ δυνατόν τιμίαν διοίκησιν.

Δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Ἀναστάτος πρόδρομος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, διότι ἀνήγειρε πολλὰ κτήρια, ὡς ὑδραγωγεῖα, λουτρὰ καὶ πρὸ πάντων δχυρὰ εἰς πολλὰ πόλεις, ἔξασφαλίσας κυρίως διὰ φρουρίων τὰ σύνορα τοῦ κράτους. Πρὸς ὑπεράσπισιν δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔκτισε τὰ μακρὰ τείχη, ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τῆς πόλεως Δέρκων ἐπὶ τοῦ Εὔξείνου, διότι νέος ἔχθρός, οἱ Βούλγαροι, συγγενεῖς τῶν Ούννων, ἐπεχείρουν ἐπιδρομάς.

Οἱ Βούλγαροι, προερχόμενοι ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας, εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐις τὴν νοτιοδυτικήν Ἀσίαν καὶ πολλάκις αἱ ἐπιδρομαί των ἐφθανον μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ 518 ἀπέθανεν ὁ Ἀναστάτος εἰς βαθὺ γῆρας, χωρὶς νὰ ἔχῃ δρίσει τὸν διάδοχόν του, ἀν καὶ εἶχε πολλοὺς εὐφυεῖς καὶ δυνατοὺς συγγενεῖς. Ἐξελέγη δὲ ὑπὸ τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ ὁ γηραιὸς ἀξιωματικὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς Ἰουστίνος, ὅστις καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὡς Ἰουστίνος Α' (518–527). *ἀντίτοις τοῦ Ιουστίνου*

Οὗτος ἦτο ἀπλοῦς ἐκ Μακεδονίας χωρικός, ἐλθὼν πρὸ πεντήκουτα ἐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἀναζήτησιν τύχης, καλὸς ὄμως καὶ γενναῖος στρατιώτης, ἀγράμματος καὶ ἐντελῶς ἄ-

πειρος τῆς πολιτικῆς, κατορθώσας, μετὰ σκοτεινήν μηχανορραφίαν, νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ νὰ γίνη ἰδρυτὴς δυναστείας. Πολὺ δὲ θὰ ἔδυσκολεύετο ὁ Ἰουστῖνος νὰ διατηρήσῃ τὸν θρόνον, ἐὰν δὲν εἶχε παρὰ τὸ πλευρόν του ὡς σύμβουλον τὸν ἀνεψιόν του Ἰουστινιανόν. 'Ο Ἰουστινιανός, συμμετέχων εἰς τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους, παρεσκεύαζε τὴν ἴδικήν του ἀρχήν, διὰ νὰ γίνη δὲ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαὸν ἐμοίραζεν εἰς αὐτὸν μεγάλα χρηματικά ποσά, ὅπως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐκλογῆς του ὡς ὑπάτου.

Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰουστίνου ἔγινε μακρὸς λόγος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἐνῷ ρητῶς οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς ἀναγράφουν τὸν Ἰουστῖνον Θρᾷκα ἦ, τὸ πιθανώτερον, Ἰλλυριόν, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπλάσθη ὑπό τινος ἱερέως ὃ μύθος ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰουστίνου ἦτο σλαβική, πρὸς δόξαν τοῦ ἔθνους τῶν Σλάβων, ἀφοῦ τὸν 5ον αἰῶνα δὲν ὑπῆρχον Σλάβοι εἰς τὴν Βαλκανικήν χερσόνησον, διὰ νὰ δώσουν εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ σλαβικὴν δυναστείαν.

Τὸ σπουδαιότερον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς θρησκευτικῆς ἐνώσεως μὲ τὴν Ρώμην (519), πρᾶγμα ἀπαραίτητον διὰ τὴν σχεδιαζομένην ἀνάκτησιν τοῦ Δυτικοῦ κράτους. Ἐπίσης ἐπὶ Ἰουστίνου ἤρχισεν ἡ πολιτικὴ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τῶν γειτονικῶν εἰδωλολατρικῶν ἔθνῶν, ταύτην δὲ βλέπομεν βραδύτερον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ νὰ συνεχίζεται εἰς μεγαλυτέραν κλίμακα.

9. Ἰουστινιανὸς (527—565)

'Ολίγον πρὸ τοῦ θανάτου του, ὁ Ἰουστῖνος ἔστεψε τὸν ἀνεψιόν του Ἰουστινιανὸν αὐτοκράτορα. Οὗτος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον εἰς ἡλικίαν 45 ἑτῶν (527) καὶ ἐκυβέρνησε τὸ κράτος ἐπὶ ἡμισυν περίπου αἰῶνα, διότι πραγματικῶς ὅπὸ τὸ 518 εἶχεν εἰς χειράς του τὴν ἔξουσίαν καὶ κατ' ὄνομα μόνον ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Ἰουστῖνος. Κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ συνέβησαν μεγάλα γεγονότα, τὰ δόποια ἀποτελοῦν σταθμὸν εἰς τὴν βυζαντινὴν ἱστορίαν.

'Ο Ἰουστινιανός, ἔλθων ἐκ Μακεδονίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβε μόρφωσιν Ἑλληνικήν καὶ χριστιανικήν καὶ ἀπέβη ἔξα-

ρετος αύτοκράτωρ, τὸ δὲ ὄνομά του παραμένει ἀδόνατον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ Ἰουστινιανὸς εἰργάζετο πολὺ καὶ ἐκοιμᾶτο ἐλάχιστα, διὰ τοῦτο δὲ ὡνομάσθη ἀκοίμητος.

Ἄναλογος πρὸς τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀντοχήν του δὲν ἦτο ἡ θέλησίς του. Δι’ αὐτὸν ἡ Θεοδώρα αἱσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπ’ αὐτοῦ καὶ εἰς πολλὰ ζητήματα ἐπέβαλλε τὴν γνώμην της. Αὕτη διεκρίθη διὰ τὴν εὐφυΐαν της καὶ τὴν ἐπιδεξιότητά της εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ πράγματα καὶ δὲν ἀρνοῦνται τοῦτο οὕτε οἱ ἔχθροι της. Ἐὰν μάλιστα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπρόσεχε περισσότερον εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς πνευματώδους συζύγου του, θὰ ὠφέλει περισσότερον τὸ κράτος.

Ἡ Θεοδώρα ἦτο κόρη ἀρκτοτρόφου καὶ ἔμεινεν ὄρφανὴ μητρὸς ἐνωρίς, εἰργάζετο δὲ ὡς χορεύτρια εἰς τὸ θέατρον καὶ τὸν ἵπποδρομὸν. Ὅταν ἔγνωρισε τὸν Ἰουστινιανόν, ἀφωσιώθη εἰλικρινῶς. εἰς αὐτὸν καὶ διὰ βίος της ὡς αύτοκρατέρας εἶναι ἄψογος καὶ ἀνεπίληπτος. Ἡ Θεοδώρα ἐπέδειξε πολύτιμα χαρίσματα καὶ ἀρετάς, ίδιως ἰσχυρὰν θέλησιν, ἥ διποίας κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ἔσωσε τὸ κράτος.

Οὐαὶ τῷ Ἰουστινιανῷ συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἀνασυστήσῃ τὸ ἀρχαῖον Ρωμαϊκὸν κράτος, διότι δὲν ἔστερείτο οὕτε ἴκανότητος οὕτε καταλλήλων προσώπων. Πρὸς τοῦτο ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ προσεταιρισθῇ τὸν πάπταν τῆς Ρώμης καὶ νὰ συμφιλιωθῇ μετ’ αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ὁ πάπτας Ἰωάννης ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἰουστινιανὸς προητοίμασε θριαμβευτικὴν ὑποδοχήν, ὅπως γίνη σύγκρισις μεταξὺ τῶν θεοσεβῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Γερμανῶν, οἱ δόποιοι ἐφέροντο βαναύσως πρὸς τὸν κλῆρον.

Ομοίως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε καθῆκον ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ὁ διποίος τὸν ἔκαμεν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιβάλῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐντὸς τοῦ κράτους, νὰ καταπολεμήσῃ τὰς αἵρεσεις καὶ τὸν ἔθνισμὸν καὶ νὰ διαδώσῃ τὸν χριστιανισμὸν ἔξω τοῦ κράτους. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔκλεισεν ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ πανταχοῦ τοῦ κράτους φιλοσοφικαὶ σχολαὶ τῶν εἰδωλολατρῶν. Δηλαδὴ πολιτικὴ τοῦ ἰσχυροῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο ἐν κράτος μία Ἑκκλησία, μία νομοθεσία.

Ἄλλο ούσιωδες χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ εἶναι ἡ διπλωματικὴ

πολιτική, ἡ ὅποια κατώρθωνε, μὲ τὴν βοήθειαν μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν, νὰ χρησιμοποιῆ εἰς τὰ σύνορα τὸν ἐνα λαὸν κατὰ τοῦ ἄλλου, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμαθον οἱ βάρβαροι νὰ ζητοῦν χρήματα ἀπὸ τὸ Βυζάντιον.

Μεγίστην δραστηριότητα ἀνέπτυξεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἐναντίον τῶν φατριῶν τοῦ Ἰπποδρόμου, αἱ ὅποιαι ὠνομάζοντο δῆμοι. Δῆμοι ήσαν αἱ ὡργανωμέναι ὅμαδες τοῦ λαοῦ, αἱ ὅποιαι ἐλάμβανον

5. Ἰουστινιανὸς Α' (527–565) μετὰ τῆς ἀκολουθίας του
(Μωσαϊκὸν τοῦ θου αἰλόνος, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀγίου Βιταλίου τῆς Ραβέννης)

μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἰπποδρόμου. Τὸ ἔθιμον τῶν Ἰπποδρομιῶν ἦλθεν ἐνωρὶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ ὡς θέαμα ἦτο λίαν ἀγαπητόν, κατὰ χιλιάδας δὲ ὁ λαὸς παρηκολούθει τὰς Ἰπποδρομίας.

Κατ' αὐτὰς οἱ δῆμοι οἱ ἐλάμβανον τὸ θάρρος καὶ παρουσιάζοντο εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἐξέφραζον τὰ παράπονά των καὶ ἐνίστε τὴν θέλησίν των. Οὗτοι βαθμηδὸν ἀπέβησαν ἰσχυροὶ πολιτικοὶ παρά-

γοντες καὶ ἡ γνώμη των ἐστερέωντον θρόνον τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ὁ ὅποιος ἐπευφημεῖτο εἰς τὸν Ἰππόδρομον.

Οἱ δῆμοι ἐκ τοῦ χρώματος τῆς ἐνδυμασίας, τῆς σημαίας ἢ τῶν ἡνιόχων ἔφερον διάφορα ὀνόματα, Πράσινοι, Βένετοι (γαλάζιοι) κ.ἄ. Οὗτοι ἐπ' εὐκαιρίᾳ διαφόρων γεγονότων συνέθετον δημώδη σκωπτικά φύσματα καὶ ἐνέπαιζον ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ κράτους, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα. "Οπως διὰ τὸν Φω-

6. Ἡ Ἔνθρονος Θεοτόκος. Ἐκατέρωθεν αὐτῆς ὁ Ἰουστινιανὸς προσφέρων τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντίνος προσφέρων τὴν Πόλιν εἰς τὴν Θεοτόκουν (Νέον μωσαϊκὸν τοῦ ναοῦ τῆς ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως)

καν, τὸν φιλοπότην καὶ τὰ καθήκοντά του παραμελοῦντα ἐλέχθη ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ ὑπὸ τῶν Πρασίνων «πάλιν τὸν καῦκον ἔπιες πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας».

Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τέκνου τοῦ αὐτοκράτορος, ἀντιπροσωπεία τῶν Πρασίνων καὶ Βενέτων, ἐρχομένη εἰς τὰ ἀνάκτορα, ηὔχετο «καλὰς ἡμέρας καὶ καλὰ γενέθλια τῷ τεχθέντι πορφυρογεννήτῳ».

Τὸ κράτος εἰς πολλὰς περιστάσεις ἔζήτει τὴν βοήθειαν τῶν δήμων, ὅπως διὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἔχθρῶν, διὰ τὴν ταχεῖαν ἀνοικοδόμησιν τῶν τειχῶν καὶ δι' ἄλλας κατεπειγούσης φύσεως περιπτώσεις.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους 532 ἡ κυβέρνησις προσεπάθησεν ἀμερολήπτως νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακοποιοὺς ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν, πλὴν ὅμως αὔται συνηνώθησαν καὶ ἐκῆρυξαν ἐπανάστασιν, γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομα Στάσις τοῦ Νίκα, ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν στασιαστῶν «νίκα». Ἐν τῷ μεταξὺ πυρκαϊά, ἀναφεΐσα ύποδ τῶν στασιαστῶν, ἥπειλησε νὰ καύσῃ τὰ ἀνάκτορα. Πλεῖστα δημόσια κτήρια ἀπετεφρώθησαν, μεταξὺ τῶν ὅποιων δ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ παρ' αὐτὸν ξενοδοχεῖον τοῦ Σαμψών, ὅπου κατέλυνον καὶ ἐτύγχανον περιποιήσεως δωρεάν οἱ ἀποροι ἔνοι.

Ἡ κατάστασις ἀπέβαινε κρισιμωτάτη. Ὁ αὐτοκράτωρ, οἱ σύμβουλοί του καὶ αὐτὸς δεδοκιμασμένος στρατηγός, ἐσκέπτοντο περὶ φυγῆς. Τότε ἐφάνη ἡ ἴσχυρὰ θέλησις τῆς Θεοδώρας, ἡ ὅποια ἔσωσε τὸν Ἰουστινιανόν, διότι ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ φύγῃ, ἀλλ' ὅτι θὰ ἔμενε ν' ἀποθάνῃ ὡς βασίλισσα. Ἡ τόλμη τῆς Θεοδώρας ἔδωκε θάρρος εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ δ στρατηγός Βελισάριος ἡδυνήθη νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὸ αἷμα. Λέγεται ὅτι 70 χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὸν Ἱππόδρομον.

Ἡ νίκη αὕτη ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἔξελιξιν τοῦ πολιτεύματος, διότι ἐπαυσαν εἰς τὸ ἔξῆς λαὸς καὶ σύγκλητος νὰ εἴναι πολιτικοὶ παράγοντες, ἡ δὲ ἔξουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἀπέβη ἀπεριόριστος.

10. Πολεμικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰουστινιανὸς ὅλως ἀπερίσπαστος ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατακτητικῶν του σχεδίων, δηλαδὴ τὴν ἀνδρυσιν τῆς ἀρχαίας Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ πρῶτον ἐστράφη πρὸς τοὺς Βανδάλους.

Πολλοὶ σύμβουλοι, πρὸ πάντων διοικητὴς Καππαδόκης, προσεπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐκστρατείαν αὐτήν. Ἐν τούτοις ὅμως διοικητὴς τὴν ἀπεφάσισεν, διότι ἵσως εἶχε πολλὴν πεποίθησιν εἰς τὸν νικητὴν τῶν στασιαστῶν Βελισάριον, τὸν ὅποιον τώρα ἀνεκήρυξε στρατηγὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Βελισάριος, μὲ δλίγον σχετικῶς στρατόν, ἦτο δέκα χιλιάδας πεζῶν καὶ πέντε

χιλιάδας ίππεων, ἐπιβιβασθεὶς 500 πλοίων, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀφρικήν καὶ ἐνίκησε τὸν πολυαριθμότερον στρατὸν τῶν Βανδάλων.

Περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἔγραψεν δὲ ιστορικὸς Προκόπιος, ὅστις ἡκολούθησε τὸν Βελισάριον ὡς βοηθὸς καὶ πολιτικὸς σύμβουλος αὐτοῦ. Ὁ ἀνάξιος ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων Γελίμερος, λαβὼν ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του νέα στρατεύματα, ἤλθεν ἐναντίον τοῦ Βελισαρίου.

Εἰς τὸ Τρικάμαρον, εἴκοσι ψίλια περίπου δυτικῶς τῆς Καρχηδόνος, συνήφθη ἡ δευτέρα μάχη, ἡ ὁποία ἔκρινε καὶ τὴν τύχην τοῦ βανδαλικοῦ κράτους. Ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ Βελισαρίου δὲ Γελίμερος ἔφυγε πάλιν εἰς τὴν Νούμιδίαν, χωρὶς νὰ προβάλῃ καμμίαν ἀντίστασιν. Τὸ κράτος τῶν Βανδάλων, τὸ ὅποιον ἦτο ἔργον ἐνὸς μόνον ἀνδρός, τοῦ Γιζερίχου, διελύθη (533), χωρὶς ν' ἀφήσῃ οὐδέν τινα. Ὁ δὲ Βελισάριος, μετὰ τὴν νίκην του, τὴν ὁποίαν ἴσως καὶ ὁ Ἰδιος δὲν ἐφαντάζετο τόσον εὔκολον, ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν σύλληψιν τοῦ Γελιμέρου, τὸν ὅποιον ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς κόσμημα τοῦ θριάμβου του.

Ο Βελισάριος, προσεκτικὸς ὅπως ἦτο, ἔλαβεν ὅλα του τὰ μέτρα νὰ δχυρώσῃ τὴν Ἀφρικήν καὶ ἰδίως τὴν Καρχηδόνα, ἡ ὁποία κατέστη κέντρον διοικητικὸν καὶ παρέμεινε πιστὴ ὑπήκοος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἐπὶ 150 ἔτη ἀκόμη.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τῶν Βανδάλων, ἥρχισεν δὲ Ιουστινιανὸς τὸν κατὰ τῶν Οστρογότθων πόλεμον (534–554), ὅστις διήρκεσεν 20 ἔτη, διότι διεξήχθη δι' ἀνεπαρκῶν μέσων. Αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ στρατηγοῦ Βελισαρίου εἰς τὴν Ἀφρικήν ἔκαμαν τὸν Ιουστινιανὸν νὰ σκεφθῇ ὅτι ἔξι ἵσου εὐκόλως θὰ κατέκτα καὶ τὴν Ιταλίαν καὶ θὰ ἀποκαθίστα ἔνιαί τον ρωμαϊκὸν κράτος καὶ συγχρόνως ἔνιαί τον δρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Αφορμὴν ἔλαβεν δὲ Ιουστινιανὸς ἐκ τῆς δολοφονίας τῆς βασιλίσσης τῶν Οστρογότθων, ἡ ὁποία ἦτο σύμμαχός του, καὶ εὐθὺς ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς Ιταλίας. Πρὸς τοῦτο δὲ Βελισάριος μὲ 7.500 ἄνδρας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σικελίαν (535) καὶ κατέλαβεν, ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων, τὰς Συρακούσας, τὴν Πάνορμον καὶ ἄλλας πόλεις, σχεδὸν χωρὶς ἀντίστασιν.

Ο βασιλεὺς τῶν Οστρογότθων Θεοδάτος ἐδολοφονήθη καὶ

τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ νέος βασιλεὺς Οὐΐτιγις. Τοῦτον νικήσας ὁ Βελισάριος συνέλαβεν αἰχμάλωτον· ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν Ὀστρογότθων δὲν διελύθη. Κατόπιν ἐστάλη ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων ὁ στρατηγὸς Ναρσῆς, ὁ ὄποιος εἰς σκληρὰν μάχην ἐνίκησε τὸν νέον βασιλέα αὐτῶν Τωτίλαν. Ἡ νίκη τοῦ Ναρσῆς ἦτο μεγάλη· οὗτος ἐπὶ 14 ἔτη εἶχε τὴν διοίκησιν τῆς Ἰταλίας μὲν ἔξουσίαν ἀντιβασιλέως (βραδύτερον ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἰταλίας λέγεται ἔξαρχος). Ὁ εἰκοσαετής αὐτὸς πόλεμος ἐστοίχισεν εἰς τὸ Βυζαντιον πολύ, διότι ἐσπαταλήθη στρατὸς καὶ χρῆμα καὶ δὲν εἶχε μόνιμον ἀποτέλεσμα, καθ' ὅσον ἡ Ἰταλία, καταληφθεῖσα ταχέως ὑπὸ ἄλλης γερμανικῆς φυλῆς, τῶν Λογγοβάρδων, ἔχάθη δριστικῶς.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπενέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ κράτους τῶν Βησιγότθων καὶ ἐκυρίευσε τὸ νοτιονατολικὸν τμῆμα αὐτῆς. Διὰ τῶν κατακτήσεων τούτων ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπραγματοποίησε τὸ σχέδιόν του, τὸ κράτος ἐδιπλασιάσθη, ἡ Μεσόγειος ἔγινε λίμνη βυζαντινὴ καὶ ἡ Δαλματία, ἡ Ἰταλία, ἡ Ἀφρική, ἡ Νότιος Ἰσπανία, ἡ Σικελία, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδηνία καὶ αἱ Βαλεαρίδες νῆσοι ἀπετέλεσαν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας.

Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν διεξήχθησαν μόνον εἰς τὴν Δύσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ὁ σερόης, ἀνησυχῶν ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν τῇ Δύσει, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν συναφθεῖσαν «ἄπέραντον εἰρήνην» τοῦ 532 ἡκύρωσεν. Εἰσήλασεν ὁ Χοσρόης εἰς τὴν Συρίαν (540) καὶ αἱ πόλεις ἐκυριεύοντο ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀντιόχεια.

Οἱ Ἰουστινιανὸς ἀνεκάλεσε τὸν Βελισάριον ἐξ Ἰταλίας, ἀλλ' οὗτος δὲν ἤδυνήθη νὰ νικήσῃ τὸν Πέρσην βασιλέα, διότι ὁ πόλεμος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων ἀπὸ Κολχίδος μέχρι Μεσοποταμίας καὶ Συρίας. Ὁ Ἰουστινιανὸς τελικῶς ἐδέχθη νὰ κλείσῃ εἰρήνην μὲ τοὺς Πέρσας (562) μὲ δρους λίαν ταπεινωτικούς.

11. Λογγοβάρδοι ἢ Λομβαρδοί

Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξήντλησαν τὸ κράτος οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς καὶ δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα προσοχὴ

παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς ἔξασφάλισιν τῶν βορείων καὶ ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ κράτους. "Ἄλλοι τώρα λαοὶ ἀρχίζουν τὰς ἐπιδρομάς των κατ' αὐτοῦ, ὡς οἱ γερμανικῆς καταγωγῆς" Ἐρούλοι, Γεπίδαι καὶ Λογγοβάρδοι.

Ἐκ τούτων οἱ δύο πρῶτοι ἀφωμοιώθησαν καὶ ἔξεχριστιανίσθησαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὑπηρέτησαν δὲ ὡς στρατιῶται τὸ Βυζάντιον κατὰ τοὺς διαφόρους πολέμους. Οἱ Λογγοβάρδοι ἦσαν βαρδοὶ ἔγιναν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ χριστιανοὶ καὶ ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν χώρας, ἐβοήθησαν δὲ ὡς μισθοφόροι τὸν στρατηγὸν Ναρσῆν κατὰ τὸν μακροχρόνιον πόλεμον ἐν Ἰταλίᾳ.

Οἱ Ἰουστινιανὸς ἄλλως τε ἐπεχείρει δι' ἵεραποστόλων τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν γειτονικῶν εἰδωλολατρικῶν ἔθνῶν καὶ διὰ λόγους καθαρῶς θρησκευτικοὺς καὶ διὰ λόγους πολιτικούς, διότι ἐπίστευεν ὅτι οἱ ἐκχριστιανιζόμενοι λαοὶ καθίσταντο φιλικώτεροι πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ἐπεθύμει νὰ διοικήσῃ τὴν ἐκκλησίαν ὡς ἀπόλυτος κύριος καὶ ἐπέβαλλεν εἰς αὐτὴν τὴν θέλησίν του κηρύττων ἔαυτὸν «αὐτὸς ἀπόλυτος καὶ ἴερες».

Βραδύτερον μάλιστα, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Ἀράβων, οἱ Λογγοὶ βάρδοι κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ τὰς γυναικας καὶ τὰ παιδιά των καὶ ἐγκατεστάθησαν δριστικῶς εἰς τὴν Β. Ἰταλίαν, ἥ δοποία ὑπ' αὐτῶν ὠνομάσθη Λομβαρδία. Βαθμηδὸν δὲ οὗτοι, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατῆλθον νοτιώτερον καί, μὴ εύρόντες σοβαρὰν ἀντίστασιν παρὰ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, κατέλαβον εὐκόλως τὴν χώραν, ἐκτὸς τῶν ὡχυρωμένων πόλεων τῆς Ραβέννης, τῆς Ρώμης καὶ τῆς Νεαπόλεως.

Οἱ πάπαι διποτοκρούσουν τοὺς ἐπιδρομεῖς, κατ' ἀρχὰς ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Βυζαντίου, βραδύτερον ὅμως ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Φράγκους, ἀφ' ὅτου ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Χλωδόβικος ἔγινε χριστιανὸς (496). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ λογγοβαρδικὸς κίνδυνος ὥθησε τοὺς πάπας νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Βυζάντιον καὶ νὰ στραφοῦν δριστικῶς πρὸς τοὺς Φράγκους.

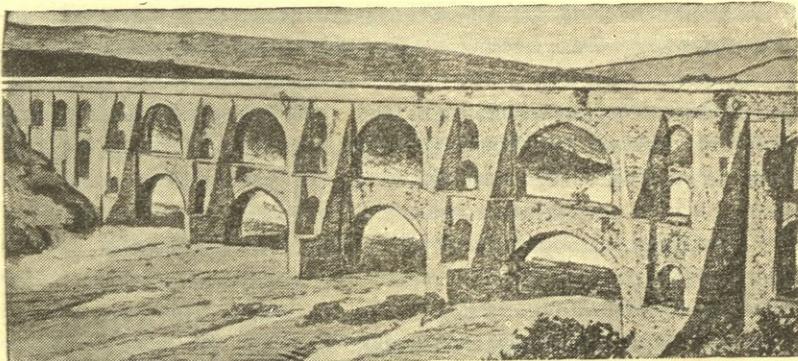
Ἐκ τῆς ταχείας συστάσεως τοῦ Λομβαρδικοῦ κράτους εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εἰκοσαετής πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπέβη ἀσκοπός. Ἡ ἀνάκτησις τοῦ Δυτικοῦ κράτους πολὺ ἐστοί-

χισεν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς στρατὸν καὶ χρῆμα. Ἐχαλάρωσε δὲ τὴν φρούρησιν τῶν βορείων καὶ ἀνατολικῶν συνόρων αὐτοῦ.

12. Εἰρηνικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ

Οἱ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν ἐπίσης νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ἀχανῆ αὐτοκρατορίαν του ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων. Διὰ τοῦτο ἀνήγειρεν εἰς τὰ κυριώτερα συνοριακὰ σημεῖα πολυάριθμα φρούρια καὶ ὁχυρώματα, τὰ ὅποια ὡνόμασαν Ἰουστινιάνεια. Τὰ ἔρειπτα τούτων προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν μας. Οἱ σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἱστορικὸς Προκόπιος βεβαιοῖ ὅτι τὸ κο-

7. Ὅδραγωγείον παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν,
ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν

λοσσιαῖον ἀμυντικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔσωσε πολλάκις τὴν αὐτοκρατορίαν.

Κατὰ μῆκος τῶν συνόρων ὁ Ἰουστινιανὸς ἴδρυσε σταθμούς, εἰς τοὺς ὅποιους ἑγκατέστησεν εἰδικὰ στρατεύματα καὶ διὰ πρώτην φορὰν ὠρίσθη ὅπως οἱ διοικηταὶ τῶν περιφερειῶν, τῶν θεμάτων, οἱ λεγόμενοι στρατηγοί, συγκεντρώσουν εἰς χεῖράς των τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἔξουσίαν, ἐνῷ μέχρι τοῦδε ἡ διοίκησις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἤκολούθει τὴν ρωμαϊκὴν ὄργανωσιν, τὸν χωρισμὸν δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας.

Ἐκτὸς τῶν ὁχυρωμάτων καὶ φρουρίων, τὰ ὅποια ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους, πλήθος ἀπέραντον μεγάλων»

δημοσίων ἔργων εἰδε τὸ φῶς ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Οὐδεμία
ἴσως ἄλλη περίοδος τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας παρουσιάζει τόσην
κτηριακήν δραστηριότητα, ὡσην ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.¹ Ἐκτί-
σθησαν νέαι πόλεις, γέφυραι, ὁδοί, λουτρά, ξενοδοχεῖα, ὅπου κατέ-
λυνον οἱ ἄποροι ξένοι, ύδραγωγεῖα, δεξαμεναί, δικαστήρια καὶ πρὸ²
πάντων μοναστήρια καὶ ἐκκλησίαι, ὡς ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας,
περὶ τῆς ὁποίας γίνεται κατωτέρω ἐκτενέστερος λόγος.

Ἐπίσης ἡ διοίκησις τοῦ Βυζαντίου εἶχε μεγάλας ἀτελείας, διὰ
τὸν λόγον ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀναγκαῖος ἔλεγχος. Διὰ τοῦτο, ὁ Ἰου-
στινιανὸς ἔλαβεν εἰδικὰ μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῆς διοικήσεως. Ή-
ξησε τοὺς μισθοὺς τῶν ὑπαλλήλων, προφανῶς διὰ νὰ μένουν ἀδέ-
καστοι καὶ ἀνεπτρέαστοι εἰς τὰ καθήκοντά των, καὶ ἐμείωσε τὸν
ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων εἰς τινας ἐπαρχίας, ὅπως περιορίσῃ τὰς
δαπάνας. Εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας ἐπαρχίας ἀνετέθη ἡ στρατι-
ωτικὴ καὶ πολιτικὴ ἔουσσία εἰς ἐν πρόσωπον, διὰ νὰ μὴ ζητοῦνται
ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν κατευθύνσεις διὰ κάθε προκύπτον ζήτημα.

Ἐπίσης ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεδίωξε νὰ ἀναπτύξῃ τὸ ἐμπόριον καὶ
τὴν βιομηχανίαν. Τότε εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Κίναν ἡ βιομηχανία τῆς με-
τάξης, ἡ ὁποία μεγάλως ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Συρίαν. Κατὰ τὸν Προ-
κόπιον, τὸν μεταξόσπορον εἰς τὸ Βυζάντιον ἔφεραν μοναχοί. Ἡ με-
ταξουργία προσεκόμισε τεράστια κέρδη καὶ ἥσκετο ἔλευθέρως ὑπὸ³
τῶν ἰδιωτῶν εἰς πολλὰς πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς εἰς τὴν Κων-
σταντινούπολιν, Βέροιαν, Θήβας, Πάτρας, Κόρινθον κ.ἄ. Εἰς πολλὰς
δὲ περιοχὰς ἐφυτεύθησαν μορέαι, ἴδιως εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον,
ἡ ὁποία ὀνομάσθη Μορέας καὶ κατ’ ἐπέκτασιν ὅλη ἡ χερσόνησος.

Κατὰ τ’ ἀνωτέρω, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ Βυζαν-
τινὸν κράτος ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν καὶ αὔγλην. Ἡ διὰ μίαν φορὰν
ἀκόμη ἀνασύστασις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας
καὶ κατέστησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέγα.

Ἄλλὰ ἡ τολμηρὰ αὕτη κατακτητικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ
ἐξήντησε τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους καὶ, δταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν
νέοι ἔχθροι ἡπείλησαν τοῦτο, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῇ.

Παρὰ τὰς θυσίας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸ Βυζαντινὸν κράτος
ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν φιλοδοξίαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἱ σύγχρονοι
του ἱστορικοὶ ἐπήγνεσαν τὸ πολεμικὸν ἔργον αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἱστορικὸς
Προκόπιος γράφει « τὸ φυσικὸν ἔργον γενναιόφρονος αὐτοκράτορος

εῖναι νὰ θέλῃ νὰ μεγεθύνῃ τὴν αὐτοκρατορίαν αὐτοῦ καὶ νὰ καταστίσῃ αὐτὴν διὰ παντὸς τρόπου ἐνδοξοτέραν ».

13. Σ λ ἄ β οι

Οὗτοι, δρμώμενοι ἀπὸ τὸν Δούναβιν, ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου καὶ ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς Σκλαβηνοί, Σκλάβοι καὶ Σλάβοι, ἔζων δέ βίον ποιμενικόν.

Οἱ Σλάβοι δὲν ἦσαν πολεμικοὶ ὅσον οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ούννοι καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατώρθωσαν νὰ ἴδρυσουν ἴδιον κράτος, ἀλλ᾽ ὑπετάσσοντο εἰς ἰσχυρότερους λαοὺς καὶ ἔνεκα τούτου τὸ ὄνομα σκλάβος σημαίνει τὸν δοῦλον ἢ τὸν αἰχμάλωτον. Κατὰ τὸν 6ον μ.Χ. αἰῶνα ἥρχισαν οἱ Σλάβοι νὰ ἀκολουθοῦν τοὺς ἐπιδρομεῖς Ούννους καὶ Ἀβάρους εἰς τὰς πρὸς νότον τοῦ Δουναβέως χώρας. Ἡ Θράκη καὶ ἡ νοτιωτέρα Ἑλλάς εἶδε πολλὰς καταστροφάς. Ἰδίως φοβερὰ ἀπέβη ἡ εἰσβολὴ τοῦ ἔτους 540, ἡ ὅποια ἀνεστάλη πρὸ τῶν δχυρῶν τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἄλλοτε πάλιν οἱ ἐπιδρομεῖς ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὅποιαν ἐδοκίμασαν νὰ καταλάβουν, ἀλλὰ μοταίως. Τὸ 559 ἥπειλησαν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ᾽ ὁ Βελισάριος, καίτοι γέρων πλέον, ἀπώθησεν αὐτούς.

Οἱ Σλάβοι μετὰ τὴν παρακμὴν τῶν Ἀβάρων κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα, κατέρχονται μόνοι των εἰς τὴν Βαλκανικὴν μὲ τὰ μονόχυλά των καὶ ἐπιδίονται εἰς μικροτέρας ἐπιχειρήσεις. Οὗτοι δὲν εἶχον στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ὀργάνωσιν, ὡστε, ἀν καὶ κατείχον μέγα τμῆμα τῆς Εύρωπης, ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν μέχρι τῶν Οὐραλίων ὁρέων, δὲν ἴδρυσαν κράτος, διότι δὲν εἶχον τὴν τύχην ν' ἀποκτήσουν ἱκανούς ἀρχηγούς, ως οἱ Ούννοι, οἱ Γότθοι κ.ἄ.. Πολυάριθμοι Σλάβοι ἔζων εἰς τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν, ἡ ὅποια δι' αὐτὸ ὀνομάζετο καὶ Σκλαβηνία. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα οἱ Σλάβοι εἰσέβαλον εἰς τὴν βόρειον Βαλκανικὴν καὶ ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος ἐγκατεστάθησαν μονίμως, ἵδιως εἰς τὴν ὑπαίθρον χώραν.

Ἡ ζωὴ τῶν Σλάβων διήρχετο εἰς τὸν στάβλον, τὸν ἀγρὸν ἢ τὸ ποιμνιον καὶ εἰς τούτους ὀφείλονται τὰ σλαβικὰ ἐν Ἑλλάδι τοπωνύμια καὶ αἱ εἰσαχθεῖσαι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σλαβικαὶ λέξεις, ως βελέντζα (μάλλινον κλινοσκέπασμα), γκοῦσα, κοτέστι, Ἀράχοβα,

Βοδεινίτσα κ.ά. Ἡ διείσδυσις τῶν σλαβικῶν φυλῶν εἰς τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἔγινεν εἰρηνικῶς, χωρὶς κάν πόλεμον, ὀλλὰ μόνον μὲ τὴν μετακίνησιν τῶν ποιμένων, ὅπως ἔγινε βραδύτερον ἡ διείσδυσις τῶν ἀλβανικῶν ποιμενικῶν φυλῶν. Οἱ Σλάβοι ἔζων εἰς τὰς ὁρεινὰς περιοχάς, ἐλάχιστοι εἰς τὰς πεδιάδας, ὅπου εύρισκοντο "Ελληνες χωρικοί, οὐδέποτε δὲ εἰς τὰς πόλεις. Οὗτοι ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν φόρον εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ὡς ὑποτελεῖς, ὁσάκις δὲ οἱ φόροι ἡσαν βαρεῖς, προεκάλουν ἀσημάντους ἀνταρσίας, αἱ ὄποιαι ταχέως κατεπνίγοντο ἀπὸ τὰς αὐτοκρατορικὰς φρουράς. Βραδύτερον οἱ Σλάβοι ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ ἐξηληνίσθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους εύρισκομεν Σλάβους μαχομένους παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων.

"Ἐκ τῆς ἔγκαταστάσεως τῶν Σλάβων μερικοὶ ἴστορικοὶ ἔξήγαγον ἐσφαλμένα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων καὶ ίδιως τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ κυρίως εἰς Γερμανὸς, λύγιος, ὀνόματι Φαλμεράϋερ, ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ σημερινοὶ "Ἑλληνες εἶναι ἀπόγονοι τῶν Σλάβων καὶ ἀλλων φυλῶν.

"Ο Φαλμεράϋερ ἐμεγαλοποίησε τὰς τοπικὰς ἐπιμειξίας, αἱ ὄποιαι ἀλλως τε δὲν λείπουν εἰς κανὲν ἔθνος, καὶ προεκάλεσε πολὺν θόρυβον. "Ο Φαλμεράϋερ δὲν ἐπρόσεξεν ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλὰς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς εἶχε ποικίλην ἔκτασιν καὶ ἐνίστε περιελάμβανε τὴν μέχρι τοῦ Δουνάβεως Βυζαντινὴν χώραν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας. "Άλλο λάθος διέπραξεν ὁ Φαλμεράϋερ ἐκλαβών μεταγενεστέρας εἰδῆσεις περὶ ἐρημώσεως τῆς Ἀττικῆς ὡς ἀναφερομένας εἰς τοὺς χρόνους τῶν Σλάβων.

Πολλοὶ "Ἑλληνες ἴστορικοὶ καὶ Εὐρωπαῖοι ἀπέκρουσαν τὴν θεωρίαν τοῦ Φαλμεράϋερ μὲ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα. Παρὰ ταῦτα δῆμοι, Γερμανοί τινες ἐπιστήμονες, διὰ λόγους πολιτικούς, ἐπανέφεραν ἐσχάτως (1944) εἰς τὴν ζωὴν τὴν θεωρίαν τοῦ Φαλμεράϋερ, δηλαδὴ ἐπαναλαμβάνουν ισχυρισμούς, οἱ ὄποιοι πρὸ πολλοῦ ἔχουν ἀποδειχθῆ ἐντελῶς ἀστήρικτοι.

14. "Α β α ρ ο ι

"Άλλο σημαντικὸν γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ ἔγκατάστασις ἐνὸς νέου μογγολικοῦ λαοῦ, τῶν Ἀβάρων,

συγγενῶν τῶν Ούννων, εἰς τὴν μεταξὺ Κασπίας θαλάσσης καὶ Εὔξεινου Πόντου χώραν, ἡ ὅποια ὀνομάζετο Τουρκεστάν. Τὸ 558 οἱ "Αβαροὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοὺς πρώτους πρέσβεις, οἱ ὅποιοι ἐκαμαν τόσην ἐντύπωσιν, ὥστε, κατὰ τὸν Θεοφάνη (Χρονογρ. 1, 232), «πᾶσα ἡ πόλις συνέτρεχεν εἰς τὴν θέαν αὐτῶν, ὡς μηδέποτε ἑορακότες τοιοῦτον ἔθνος». Τὸν ἡγεμόνα των οἱ "Αβαροὶ ὀνόμαζον Χάνον ἢ Χαγάνον καὶ ὑπὸ γενναίους ἀρχηγούς κατώρθωσαν γὰ σχηματίσουν μέγα κράτος πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως, διότι δὲν συνήντησαν ἀντίστασιν οὔτε ἀπὸ τοὺς Σλάβους οὔτε ἀπὸ τοὺς Γερμανούς καὶ Λογγιοβάρδους. Οἱ τελευταῖοι μάλιστα, ὑποχωροῦντες, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ "Αβαροὶ, ἐκμεταλλευόμενοι τὰς δυσχερείας τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον (578—582), ἐζήτησαν χρήματα, τὰ ὅποια ἔλαβον ἔναντι τῆς στρατιωτικῆς των ὑπηρεσίας, διότι τὸ Βυζαντινὸν κράτος μετεχειρίσθη τοὺς Ἀβάρους ὡς συμμάχους του κατὰ τῶν Σλάβων. Ἐπειδὴ δέ ἡ Αὐτοκρατορία ἦτο ἀπησχολημένη μὲ αἵματηροὺς καὶ μακροχρονίους πολέμους, οἱ "Αβαροὶ ἐπεχείρουν ἀνενόχλητοι ἐπιδρομὰς εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας αὐτῆς, ἐποιούρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἡπείρησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 591. Τέλος δὲ Βυζαντινὸς στρατὸς τοῦ Δουνάβεως περιώρισεν αὐτούς εἰς τὰς ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ χώρας.

Βραδύτερον δὲ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Κάρολος δὲ Μέγας ἐνίκησεν δλοσχερῶς τοὺς Ἀβάρους (796), τῶν ὅποιών τὸ ὄνομα ἔξηλείφθη εἰς τὸ ἔξης ἀπὸ τὴν ιστορίαν. Χωρὶς τὸν Κάρολον δέν θά ἐνικῶντο εὔκολα οἱ "Ασιάται οὗτοι καὶ θὰ ἐσυνέχιζον τὸ καταστρεπτικόν των ἔργον εἰς τὴν Εύρωπην. Τὰ λειψανα τῶν Ἀβάρων ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς Εύρωπαίους καὶ ἔξεχριστιανίσθησαν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνέλαβον τὸ βαρύν ἔργον ν' ἀποκρούσουν τοὺς νέους αὐτούς ἐπιδρομεῖς Σλάβους καὶ Ἀβάρους.

15. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ

μέρος βιομαστικών

Οἱ Ἰουστινιανὸς δέν ὥρισεν ἐπισήμως τὸν διάδοχόν του, ὁλλ' ὁ ἀνεψιός του Ἰουστίνος, δὲ κουροπαλάτης, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ, ὡς Ἰουστίνος Β' (565—578), ἀνθρωπος ὑπερόπτης καὶ ἀσθενικῆς κράσεως. Πάντως ἐπεδίωξε μεγάλας οἰκονομίας καὶ περιώ-

ρισε τὰς χορηγίας πρὸς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ διὰ τοῦτο ἐσημειώθη πραγματικὴ ἀνόρθωσις τῶν οἰκονομικῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας του.

Τοῦτον θανόντα διεδέχθη ὁ στρατηγὸς Τιβέριος (578 – 582), ὃστις διέπρεψεν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Περσῶν, ἐτέλεσε δὲ θρίαμβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅταν ὁ στρατηγὸς του Μαυρίκιος συνέτριψεν εἰς μάχην τοὺς Πέρσας. Τὸν Μαυρίκιον κατέστησε διάδοχον τοῦ θρόνου, δώσας σύζυγον εἰς αὐτὸν τὴν κόρην του Κωνσταντίναν.

Ο Μαυρίκιος (582 – 602) ἀνεδείχθη ἔξαιρετος ἡγεμών, ἔξασφαλίσας τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁπως ἀπαλλάξῃ δὲ τὴν Βαλκανικήν χερσόνησον ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλάβων, ἐνίσχυσε τὰ σύνορα εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐπὶ Μαυρίκιου, ὁ στρατηγὸς Πρίσκος, ἔχων στόλον εἰς τὸν Δούναβιν, διεβίβαζε στρατὸν ὃπου παρίστατο ἀνάγκη καὶ νικήσας ὀλοσχερῶς τοὺς Ἀβάρους, ἤναγκασε τούτους νὰ συνάψουν εἰρήνην (600). Συμφώνως πρὸς τὴν εἰρήνην, ὡρίσθη ὁ Δούναβις ὡς « μεσίτης » (σύνορον) μεταξὺ τῶν Ἀβάρων καὶ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἀξιομημόνευτον εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ γεγονός τῆς ἐκτοπίσεως τῆς λατινικῆς γλώσσης, ὡς γλώσσης τοῦ κράτους, ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς.

Ο στρατὸς ὅμως, παρὰ τὰς νίκας, τὰς ὁποίας κατήγαγεν, εἶχε κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς μακροχρονίους πολέμους καὶ ἐπανεστάτησεν, ἐπευφήμησε δὲ ὡς ἀυτοκράτορα ἔνα ὅγνωστον μέχρι τοῦδε μικρὸν ἀξιωματικόν, τὸν Φωκᾶν, ὃστις, ἐλθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Πρασίνων, ἐστέφθη αὐτοκράτωρ.

Ο Φωκᾶς (601 – 610) ἥρχισεν εὐθὺς νὰ σκέπτεται πῶς νὰ ἔξοντάσῃ τοὺς ἀντιπάλους του, ιδίως τοὺς ἰκανοὺς στρατηγούς, διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσῃ καὶ χάσῃ τὸν θρόνον. Η ἔξουσία τούτου, ἀνδρὸς ἀνικάνου καὶ ἀπανθρώπου, ἀποτελεῖ στίγμα διὰ τὸ Βυζάντιον, διότι κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐννέα ἔτη εἰς τὸν θρόνον μὲ τὴν τρομοκρατίαν.

Κατὰ τρόπον βάρβαρον καὶ ὄνανδρον ἔξωντωσε τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μαυρίκιου καὶ προεκάλεσε τὴν φρίκην τοῦ λαοῦ καὶ τῶν φίλων του ἀκόμη. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ πολιτικοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν σφαγήν, κατέφυγον εἰς μοναστήρια καὶ ἔγιναν μοναχοί.

ἄλλοι δὲ συνεκεντρώθησαν πολὺ μακρὰν εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ἥρ-
χισαν νὰ μελετοῦν τίνι τρόπῳ θ' ἀπηγγέλασσοντο τοῦ Φωκᾶ.

Ο ἔξαρχος τῆς Καρχηδόνος Ἡράκλειος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν
τοῦ ὀγῶνος καὶ τὸν μὲν ἀνεψιόν του Νικήταν ἀπέστειλε μὲ στρατὸν
διὰ ξηρᾶς νὰ καταλάβῃ τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπο-
στολὴν σίτου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν δὲν υἱόν του Ἡρά-
κλειον ἀπέστειλε μὲ στόλον κατ' εὐθεῖαν κατὰ τῆς Κωνσταντί-
νουπόλεως. Οὐδεὶς ἀνέλαβε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Φωκᾶν, ὅστις, συλ-
ληφθεὶς καὶ ἔξευτελισθείς, ἐκάτη ὡς κοινὸς κακοῦργος. Τὸ τόλμημα
τοῦ Ἡρακλείου ἐπροκάλεσεν ἐνθουσιασμὸν καὶ, κατὰ προτροπὴν τοῦ
στρατοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου Σεργίου, ἐστέφθη αὐτοκράτωρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

16. Ἡράκλειος (610 - 641)

Πι τοῦ Ἡρακλείου τελειώνει ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ὁριστικῶς καὶ μὲ τὸ 610 ἀρχίζει ἡ ἱστορία τοῦ Μεσαίωνος. Ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἀγωνίζεται τὸ Βυζαντινὸν κράτος τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, παλαιὸν κατὰ διαφόρων ἐπιδρομέων. Παρὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνάς του, τὸ κράτος ἀπώλεσε πολλὰς περιφερείας καὶ ὁ ἐναπομείνας πληθυσμὸς ἀπετέλεσεν ἐνισίαν ἔνιστητα, μὲ μίαν γλῶσσαν, τὴν Ἑλληνικήν, καὶ μὲ μίαν θρησκείαν, τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικήν. Μὲ τὴν ἀπώλειαν λοιπῶν τῶν περιφερειῶν προεκλήθη ἔμμεσος ὡφέλεια, διότι ἀπεσπάσθησαν ἐκ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἔναν ἔθνη καὶ τὸ κράτος ἔκτοτε περιωρίσθη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμόν.

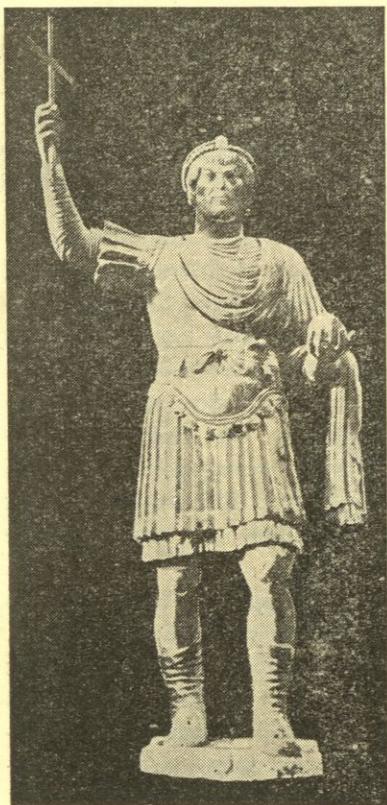
Ο νέος αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ἀπεθαρρύνθη, διότι εὗρε τὸ κράτος εἰς κατάστασιν ἀπελπιστικήν, οἰκονομικούς πόρους δὲν εἶχε, ἐστερεῖτο στρατοῦ, ἐνῷ ὀντιθέτως ἴσχυροὶ ἔχθροὶ ἐπέδραμον καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Εύρωπην. Οἱ Σλάβοι ἐντελῶς ἀνενόχλητοι ἔκαμον τὰς ἐπιδρομάς των νοτίων τοῦ Δουνάβεως καὶ εἰσέδυνον εἰρηνικῶς καὶ ἐγκαθίσταντο. Οἱ Ἀβαροὶ δύοις ἥλθον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κατ’ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (617).

Οἱ Πέρσαι ἀπέβησαν φοβεροὶ μὲ τὰς ἐπιδρομάς των καὶ κατέλαβον τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Συρίαν, κατόπιν δὲ τὴν Παλαιστίνην, ἔγιναν μάλιστα κύριοι τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγον τὸν Τίμιον Σταυρόν, πρᾶγμα, ὃπερ προεκάλεσε κατάπληξιν εἰς ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Ἐπίσης οἱ Πέρσαι δὲν ἔδυσκολεύθησαν νὰ ἐπεκταθοῦν εἰς τὰ ἀσιατικὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου, κατέλαβον

όλας τὰς πρὸ τῆς Κωνσταντινούπολεως πόλεις καὶ ἡπείλησαν σοβαρῶς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν. Οἱ Ἡράκλειοι, πρὸ τῶν μεγάλων συμφορῶν, ἔχασε τὸ θάρρος του_υ καὶ_π πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν τῆς διοικήσεως εἰς τὴν Ἀφρικήν.

Τότε ἐνεθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα ὁ πατριάρχης Σέργιος, ὃστις ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἤρχισαν νὰ προετοιμάζουν στρατὸν καὶ στόλον. "Οπως ἀποφύγῃ δὲ ὁ Ἡράκλειος διμέτωπον πόλεμον κατὰ Περσῶν καὶ Ἀβάρων μετὰ τῶν Σλάβων, ἥλθεν εἰς συμφωνίας καὶ συνῆψεν εἰρήνην μέ τοὺς Ἀβάρους ἀντὶ πολλῶν χρημάτων, ἔξασφαλίσας οὕτω τὰ νῶτά του.

Οἱ Πέρσαι δὲν ἀνέκοψαν τὴν πορείαν των, ὀλλὰ κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον, ὅπου προεκάλεσαν φοιβερὰς καταστροφάς. Ἐναντίον τῶν Περσῶν τότε ἥλθεν ὁ Ἡράκλειος, προετοιμασθεὶς δεόντως. Οὗτος, ἀνακτήσας τόλμην καὶ πρωτοβουλίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς αὐτὴν τὴν Περσίαν. Ἐπειβάσθη τοῦ στόλου καὶ ἀπέπλευσεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ 622, ἀφοῦ παρέστη εἰς δοξολογίαν, ἥτις ἐψάλη εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἡ ἐκστρατεία λοιπὸν ἔλαβε μορφὴν σταυροφορίας, διότι καὶ οἱ Πέρσαι εἰς τὰς ἐπιδρομάς των ἔδωσαν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα.

8. 'Ο αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (Χαλκοῦν ἄγαλμα ἐν Μπαρλέττα) ἐκστρατεία λοιπὸν ἔλαβε μορφὴν σταυροφορίας, διότι καὶ οἱ Πέρσαι εἰς τὰς ἐπιδρομάς των ἔδωσαν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα.

'Ο Ἡράκλειος διὰ τῆς Μ. Ἀσίας_π ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, ἐνισχύων διὰ νέων ὀπλιτῶν τὸν στρατὸν του, γυμνάζων αὐτὸν καὶ

προσπαθῶν νὰ τὸν φανατίσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐνίκησε τὸν περσικὸν στρατὸν καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ ἔκκενωσῃ τὴν Μ. Ἀσίαν. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐκστρατεία (622 – 623) τοῦ Ἡράκλειου, ἀποβᾶσσα ἐπιτυχής, διότι ἡ λευθερώθη ἡ Μ. Ἀσία. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, διὰ νὰ λάβῃ ἀποφάσεις ἐπὶ τῆς νέας ἐπιδρομῆς τῶν Ἀβάρων.

Τὸ 624 ἐπεχείρησε δευτέρων ἐκστρατείαν ὁ Ἡράκλειος κατὰ τῶν Περσῶν καὶ, ἔχων συμμάχους τοὺς Χαζάρους Τούρκους, εἰσέβαλεν εἰς τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν. Εἶναι ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστος ὁ ἥρωισμὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὄποιος, παρὰ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας εἰς τὰ ὅρη τῆς Ἀρμενίας, ὡδήγησε τὸν στρατὸν του εἰς τὴν νίκην ὁ Ἰδιος, διότι ἀλλως δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ νικηθοῦν οἱ Πέρσαι.

‘Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χ ο σ ρ ὁ η σ συνεχῶς ὑπεχώρει καὶ ὁ Ἡράκλειος κατελάμβανε πόλεις καὶ φρούρια, ἀπηλευθέρωνεν αἰχμαλώτους καὶ κατέστρεφεν εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς πρὸς ἀντεκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐνῷ ὅμως ἐπροχώρει ὁ Ἡράκλειος πρὸς τὴν Περσίαν, οἱ Πέρσαι ἐπεχείρησαν τολμηρὸν ἀντιπερισπασμὸν καί, ἐν συνεννοήσει πρὸς τοὺς Ἀβάρους, ἔστειλαν, τὸ 626, στρατὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πρωτεύουσα διέτρεξε σοβαρὸν κίνδυνον, διότι ὁ μὲν περσικὸς στρατὸς εἶχε φθάσει εἰς τὴν Χαλκηδόνα, οἱ δὲ Ἀβαροὶ μὲ στόλον εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. ‘Ο Ἡράκλειος ἔλαβε διὰ ταχυδρόμων τὴν εἰδῆσιν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθανε νὰ ἐπιστρέψῃ εἶχεν ἀλλως τε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν πατριάρχην Σέργιον καὶ εἰς τὸν σύμβουλόν του καὶ πρωθυπουργὸν Βῶνον.

Πράγματι ὁ Σέργιος ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως. Κρατῶν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, περιήρχετο τὰς ἐπάλξεις καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀμυνομένους στρατιώτας καὶ πολίτας, οἱ ὄποιοι ἔδειξαν θάρρος καὶ καρτερίαν. Μὲ πεῖσμα ἐπολέμησαν ἀμφότεροι, ἐως ὅτου ὁ βυζαντινὸς στόλος ἐβύθισε τὸν στόλον τῶν Ἀβάρων καὶ ἀπήγλαξε τὴν Πόλιν τοῦ κινδύνου, διότι καὶ οἱ Πέρσαι ἔφυγαν, νομίσαντες ὅτι ὑπῆρχε στρατὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

“Ολοὶ οἱ συγγραφεῖς, οἱ γράφοντες περὶ τῆς πολιορκίας, ταύτης, ἀποδίδουν τὴν νίκην εἰς τὴν «στρατηγὸν Παρθένον», τὴν Θεοτόκον τῶν Βλαχερνῶν, πλησίον τῆς ὄποιας ἔγινεν ἡ ναυμαχία, πρὸς τι-

μὴν δὲ τῆς πολιούχου Θεοτόκου ἐποιήθη καὶ ἐψάλη εἰς τὰς ἑκκλησίας ὁ Ἀκάθιστος "Υ μνος, δηλαδὴ οἱ Χαιρετισμοί.

Παρὰ ταῦτα, ὁ περσικὸς στρατὸς ἔξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔως ὅτου ἐνικήθη εἰς μάχην ἀποφασιστικὴν ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Νινεβί (12 Δεκεμβρίου 627). Οὕτω πως ἔληξε νικηφόρως καὶ ἡ τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν (627).

Κατόπιν τούτου λαὸς καὶ στρατὸς εἰς τὴν Περσίαν ἐπανεστάτησεν, ὁ Χοσρόης ἐδολοφονήθη καὶ ὁ ἀνακηρυχθεὶς νέος βασιλεὺς Σιρόης ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τὸν Ἡράκλειον. Διὰ τῆς εἰρήνης (628) ὑπεχρεώθησαν οἱ Πέρσαι νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ παλαιά των σύνορα καὶ ἀπέδωσαν τοὺς αἰχμαλώτους, καθὼς καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν.

Μετὰ τὴν εἰρήνην, ὁ Ἡράκλειος ἦλθεν εἰς τὴν Πόλιν (629), ὅπου ἔγινε μὲ ἀπίστευτον ἐνθουσιασμὸν δεκτὸς ἀπὸ τὸν στρατόν, τὸν λαὸν καὶ τὸν κλῆρον, διότι ἡ νίκη ἦτο μεγάλη. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἔφερεν ὁ Ἰδιος ὁ Ἡράκλειος τὸν ἐλευθερωθέντα Σταυρὸν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν 14 Σεπτεμβρίου τὸν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου τὸν εἶχεν ἀλλοτε τοποθετήσει ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἡ Ἁγία Ἐλένη. Ἀπὸ τότε ἡ ἐκκλησία ἐορτάζει τὴν "Υψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ".

Οἱ Ἡράκλειοι δικαίως ἐθεωρήθη ἥρως καὶ ἵπποτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Οἱ Ἡράκλειοι ἀπέθανε τὸ 641 καὶ ἀφῆκε τὸ ἀπέραντον κράτος του ἐξηντλημένον ἀπὸ τὸν εἰκοσιπενταετῆ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἀνίσχυρον ν' ἀποκρούσῃ τὸν διαφαινόμενον νέον ἐπικίνδυνον ἔχθρον, τοὺς Ἀραβίας.

17. Ο Ἰσλαμισμὸς

ΕΓΓΛΕΙΤ.

15

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 7ου αἰῶνος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ κυρίως εἰπεῖν εἰς τὴν Ἀραβίαν νέα θρησκεία, ὁ Ἰσλαμισμός, ἡ πρόοδος τῆς ὄποιας εἶχε κοσμοϊστορικὰς συνεπειάς. Ἀρχηγὸς τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ὁ Μωάμεθ, ἀγνωστος ἔως τότε, μὲ τὴν διδασκαλίαν του κατέρριψε τοὺς παλαιοὺς θεοὺς τῆς χώρας καὶ προεκάλεσε κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν. Πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μωάμεθ, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπωμεν ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς χώρας, ἐκ τῆς ὄποιας προῆλθεν οὗτος.

Ἡ Ἀραβία εἶναι μεγάλη χερσόνησος τῆς νοτιοδυτικῆς Α-

σίας κατά μέγα μέρος διμμώδης καὶ ἄνυδρος καὶ ὡς ἐκ τούτου πτωχὴ χώρα καὶ μόνον ὅταν ἔβρεχεν ἔτρεφεν αὔτη πρόβατα, καμήλους καὶ ἵππους. "Οταν δὲν ἔβρεχεν, ἔπρεπε νὰ μετακινοῦνται οἱ κάτοικοι διὰ νὰ εῦρουν τροφὴν καὶ, ὀσάκις παρίστατο ἀγάγκη, ἐπολέμουν. 'Η φύσις λοιπὸν τῆς Ἀραβίας κατέστησε τοὺς κατοίκους ν ο μ ἀ δ α σ, μὲ μεγάλην ἀντοχὴν εἰς τὴν πορείαν, τὴν πεῖναν καὶ τὴν δίψαν ἀκόμη. "Ἐν τῷ μήμα μόνον τῆς Ἀραβίας ἦτο εὔφορον, ἡ πρὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν στενὴ λωρίς, ἡ δυτικὴ Ἀραβία, τῆς ὁποίας δύο ἐπαρχίαι εἶναι γνωστότεραι, ἡ Εὐδαίμων Ἀραβία ('Γεμένη σήμερον) καὶ ἡ Πετραία Ἀραβία, ἔνθα ἥκμασαν καὶ δύο ἀξιόλογοι ἐμπτορικοὶ πόλεις, ἡ Μέκκα καὶ ἡ Μεδίνα.

Οἱ Ἀραβεῖς ἀνήκουν εἰς τὴν λευκὴν φυλὴν καὶ εἶναι συγγενεῖς τῶν Ἐβραίων. Ἡσαν γενναῖοι, ἵπποτοικοί, φιλόξενοι καὶ συναισθηματικοί. Δὲν ἀπετέλουν ἐν κράτος, ἀλλ' ἥσαν χωρισμένοι κατὰ φυλὰς καὶ ἑκάστῃ φυλῇ ἐπίστευεν εἰς διαφόρους θεοὺς καὶ κυρίως εἰς λίθους πεσόντας ἐκ τοῦ ούρανοῦ. 'Η λιθολατρεία τοῦ ἡπαλλονοῦ διαδεδομένη θρησκεία εἰς τὴν Ἀραβίαν. Καὶ εἴς αὐτὴν τὴν Μέκκαν μετεωρίτης λίθος, δικασθεῖς, ἦτο κοινὸν προσκύνημα ὅλων τῶν ἀραβικῶν φυλῶν. 'Η Μέκκα ἦτο τὸ κυριώτερον κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἐπικοινωνίας. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι ἐκεῖθεν προῆλθεν ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Μωαμεθανισμός.

ΦΤΟ ΕΔΩ

'Ο Μωάμεθ (570 – 632) ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν περὶ τὸ 570, ἀνήκεν εἰς πτωχὴν οἰκογένειαν, ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἀνετράφη ἀπὸ ἓνα συγγενῆ του. Γράμματα δὲν φαίνεται νὰ ἔγνωριζεν, ἡ συχνὴ ὅμως ἐπικοινωνία εἰς τὴν Μέκκαν μὲν Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς ἥνοιξεν εἰς αὐτὸν τὸν ἔχυπνον Ἀραβαῖον νέους κόσμους καὶ ἀπὸ τότε ἥρχισε νὰ σκέπτεται πῶς νὰ συντρίψῃ τὰ εἰδῶλα καὶ νὰ ἀναμορφώσῃ τὴν κοινωνίαν τῆς πατρίδος του.

'Απὸ ἥλικίας 40 ἐτῶν ἥρχισε νὰ διδάσκῃ κατ' ἀρχὰς τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους του, οἱ δόποιοι διμῶς δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν τὰς γνώμας του. 'Η ἀντίδρασις τούτων δὲν ἀπεθάρρυνε τὸν Μωάμεθ, ἀλλὰ τὴν 16 Ἰουλίου 622 κατέφυγεν εἰς τὴν Μεδίναν, ὅπου ἔγινεν εὐχαρίστως δεκτὸς καὶ ἀπέκτησεν ὀπαδούς. Λαβὼν αὐτοὺς ὁ Μωάμεθ, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μέκκαν καὶ διὰ τῆς βίας ἐπέ-

βαλε τὴν θρησκείαν, ὅλως δηλαδή ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἰησοῦν, τὸν κηρύξαντα τὴν ἀγάπην.

Ἐκτοτε ὁ Μωάμεθ ἥρχετο εἰς συγκρούσεις πρὸς τοὺς Ἀραβας φυλάρχους, διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θρησκείαν του, καὶ αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικόν, διότι οἱ ὀπαδοί του διεξάγουν μὲ πεῖσμα τὸν « ἴερὸν πόλεμον », δηλ. πόλεμον πρὸς διάδοσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως.

Τὸ 632 ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ ὤρισεν ὡς τοποτηρητήν του (χαλίφην) καὶ ἀρχηγὸν τῶν πιστῶν, τὸν Ἀβοῦ Βάκρ.

Ποία εἶναι ἡ διδασκαλία, τὴν ὅποιαν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀραβας ὁ Μωάμεθ; Οὕτος παρέλαβε τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς διδασκα-

λίας του ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Τέσσαρα δὲ εἶναι τὰ κύρια δόγματα τῆς νέας θρησκείας: 1) Εἰς Θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης του εἶναι ὁ Μωάμεθ. 2) ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος. 3) αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων προκαθορίζονται ὑπὸ τοῦ θεοῦ (κισμὲτ=πεπρωμένον). καὶ 4) ἀπαγορεύεται ἡ παράστασις τοῦ θεοῦ δι' εἰκόνων καὶ ἀγαλμάτων.

Ἡ μονοθεϊστικὴ αὐτὴ διδασκαλία προδίδει τὴν μεγάλην εὐφύτιαν, γενναιότητα καὶ εἰλικρίνειαν τοῦ Μωάμεθ, ὅστις κατώρθωσε

ν' ἀπαλλαγῇ ὅλων τῶν παλαιῶν ἀραβικῶν ἀντιλήψεων περὶ λατρείας λίθων, δένδρων καὶ ἄλλων κτισμάτων. Τὴν διδασκαλίαν του ὁ Μωάμεθ ὠνόμασεν Ἰσλάμ (= ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν) καὶ τοὺς ὀπαδούς του Μουσλίμ (= ἀφωσιωμένους). Διὰ τοῦτο ἡ νέα θρησκεία ὠνομάσθη Ἰσλαμισμὸς καὶ Μουσουλμανισμός, λέγεται δὲ καὶ Μωαμεθανισμὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδρυτοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μωάμεθ περιέχεται εἰς τὸ Κοράνιον.

Ἡ ἡθικὴ διδασκαλία τοῦ Ἰσλαμισμοῦ συνίσταται εἰς προσευχὴν πεντάκις τῆς ἡμέρας, εἰς τὴν στέιαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ραμαζάν, εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Κααβᾶ τῆς Μέκκας, εἰς

τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ. Τὸ τελευταῖον ἀποτελεῖ τὸν ἴδιαίτερον χαρακτῆρα τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, διτις ἔξηπλώθη πολὺ γρήγορα. Οὕτω δὲ Μωάμεθ δὲν εἶναι μόνον ἰδρυτής θρησκείας, ἀλλὰ καὶ κράτους. Συνήνωσεν ὅλας τὰς ἀραβικάς φυλὰς καὶ ἐσχημάτισε τὸ ἀραβικὸν κράτος, εἰς τὸ ὄποιον ἔδωκε τὴν δριστικὴν κατεύθυνσιν: Πόλεμος κατὰ τῶν ἀπίστων. Οἱ ἀνθιστάμενοι εἰς τὴν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας ἐπρεπε νὰ νικηθοῦν διὰ τῆς βίας, νὰ αἷχμαλωτισθοῦν καὶ εἰς τὸ ἔεγκτο πληρώνουν φόρους, ὡς οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Ἐβραῖοι. Πάντες δὲ οἱ εἰδωλολάτραι ἐφονεύοντο.

Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ ἔση γηθῇ ἡ ραγδαία ἀραβικὴ κατάκτησις, ἀπὸ Ἀφγανιστᾶν μέχρις Ἰσπανίας. Οἱ Ἀραβεῖς εἰς τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς ἐπέβαλον τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ θρησκείαν καὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς ἔγχωρίους ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν των. Οἱ Ἀραβεῖς, ὅπως θὰ ἴδωμεν, ὡφελήθησαν πολὺ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ δι’ αὐτὸν μέγας πολιτικὸς Μωαβιᾶς μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ ἀραβικοῦ κράτους εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας.

18. Ἡ ἔξοδος τῶν Ἀράβων ἐκ τῆς χώρας των

Μέ τὴν μέθην καὶ τὴν δρμὴν τῶν νεοφωτίστων ἔξηλθον οἱ Ἀραβεῖς ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς χώρας των, διὰ νὰ ὑποτάξουν ὅλον τὸν κόσμον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν.

Καὶ πρῶτον ἐστράφησαν πρὸς τὰ γειτονικὰ κράτη, τῶν Περσῶν καὶ Βυζαντινῶν, τὰ ὅποια εὔρον πολὺ ἔξηντλημένα ἀπὸ τὸν μεταξύ των 25ετῆ πόλεμον. Οἱ περσικὸς στρατὸς ἐνικήθη (637) καὶ ὅλη ἡ Περσία ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ ἐδέχθη τὴν νέαν θρησκείαν. Τοιουτοτρόπως ἔξερριζώθη ἡ παλαιὰ περσικὴ θρησκεία τοῦ Ζωροάστρου, ὃσοι δὲ τῶν Περσῶν δὲν ἤθέλησαν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἰσλαμισμὸν κατέφυγον εἰς τὰς Ἰνδίας. Πολὺ ταχέως κατελύθη τὸ περσικὸν κράτος ἀπὸ τὸν ἀραβικὸν στρατόν.

Παραλλήλως οἱ Ἀραβεῖς ἐπέδραμον εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας τῆς Συρίας, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον (633), ὅπου ὁ φανατισμὸς ὀρθοδόξων καὶ μονοφυσιτῶν ἦτο μέγας, καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων δὲν εἶδον δυσαρέστως τοὺς Ἀρα-

βας κατακτητάς. Τὸ Βυζάντιον δὲν εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ ἀραβικοῦ κινδύνου καὶ δὲν ἔλαβε τὰ δέοντα μέτρα ἀσφαλείας. Ὁ Ἡράκλειος εἶχε καταπονηθῆ πολὺ εἰς τὴν Περσίαν καὶ δὲν ἡδυνήθη νὰ παρακολουθήσῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατάστασιν τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Παλαιστίνης ἐμίσουν τοὺς Χριστιανούς καὶ δι' αὐτὸ ἔβοήθησαν τοὺς Ἀραβας εἰς τὴν κατάκτησιν.

Σοβαρὰν ἀντίστασιν παρέταξε τὸ Βυζάντιον, τὸ 636, νοτίως τῆς λίμνης Τιβεριάδος (εἰς τὴν Παλαιστίνην) μὲ 30.000 στρατόν, ἀλλ’ ἐνικήθη, διότι οἱ μὲν Ἀραβες ἐπολέμουν μὲ πεῖσμα καὶ ἡρωϊσμόν, οἱ δὲ Βυζαντινοὶ ἥσαν μισθοφόροι, ἀρμενικῆς καὶ ἀραβικῆς καταγωγῆς. Τοιουτορόπως ἐντὸς ὀλίγου ἡ Ἱερουσαλήμ (638), ἡ Βηρυτός, ἡ Ἀντιόχεια καὶ ὀλόκληρος ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη, κέντρα τοῦ ἀνατολικοῦ πολιτισμοῦ, κατελήφθησαν δριστικῶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ λόγος τῆς εὐκόλου ὑποταγῆς τῶν χωρῶν αὐτῶν δὲν εἶναι μόνον ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῶν Ἀράβων, ἀλλὰ τὸ μῆσος τῶν μονοφυσιτῶν κατοίκων τούτων ἀπέναντι τοῦ Ὁρθοδόξου Βυζαντίου.

Οἱ Ἀραβες, πρὶν ἀκόμη συμπληρώσουν τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας, εἰσέβαλον εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς διάστημα μόνον δύο ἑτῶν (640–642) κατέλαβον ὄλοκληρον τὴν χώραν. Περισσοτέραν ἀντίστασιν προέβαλεν ἡ Ἑλληνικὴ πόλις Ἀλεξάνδρεια, ἡ ὅποια τελικῶς ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ἀραβας (641), ἀφοῦ ἀντὶ ὠρισμένου φόρου διετήρησε τὴν θρησκευτικήν ἔλευθερίαν της. Μὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀλεξανδρείας ἀπωλέσθη ὁριστικῶς διὰ τὸν Ἐλληνισμὸν ἡ Αἴγυπτος, ὅπου ἐπὶ 1000 ἔτη περίπου ἦνθησεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα. Οἱ πλεῖστοι τῶν Αἰγυπτίων προσῆλθον εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν, μερικοὶ δὲ μεριμνοῦσι πιστοὶ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ὀνομάζονται Κόπται.

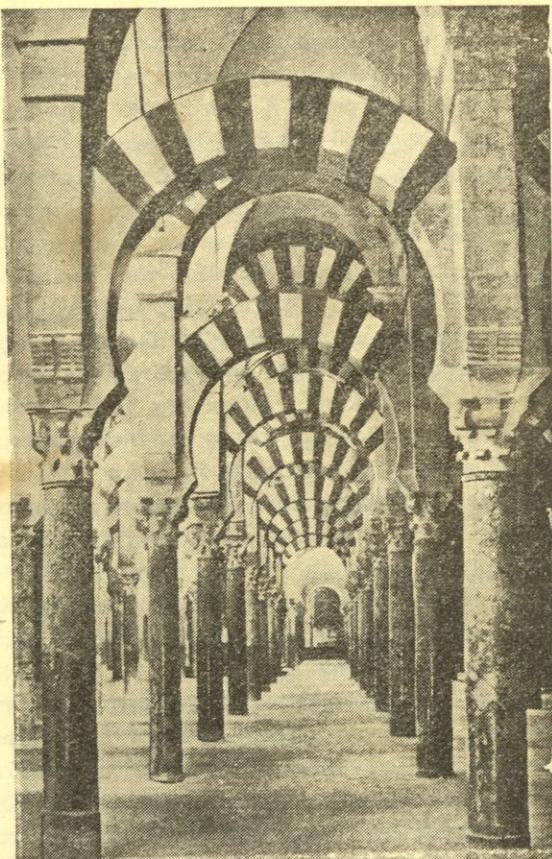
Ο κυριώτερος καὶ ἔδω λόγος τῆς εὐκόλου ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου εἶναι ὅτι οἱ ιθαγενεῖς Αἰγύπτιοι ἐμίσουν τοὺς Ἐλληνας καὶ ἔβοήθησαν τοὺς νέους κατακτητάς, νομίζοντες ὅτι ἡ ἀραβικὴ κατάκτησις θὰ ἥτο καλυτέρα. Ομολογουμένως τὸ Βυζάντιον δὲν ἐκυβέρνησε καλὰ τὴν Αἴγυπτον, διότι τὴν ἥθελε μόνον διὰ τὴν προμήθειαν σίτου καὶ τὴν πληρωμὴν φόρων. Πάντως δὲ μεριμνοῦσι πιστοὶ εἰς τὸν πολιτισμὸν τρόπον ὑπηρέτησαν τὸν πολιτισμὸν καὶ προεκάλεσαν

πνευματικήν σύνθησιν, μόλις δὲ ἔφυγον οἱ "Ελληνες ἐξ Αἰγύπτου ἡ χώρα τελείως ἐβαρβαρώθη ὑπὸ τὸν Ἀραβα κατακτητὴν.

~~19. 'Ο ἀραβικὸς πολιτισμὸς~~

Oι Ἀράβες, ὅχι μόνον δὲν κατέστρεψαν τὸν πολιτισμὸν, τὸν δῆποιον εὔρον εἰς τὰς κατακτηθείσας ὑπὸ αὐτῶν ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσαν πολὺ εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Διετήρησαν τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδούς, διὰ τῶν δῆποιων ἐγίνετο ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀπωνοτολῆς. Οὕτω, διὰ τῶν Ἀράβων ἥλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μεγάλαι καὶ πλούσιαι πόλεις, ὡς ἡ Δαμασκός, ἡ Κορδούη, τὸ Κάιρον καὶ ἡ Βαγδάτη, κέντρα γραμμάτων, ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ βιομηχανίας.

Η οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν Ἀράβων ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν, διότι, μαθόντες εἰς Αἴγυπτον τὴν γεωργικήν καὶ ἀρδευτικήν τέχνην, μετέδωσαν αὐτὴν

10. Τέμενος τῶν Ἀράβων ἐν Κορδούη

εις δλην τὴν Εύρωπην διὰ τῆς Ἰσπανίας. Σήμερον ἀκόμη σώζεται τὸ σύστημα διοχετεύσεως ύδραυλων, τὸ δόποιον οἱ ἴδιοι εἶχον ἰδρύσει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γουαδαλκεβίρ. Εἰς τὴν Εύρωπην ἐπίστης εἰσήγαγον διάφορα δένδρα καὶ φυτά, ώς τὸ ζακχαροκάλαμον καὶ τὴν δρυζαν ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, τὴν μορέαν, τὰ φασόλια, τὸν βάμβακα, τὴν βερυκοκέαν κ.ἄ.

Πολλοὶ ὑπῆρξαν οἱ κλάδοι τῆς βιομηχανίας, τοὺς δόποιους ἐτελειοποίησαν οἱ "Αραβες, ώς ἡ κατασκευὴ τῆς πορσελάνης, ἡ κατεργασία τῶν μετάλλων, ἡ ταπητουργία. Εἰς τὴν Κορδούην τῆς Ἰσπανίας ἐτελειοποίηθη ἡ κατεργασία τῶν δερμάτων. Περίφημα ἦσαν τῆς Δαμασκοῦ τὰ ξίφη καὶ τὰ λινὰ ὑφάσματα, τῆς Τολέδης τὰ ἔγχειρίδια, τῆς Μοσούλης τὰ λεπτὰ ὑφάσματα (μουσελῖναι). Ἡ χρυσοχοΐα, ἡ ἐλεφαντουργία καὶ ἡ ξυλουργία εἶχον ἐπίστης προοδεύσει εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος.

Τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ἀράβων προεκάλεσεν αὐτὴ ἡ διδασκαλία τῆς θρησκείας, ἡ δόποια ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔμποριον ἦτο εὐχάριστον εἰς τὸν Θεόν, δὲ δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας ἦτο ἔμπορος. Διεξῆγον δὲ οἱ "Αραβες τὸ ἔμποριόν των εἰς τὴν ξηράν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφοριῶν τὰ ἀραβικὰ πλοῖα ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἔφθανον μέχρι τῆς Ἰνδοκίνας καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Τύρος, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Βηρυτός καὶ ἡ Βαρκελώνη ἀπέβησαν ὀξιόλογοι λιμένες. Εἰς τὴν ξηράν τὰ ἀραβικὰ καραβάνια ἔφθανον ἕως τὴν Κίναν καὶ τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς.

"Ἀπὸ τὴν Ἀσίαν παρέλαθον οἱ "Αραβες τὸν χάρτην, τὴν πυρίτιδα καὶ τὴν ναυτικὴν πυξίδα, τὰ δόποια βραδύτερον κατέστησαν γνωστὰ καὶ εἰς τὴν Δύσιν."

Διὰ τῶν μεταφράσεων τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν συγγραμμάτων, τὰς δόποις εἶχον κάμει οἱ Σύροι, ἐμυήθησαν οἱ "Αραβες εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν σοφίαν καὶ οἱ ἴδιοι μετὰ ταῦτα προσέφεραν πολλὰ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Ἐπιστημῶν. Τούτων συμπίπτει ἡ ἀκμὴ μὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀρούν – ἀλ – Ρασιδ (9ος αἰών) εἰς τὴν Βαγδάτην, εἰς δὲ τὴν Ἰσπανίαν ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ἀβδούραχμάν Γ' καὶ Χακίμ Β' (10ος αἰών). Εἰς τὴν πόλιν Κορδούην δὲ Χακίμ ἴδρυσε πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην, ἡ δόποια περιελάμβανε 600.000 τόμους βιβλίων.

Ἐκτὸς τῆς ποιήσεως, ἀνεπτύχθησαν πολὺ τὰ μαθηματικά. Τὸ σὸνομα τῆς Ἀλγέβρας εἶναι ἀραβικόν, πολλοὶ δὲ ἀστρονομικοὶ ὄροι, ώς ναδίρ, ζενίθ, εἶναι ἀραβικοί. Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογος ἦτο ἡ συμβολὴ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν ἰστρικήν, τὰ ἰστρικὰ δὲ συγγράμματα αὐτῶν ἔχρησίμευον ὡς διδακτικὰ βιβλία εἰς τὴν Εὐρώπην ἥως τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀραβεῖς ἀλχυμισταὶ ζητοῦν νὰ εὔρουν τὴν φιλοσοφικὴν λίθον, δηλαδὴ τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὅποιου δύναται νὰ μετατρέπουν τὰ μέταλλα εἰς χρυσόν, θέτοντες τοιουτοτρόπως τὰς βάσεις τῆς χημείας (τὴν λέξιν χυμείαν ἔλαβον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τὴν μετέβαλον εἰς alchemie, ἔξ οὐ γαλλ. la chemie καὶ ἑλλην. χημεία· κακῶς ἀπεδόθη διὰ τοῦ η, ἐνῷ ἔπειρε πολὺ γράφεται χυμεία).

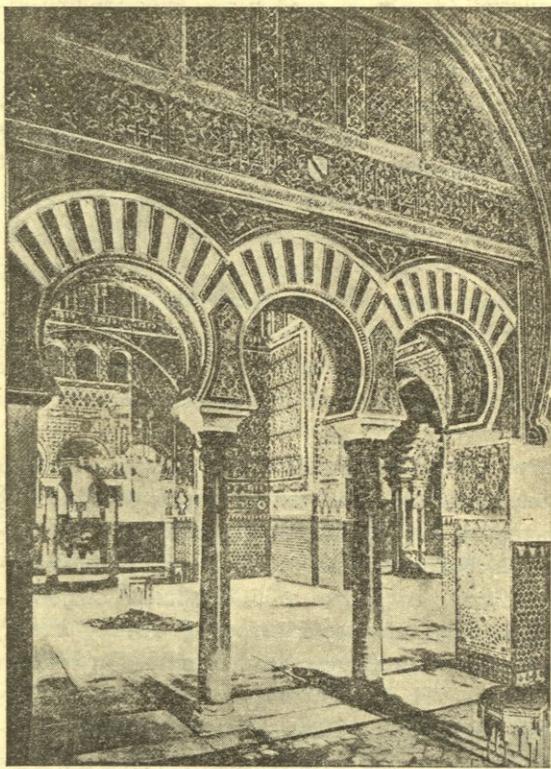
Οἱ Ἀραβεῖς δὲν ἀνέπτυξαν μόνον τὰς Ἐπιστήματα, ἀλλὰ καὶ τὰς Καλὰς Τέχνας. Εἰς τὴν Συρίαν εἶδον τὸν βυζαντινὸν ρυθμόν, τὸν ὅποιον ἐτροποποίησαν συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας των, διετήρησαν τὸν βυζαντινὸν θόλον καὶ εἰσήγαγον ποικίλα τόξα, σχήματος γωνίας καὶ πετάλου. Παρέλαβον ἐπίσης ὅπτὸ τοὺς Πέρσας τοὺς λεπτοὺς καὶ ύψηλοὺς κίονας. Οἱ ναοὶ (τὰ τεμένη) καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι τὰ κύρια οἰκοδομήματα τῶν Ἀράβων.

Τὰ ἀνάκτορα ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλὰ διαμερίσματα, τὰ ὅποια στολίζονται διὰ στοῶν. Ἐσωτερικοὶ κῆποι μὲ κρήνας καὶ πίδακας συνεπλήρουν τὰ ἀνάκτορικὰ συγκροτήματα. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἀράβων ὁμοιάζουν μὲ τὰ βυζαντινὰ καὶ τὰ περσικά, ἀλλ᾽ ὑπερέχουν κατὰ τὴν πολυτέλειαν. Δείγματα τῶν ἀραβικῶν οἰκοδομημάτων ὑπάρχουν ὀλίγα, διότι τὰ περισσότερα ἔξ αὐτῶν, ἐπειδὴ τὸ ὑλικόν, μὲ τὸ ὅποιον κατεσκευάσθησαν, δὲν ἦτο στερεόν (πλίνθοι καὶ ἀσβεστος) κατέρρευσαν. Ἡ ἀραβικὴ τέχνη φθάνει εἰς τὸ ὕψιστον σημείον τῆς ἀκμῆς της ἀπὸ τὸν 10ον—13ον αἰῶνα. Περισσότερον ὀνομαστὰ μνημεῖα εἶναι τὰ δύο ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρα, ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχουν περίπτερα, δεξαμενά, αὐλαί, πίδακες. Αἱ ὄροφαι τῶν δωματίων εἶναι ἀπὸ πολύτιμον χύλουν καὶ στολίζονται μὲ ἀργυρον, σμάλτον, χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους. Ἐξέχουν ἴδιως ἡ Αἴθουσα τῶν Πρεσβευτῶν καὶ ἡ Αὐλὴ τῶν Λεόντων. Τὰ τόξα

είναι ποικίλης μορφῆς, οἱ κίονες πολύχρωμοι, τὰ παράθυρα παντός μεγέθους. Ἡ τεραστία αὕτη ποικιλία προσδίδει ἀληθινὴν φαντασμα-γορίαν εἰς τὸ ἀνάκτορον.

Διὰ θρησκευτικούς λόγους δὲν ἀναπτύσσονται ποσῶς αἱ δύο

ὅλαι τέχναι, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφική, διότι τὸ Ἱερὸν Βιβλίον τῶν Ἀράβων, τὸ Κοράνιον, ἀπηγόρευε τὴν ἀπεικόνισιν ἀνθρωπίνων μορφῶν. Ὡς ἐκ τούτου προήλθεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς διακοσμητικῆς τέχνης. Οἱ Ἀραβεῖς δίδουν μεγάλην προσοχὴν εἰς τὸν ἐσωτερικὸν διάκοσμον τῶν οἰκοδομημάτων των. Ἐκ τῆς τάσεως δὲ ταύτης ἐδημιουργήθησαν τὰ λεγόμενα ἀραβικού ργήματα. Τὰ ἀραβιουργήματα ἔγινοντο ἐπὶ πάσης γυμνῆς ἐπιφανείας, ὁροφῶν, τοίχων, τόξων κ.ἄ. ἐφιλο-

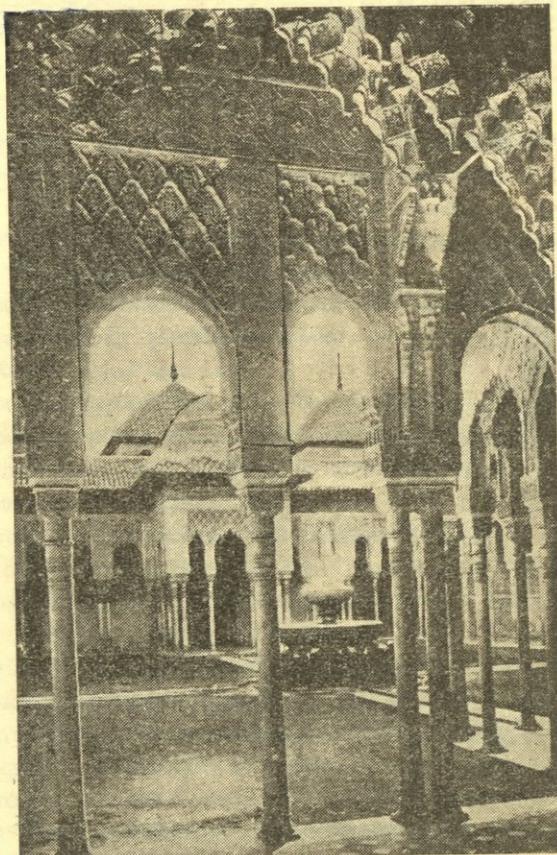
11. Αἴθουσα τῶν Πρεσβευτῶν τοῦ Ἀλκαζάρ
(Σεβίλλη)

τεχνοῦντο δὲ μὲν ποικίλην ὅλην, μάρμαρον, γυψον, ξύλον καὶ μαρμαροκονίαμα. Τὰ ἀραβιουργήματα ἀποτελοῦνται ἀπὸ εὐθείας γραμμάς, συμπλεκομένας κατὰ κανονικὰ σχήματα. Πολλάκις τὰς εὐθείας γραμμὰς ἀντικατέστησαν θέματα ἐκ τοῦ φυτικοῦ κόσμου.

Χριστιανικοί ναοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καλλωπισθέντες περὶ τὸν 10ον αἰῶνα, φέρουν ποικίλα ἀραβουργήματα, σχηματίζοντα συμπλέγματα μὲ ρητὰ ἐκ τοῦ Κορανίου καὶ μὲ διαφόρους ἄλλους μουσουλμανικοὺς ἀφορισμούς. Οἱ τοῖχοι καὶ τὰ τόξα τῶν ναῶν τούτων εἶναι διάτρητα ἀπὸ λεπτὰ σχέδια ἐκ γύψου, ἀπὸ γεωμετρικὰ σχήματα καὶ ἀπὸ διάφορα φυλλώματα καὶ γράμματα.

Ἡ δὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ ὅφείλεται κυρίως εἰς τοὺς Σύρους, οἱ δοποῖοι, μαθόντες τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν καὶ δεχθέντες τὸν Ἰσλαμισμόν, συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁρθότερον θὰ ἔητο νὰ ὠνομάζετο συριακὸς πολιτισμός. Ἀλλως τε οἱ πλεῖστοι τῶν εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ διαπρεψάντων Ἀράβων ἥσαν Σύροι.

Δημιούργημα ἐπίσης τῶν Σύρων ἦτο καὶ ὁ περίφημος ἀραβικὸς στόλος, ὃστις διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας.

12. Ἡ Αὔλὴ τῶν Λεόντων τῆς Ἀλάμπρας
(Γρανάδα)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5ον

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ
ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ (330 - 641)

20. Ἀρειανισμὸς

ΙΔΟΜΕΝ ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ τελοῦν ἔλευθέρως τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα μὲ τὸ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων (313), τὸ ὅποιον ἔξεδόθη καὶ κατὰ συναίνεσιν καὶ τοῦ συνάρχοντος Λικινίου. Βραδύτερον, ὅτε κατέστη μονοκράτωρ, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ὑπεστήριξε τὸν Χριστιανισμόν, ἔκλεισε τοὺς ναοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἐνῷ ὅμως ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἤγωνίζετο νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸ κράτος του θρησκευτικὴν ἐνότητα, παρουσιάσθησαν πολλοὶ Χριστιανοί, οἱ ὅποιοι, ἔχοντες φιλοσοφικὴν μάρφωσιν, ἥρμήνευσαν διὰ τῆς λογικῆς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας. Δηλαδὴ οὗτοι ἔδωσαν διαφορετικὴν ἐρμηνείαν εἰς τὰ δόγματα, τὰ ὅποια παρεδέχετο ἡ Ἐκκλησία. Αἱ ἐρμηνεῖαι αὕται λέγονται αἱρέσεις, προεκάλεσαν ἀναστάτωσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Σήμερον δυνάμεθα ν' ἀντιληφθῶμεν τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια εἶχον αἱ αἵρεσις εἰς τὸν ιστορικὸν βίον τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ πρώτη αἵρεσις, ἡ ὅποια διήρεσε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, ἦτο τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἀρείος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀκριβῶς πότε δὲν γνωρίζομεν, ἐλαβε μεγάλην μόρφωσιν καὶ ἦτο ἀξιόλογος ἐρμηνευτὴς τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Οὗτος ἐδίδαξεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἦτο Θεός, ὅπως ὁ Πατέρ, οὔτε ὁμοούσιος τοῦ Πατρός, ἀλλὰ κτίσμα, τὸ πρῶτον καὶ τελειότατον τοῦ Θεοῦ. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀρείου διεδόθη εὑρέως εἰς τὴν Αἴγυπτον

καὶ εἰς λοιπὴν Ἀνατολήν, προεκλήθη δὲ μέγας σάλος μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. 'Ο Μ. Κωνσταντίνος δὲν ἡδιαφόρησεν, ἀλλ' εὐθὺς συνεκάλεσε τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (325), διὰ τῆς ὁποίας κατεδικάσθη ὁ Ἀρειανισμὸς καὶ ἀπηγορεύθη ἡ ἔξαπλωσις αὐτοῦ. Εἰς τὴν σύνοδον ὑπεστήριξε μὲν θάρρος τὴν διδασκαλίαν του ὁ Ἀρειος, ἐπολέμησεν ὅμως τοῦτον ὁ Μ. Ἀθανάσιος μὲν πολλὴν εὐγλωττίαν καὶ πολυγνωσίαν. Ἡ σύνοδος τῆς Νικαίας συνέταξε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύχθη ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο δόμούσιος τοῦ Πατρός. Οὕτω πως ἔμαθον οἱ Χριστιανοὶ τί πρέπει νὰ πιστεύουν, ὥστε νὰ μὴ παραπλανῶνται.

'Ο γάρ τοῦ Κωνσταντίνου Κωνστάντιος δὲν ἡκολούθησε τὴν θρησκευτικὴν ὁδὸν τοῦ πατρός του, ἀλλ' ἀνεγνώρισε τὸν Ἀρειανισμὸν ως ἐπίσημον δόγμα. Συνεκάλεσε δὲ σύνοδον καὶ ηύνόσης τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, γενόμενος πρόξενος θρησκευτικῶν ταραχῶν εἰς διάφορα μέρη τοῦ κράτους.

'Αλλον πάλιν σοβαρὸν κίνδυνον διέτρεξεν ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Κωνσταντίου Ἰουλιανόν, ὁ ὁποῖος ἀπεκήρυξεν ἐπισήμως τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολαστρείαν ως ἐπίσημον θρησκείαν τῆς αὐτοκρατορίας. Εὔτυχῶς ὅτι οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀποθάνει καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναστηθοῦν. Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ (353) ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος οὗτος καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔμεινεν ἀνενόχλητος εἰς τὴν μεγάλην της ἀποστολήν.

'Ο Ἀρειανισμὸς ὅμως δὲν εἶχεν ἔξαφανισθῆ, ἀλλὰ φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Ἀρείου ἔξηκολούθουν νὰ ταράσσουν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν τοῦ κράτους. "Οθεν συνεκλήθη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (381), ἡ ὁποία συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ ἐπανέφερε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Οὕτω πως ἐπὶ Θεοδοσίου ἡδραιώθη ως ἐπίσημος θρησκεία τῆς αὐτοκρατορίας ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία. Ἐξηφανίσθη δὲ ἐκτοτε τόσον ἡ ἀρχαία ἔθνικὴ θρησκεία, ὅσον καὶ ὁ Ἀρειανισμός.

21. Μονοφυσιτισμὸς

Τὴν δογματικὴν ἡσυχίαν τοῦ Βυζαντίου ἐτάραξε καὶ ὁ Νεστόριος, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι Θεὸς καὶ ἡ Πα-

ναγία πρέπει νὰ ὀνομάζεται Χριστότοκος καὶ ὅχι Θεοτόκος.
Ἄλλὰ διὰ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Νεοτόριος καθηρέθη καὶ
ώς ἐκ τούτου κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν.

Οι ἀντίπαλοι τοῦ Νεστορίου ἔφασαν εἰς ἀντίθετον συμπέρασμα, ἐδέχθησαν δηλ. ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μόνον Θεός καὶ ἔγιναν μονοφυσῖται. Διὰ τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451) κατεδικάσθησαν οὗτοι ὡς αἱρετικοί, ἀλλὰ κατώρθωσαν νὰ διαδώσουν τὴν διδασκαλίαν των εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ Ζήνων (474 – 491) καὶ ὁ Ἀναστάσιος Α' (491 – 518) ἡγωνίσθησαν εἰλικρινῶς ὅπως ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν μονοφυσιτῶν. Δὲν ἔφεραν ὅμως τὸ πιθούμενον ἀποτέλεσμα, διότι τὰ αἴτια τῶν διαφωνιῶν δὲν ἦσαν μόνον θρησκευτικά, ἀλλὰ καὶ ἐθνικά. Οὕτε δὲ Ιουστινιανὸς ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦ μονοφυσιτισμοῦ. Ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν ὑπὸ πάντων τῶν κατοίκων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους παραδοχὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ὡς τοῦ μόνου ἐπισήμου δόγματος.

Μετά τινα ἔτη, ἐπὶ Ἡρακλείου (610 – 641), ὁ πατριάρχης Σέργιος, ὃς ἐκ Συρίας καταγόμενος, συνέταξε τὴν "Εκ θεσιν, τὴν διατύπωσιν δηλ. τῆς θεωρίας περὶ μιᾶς θελήσεως τοῦ Χριστοῦ, προκαλέσας οὕτω τὸν Μονιθελητισμόν, δοτις, ἀντὶ νὰ ἐπιφέρῃ προσέγγισιν ὀρθοδόξων καὶ μονοφυσιτῶν, ἐδημιούργησε νέον θρησκευτικὸν ζήτημα. Διότι ἐντὸς ὀλίγου ἀπεδείχθη ὅτι οἱ μονοφυσῖται ἐπροτίμησαν τοὺς "Αραβας καὶ ἡσπάσθησαν τὴν θρησκείαν τοῦ Μισάμεθ ἢ τὴν συνεννόησιν μὲ τὴν ὀρθόδοξον Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6ον

αυτός εστι

ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ πολιτισμός τῆς πρώτης περιόδου (330–641) ύπέστη ἐπίδρασιν ρωμαϊκήν καὶ ἀνατολικήν, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς διάδοχος τῆς ἀρχαίας Ρώμης, παρέλαβε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῆς. Εύρισκομένη δὲ ἡ Κωνσταντινούπολις, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, ἔδεχθη ποικίλα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὅποια ἀπετέλεσε τὸ σημαντικώτερον στήριγμα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους.

Δύο ὅμως εἶναι τὰ βασικὰ γνωρίσματα τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ : Ὁ ‘Ελληνισμὸς καὶ ὁ Χριστιανισμός. ‘Ομιλοῦντες δὲ περὶ Βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, δὲν ἔννοοῦμεν ἄλλο τι ἢ τὸν ‘Ελληνικὸν Χριστιανικὸν πολιτισμὸν κατὰ τὴν μεσαιωνικήν ἐποχήν. Μὲ τὴν ἔξαπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπῆλθε χάσμα μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου ἔθνικοῦ καὶ τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀγώνας δὖν ἐμφανίζεται μεταξὺ πολλῶν καὶ μεγάλων συγγραφέων, χριστιανῶν καὶ ἔθνικῶν. Ἐν τέλει ἐπικρατεῖ ὁ Χριστιανισμός, ἀφοῦ συμπεριέλαβε τὴν τελευταίαν ἀναλαμπήν τοῦ δύοντος ἀρχαίου πολιτισμοῦ.

Εἰς τὸν Βυζαντινὸν βίον καὶ πολιτισμὸν περιλαμβάνονται τὰ Γράμματα, αἱ Τέχναι, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τοῦτο ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον πολιτισμὸν (330–1453), ὁ ὅποιος ἐπέδρασεν ἐπὶ πολλῶν λαῶν, μετὰ τῶν ὅποιών ἦλθεν εἰς ἐπαφήν καὶ πνευματικήν ἐπικοινωνίαν. Οὕτω ὁ Βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἀπέκτησε παγκόσμιον σημασίαν καὶ ἐνδιαφέρει ἀμέσως τοὺς περισσοτέρους λαούς τῆς Εύρωπης. Διὰ τοῦτο ἡ περίοδος αὗτη τοῦ ‘Ελληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μελετᾶται ὑπὸ σοβαρῶν ἐπιστημόνων μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης.

ιωρίγγει και θά
την μαθούμε

22. Ἡ πατιδεία

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἔχει ὅλως ἴδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, διότι αὐτὸ διετήρησε τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν παράδοσιν, τὴν ὅποιαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχήν. Οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἡσαν κατὰ τὸ πλεῖστον Ἐλληνες ἢ ἔξηληνισμένοι Ἀσιᾶται καὶ ἐλάλουν τὴν ἐλληνικὴν ὡς ἑθνικήν των γλῶσσαν, διότι μόνον ἡ ἐλληνικὴ λογοτεχνία ἥδυνατο νὰ μορφώσῃ. Διὰ τοῦτο οἱ Βυζαντινοί, διαφυλάττοντες τὰ χειρόγραφα τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων συγγραφέων εἰς τὰς βιβλιοθήκας, ὡς ἀντικείμενα μεγάλης ἀξίας, ἀντέγραφον αὐτὰ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ τὰ ἐμελέτων ἐπισταμένως. Οὕτω ἡ πατιδεία, ἀπὸ τὴν μικροτέραν ἔως τὴν μεγαλυτέραν βαθμίδα, ἦτο ἐλληνική.

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος δὲν ὑπῆρχεν ἐνιαῖον σχολικὸν πρόγραμμα, ὅπως ἔχομεν σήμερον. Οἱ γονεῖς, ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς θέσεως, ἔκανόντες πότε θὰ ἐπήγαιναν τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον. Δι’ αὐτό, ἄλλοι παῖδες ἥρχιζον τὸ σχολεῖον ὅταν ἔφθανον τὸ πέμπτον ἔτος, ἄλλοι τὸ ἕκτον, ἄλλοι τὸ ἔβδομον καὶ ἄλλοι τὸ ὅγδοον. Ὅπως δὲ καὶ σήμερον, τοιουτοτρόπως καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, τρεῖς ἡσαν αἱ βαθμίδες τοῦ σχολείου.

Τὰ πρῶτα γράμματα, τὰ ὅποια ἐμάνθανον οἱ Βυζαντινόπαιδες εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα, ὠνομάζοντο «τὰ τῆς παιδείας πρότερα γράμματα». Ἐπειδὴ δὲ τὰ κείμενα ἡσαν ἀπὸ ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, ὠνομάζοντο καὶ «τὰ Ἱερὰ γράμματα». Τὰ πρῶτα αὐτὰ γράμματα ἡσαν ἀνάγνωσις καὶ γραφή. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς παιδείας, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ἦτο νὰ διαπλάσῃ καλοὺς Χριστιανούς, εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν ἐδίδοντο κυρίως θρησκευτικὰ βιβλία, ὡς ἀναγνώστικά, συνήθως τὸ Ψαλτήριον, ή Παλαιά καὶ Καινὴ Διαθήκη κ.τ.λ. Ὁχι μόνον δὲ ἀνεγίνωσκον τὸ Ψαλτήριον, ἀλλὰ καὶ ἔψαλλον τεμάχια αὐτοῦ, ὥστε ἔγινοντο ἰκανοὶ νὰ φάλλουν εἰς τὰς ἐκκλησίας.

Ἐκτὸς τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, οἱ μαθηταὶ ἐμάνθανον καὶ ἀριθμητικήν. Τὰ κατώτερα σχολεῖα ἐστεγάζοντο εἰς οἰκήματα, τὰ ὅποια δὲν ἡσαν ὅπως τὰ σημερινά. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τότε διδάσκαλοι ἡσαν κατὰ τὸ πλεῖστον κληρικοί, Ἱερεῖς ἢ μοναχοί, ὡς σχολεῖα ἔχρησιμοποιοῦντο πενιχρὰ δωμάτια ἢ ὁ περίβολος τῶν ἐκκλησιῶν, ὃχι

·δὲ σπανίως ὁ νάρθηξ αὐτῶν. Πολλάκις μάλιστα τὰ μοναστήρια ἐδέχοντο ἐσωτερικούς καὶ ἐξωτερικούς μαθητάς, οἱ δόποιοι ἐδιδάσκοντο τὰ μαθήματά των εἰς τὰ κελλιά.

Εἰς τὴν αἰθουσαν τῶν παραδόσεων ὑπῆρχεν ὁ «διδασκαλικὸς θρόνος», ὅπως ἔλεγον τὴν ἔδραν, καὶ καθίσματα διὰ τοὺς μαθητάς. Ταῦτα ἐλέγοντο σκίμποδες ἢ ἀναβάται. «Ἄν ελειπαν τὰ καθίσματα, οἱ μαθηταὶ ἐκάθηντο εἰς τὸ ἔδαφος, ὅπου ἔστρωναν τὰς λεγομένας διφθέρας ἢ προβέας. Εἰς τὴν αἰθουσαν ὑπῆρχεν ἐπίσης τὸ ἀναβάτον, ἀπὸ τὸ ὄποιον ἐλάμβανον οἱ μαθηταὶ τὰ βιβλία καὶ ἀνεγίνωσκον. Διδακτικὴ ἐπιγραφαί, δημοσίευσις, «Θεὸν φιούσι», «τὸν βασιλέα τίμα», «γονεῖς σέβουσι», ἐστόλιζον τοὺς τοίχους.

Μεταβαίνοντες οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ σχολεῖον, ἔφερον μαζί των διάφορα ἀντικείμενα. «Ο μάρσιππος (ἢ δέρρις) ἦτο δερμάτινος σάκκος, ἐντὸς τοῦ ὄποιου ἔθετον οὗτοι τὰ βιβλία των, τὴν παράγραφον καὶ τὸ πινακίδιον (ἢ πινακίδα). Ἡ παράγραφος ἦτο ὁ κανών, διὰ τοῦ ὄποιου ἔχάρασσον εύθειας γραμμάς, καὶ τὸ πινακίδιον ἦτο ἔχαλινος πίναξ ἐπηλειμμένος μὲν κηρόν, εἴτε ἀπλοῦς εἴτε πολυσέλιδος (δίπτυχος, τρίπτυχος, πολύπτυχος). Ἐπὶ τούτου ἔγραφον οἱ μαθηταὶ δι’ αἰχμηροῦ ὀργάνου, τοῦ γραφείου καλουμένου, ἢ διὰ μέλανος. Ἐπίσης ἐντὸς τοῦ μαρσίππου ἔθετον οἱ Βυζαντινόπαιδες τὴν σμίλην, δηλαδὴ μαχαιρίδιον, διὰ τοῦ ὄποιου ἀπέξεον τὸν γραφικὸν κάλαμον, καὶ ψήφον, αἱ ὄποιαι ἔχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν ἀρίθμησιν.

Τοιαὶ τὴν ἀρίθμησιν ἐπίσης οἱ μαθηταὶ εἶχον τὸ ἀβάκιον, τὸ ὄποιον ἦτο δριζόντιος πίναξ μὲν περιθώριον, ἐπὶ τοῦ ὄποιου ἔρριπτον ἄμμον καὶ μὲ τὸν δάκτυλον ἔκαμνον διαφόρους ὑπολογισμούς. Εἰς τὴν θήκην ἐτοπιστοῦντο αἱ γραφίδες, ἀποτελούμεναι ἀπὸ καλάμους, καλουμένους κονδύλια. Ἡ θήκη αὕτη ἐλέγετο καλάμια μάρσιππος, καλουμένους κονδύλια. Ἡ θήκη αὕτη ἐλέγετο καλάμια μάρσιππος, τὸ ὄποιον ἐσήμαινε καὶ τὸ λεγόμενον σήμερον μελανοδοχεῖον.

«Ἡ φοίτησις εἰς τὸ σχολεῖον τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσεως ἦτο τριετής. Οἱ μαθηταὶ ἐπεράτωνον αὐτὸν εἰς ἡλικίαν 10 ἔως 12 ἔτῶν καὶ μετέβαινον ἀμέσως εἰς τὸ ἀνώτερον σχολεῖον, δημοσίευσεως σήμερον τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως. Τὸ σχολεῖον τοῦτο ἐλέγετο τοῦ γραμματικοῦ καὶ ἡ φοίτησις διήρκει 3–4 ἔτη. Ὁ διδάσκαλος ἐλέγετο γραμματιστὴς καὶ γραμματοδιδάσκαλος.

Κατόπιν ἡκροῶντο μαθημάτων εἰς ἀνωτέρας σχολάς, αἱ ὄποιαι
ἥσαν εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ ἀπεράντου Βυζαντιοῦ κράτους, ώς
λ. χ. εἰς Κωνσταντινούπολιν, Ἀθήνας, Ἀλεξάνδρειαν, Ἀντιόχειαν,
Ἐδεσσαν, Βηρυτὸν καὶ ἄλλαχού. Διότι αἱ σχολαὶ τῶν ἔθνικῶν ἦ
μετετράπησαν εἰς χριστιανικὰς ἢ ἐπαυσαν νὰ λειτουργοῦν, ὅπως,
ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἡ νεοπλατωνικὴ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν (529), τῆς
ὄποιας οἱ ἐπτά τελευταῖοι καθηγηταὶ κατέφυγον εἰς τὴν Περσίαν.
Οὗτοι ἔγιναν εὐμενῶς δεκτοὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Χοσρόην,
ἔδιδαξαν ἐπὶ μακρὸν καὶ μετέφρασαν εἰς τὴν περσικὴν γλῶσσαν
ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολάς οἱ Βυζαντινόπταιδες ἐδιδάσκοντο ρητορικήν, ἡ ὄποια ἦτο χρήσιμος εἰς κληρικοὺς καὶ λαϊκούς, καὶ φιλοσοφίαν, δηλαδὴ λογικήν, ἥθικήν, δογματικήν καὶ μεταφυσικήν. Ἐκ τῶν φιλοσόφων ἐδιδάσκοντο κυρίως ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλάτων καὶ οἱ Στωϊκοί. "Ολως ἴδιαιτέρως ἤκμασε τὸ Πανεπιστήμιον τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ λεγόμενον Πανδακτήριον, γνωστὸν ὡς Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ κτηρίου, εἰς τὸ ὄποιον ἐστεγάζετο. Τοῦτο ἴδρυσεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β' ὁ Μικρὸς (425), κατὰ προτροπὴν τῆς συζύγου του Εύδοκίας (βλ. σ. 24). Ἀφοῦ αἱ ἐπαρχιακαὶ πόλεις εἶχον μεγάλην πνευματικὴν κίνησιν, δὲν ἐπετρέπετο ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς πρωτεύουσα, νὰ ὑστερῇ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

Οἱ ὄργανισμὸς τοῦ Πανδιδακτηρίου προέβλεπε 31 διδασκάλους, 15 διὰ τὰ Ἑλληνικά, 13 διὰ τὰ Λατινικά, 2 διὰ τὸ Δίκαιον καὶ 1 διὰ τὴν Φιλοσοφίαν. "Ολοι οἱ καθηγηταὶ ἦσαν Ἑλληνες καὶ εἶχον τὸν βαθμὸν τοῦ κόμιτος. Οἱ διδάσκων εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολάς ἐλέγετο οἰκουμενικὸς διδάσκαλος ἢ διδάσκαλος τῶν διδασκάλων ἢ μέγας διδάσκαλος ἢ ὑπατος τῶν διδασκάλων. Φοιτήται ἤρχοντο ἀπὸ ὅλον τὸ κράτος καὶ ἔνοι, ὡς ὁ ὄνομαστὸς Ἀρμένιος Μεσρὼβ (441), ὁ ὄποιος, μαθὼν τὰ Ἑλληνικά, ἐσχημάτισε τὴν ἀρμενικὴν ἀλφάβητον καὶ μετέφρασε διάφορα χριστιανικά ἔργα.

23. Ἡ λογοτεχνία

27

Ἐνῷ τόσον καλῶς ἦτο ὡργανωμένη ἡ παιδεία, δὲν ἔλαβεν ἀνάλογον δημιουργικὴν πνοήν ἡ λογοτεχνία, ὅπως τοῦτο συνέβη

κατὰ τοὺς κλασσικούς χρόνους, διότι εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ πρῶτον δὲν παρατηροῦμεν ἐλευθερίαν, ἡ δποία εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ὑψηλῶν διανοημάτων. Δεύτερον σοβαρὸν ἐμπόδιον εἶναι ἡ γραφομένη γλῶσσα. Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς δύμιλουμένης εἶχεν ἥδη δημιουργηθῆ χάσμα ἀπὸ τοὺς ὀλεξανδρινούς χρόνους, τὸ δποῖον εἶχε καταστῆ μέγιστον κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας.

Τὸ κάλλος καὶ ἡ δύναμις τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων συγγραφέων εἶχε θαμβώσει τόσον πολὺ τοὺς λογίους τοῦ Βυζαντίου, ὥστε οὗτοι ἔθεώρουν ὑποχρέωσίν των νὰ τηροῦν αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματικῆς. Ἡ προσκόλλησις αὔτη καὶ εἰς τὸ τυπικὸν καὶ εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς ἀττικῆς διαλέκτου ἥτο ἐπιζήμιος διὰ τὴν ἐλευθέρων ἀνάπτυξιν τῶν λογοτεχνῶν. Διότι οὗτοι διὰ τὴν διατύπωσιν τῶν σκέψεών των ὀφειλον νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν σύγχρονόν των γλῶσσαν καὶ ὅχι τὴν ἀρχαίαν, ὑπὸ τὴν δποίαν ἐβασάνιζον καὶ ἐπίεζον τὰ διανοήματά των. Οὕτω ἔχανον οἱ λογοτέχναι τὴν φραστικὴν δροσερότητα καὶ τὴν πηγαίαν ἐμπνευσιν. Πολλοὶ δμως συγγραφεῖς, προκισμένοι μὲ ἔντονον λογοτεχνικὸν τάλαντον, ὑπερεπήδησαν τὰ ἐμπόδια ταῦτα καὶ ἀνεδείχθησαν ἴκανοι χειρισταὶ τοῦ καλάμου, ὡς λ.χ. οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταὶ καὶ οἱ θεολόγοι.

Οἱ πρῶτοι Βυζαντινοὶ ποιηταὶ ἔξηκολούθησαν νὰ μιμοῦνται τυφλῶς τὰ μέτρα τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων ποιητῶν, τὰ δποῖα ἐστηρίζοντο εἰς τὴν ποσότητα τῶν συλλαβῶν, τὴν προσῳδίαν. Ἐνωρὶς δμως κατώρθωσαν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ στηρίξουν τὸ μέτρον τῶν ποιημάτων των εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ ἐνίοτε εἰς τὴν δμοιοκαταληξίαν. Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰσήχθη εἰς τὴν ποίησιν νέον μετρικὸν σύστημα ὑπὸ τῆς σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ εἶδος αὐτὸν τῶν ποιημάτων, τὰ δποῖα ἐστηρίχθησαν πολὺ εἰς τὴν μουσικήν, ὡνομάσθη ὑ μ ν ο σ καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ πρωτότυπα δημιουργήματα τῶν Βυζαντινῶν. Ο ὅμνος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ προοίμιον, τὸ δποῖον εἶναι μία ἡ δύο εἰσαγωγικαὶ στροφαί, τὴν κυρίαν στροφὴν καὶ τέλος εἴκοσι ἡ τριάκοντα ἄλλας δμοίας μορφῆς στροφάς. Ο τελευταῖος στίχος ἐκάστης στροφῆς λέγεται ἐπωδός, ἥτο δμοιος καὶ ἐψάλλετο ὑπὸ ὅλων τῶν πιστῶν μαζὶ.

Τὸ μέτρον λοιπόν, τὸ ὄποῖον ἐχρησιμοποίησαν οἱ Βυζαντινοὶ ποιηταί, διέκρινεν αὐτοὺς εἰς δύο κατηγορίας, τοὺς ἐθνικούς καὶ τοὺς μελωδούς. Οἱ ἔθνικοι προσεκολλήθησαν εἰς τὴν παράδοσιν καὶ ἔγραψαν τὰ ποιήματά των εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικήν, ἐνῷ οἱ μελωδοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὸ νέον εἶδος τῆς ποιήσεως.

Διαδ. ἐστι Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἀνήκει ὁ Γεώργιος Πισίδης. *Εὐφρατεῖ.* Μεταξύ τῶν ποιημάτων, τὰ ὄποια ἔγραψεν οὗτος, περίφημον ἦτο ἐκεῖνο, διὰ τοῦ ὄποιου ἔξυμνει τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων, ὅταν οὗτοι ἐπολιόρκησαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. ‘Ο Πισίδης δὲν εἶχε πραγματικὸν ποιητικὸν τάλαντον, ἀλλ’ ἦτο προϊκισμένος μὲ τόσην δεξιότητα νὰ ἀπομιμῆται τὴν ἀρχαίαν ποίησιν, ὡστε οἱ σύγχρονοί του διηρωτῶντο «τίς στοιχίζει κρεῖττον, ὁ Εὐριπίδης ἢ ὁ Πισίδης;». Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν ἀνήκει ὁ Γεώργιος ὁ Ναζιανζηνός.

Κύριος ὅμως ἐκπρόσωπος τῆς τάσεως αὐτῆς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικὸς ποιητής ὅλων τῶν αἰώνων, ὁ ὑμνογράφος Ρωμανὸς (περὶ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰώνος). ‘Ο Ρωμανὸς κατήγετο ἀπὸ ἑβραϊκὴν οἰκογένειαν τῆς Ἐμέσης τῆς Συρίας, ἔλασθεν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν καὶ μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.
Ἐμμαυρωσαίσθε. Ο μελωδὸς οὗτος ἔξυμνει τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, τὰς πράξεις τῶν ἀγίων καὶ τὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὄποια ἀναφέρονται αἱ χριστιανικαὶ ἔορταί. ‘Η γλῶσσά του περιέχει καὶ πολλὰ στοιχεῖα τῆς ὁμιλουμένης, ἡ δὲ διήγησίς του ἔχει δραματικότητα. ‘Ο μελωδὸς οὗτος εἶχε μεγάλην ἐπίδρασιν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἡ δὲ φήμη του ὑπῆρξε τοιαύτη, ὡστε ὧνομάσθη Πίνδαρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως.

‘Απὸ τοὺς ὠραιοτέρους ὕμνους αὐτοῦ εἶναι οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὴν Δευτέραν Παρουσίαν («Οταν ἔλθῃ ὁ Θεὸς ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης»), εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ («Ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει») κ.ἄ. Ἐκ τῶν περιφήμων ὕμνων του σώζονται 85 τὸν ἀριθμόν. Πιθανὸν καὶ ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος νὰ ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ὅχι ὑπὸ τοῦ Σεργίου, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὄποιος διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιδρομήν τῶν Ἀράβων. ‘Η θέρμη, μὲ τὴν ὄποιαν ἔχει γραφῆ ὁ ὕμνος οὗτος, καὶ αἱ περιεχόμεναι εἰς αὐτὸν μεταφοραὶ καθι-

στοῦν αὐτὸν ἀξιόλογον. Ὁ μελογράφος Ρωμανὸς ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς }
‘Ορθοδόξου Ἐκκλησίας ὅγιος. (ἔορτ. 1 Ὁκτ.). }

Μὲ τὸ νέον μετρικὸν σύστημα ἀνεπτύχθη καὶ τὸ ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον εἶναι πολὺ πλούσιον. Πολλὰ ἐπιγράμματα εἶναι ἀξιόλογα καὶ εἴτε ἀναφέρονται εἰς τὴν καθημερινήν ζωήν εἴτε ἐκφράζουν τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς μεγάλους σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. }
‘Ιδού ἐν ἐπίγραμμα ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πλάτωνα:

Ψυχὴν ἀνειπῶν ἀθάνατον ὁ Πλάτων }
ἀφῆκεν δόξαν ἀθάνατον ἐν βίῳ. } εἰσὶ γράμμα

Εἰς τὴν κυρίως λογοτεχνίαν ὑπάγεται τέλος τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον, ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα, εἶναι γνήσιον δημιούργημα τῶν Βυζαντινῶν. Οἱ μυθιστοριογράφοι λαμβάνουν περιπτειώδεις ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωήν των. ‘Ο ἥρως καὶ ἡ ἥρωίς παρουσιάζονται συνήθως ὡς πρόσωπα μὲ τὰς μεγαλυτέρας ἀδυναμίας ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ σώζονται ἢ μὲ τὴν τύχην ἢ μὲ τὴν βοήθειαν δυνατῶν φίλων.

Δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν μὲ βεβαιότητα ἂν οἱ μυθιστοριογράφοι ἦσαν χριστιανοί ἢ ἔθνικοί, διότι ἡ προσωπικότης τοῦ συγγραφέως διαφαίνεται ἐλάχιστα.

Πάντως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μυθιστορήματος ἐπέδρασε πολὺ ὁ Χριστιανισμός, διότι δὶ’ αὐτοῦ ἐπεδιώκετο πάντοτε ἡ διατήρησις τῆς ἡθικῆς τελειότητος τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἡρωΐδων. Τὸ μυθιστόρημα ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸ πλέον ὀγκοττόν λογοτεχνικὸν εἶδος. Διεδόθη πολὺ καὶ συνετέλεσε νὰ ἀναπτυχθῇ τοῦτο καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Τρεῖς εἶναι οἱ διαπρεπεῖς μυθιστοριογράφοι τῶν χρόνων τούτων, ὁ Ἡλιόδωρος, ὁ Ἀχιλλεὺς Τάτιος καὶ ὁ Λόγγος. ‘Ο τελευταῖος μάλιστα ἀνεδείχθη ἀνώτερος κατὰ τὴν ψυχολογικήν ἐμβάθυνσιν τῶν ἡρώων του.

Nάραρχος προσηγόριος 24. Η ιστορία 45 αἰών. αναρχεῖται, γράμματα, γράμματα
(Οἱ πρῶτοι μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινούπολεως ιστορικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν καθαρῶς βυζαντινὸν χαρακτῆρα.)
Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστίνιανοῦ ἐμφανίζονται συγγραφεῖς,

27

οἱ ὄποιοι φιλοτιμοῦνται μὲν ἀκρίβειαν καὶ παραστατικότητα νὰ ἴστορήσουν τὰ σύγχρονα γεγονότα, χωρὶς νὰ παύσουν νὰ μιμοῦνται τοὺς ἀρχαίους ἴστορικοὺς καὶ νὰ γράφουν εἰς ἀρχαῖζουσαν γλῶσσαν. Παρὰ ταῦτα, εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν δουλικὴν μίμησιν καὶ δεικνύουν μίαν ἀνεξαρτησίαν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι κυρίως ἡ στορικοί. Μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινούπολεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνεδείχθησαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρέχοντες οὕτω πλήρη ἔξιστόρησιν τῶν ἀξιολογωτέρων γεγονότων τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Σημαντικότερος ἴστορικὸς εἶναι ὁ Προκόπιος. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ τὴν Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ διετέλεσε βοηθὸς καὶ σύμβουλος τοῦ στρατηγοῦ Βελισαρίου. Ὁ Προκόπιος παρηκολούθησε τὸν Βελισάριον εἰς ὅλας του τὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ εἰς τὸν δεύτερον περσικὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ ἔζησε τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἀπὸ πολὺ πλησίον, τὰ ἴστορικά του συγγράμματα εἶναι αὐθεντικά. Ἀναδεικνύεται δὲ ὁ Προκόπιος μεγάλης ἀκρίβειας ἴστορικός, ἀξιος συνεχιστῆς τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ἴστορικῶν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Ο Προκόπιος ἔγραψε τρεῖς πραγματείας : 1) Τὰς ἴστορίας, 2) Περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ 3) Τὰ Ἀνέκδοτα. Εἰς τὸ πρῶτον, τὰς ἴστορίας, ἐκτίθενται μὲν ἀκρίβειαν περιγραφῆς οἱ διάφοροι πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὸ δεύτερον, τὸ Περὶ κτισμάτων, ἀναφέρονται τὰ οἰκοδομήματα, κτίσεις πόλεων, φρουρίων, δημοσίων λουτρῶν, βιβλιοθηκῶν κ.ἄ. Εἰς τὸ τρίτον, Τὰ Ἀνέκδοτα, τὸ δόπιον ἔξεδόθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, περιλαμβάνονται γεγονότα τῆς ἴδιωτικῆς ζωῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς Θεοδώρας καὶ τῆς αὐλῆς των.

(Τὸ ἔργον τοῦ Προκοπίου συνεχίζουν ὁ Ἀγαθίας, ὁ Μενᾶνδρος καὶ ὁ Θεόφύλακτος Σιμοκάττης (ἐπὶ Ἡρακλείου). Ο τελευταῖος συνέγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ Τιβερίου καὶ τοῦ Μαυρικίου.)

Ἐκτὸς τῶν ἴστορικῶν τούτων, ὅπου ἔξιστοροῦνται σύγχρονα γεγονότα, ἀνεπτύχθη τότε καὶ ἄλλο εἶδος ἴστορίας πρωτότυπον, ἡ χρονογράφης, ἀλλ' ἀνατρέχει εἰς τοὺς ἀπωτάτους χρόνους καὶ ἀρχίζει ἀπὸ κτίσεως κόσμου, ἥτοι ἀπὸ Ἀδάμ, γράφει τὴν ἴστορίαν ὅλων τῶν λαῶν καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἔργον τοῦ χρ-

νογράφου, τὸ δόποιον ὀνομάζεται Σύνοψις ἴστοριῶν ἢ
Χρονικὸν ἢ Χρονογραφία, είναι παγκόσμιος ἴστορια,
γραμμένη διὰ τὸν λαόν.

(Αἱ χρονογραφίαι ἔχουν γραφῆ εἰς τὴν δημώδη γλῶσσαν καὶ διεδίδοντο εύρεως ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ξένους λαούς ἐν μεταφράσει.

‘Ο παλαιότερος καὶ σπουδαιότερος χρονογράφος εἶναι ὁ Ἱωάννης Μαλάς, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Ἡ χρονογραφία τοῦ Μαλάλα ἀπέβη ύπόδειγμα εἰς τοιούτου εἴδους δημώδεις ιστορίας. Ἐχει αὕτη ἀξίαν μόνον ὅπου ἀναφέρει γεγονότα τῆς ἐποχῆς του ἢ δίδει εἰδήσεις διὰ τὴν ζωὴν τῶν συγχρόνων του. Εἰς τὴν ἔξιστόρησιν τοῦ παρελθόντος ύστερει ἡ χρονογραφία τοῦ Μαλάλα, διότι ἐπικρατεῖ σύγχυσις καὶ ἀσάφεια. Λ.χ. ὁ Διόνυσος παρουσιάζεται ὡς συγγραφεύς, γράψας περὶ τῆς ἀμπέλου καὶ γεωργίας, ὁ φιλόσοφος Θαλῆς παρουσιάζεται ὡς ιστορικὸς κ.ἄ. Ἡτοι αἱ χρονογραφίαι περιέχουν ιστορικὰ σφάλματα καὶ δὲν προδίδουν λογοτεχνικὴν διάθεσιν καὶ καλαι-σθησίαν ὑφους.)

Ίδιατερον είδος ιστοριογραφίας είναι οι βίοι ἀγίων. Κυρίως συγγραφεῖς τούτων είναι μοναχοί, οι οποίοι, διηγούμενοι τὰ μαρτύρια καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ ἁγίου, προσεπάθουν νὰ δυνα- μώσουν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα τοῦ λαοῦ. Ἐπίσης ἐπεδίωκον νὰ καταπολεμήσουν τὰς ξένας θρησκείας καὶ τὰς αἱρέσεις.

(Μεταξύ τῶν βιογράφων τῶν ἀγίων ἔχέσθαι θέσιν κατέχει ὁ Ἱωάννης Μόσχος, ὁ ὅποιος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ βου αἰώνος. Τὸ βιβλίον τούτου ὀνομάζεται Λειμῶν ἢ Λειμωνάριον, μεταφρασθὲν δὲ εἰς τὴν λατινικὴν ἥσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν Δύσιν. Εἰς αὐτὸν περιέχονται ἀνέκdotα, ἀξιόλογοι πράξεις καὶ πρὸ πάντων θαύματα τῶν ἀγίων. Γενικῶς εἰς τοὺς βίους ἀγίων ἀναγράφονται παραδοξολογίαι τόσον ἐπὶ τῆς θρησκείας ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας, στεροῦνται δὲ καὶ φιλολογικῆς ἀξίας.)

25. Ἡ θεολογία

25. Η θεολογία το κρίτο δρώντας μόν του.

Περισσότερον ἀπὸ κάθε ὄλλο εἶδος λογοτεχνίας εἰς τὸ Βυζάντιον ἐκαλλιεργήθη ἡ θεολογία, διότι τὰ θεολογικὰ προβλήματα ἤσαν

τὰ σπουδαιότερα καὶ τὰ μεγαλύτερα τῆς ἐποχῆς. ὜νδροι οἱ ἔθνικοι συγγραφεῖς προσεπάθουν νὰ σώσουν τὴν εἰδωλολατρείαν, ἡ ὁποία ἐκλονίζετο, τοὺς χριστιανούς συγγραφεῖς ἀντιθέτως ἔκινει ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐνισχύσουν τὴν θέσιν τῆς νέας θρησκείας, δηλαδὴ τὸν Χριστιανισμόν, καὶ νὰ τὸν προφυλάξουν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἔθνικῶν καὶ ἀπὸ τὰς αἵρεσεις.

Διὰ τοῦτο οἱ θεολόγοι συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας, τοὺς ἑθνικούς καὶ τοὺς χριστιανούς. Ἐκ τῶν πρώτων σπουδαιότεροι εἶναι ὁ Λιβάνιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός. Ὁ Λιβάνιος (314–393) ἦσθαι νετο ἀποστροφὴν πρὸς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, διότι αὕτη ἀπεμάκρυνε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, τὰ δποῖα οὗτος ἤγάπτα καὶ μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐμελέτα.

(Ό Λιβάνιος ἔγευντήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν μαζὶ μὲ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Βραδύτερον ἐγκατέλειψε τὰς Ἀθήνας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἔνθα ἴδρυσε σχολὴν ρητορικῆς, εἰς τὴν δόποιαν ἐφοίτησεν ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Ο Λιβάνιος ἔγραψε λόγους, διηγήσεις, μελέτας καὶ ἐπιστολάς εἰς ὑφος περίτεχνον καὶ ρητορικόν. Ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Λιβανίου ἐσώθησαν πολλά, παρέχοντα πλήρη εἰκόνα τῆς συγχρόνου του κοινωνίας.)

“Ο ἔτερος είναι ὁ Ἰουλιανὸς (331 – 363). Οὗτος ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ ρητορικήν ἐπίστησε εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡρχισε νὰ αἰσθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἀφ’ ὃτου ἔζησε μὲ τὸν ἀδελφόν του Γάλλον εἰς τὸ μοναστήριον. (Οταν λοιπὸν ὁ Ἰουλιανὸς ἔγινεν αὐτοκράτωρ, προσεπάθησε νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν. Ἀναφέρεται ὅτι ἤρωτησε σχετικῶς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἔλαβε τὴν ἔξῆς ἀπάντησιν :

Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλά,
οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐ μάντιδα δάφνην,
οὐ παγὰν λαλέουσαν, ἀπέσβετο καὶ λάλον ὅδωρο.

Τὰς περὶ νέας θρησκείας ἀπόψεις του δὲ Ἰουλιανὸς ἀνέπτυξεν εἰς ἐπιστολὰς καὶ εἰς εἰδικὰ συγγράμματα, διὰ τῶν δποίων ἐπιτί-

θεται κατά τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ πάθος. Ἀπὸ τοῦτο διαφαίνεται ότι ματαίως ἡγωνίζετο ύπερ θρησκείας, ή ὅποια δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ψυχικήν ἀνάγκην τῶν ἀνθρώπων.

Ἄντιθέτως πρὸς τοὺς ἔθνικούς θεολόγους, οἵ χριστιανοὶ γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀπλουστέραν, μολονότι καὶ αὐτοὶ προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ ὑφος τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Οἱ ἐπισημότεροι εἶναι ὁ Ἰουστῖνος ὁ μάρτυς, ὁ Ὁριγένης, ὁ Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Εὔσέβιος ὁ Παμφίλου καὶ ὅλως ἔξαιρετικὴν θέσιν κατέχει ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξάνδριος. Γενικῶς ή ἀνατολικὴ θεολογία παρήγαγε κατὰ τοὺς πρώτους μ.Χ. αἰῶνας ἔργα ἀνώτερα κατὰ πολὺ ἀπὸ ἔκεινα τῶν θεολόγων τῆς Δύσεως.)

Σταθμὸν ὅμως ἀποτελεῖ ὁ 4ος-αἰών, ὁ γνωστὸς ὡς χρυσοῦς αἰών τῆς χριστιανικῆς θεολογίας. Οὗτος ἔδημιουργήθη ἐκ δύο αἰτίων: 1) ἔπειτε νὰ διεσχιθῇ ζωηρὸς ἀγώνων κατὰ τῶν ἔθνικῶν συγγραφέων, οἵ ὅποιοι προσέβαλλον τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ 2) νὰ καταπολεμηθοῦν αἱ αἱρέσεις, αἱ ὅποιαι ἔγεννηθησαν ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν τάσιν τῶν λογίων. Οἱ ἀγώνων κατὰ τοῦ διπλοῦ αὐτοῦ κινδύνου ἔδωσεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν ἔδαφος νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ καλλιεργηθῇ. Οἱ χριστιανοὶ συγγραφεῖς, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν καρποφόρως καὶ τοὺς ἔθνικούς καὶ τὰς αἱρέσεις, εἶχον μεγάλην φιλοσοφικὴν μόρφωσιν, εἰργάζοντο μὲ ἀρκετὴν ἔλευθερίαν καὶ πρωτοτυπίαν. Ἀνέπτυσσον δὲ τὰς γνώμας καὶ ἐπιχειρήματά των μὲ ἀσυνήθη εὐγλωττίαν καὶ ὄρμήν.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἀκμάζουν οἱ Μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

Ο Μέγας Βασίλειος (330 – 379) κατήγετο ἀπὸ πλουσίων οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ρητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ἰουλιανὸν καὶ συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν. Ἐπειτα ἐπεσκέφθη τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐμελέτησε τὸν μοναχικὸν βίον, ὁ ὅποιος ἤκμαζεν εἰς αὐτάς. Ως ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας (370) διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διέδωσε τὸν μοναχικὸν βίον εἰς τὴν ἐπαρχίαν του. Συνέγραψεν ὁ Μ. Βασίλειος τοὺς περιφήμους

Ασκητικούς Κανόνας καὶ τὰς Ὁμιλίας του, αἱ ὅποιαι ἀπευθύνονται εἰς τὸν λαὸν τῆς Καισαρείας. Αὗται προκαλοῦν συγκίνησιν μὲ τὸ βάθος καὶ τὸ λυρικὸν ὑφος. Ὁ Μ. Βασίλειος, ἢν καὶ διατυπώνει μερικὰς ἐπιφυλάξεις εἰς ὥρισμένα σημεῖα, κηρύσσεται ἀπειρφράστως ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῶν νέων διὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ Μ. Βασίλειος κατέλιπε πλῆθος συγγραμάτων δογματικῶν καὶ παιδαγωγικῶν καὶ ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἄγιος (έορτάζεται τὴν 1 Ἰανουαρίου).

Ο Γρηγόριος ὁ Νύσσης (335 – 394), νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Μ. Βασίλειου, ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον τοῦτο, διότι διετέλεσεν ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης, ἡ ὅποια ἦτο πόλις τῆς Καππαδοκίας. Ἔγραψε λόγους, ἐπιστολάς, ἀσκητικὰ καὶ δογματικὰ συγγράμματα. Εἰς τὰ τελευταῖα εύρισκομεν βάθος φιλοσοφικόν, τὸ ὅποιον προδίδει τὴν μεγάλην τοῦ ἱεράρχου μόρφωσιν. Ἐπολέμησεν ὁ Γρηγόριος μετὰ θέρμης τὰς αἵρεσεις, ἰδίως τὸν Ἀρειανισμόν.

Ο Γρηγόριος Ναζιανζὸν τῆς Καππαδοκίας, ἐσπούδασε ρητορικὴν καὶ διὰ τοῦτο διέπρεψεν ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ. Ἄν καὶ ἦτο στενὸς φίλος τοῦ Μ. Βασίλειου, ὀνθρώπου κατ' ἔξοχὴν τῆς δράσεως, ἡγάπα ὁ Γρηγόριος τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς κοινωνικούς δεσμούς. Εἰς τὰ ἔργα του, τὰ ὅποια εἶναι Λόγοι, Ἐπιστολαὶ καὶ Ποιήματα, δミλεῖ συχνὰ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τοῦ ψυχικοῦ του βίου. Τὰ ποιήματά του δεικνύουν πολλάκις λεπτὴν συγκίνησιν. Τὸ ἀριστούργημά του εἶναι τὸ Ἑγκώμιον τοῦ Μ. Βασίλειον, στενοῦ του φίλου, ἔνθα ἀποκαλύπτεται ἡ μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ ἱεράρχου.

Ο Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (347 – 407) εἶναι ὁ ρητορικώτερος ἀπὸ πάντας τοὺς ἀνωτέρω, διακριθεὶς διὰ τὴν σπανίαν εὐγλωττίαν. Ἔγεννήθη οὗτος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐμόνασε κατὰ τὴν νεότητά του εἰς τὰ ὅρη τῆς Συρίας. Προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς Κωνσταντινούπολιν (397), ἔχειροτονήθη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειδὴ δμως ἦτο ὑπερβολικὰ αὐστηρός, ἐδημιούργησεν ἔχθρούς, ἰδίως τὴν αὐτοκράτειραν Εύδοξίαν, τῆς ὅποιας ἐκαυτηρίαζε τὴν διαγωγήν. Διὰ τοῦτο ἔξεθρονίσθη τὸ 403 καὶ ἔξωρισθη. Ἀλλ' ἐπανελθὼν μετ' δλίγον ἔξεθρονίσθη δριστικῶς, ἔνεκα νέας διενέξεως πρὸς τὴν Εύδοξίαν. Ἐξόριστος πάλιν

εις ἀπόκεντρον γωνίαν τῆς Καππαδοκίας δὲν ἡσύχασεν, ἀλλ' ἔξηκο-
λούθησε δραστήριον ὅγῶνα κατὰ τῆς Εύδοξίας, δι' ἐπιστολῶν. Ὡς
ἐκ τούτου ἐκτοπίζεται εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ καθ' ὅδὸν ἀποθνήσκει
εἰς χωρίον τῆς Ἀρμενίας. Τὰ ἔργα τοῦ Χρυσοστόμου είναι ποικίλα,
Πραγματεῖα, ‘Ομιλίαι καὶ Ἐπιστολαί. Εἰς ταῦτα
φάνεται ὁ πλοῦτος ὠραίων εἰκόνων, μεταφορῶν καὶ παρομοιώσεων.
Διὰ τοῦ Χρυσοστόμου ἡ θρησκευτικὴ ὁμιλία ἀπέβη ἔξοχον λογο-
τεχνικὸν εἶδος. Οἱ σύγχρονοί του τὸν ὀνόμασαν Χρυσόστο-
μον καὶ οἱ μεταγενέστεροι τὸν θεωροῦν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγα-
λυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου. Αἱ ὁμιλίαι τοῦ Χρυσοστόμου ἡσαν
τὸ προσφιλέστερον ἀνάγνωσμα κλήρου καὶ λαοῦ.

Μετὰ τὸν Χρυσόστομον δημιουργοῦνται συνθῆκαι δυσμενεῖς
διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς θεολογίας. Ἄφ' ἐνὸς μὲν τὰ πρὸς
καταπολέμησιν στοιχεῖα ἔλειψαν, ὡς ἡσαν ἡ ἀρχαία θρησκεία καὶ
αἱ αἵρεσεις, ἄφ' ἑτέρου δ' ὁ Χριστιανισμὸς διεμφώθη εἰς αὐτηρὸν
δόγμα, τὸ δόποιον καθορίζει τί πρέπει νὰ σκέπτεται καὶ νὰ πράττῃ
ὁ πιστός. Διὰ τοῦτο ἥδη ἀπὸ τὸν 5ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει πρωτό-
τυπος θεολογικὴ δημιουργία. Οἱ Μεγάλοι Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνος
θεωροῦνται ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς θεολογικῆς σοφίας καὶ τὸ ἔργον
τῶν μεταγενεστέρων περιορίζεται εἰς τὴν κατανόησιν καὶ ἔρμηνειαν
αὐτῶν. Ὁ Ἀγιος Συνέσιος, ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος, ὁ
Κύριλλος Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Κύρρου, είναι οἱ ἀξιολογώτεροι ἀπὸ τοὺς θεολόγους τοῦ
5ου αἰῶνος, οἱ δόποιοι κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν ἐν μέρει τὴν
παράδοσιν τοῦ μεγάλου αἰῶνος.

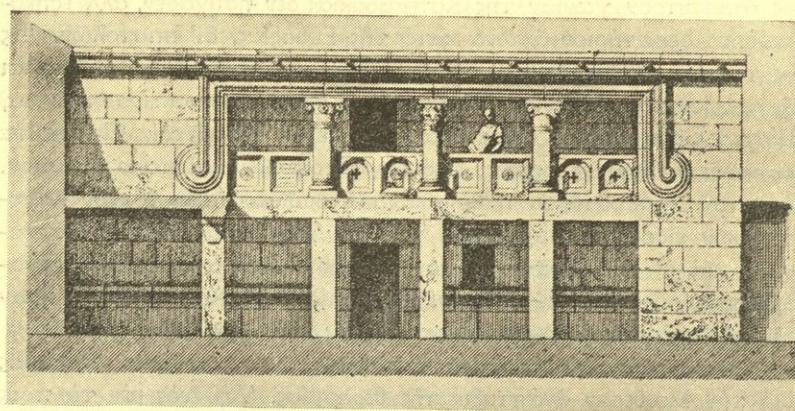
Κατὰ τὸν 6ον αἰῶνα ἐκ τῶν δύο ρευμάτων εἰς τὴν συγγραφικὴν
κίνησιν, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ, ἐκλείπει τελείως τὸ πρῶτον
καὶ παραμένει κυρίαρχον τὸ δεύτερον.

tell her

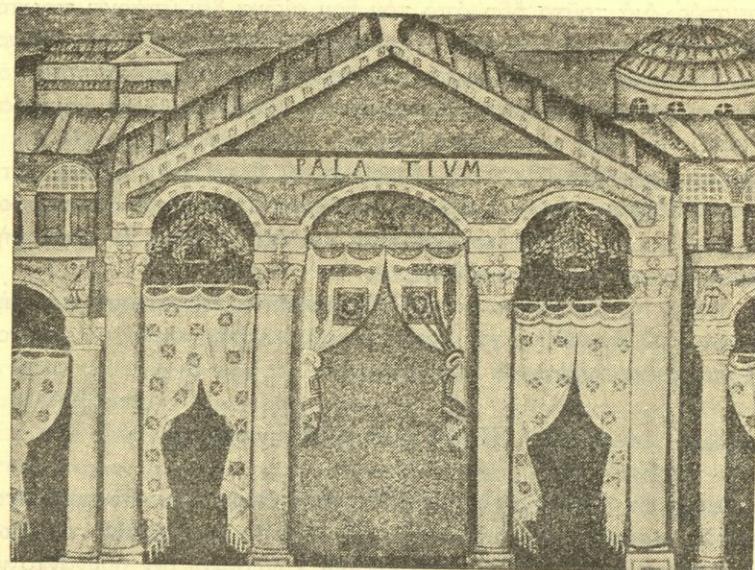
26. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ

Ἐργασία τῆς εἰρηνικῆς φύσεως

Ἐνῷ εἰς τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη τοῦ Βυζαντίου παρατηρεῖται
γενικῶς σεβασμὸς καὶ προσκόλλησις εἰς τὴν παράδοσιν, τὸ δλως
ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὴν Τέχνην. Οἱ χριστιανοὶ δὲν ἡδύναντο νὰ
τελοῦν τὰς λειτουργίας των εἰς οἰκοδομήματα, τὰ δόποια ἐνθυμίζουν
τοὺς ναοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν. Κατ' ἀνάγκην προκαλεῖται ἀληθής

13. Βυζαντινή οίκια τοῦ θεοῦ αἰῶνος

14. Τὸ ἀνάκτορον τῆς Ραβέννης
(Μωσαϊκὸν τοῦ Ἅγιου Ἀπολλιναρίου τοῦ νέου, θος αἰών)

άναγέννησις εἰς τὴν τέχνην καὶ ἴδιως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικήν. Τὴν τελευταίαν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ παλάτια τῶν βασιλέων ἢ ἀπὸ ἄλλα μεγάλα ἴδιωτικά κτήρια, διότι ὅλα αὐτὰ ἔχουν καταστραφῆ. Τὴν γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τοὺς ναούς, τινὲς τῶν διεσώθησαν, ἀφοῦ μετετράπησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τζαμιά.

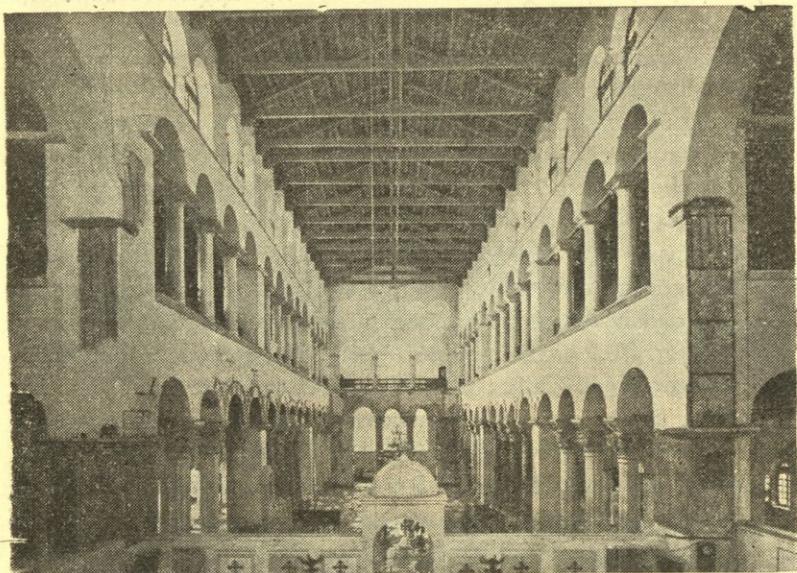
Κατ' ἀρχὰς οἱ χριστιανοὶ ἔχρησιμοποιήσαν ώς ναοὺς ἴδιωτικὰς οἰκίας, ὅπου ἔκαμψαν τὰς συγκεντρώσεις τῶν, τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως ἔλεγον, ἐνθα ἐτέλουν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα. "Οταν ὅμως μὲ τὸν καιρόν, καὶ ἴδιως ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἤσκουν ἐλευθέρως τὰς τελετάς των, ἔκτισαν ναοὺς κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἴδιωτικῶν οἰκιῶν, αἱ δόποια ἔως τότε εἶχον χρησιμεύσει ώς τόπος συναθροίσεως. Τῶν πρώτων Χριστιανῶν ὁ ναὸς ἦτο μακρὸς ὄρθογώνιος σηκός, σκεπασμένος μὲ ξυλίνην στέγην.

"Οταν βραδύτερον οἱ ἀρχιτέκτονες ἔκτισαν εύρυχωροτέρους ναούς, ἔδωσαν εἰς αὐτοὺς τὸ σχῆμα τῶν δημοσίων ρωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων, τὰ δόποια ἔλέγοντο Β α σι λι κα ι. Ἐχρησιμοποιούντο δὲ ταῦτα ώς δικαστήρια ἢ ώς χρηματιστήρια καὶ εἶχον σηκόν, δ ὁ δόποιος ἦτο πλαστύτερος καὶ ὑπεβαστάζετο ὑπὸ δύο σειρῶν κιόνων.

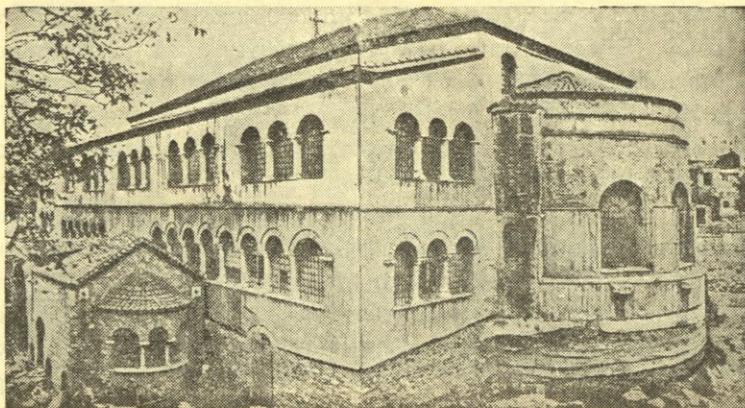
Τοιουτορόπως ἡ ἐκκλησία διαιρεῖται εἰς τρία τμήματα, δηνομαζόμενα κλίτη. Ἐνίστε αἱ σειραὶ τῶν κιόνων ἥσαν τέσσαρες καὶ οὕτω τὰ κλίτη ἀνήρχοντο εἰς πέντε. Τὸ μεσαῖον, εύρυτερον καὶ ὑψηλότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα, εἶχεν ὑψηλὰ εἰς τοὺς τοίχους, οἱ δόποιοι ἐπερισσευον ἀπὸ τὰ πλάγια τείχη, παραθυρά καὶ δ ὁ ναὸς ἐφωτίζετο δι' αὐτῶν. Ἐμπρὸς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπῆρχεν αὐλή, μὲ κρήνην εἰς τὸ μέσον. Τὰ μέρη τοῦ ναοῦ ἥσαν τρία, δ ν ἀ ρ θ η ξ, στενὸς πρόδομος, δ κυρίως ναὸς καὶ εἰς τὸ βάθος πρὸς τὴν ἀνατολὴν ἡμικυκλικὴ ἀψίς, ὅπου ἐσχηματίζετο τὸ ίερὸν καὶ ἐντὸς αὐτοῦ εύρισκετο ἡ Ἀγία Τράπεζα.

Ναοὶ μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ἔκτισθησαν πολλοὶ εἰς τὴν Δύσιν, Βαλκανικὴν καὶ λοιπὴν Ἀνατολήν. Τοιούτου σχήματος ναοὺς ἴδρυσαν δ Μ. Κωνσταντίνος καὶ ἡ μήτηρ του Ἀγία Ἐλένη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Ρώμην, Παλαιστίνην καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἐλλάδα.

"Ονομαστὸς ναὸς ἦτο δ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δ ὁ δόποιος ἔκτισθη τὸν 5ον αἰῶνα. Οὗτος, καεὶς κατὰ τὴν πυρκαϊάν τοῦ 1917, ἐπανιδρύθη μετά τινα ἔτη. Εἶναι παμμέγιστος, εἰς σχῆμα βασιλικῆς μὲ πέντε κλίτη, τὰ δόποια ἔχωρίζοντο διὰ κιονο-

15. Ο ἐν Θεσσαλονίκη ναός τοῦ Ἅγιου Δημητρίου

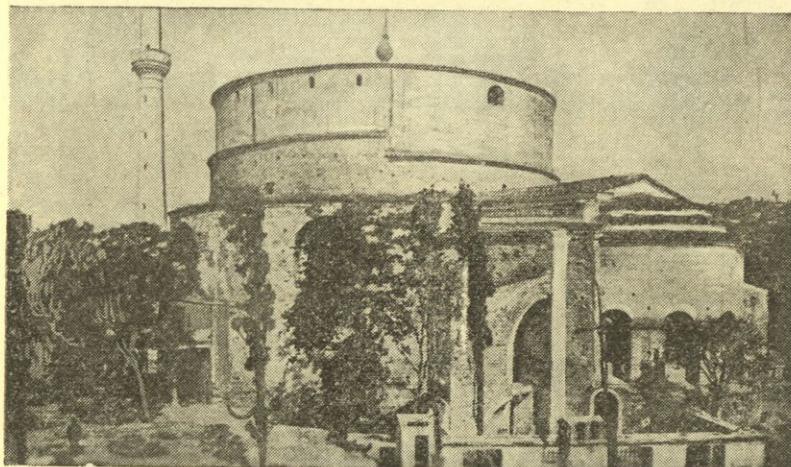

16. Ο ἐν Θεσσαλονίκη ναός τῆς Ἀχειροποιήτου

στοιχιῶν. Δύο νάρθηκες εἰσῆγον εἰς τὸν κυρίως ναόν, ὁ ὅποιος κατέληγεν εἰς τὴν μεγάλην κόγχην τοῦ ἱεροῦ.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπίστης εἶναι τοῦ 5ου ἥ τοῦ 6ου αἰῶνος ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀχειροποιήτου, γνωστὸς ὡς Ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, εἰς σχῆμα βασιλικῆς.

Ομοίως ὑπάρχουν καὶ ἐκκλησίαι πολυγωνικαὶ καὶ κυκλικαὶ. Τοιοῦτον κυκλοτερές σχῆμα ἔχει ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης, ὁ ὅποιος ἐκτίσθη τὸν 4ον ἥ 5ον αἰῶνα.

17. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου

Αὕτη εἶναι ἡ μεταβατικὴ περίοδος ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντίνον ἕως τὸν Ἰουστινιανόν. Οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας (6ος αἰών) ἐδημιούργησαν τὸν βυζαντινὸν ρυθμόν. Ὁ περίφημος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, παρὰ τὰς πολλὰς καταστροφάς καὶ ἐποικοδομήσεις, διατηρεῖ μέχρι σήμερον τὸ ἀρχικόν του σχέδιον. Ὁ νέος οὗτος ρυθμὸς ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ Συρίαν, ἐλαβεν ὅμως τὴν τελειοτάτην ἔκφρασίν του εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἐκτὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκτισεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλας ἐκκλησίας, ὡς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ειρήνης, τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Σεργίου καὶ Βάκχου, ὁ ὅποιος σώζεται μέχρι σήμερον.

Ἐπίστης εἰς μεγάλας ἐπαρχιακὰς πόλεις ἀνηγέρθησαν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ πολλαὶ ἐκκλησίαι, εἰς τὴν Ἐφεσον λ.χ. ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, εἰς τὴν Ἐλενόπολιν τῆς Βιθυνίας καὶ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ὁ ὄποιος ὠνομάσθη Νέα, τόσον δὲ ἥτο ὡραῖος, ὡστε οὐδὲν ἄλλο κτίσμα ἥδυνατο νὰ συγκριθῇ μὲ αὐτόν.

18. Ἔσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Ειρήνης Κωνσταντινουπόλεως
(Χρησιμοποιουμένου νῦν ὡς μουσείου τῶν τουρκικῶν πολέμων)

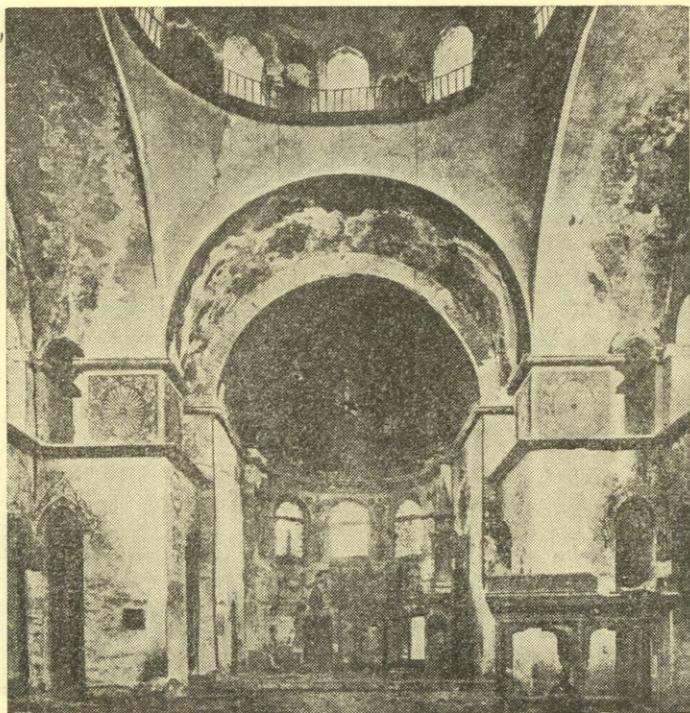
Τὸν δον αἰῶνα ἐκτίσθη εἰς Θεοσαλονίκην ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ ὄποιος εἶναι μικροτέρα ἀναπαράστασις τοῦ μεγάλου ὅμοιων μου ναοῦ τῆς πρωτευούσης.

ναὸν αὐτὸν
27. Ἡ Ἀγία Σοφία

Ἄπὸ ὅλα ὅμως τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Ο ναὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἀφιερωμένος εἰς ἀγίαν τινά, ἡ ὄποια ὠνομάζετο Σοφία, ἀλλ' εἰς τὴν Σοφίαν τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ πρῶτον ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἔκτισε μικρὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Κώνστας τὸν ἔκαμε περισσότερον εύρυχωρον. Καεῖς δὲ ὑπὸ τοῦ ὅχλου τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὅποιαν ἔξωρίσθη ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἔκτισθη ἐκ νέου ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Β'.

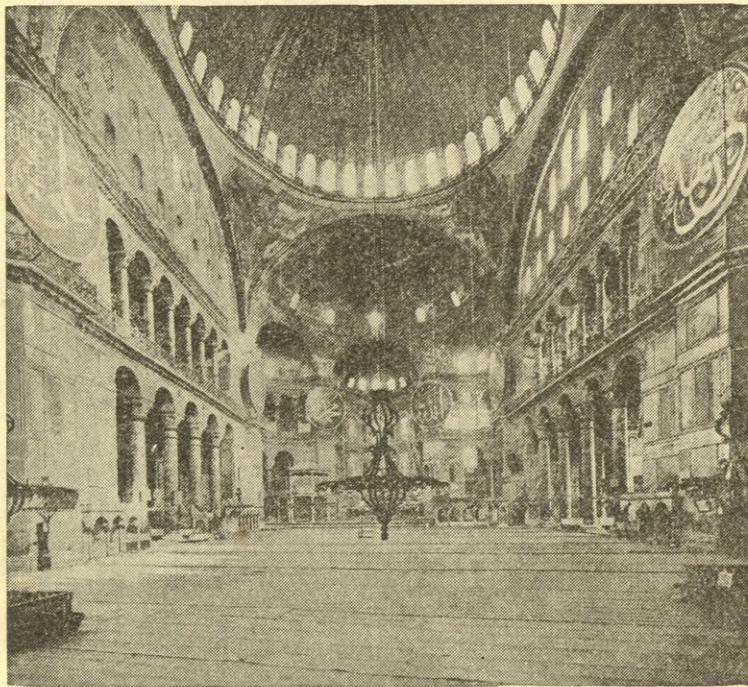

19. Ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης
(Πρὸ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ καέντος κατὰ τὸ ἔτος 1894 μνημείου)

‘Ο μικρὸς αὐτὸς ναὸς ἐκάη τὸ 532 κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἡθέλησε νὰ κτίσῃ ἄλλον, μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον. Οἱ ἀρχιτέκτονες Ἄνθιμος ἀπὸ τὰς Τράλλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ Ἰσίδωρος ἀπὸ τὴν Μίλητον ἔξεπόνησαν τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ. Τὸ πρόβλημα, τὸ ὅποιον ἀντίκρυσαν οὗτοι, συνίστατο εἰς τοῦτο, νὰ ἴδρυθῇ ἐπὶ ὁρθογωνίου ἐπιφανείας κυκλικὸς θό-

λος, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ μεταβληθῇ τὸ ἐσωτερικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ.

Πρὸς τοῦτο ὑψώσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ τέσσαρας μεγάλους κίονας, οἱ ὄποιοι λέγονται πεσσοί, καὶ συνέδεσαν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν δι' ἀψίδων. Ἐκάστη ἔξι αὐτῶν ἀπεῖχεν ὑπὲρ τὰ εἴκοσι μέτρα

20. ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ἀπὸ τὸν ἔξωτερικὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ τῶν πεσσῶν ἐστηρίχθη ὁ θόλος, ὁ ὄποιος ἐπεκάθητο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἀψίδων καὶ τῶν κοίλων σφαιρικῶν τριγώνων, τὰ ὄποια συνδέουν τὰς ἀψίδας πρὸς ἀλλήλας. Τοιουτοτρόπως ἔλυθη τὸ ἀρχιτεκτονικὸν πρόβλημα νὰ οἰκοδομηθῇ θόλος ἐπὶ μιᾶς ὀρθογωνίου ἐπιφανείας.

Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν μέρος τοῦ θόλου κατεσκευά-

σθησαν, ώς προέκτασις τῆς βάσεως, δύο ἡμιθόλια, ἔκαστον μὲ δύο κόγχας, εἰς τρόπον ὡστε νὰ φαίνεται ὁ κυρίως θόλος ὑψούμενος εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸν ναὸν ἀμέσως κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν νὰ προσβλέπῃ τὸ κέντρον τοῦ θόλου, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς τοῦ καθημένου εἰς οἰονδήποτε μέρος τοῦ ναοῦ νὰ διακρίνη ὅλας τὰς γραμμὰς τοῦ θόλου.

Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ ἐπεκτείνεται διὰ τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ, τοιουτοτρόπως δ' ἐσχηματίσθη ἐπιμήκης χῶρος, τοῦ δποίου ἡ στέγη ἀποτελεῖ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Ἐκατέρωθεν ὑπάρχουν δύο πλάγιοι σηκοὶ μὲ δύο πατώματα, τὰ δποῖα στηρίζονται ἐπὶ σφαιρικῶν τόξων. Τὸ ἄνω πάτωμα ἦτο γυναικωνίτης.

Τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ νέου σχεδίου ἦτο ὅτι ἀφ' ἐνὸς μὲν διετηρήθη τὸ ὀρθογώνιον σχῆμα τοῦ ναοῦ, ἀναγκαιότατον διὰ τὴν λατρείαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ τοῦ θόλου καὶ τῶν ἡμιθολίων τὸ βλέμμα ὑψοῦται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἡ ψυχὴ μεταρσιοῦται. Συγχρόνως δημιουργεῖται νέον κέντρον φωτὸς

21. Ἐσωτερικὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως

καὶ ἀέρος, ὡστε νὰ νομίζῃ τις, ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ ὅτι ἀτενίζει τὸν οὐρανόν.

Ἡ ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν προξενεῖ καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ μέγα τοῦτο κολλιτέχνημα, εἶναι καταπληκτική. Τὸ πλῆθος τῶν ἐγχρώμων μαρμάρων, τὰ μωσαϊκὰ ἐπὶ χρυσοῦ ἢ βαθυκαύανου ἐδάφους, αἱ εἰκόνεις, ὁ χρυσός, ὁ ἄργυρος καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι, ἀφινον τὸν ἐπισκεπτην ἐκστατικόν. Λέγεται ὅτι 360 ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν ἔδα-

22. Γενικὴ σημερινὴ ἀποψις τοῦ ἔξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας

πανήθησαν διὰ τὴν ἕδρυσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ναοῦ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέβλεπε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐργασιῶν καὶ διηυκόλυνε τὴν ταχεῖαν προμήθειαν καλοῦ ὑλικοῦ. Δέκα χιλιάδες ἐργατῶν είργασθησαν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ 10 μῆνας πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ (537) ὁ Ἰουστινιανός, μεταβάτης δι' ἄρματος, συρομένου διὰ 4 ἵππων, ὑψώσε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἀνέκραξεν, ὡς βεβαιοῦσι, « Νενίκηκά σε, Σολομῶν ».

Ἡ Ἀγία Σοφία εἶναι τὸ μέγα ἐκκλησιαστικὸν καὶ πολιτικὸν

κέντρον τοῦ Βυζαντίου, σύμβολον τοῦ Βυζαντινοῦ Ἐλληνισμοῦ.

Ἐκεῖ ἐτελοῦντο αἱ ἐπισημότεραι πράξεις τοῦ Βυζαντίου, στέψεις αὐτοκρατόρων, ἐπινίκιοι δοξολογίαι καὶ ἄλλα. Ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοῦ ναοῦ ἀνεγιγνώσκοντο ἐκθέσεις τῶν αὐτοκρατόρων περὶ τῶν πολέμων, ὅπως ἡ ἔκθεσις τοῦ Ἡρακλείου. Ἡ Ἀγία Σοφία ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑκκλησία καὶ εἶναι τὸ καλλιτεχνικώτερον μνημεῖον τοῦ Ἐλληνισμοῦ, διότι ἐδημιούργησε τὸν νέον βυζαντινὸν τύπον, τὸν ὅποιον ἐμιμήθησαν οἱ ἀνατολικοί λαοί, οἱ Ἀραβεῖς καὶ οἱ Τούρκοι.

49

εὐσέβεια
τοῦ Χριστοῦ
τοῦ Αγίου Νικολαοῦ
τοῦ Αγίου Ιωάννου τοῦ Λαζαρίου

28. Ζωγραφικὴ καὶ Γλυπτικὴ

Ο βυζαντινὸς ναὸς διαφέρει κατὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον, ὅτι ἐπιζητεῖ νὰ ἔχῃ διακεκοσμημένον τὸ ἐσωτέρικὸν καὶ νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς πιστοὺς τὰς μεγαλυτέρας μορφὰς τῆς θρησκείας καὶ τὰ μεγαλύτερα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Ο λόγος αὐτὸς συνέβαλε πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς, ἡ δοτία ἦρχισεν ἀπὸ τὸν 4ον αἰώνα νὰ λαμβάνῃ ἰδιότερον μορφήν. Τὸν 5ον αἰώνα εἰσάγονται εἰς τὸν ναὸν εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας καὶ τῶν Ἀγίων μὲ σκοπὸν διδακτικόν. Ἀλλὰ κυρίως ἡ ζωγραφικὴ διεμορφώθη κατὰ τὸν διανοιαν καὶ ἔκτοτε δὲν μετεβλήθη.

Οι τεχνῖται δὲν ἀγαποῦν τὴν φυσικὴν παράστασιν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς, ἀλλ’ εἰς τὰς στάσεις δίδουν θρησκευτικὴν αὐστηρότητα, εἰς τὰς εἰκόνας δὲν θέτουν βάθος, παρατάσσουν δηλαδὴ τὰς παραστάσεις ἐπὶ ἐπιπέδου ἐπιφανείας, καὶ τέλος προσπαθοῦν, ἀπλοποιοῦντες τὸ σχέδιον, νὰ ἔξαρουν κυρίως τὸ διακοσμητικὸν στοιχεῖον.

Ο βυζαντινὸς ζωγράφος ἔχει νὰ διακοσμήσῃ τὰ τρία μέρη τοῦ ναοῦ, τὸν νάρθηκα, τὸν κυρίων αὐλαντόν (σηκὸν) καὶ τὸ ἴερόν, ἀλλὰ κατὰ διάφορον τρόπον ἔκαστον. Ἐπίστης ἔπρεπε νὰ ζωγραφισθῇ καὶ τὸ τέμπλον ἢ προσκυνητάριον, τὸ ὅποιον χωρίζει τὸ ιερὸν ἀπὸ τὸν σηκόν.

Ο τρόπος ὅμως, κατὰ τὸν ὅποιον ἔκαστον ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ μέρη ἔπρεπε νὰ διακοσμηθῇ, ἥτο δόμοιόμορφος εἰς ὅλους τοὺς ναοὺς καὶ αὐστηρῶς καθωρισμένος. Ο τρούλλος π.χ. καταλαμβάνεται ἀπὸ εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, ὡς παντοκράτορος, ὅστις κρατεῖ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ εὐλογεῖ μὲ τὴν δεξιάν. Εἰς τὴν κόγχην τοῦ ιεροῦ εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος μὲ τὸν Χριστὸν ὡς παιδίον.

Ίδιαιτέρως ἀναπτύσσεται ἡ Ψηφιδωτή αφία.

Ἡ τέχνη αὕτη συνίσταται εἰς τὴν διακόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν μὲν μικρούς πολυχρώμους λίθους. Τούτους κολλοῦν μὲ τοι-αύτην τέχνην καὶ τόσην ἀντίθεσιν χρωμάτων, ὥστε προξενοῦν ἐν-τύπωσιν ἀπὸ μακράν εἰς τὸν θεατήν. Οἱ λίθοι αὗτοὶ λέγονται ψηφίδες καὶ διὰ τοῦτο αἱ ζωγραφίαι, αἱ ὅποιαι κατασκευάζονται τοι-ουτοτρόπως, ὄνομάζονται ψηφιδωτά ἢ μωσαϊκά.

Τῆς ἐποχῆς ταύτης μωσαϊκά δὲν ἔσωθησαν πολλά. Τὰ ψηφι-

23. Ο καλὸς Ποιμῆν

(Μωσαϊκὸν ἐνδὸς μνημείου τῆς Ραβέννης, 5ος αἰών. Ο Χριστός, γαλήνιος ἐντὸς παραδεισιακοῦ τοπείου, περιστοιχίζεται ὑπὸ ἔξι συμβολικῶν προβάτων)

δωτὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦσαν ἀγνωστα μέχρι τινός, διότι οἱ Τούρκοι τὰ ἐσκέπασαν μὲ ἀσβεστον, ὅταν τὸ 1453 κατέλαβον τὴν Πόλιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη, κατόπιν ἐπιμελοῦς ἔργασίας, ἔχθραψαν ἀπὸ τὸ κονίαμα Ἀμερικανοὶ καλλιτέχναι πολλὰ ἔχασια ψηφιδωτὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡς τὸ ἐν σελ. 39 (εἰκ. 6) ὀραῖον μωσαϊκὸν τῆς ἐνθρόνου Θεοτόκου.

Ἐπίσης τὰ μωσαϊκά τοῦ πυρποληθέντος ναοῦ τοῦ Ἅγιου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν περίοδον. Εἰς ἓνα ψη-

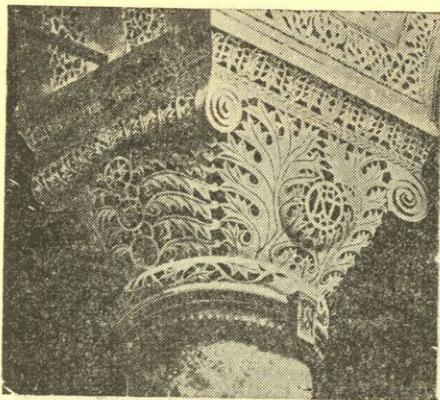
φιδωτὸν παριστάνεται ὁ πολιοῦχος προστατεύων τοὺς εὐλαβεῖς ἰδρυτὰς τοῦ ναοῦ, εἰς ἄλλο ὁ ἄγιος μὲ λευκὸν ἔνδυμα μεταξὺ ἐνὸς ἐπισκόπου καὶ ἐνὸς μεγιστᾶνος. Τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπίσης ψηφιδωτὸν εἶναι ἡ μεγαλοπρεπής σύνθεσις εἰς τὸν ἀπέραντον τροῦλλον τοῦ Ἅγιου Γεωργίου Θεσσαλονίκης, ἡ ὅποια παριστάνει ἄγιος προσευχομένους πρὸ ναῶν. Τὰ παριστανόμενα πτηνὰ καὶ δοχεῖα μὲ ἄνθη ἐνθυμίζουν τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν τέχνην. Ψηφιδωτὰ τοῦ Ἰδίου αἰῶνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἶναι διακοσμήσεις μὲ ἄνθη, καρπούς καὶ φύλλα.

Ἐκτὸς τῶν ψηφιδωτῶν τούτων τοῦ Ἅγιου Γεωργίου Θεσσαλονίκης, διατηροῦνται ἐπίσης καὶ τοῦ Ἅγιου Βιταλίου καὶ Ἅ-

24. Ο Ἅγιος Δημήτριος καὶ οἱ ἰδρυταὶ
(Μωσαῖκὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἅγιου Δημητρίου Θεσσαλονίκης,
7ος αἰών)

γίου Ἀπολλιναρίου εἰς τὴν Ἰταλικὴν πόλιν τῆς Ραβέννης, ὅπου παριστανται ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα μὲ τὴν ἀκολουθίαν των. Εἰς τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα διακρίνεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρχαίας

25. Κιονόκρανον τῆς Ἀγίας Σοφίας
τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ρισσότερον μὲ τοὺς εἰδωλολατρικοὺς θεούς, τοὺς ὅποίους ἀπεικόνιζε, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἤγαπήθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Οἱ γλύπται τῆς ἐποχῆς περιωρίσθησαν εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος. Ἐσκάλισαν θαυμάσια κιονόκρανα, ἰωνικοῦ καὶ περισσότερον κορινθιακοῦ ρυθμοῦ. Ἐπίσης ἀνέπτυξαν τὴν ἐπίδοσίν των καὶ εἰς μερικὰ ἀνάγλυφα.

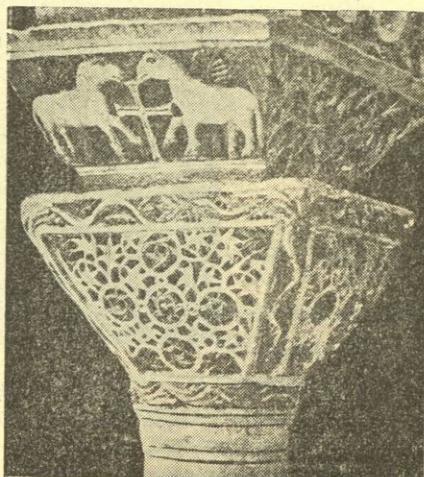
Ἐκτὸς τούτου, ἡ γλυπτικὴ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸ σκάλισμα ἀναγλύφων ἐπὶ ἔλεφαντοῦ καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν κομψοτεχνημάτων καὶ σκευῶν ἐκ χρυσοῦ.

Εἰς μεγίστην τελειότητα ἔφθασαν τὰ κεντήματα ἐπὶ ύφασμάτων, τὰ ὅποια ἔχρησίμευον ἢ διὰ τὸν στολισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἢ διὰ τὰς ἐνδυμασίας τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας.

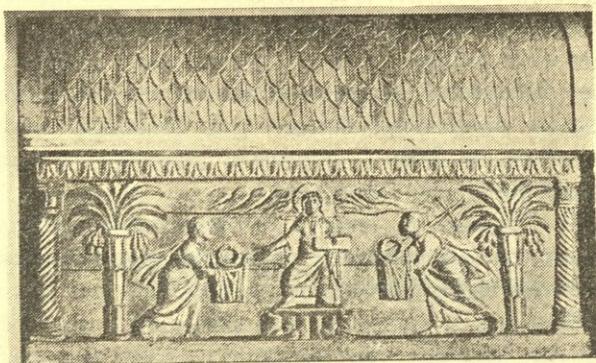
έλληνικῆς τέχνης μὲ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν θεολογικὴν σοβαρότητα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν ζωγραφικήν, ἡ γλυπτικὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους παρημελήθη.

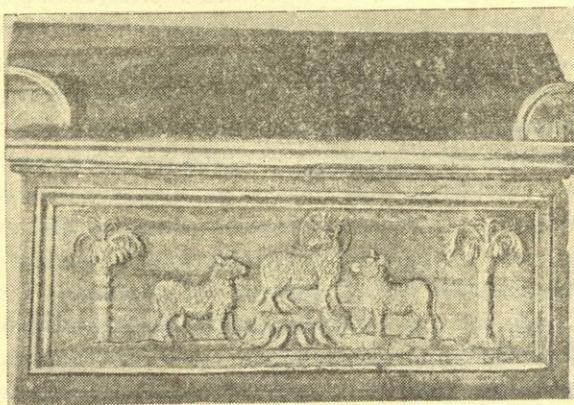
Τοῦτο ὀφείλεται εἰς δύο λόγους: Ὁ χριστιανισμός, ἀντὶ νὰ ἀποδώσῃ σημασίαν εἰς τὴν καλλονὴν τοῦ ἀνθρώπου, περιεφρόνησεν αὐτὴν καὶ δὲν ἤθιάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ τὴν παραστήσῃ. Ἐπειτα, ἡ γλυπτικὴ εἶχε συνδεθῆ πε-

26. Κιονόκρανον τοῦ Ἀγίου Βιταλίου
τῆς Ραβένης

27. Σαρκοφάγος τῆς Ραβέννης (5ος αιών)
 (Εἰκονίζουσα τὸν Χριστὸν μεταξὺ τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, προσφερόντων εἰς τὸν Χριστὸν στεφάνους)

28. Σαρκοφάγος τῆς Ραβέννης (5ος αιών)
 (Εἰκονίζουσα ἐν μέσῳ τὸν Χριστὸν ὡς ἀρνόν, ἰστάμενον ἐπὶ ὅρους, ἵξ οὖ πηγά-
 ζουν οἱ τέσσαρες παταμοὶ τοῦ Παραδείσου, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ Χριστοῦ τοὺς
 Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παύλον, εἰκονιζομένους ὡς πρόβατα)

χρίστη 29. Ἡ φιλανθρωπία

Ο Χριστιανισμὸς ἀνέπτυξεν εἰς εὐρεῖαν κλίμακα τὴν φιλανθρωπίαν, ἥτις ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν κληρικῶν, ἰδιωτῶν καὶ αὐτοκρατόρων ὡς ὑψιστον καθῆκον.

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος ὑπῆρχον νοσοκομεῖα, πτωχοκομεῖα, γηροκομεῖα καὶ ἄλλα εὐαγγῆ ἴδρυματα, εἰς τὰ ὅποια περιεθάλποντο πτωχοί, ἀσθενεῖς καὶ ξένοι. Περισσότερον γνωστὴ εἶναι ἡ φιλανθρωπὶκὴ ἔργασία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν.

Τὴν Μ. Παρασκευὴν ὑπῆρχε συνήθεια νὰ ἐπισκέπτωνται οἱ αὐτοκράτορες τὰ φιλανθρωπικὰ ἴδρυματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάντα ταῦτα ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κράτους, εἰδικὸς δὲ ὑπάλληλος, ὁ μέγας ὁρφανοτρόφος, διεχειρίζετο τὴν περιουσίαν τῶν ὀρφανῶν, κατέχων μεγάλην κοινωνικὴν θέσιν.

Ὑπάρχουν ἀφθονα τὰ παραδείγματα τῆς ὑπὲρ τῶν πτωχῶν φροντίδος βασιλέων καὶ βασιλισσῶν τοῦ Βυζαντίου, ὡς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῆς Πλακίλλας, τῆς Θεοδώρας κ.ἄ. Ὁ Ἰουστινιανός, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς σεισμοπαθεῖς, ἔκαμεν οἰκονομίαν, καταργήσας τὰς τελετὰς τῶν ἀνακτόρων.

Τέλος τὰ μοναστήρια παρεῖχον καθημερινῶς φιλοξενίαν, οἱ δὲ μοναχοὶ δὲν διέθετον μόνον κλίνην καὶ τροφὴν διὰ τοὺς ξένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόδας των ἔνιπτον μὲθερμὸν ὕδωρ. Ἀν παρημέλουν τὸ καθῆκον τοῦτο, ὑπεβάλλοντο εἰς ἑκατὸν μετανοίας. Ἰδίως πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν τὴν φιλάνθρωπον δρᾶσιν τοῦ Θεοδώρου Στουδίου, ὃστις μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὴν ταφὴν τῶν ἀπόρων ξένων εἰς ἵδιαίτερα νεκροταφεῖα, τὰ λεγόμενα ξενοτάφια.

Διὰ τοὺς ξένους ὑπῆρχεν ἱδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Εἴς τινα δὲ τῶν ξενοδοχείων (ξενώνων) παρείχετο καὶ δωρεὰν νοσηλεία. Τόσον καλλιεργημένον ἦτο τὸ αἰσθήμα τῆς φιλοξενίας. Ὁ περίφημος ξενών τοῦ Σαμψών, καεὶς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα (532), ἀνεκανίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ περιέλαβεν ἰατρικὰ τμῆματα.

Τὸ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας εἶναι διάχυτον καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Βυζαντινῶν. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἔγραψε πρὸς ἀνεψιόν του τὸ ἔξῆς:

Ἐνδυσε πένητα γυμνόν, χόρτασε πεινασμένον,
θλιμμένους παρηγόρησον, ἀρρώστους ἐπισκέπτου.

30. Ἡ νομοθεσία

Τὸ Βυζαντινὸν κράτος εύρεθη εἰς πολὺ μεγάλην δυσκολίαν ώς πρὸς τὴν νομοθεσίαν, διότι ἔξηκολούθει νὰ ἴσχυῃ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον. Παρέστη ὅμως ἀνάγκη νὰ γίνῃ συγκέντρωσις τῶν νόμων, τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Τὸ 429 συγκροτεῖται ἐπιτροπὴ ἀπὸ νομοδιδασκάλους καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη (438) φέρει αὕτη εἰς φῶς τὸν Θεοδοσίαν δικαίαν. Οὗτος διετήρησε τὴν ἴσχυν του μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ εἰς τὴν Δύσιν μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος.

‘Η ρωμαϊκὴ νομοθεσία ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, αἱ ἀντιλήψεις περὶ ἵστοτηος τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα κατακτοῦν ἔδαφος. Ἐπίστης ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν δούλων, ἡ ὑπαρξις τῶν δικαιωμάτων τῶν παιδιῶν καὶ γενικῶς ὅτι ἀφορᾶ εἰς τὴν καλυτέρευσιν τῆς οἰκογενείας ἀναγνωρίζεται σιγὰ - σιγὰ ὑπὸ τοῦ κράτους.

’Ιδιως ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν συλλογὴν καὶ κατάταξιν τῶν νόμων, διότι μεγάλη ἀκαταστασία ὑπῆρχεν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἔνεκα κακῆς ἐφαρμογῆς καὶ κακῆς ἐρμηνείας τῶν νόμων, ἥτο αὐθαίρετος. Οὗτος, εὐθὺς ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἀνέθεσεν εἰς δωδεκαμελὴ ἐπιτροπήν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τριβωνίανος, τὴν τακτοποίησιν τῶν νόμων. ‘Η ἐπιτροπὴ, τὸ 529, ἔξεδωκε τὸν Ἰουστινιανὸν κώδικα, περιέχοντα τοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ 529. Μετὰ ταῦτα νέα ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὸν Τριβωνίανὸν ἐπεφορτίσθη νὰ συγκεντρώσῃ τὰς γνώμας τῶν παλαιῶν μεγάλων νομικῶν, πρὸ πάντων τοῦ Παπινιανοῦ, Οὐλπιανοῦ κ.ἄ. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ἦλθεν εἰς φῶς νέα ἐργασία, ἥτις ὠνομάσθη Digesta, ἐλληνιστὶ Πανδέκτης.

Παραλλήλως ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέθεσεν εἰς νέαν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὸν αὐτὸν Τριβωνίανὸν τὴν συγγραφὴν νομικοῦ ἐγχειρίδιου πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαστῶν, ἐπεδίωξε δηλ. καὶ τὴν μεθοδικὴν μόρφωσιν νέων νομικῶν, διὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους. Τὸ νομικὸν τοῦτο ἐγχειρίδιον ὠνομάσθη E i s η γήσεις (Institutiones). ’Εν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰουστινιανὸς ἡναγκάζετο νὰ ἐκδίδῃ νέους νόμους, τὰς Νεαράς (Nouvillae), διὰ νὰ κανονίζῃ διάφορα ζητήματα, περὶ τῶν ὁποίων δὲν εἶχε προβλέψει ἡ παλαιότερα νομοθεσία.

Τὸ ἔργον τοῦτο, διὰ τὸ ὅποιον ὁ Ἰουστινιανὸς δικαίως ἦτο
ὑπερήφανος, ὡνομάσθη Ρωμαϊκὸν Ἀστικὸν δίκαιον,
εἶχε δὲ μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.
Νεώτερος ἴστορικὸς γράφει τὰ ἔξης περὶ τῆς νομοθετικῆς ἔργασίας
τοῦ Ἰουστινιανοῦ: « Δύο δῶρα μεγίστης ἀξίας ἔχαρισε τὸ Βυζάντιον
εἰς τὴν Δύσιν· τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ».

Διὰ πρώτην φορὰν τώρα γίνεται χρῆσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσ-
σης κατὰ τὴν σύνταξιν νόμων καὶ προσαρμόζεται τὸ ἀρχαῖον
ρωμαϊκὸν δίκαιον πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ σύγχρο-
νον πνεῦμα. Ὅθεν ἐτροποποιήθη ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία καὶ ἔγινεν
ἑλληνο-ρωμαϊκὴ καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἀντικατεστάθη ἐξ ὀλοκλή-
ρου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς.

31. Ἡ στρατιωτικὴ ὄργανωσις

Κάθε πολίτης τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ
ὑπηρετῇ εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του μέχρι τοῦ
40οῦ. Τὸ κράτος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καλῇ τὸν πολίτην εἰς τὸν στρα-
τὸν, ἐφ' ὅσον ἔκρινε τοῦτο ἐπιβεβλημένον.

Ἄπηλλάσσοντο μόνον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ὅσοι ἀνή-
κον εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας τοῦ βασιλέως, ὅσοι ἡσχολοῦντο
μὲ τὴν ἀλιείαν τῶν πορφυρούχων κογχυλίων καὶ μὲ τὴν γεωργίαν,
ἴνα μὴ ἐλαττοῦται ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς. Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν
ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν κατετάσσοντο εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἀξιω-
ματικοί. Ἄλλως τε ἡ στρατιωτικὴ ὑποχρέωσις δὲν ἦτο προσωπικὴ
καὶ ὁ καθεὶς ἥδυνατο νὰ στείλῃ ἀντικαταστάτην του.

Τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Βυζαντίου δὲν διέθετεν ἀπὸ ὅλας τὰς
χώρας ἵσης ἀξίας στρατιώτας. « Υπῆρχον περιφέρειαι, ὅπως ἡ Μα-
κεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Ἰσαυρία, ἡ Καππαδοκία καὶ ἡ Ἀρμενία, αἱ
ὅποιαι παρεῖχον γενναίους στρατιώτας. « Οσαι ἐπαρχίαι δὲν ἔστρα-
τολογοῦντο ἐφορολογοῦντο ἀπὸ τὸ κράτος, δηλ. ἐξηγόραζον τὴν
στρατιωτικὴν θητείαν. Ἀποτέλεσμα τῶν ἀπαλλαγῶν ἦτο νὰ μὴ
συλλέγεται στρατός, ἀπὸ ἀπόφεως ποιότητος καὶ ἀριθμοῦ, ἀξιος νὰ
ὑπερασπίσῃ τὸ ἀπέραντον Βυζαντινὸν κράτος. « Ενεκα τούτου ἡ
κυβέρνησις ἡναγκάσθη νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸν μὲ μισθοφόρους.
Οὗτοι προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαούς, τοὺς

κατοικοῦντας εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους. Ἐλάμβανον δὲ μεγάλον μισθὸν καὶ γαίας ἔναντι τῶν στρατιωτικῶν ὑπηρεσιῶν.

Οἱ Βυζαντινὸι στρατός ὑπεβάλλετο εἰς διαρκῆ τραχεῖαν ἀσκησιν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ είναι εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ὅξιον ὅργανον. ὅχι μόνον τηρήσεως τῆς τάξεως ἐντὸς τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἀντιμετωπίσεως παντὸς ἔξωτερικοῦ κινδύνου. Τὸ σπουδαιότερον γνώρισμα τοῦ στρατοῦ τούτου ἦτο τὸ ἀνεπιτυγμένον θρησκευτικὸν συναίσθημα. Μὲ πεποιθησιν ἐπὶ τὴν νίκην, ἐβάδιζον εἰς τὴν μάχην οἱ Βυζαντινοὶ στρατιῶται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας.

Ἐνῷ τὸ ἡθικὸν αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ ἦτο τόσον θαυμαστόν, ὃ ἀριθμός του δὲν ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ὑπερβῇ τὰς 200.000 ἀνδρῶν. Οἱ Βελισάριος ὑπέταξε τὸ κράτος τῶν Βαυδάλων μὲ 15 χιλιάδας στρατοῦ, ἥ δὲ κατάλυσις τοῦ Ὀστρογοτθικοῦ κράτους εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔγινε μὲ 25 – 30 χιλιάδας.

Οἱ στρατὸς τοῦ Βυζαντίου ἀπετελεῖτο ἀπὸ πεζικὸν καὶ ἵππικόν. Οἱ βαρέως ὠπλισμένοι πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ἔφερον τὰ ἔξης: Τὸ λωρίκον (θώρακα), τὴν κασίδα (περικεφαλαίαν), τὰς κνημῖδας, τὸ σκουτάριον (ἀσπίδα), τὸ σπαθίον (τὸ ξίφος) καὶ τὸ κοντάριον (μικρὰν λόγχην). Ἐκτὸς τούτων, ὑπῆρχον πεζοὶ καὶ ἵππεῖς ἐλαφρῶς ὠπλισμένοι, οἱ λεγόμενοι τοξόται.

Ἐκτὸς τοῦ στρατοῦ τούτου, ὁ ὄποιος ἔχρησιμοποιεῖτο πρὸς προάσπισιν τοῦ κράτους ἀπὸ ἔχθρικὰς εἰσβολὰς ἢ ἐπαναστάσεις, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχεν ὀργανώσει διαφοροτρόπως τὴν ἀμυναντῶν συνόρων. Κατὰ μῆκος τῶν ἀπεράντων συνόρων του ἐγκατέστησε σώματα στρατοῦ, εἰς τὰ ὄποια ἐνεπιστεύθη τὴν ἀμυναντῶν. Οἱ στρατιῶται αὐτοὶ τῆς μεθοριακῆς γραμμῆς, τῶν ἀκρων, ὀνομάσθησαν ἀκριται, καὶ ἐγκαθίσταντο μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὰς γαίας, τὰς ὄποιας ἐχορήγει τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς αὐτούς, ὡς ἀνταμοιβήν διὰ τὴν στρατιωτικήν των ὑπηρεσίαν.

Οἱ ἀκρῖται εἶχον ὡς κύριον ἔργον νὰ κατέχουν τοὺς ὁχυρούς τόπους, τοὺς πύργους καὶ τὰς ἀκροπόλεις, διὰ τῶν ὄποιων ἦτο ἡσφαλισμένον ὅλον τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Πολλὰ ἀπὸ τὰ φρούρια ταῦτα εἶχον κτισθῆ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ὅμως ἔγιναν πολὺ περισσότερα. Ἡκολούθουν τὸ ἐν τῷ ἄλλῳ

εις μίαν ἀδιάκοπον σειρὰν καὶ εἰς αὐτὰ κατέφευγον οἱ κάτοικοι τῶν πρέιξ περιοχῶν, δσάκις ἔγινοντο ἐπιδρομαὶ βαρβάρων. Οἱ ἀκρῖται ἐπέβλεπον τὰ σύνορα, παρηκολούθουν πᾶσαν κίνησιν τῶν ἔχθρων καὶ ἀπέκρουν πᾶσαν ἐπιδρομήν των. Ἐνίστε οἱ ἀκρῖται καθίσταντο ἐπιθετικοὶ καὶ, ἐφ' ὅσον τὸ εὔρισκον σκόπιμον, πρώτοι αὐτοὶ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἔχθρῶν τοῦ κράτους.

Ἡ Βυζαντινὴ ἐποποιία ἐδόξασε τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν ἀκριτῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὸ ποίημα τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ακρίτα, ὃπου ἔξαίρεται ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ πατριωτισμὸς τῶν ἀκριτῶν.

Ἐκτὸς τῶν συνοριακῶν ἀκροπόλεων, καὶ ἐντὸς τοῦ κράτους εἴχον ληφθῆ μέτρα ἀμύνης κατὰ ἐνδεχομένων ἔχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Ὄλαι οἱ μεγάλαι πόλεις ἥσαν ὠχυρωμέναι, περιεβάλλοντο ἀπὸ ὑψηλὰ καὶ παχέα τείχη, τὰ ὅποια κατὰ διαστήματα ἐνισχύοντο ὑπὸ ἰσχυρῶν πύργων. Ὁ δόλος περιβόλος εἶχε σχῆμα τετραγωνικὸν ἢ σχεδὸν κυκλοτερές. Ἐμπροσθεν δὲ αὐτοῦ ὑπῆρχε συνήθης εὐρεῖα τάφρος. Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν φρουρίων εἰσεπράττετο εἰδικὸς φόρος ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα φόρος καστροκτίσιας.

Τὰ παλαιὰ μοναστήρια, ιδιαιτέρως τὰ τοῦ Ἅγιου Ὄρους, ἡμποροῦν νὰ δώσουν ἵδεαν τῶν τειχῶν, μὲ τὰ ὅποια ἥσαν ὠχυρωμέναι οἱ μεγάλαι πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Θεοσταλονίκη καὶ Ἰδίως ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἐκτὸς τοῦ στρατοῦ, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχεν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὅποιος μέχρι τοῦ 8ου αἰώνος ἦτο κυρίαρχος εἰς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας. Μέχρι δὲ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἀράβων ἦτο ὁ μόνος στόλος τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Τὰ μεγαλύτερα πολεμικὰ πλοιαὶ ἥσαν οἱ κάραβοι. Τὰ περισσότερα δμως συνήθη καὶ σπουδαιότερα ἥσαν οἱ δρόμωνες, μὲ πλήρωμα 300 ἀνδρῶν, ἀπὸ τοὺς ὅποιους οἱ 70 στρατιῶται. Ἐκτὸς τούτων, ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἔλαφρότερα πλοῖα, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐπέβαινον 130 – 160 ἀνδρες.

Τὰ πληρώματα τοῦ στόλου προήρχοντο ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ δὲ ναύσταθμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἥσαν πάντοτε γεμάτοι ἀπὸ ναυπηγήσιμον χυλείαν καὶ ἀπὸ τὰ ὑλικὰ τὰ χρήσιμα διὰ τὴν κατασκευὴν καὶ τὸν ἔξοπλισμὸν τῶν πολεμικῶν πλοίων. Τὸ ναυτικὸν τοῦ Βυζαντίου κατήγαγε λαμπρὰς νίκας κατὰ πολλῶν ἔχθρῶν, βοηθούμενον καὶ ἀπὸ τὸ ὑγρὸν πῦρ.

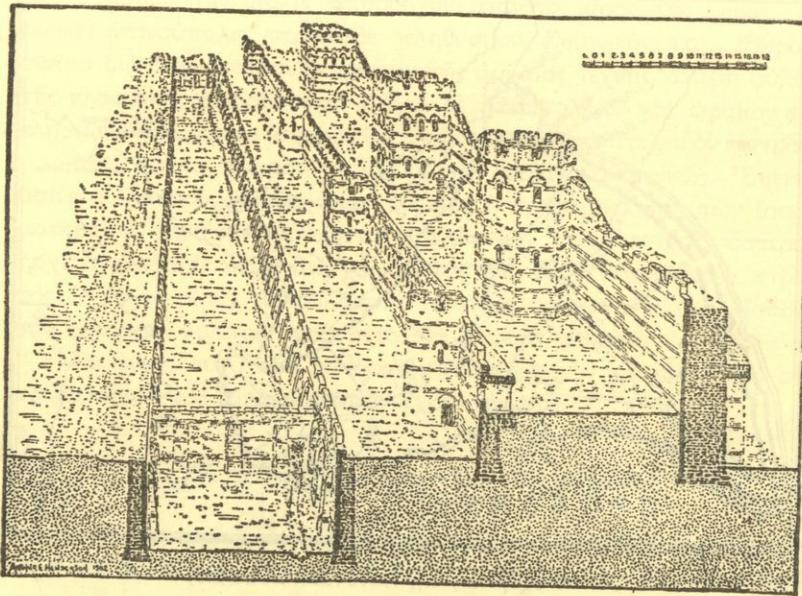
Ιστορικού οίκου

32. Αἱ πόλεις

27/ii/59

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν αὐτοκρατόρων διὰ τὰς πόλεις ὑπῆρξε συνεχὲς καὶ ποικίλον. Ἔκαστος τούτων ἐφίλοτιμεῖτο νὰ δύχυρων πόλεις καὶ νὰ καλλωπίζῃ αὐτάς, διὰ τῆς ἰδρύσεως διαφόρων δημοσίων ἔργων κοινῆς ὡφελείας.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἐκτίσθησαν πολλαὶ πόλεις. Δέν ἐνδιεφέρθη μόνον ν' ἀσφαλίσῃ αὐτὰς διὰ διαφόρων δύχυρωματικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰς ἔξωραΐσῃ. Εἰς τὰ ἀνατο-

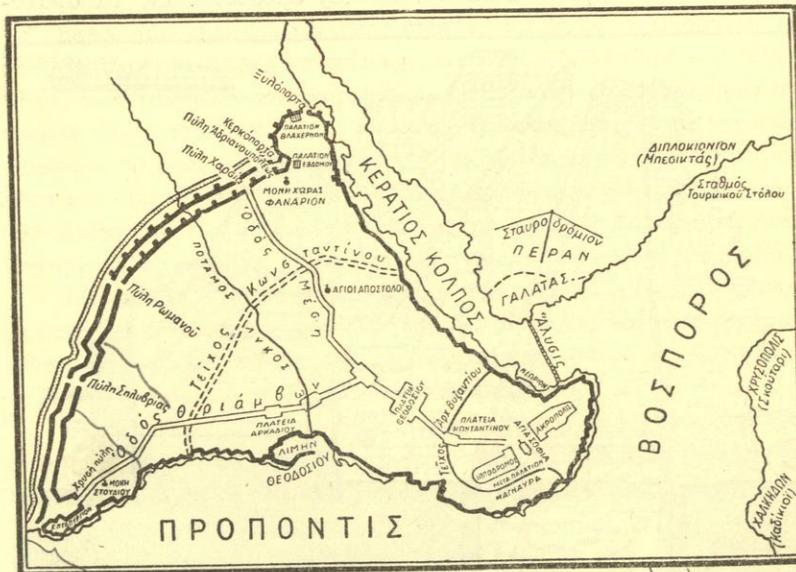

29. Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως

λικὰ σύνορα τοῦ κράτους ὡχύρωσε πολλὰς πόλεις ὁ Ἰουστινιανός, ὅπως τὴν Ἐδεσσαν καὶ τὴν Θεοδοσιούπολιν. Ἐπίστης ἐφρόντισεν, ὅπως εἰς τὰς ἀνεγειρομένας πόλεις φέρῃ ὕδωρ, τὸ ὄποιον, ἐκτὸς τῆς εἰρηνικῆς περιόδου, ἦτο χρήσιμον καὶ εἰς περίπτωσιν πολιορκίας. Ἡ Ἀντιόχεια εὐηργετήθη μὲ λουτρά, στοάς καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα. Εἰς τὴν Ἐλενόπολιν τῆς Βιθυνίας ἴδρυθησαν λουτρά

καὶ ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ τῆς πόλεως Δράκοντος ἐρρυθμίσθη καταλλήλως. Εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνώρυξεν ὁ Ἰουστινιανὸς φρέστα καὶ ἴδρυσε πτωχοκομεῖα, πολλὰς δεξαμενὰς καὶ ὄλλα κτίσματα. Εἰς τὴν Καρχηδόνα ἔκτισε μεγάλας θέρμας (λουτρά), τὰς ὅποιας ώνόμασε Θεοδωριανάς, πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του. Χάριν τῆς συγκοινωνίας ἔκτισε καὶ γεφύρας εἰς διαφόρους ποταμοὺς τῆς ἐπικρατείας του.

Δύο πόλεις ἔχουν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ ἡ Θεσσαλονίκη. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ

30. Ἡ ὁχύρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως

ἷου αἰῶνος ἴδρυθησαν τὰ βυζαντινὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ ὅποια εἶναι ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους. Ἡ πόλις ἦτο μεγάλη καὶ εὔρεια, διότι μέγας ἦτο ὁ κύκλος τῶν τειχῶν της, τὰ ὅποια εἶχον πύργους καὶ προμαχῶνας, ἀπὸ ἀνατολῶν δὲ καὶ δυσμῶν ἡ πόλις ἡσφαλίζετο ὑπὸ δύο χειμάρρων. Παλάτια ἐστόλιζον τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου διέμενον οἱ αὐτοκράτορες, ὁσάκις τὴν ἐπεσκέπτοντο καὶ ἰδίως τὴν 26ην Ὁκτωβρίου.

Τὸ μεγαλύτερον ὄμως ἐνδιαφέρον τῶν αὐτοκρατόρων εἴλκυσεν

τὴ Κωνσταντινούπολις. Ἡ δχύρωσις αὐτῆς ἦτο τόσον σημαντική, ώστε κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ πολλάς πολιορκίας καὶ μάλιστα εἰς περιστάσεις, κατὰ τὰς ὅποιας μόνη αὐτὴ ἀπ' ὅλον τὸ κράτος εἶχε μείνει ἐλευθέρα. Ὁλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ πληθυσμός της ηὔξηθη τόσον πολύ, ώστε δὲν ἤδυναντο νὰ περιλάβουν αὐτὸν τὰ τείχη τοῦ Κωνσταντίνου. 'Ο Θεοδόσιος ὁ Β' (408-450) ἀνήγειρε νέα τείχη, εὐρύτερα. Ταῦτα, ὅχι μόνον ἤδυναντο νὰ περιλάβουν πληθυσμὸν ἐνὸς ἑκατομμυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐκτίσθησαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ώστε νὰ καταστήσουν τὴν πόλιν ἀπόρθητον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς. Ἡ Κωνσταντινούπολις περιέλαβε πληθυσμὸν ἔλληνικὸν καὶ, ἔξωραισθεῖσα διὰ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἀπέβη φύλαξ τῆς κλασικῆς παραδόσεως. Λόγω δὲ τῶν πολλῶν καὶ ὡραίων ἐκκλησιῶν της, κατέστη ἰσχυρὸν θρησκευτικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον.

Μία βαθεία τάφρος περιέζωνε τὴν πόλιν ἔξωτερικῶς. Ἔπειτα ἀφίνετο ἐλεύθερος χῶρος, ὃπου ἡμύνετο ἡ πρώτη γραμμὴ τῶν ὑπερασπιστῶν. Κατόπιν ὠρθώνετο ὑψηλὸν καὶ παχὺ τείχος, Ὅστερον ἥρχετο εύρεια ἔκτασις, διὰ νὰ κινήται ἐπ' αὐτῆς ἐλεύθερος ὁ στρατός. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης τὰ τείχη ἦσαν ἀπλᾶ, ἡ δὲ εἰσοδος τοῦ Κερατίου κόλπου ἐφράσσετο διὰ βαρείας ὀλύσου.

Τὰ τείχη αὐτὰ τοῦ Θεοδοσίου ἐκίνησαν τὴν μέριμναν τῶν αὐτοκρατόρων καὶ διασώζονται μέχρι σήμερον.

33. Ἐμπόριον - Ναυτιλία - Βιομηχανία

Ἐλληνες κυρίως διεξάγουν τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ διαδίδουν συγχρόνως καὶ τὴν ἔλληνικὴν γλῶσσαν. Μετέφερον οἱ ἔμποροι τὰ πολύτιμα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐκ τῆς Συρίας οἰνον, λινὰ ὑφάσματα, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀντικείμενα. "Οσοι ἐκ τῶν Βυζαντινῶν ἐμπορεύονται εἰς τὴν Γαλλίαν λέγονται Γαλλοί μοι καὶ ὅσοι εἰς τὴν Ἰσπανίαν Σπανιοί μοι.

Μεγάλαι ἐπαρχιακαὶ πόλεις ἀπέβησαν ἀξιόλογα ἐμπορικὰ κέντρα, ως ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἀδριανούπολις, αἱ Πάτραι κ.ἄ. Εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων τούτων συνέβαλον κατὰ πολὺ αἱ

μεγάλαι ὁδοί. Θαλάσσιαι ὁδοὶ ἔξεκίνουν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ὡδήγουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀφρικῆς, εἰς τὴν Αἰθιοπίαν καὶ εἰς τὴν Κεϋλάνην.

Οἱ ποτάμαι ὁδοὶ τοῦ Δνειπέρου καὶ τοῦ Τανάϊδος, αἱ ὄποιαι εἰσέδυνον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἀσίαν, εύρισκοντο εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Βυζάντιον διὰ τῶν λιμένων τῆς Κριμαίας. Ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Λαζῶν (τῆς παλαιᾶς Κολχίδος) καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἥρχιζον ὁδοί, αἱ ὄποιαι ὡδήγουν εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἀσίαν.

Εἰς τὴν Βαλκανικὴν ὑπῆρχον πολλαὶ χερσαῖαι ὁδοί, αἱ ὄποιαι συνέδεον ἀπομεμακρυσμένας πόλεις, ἡ μεγαλυτέρα ὅμως ὅλων ἦτο ἡ περιφέρωσις Ἔγ γα τι α, διὰ τῆς ὄποιας συνεδέετο ἡ Κωνσταντινούπολις μὲ τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἐντεῦθεν μὲ ὅλην τὴν Δύσιν.

Εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ὑπῆρχον μεγάλοι λιμένες, ὅπου συνηντῶντο ἔμποροι ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἦτο ἡ Ἀλεξάνδρεια. Ἐξ αὐτῆς ἔξηγοντο τὰ δημητριακὰ προϊόντα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου ποταμοῦ καὶ εἰς αὐτὴν διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰσήγοντο τὰ προϊόντα πολλῶν χωρῶν, ὡς τῆς Αἰθιοπίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς εὐδαιμονος Ἀραβίας, τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Κίνας, τὰ ἀρώματα, οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ σπάνια μέταλλα.

Εἰς τοὺς λιμένας τῆς Συρίας τὰ μεγάλα καραβάνια ἔφερον ἀπὸ τὴν Κίναν τὴν ἀκατέργαστον μέταξαν καὶ τὰ πλούτη τῆς Ἀνατολῆς. Ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς τὰ καραβάνια παρελάμβανον ὡς ἀντάλλαγμα τὰ προϊόντα τῆς συριακῆς βιομηχανίας, τὰ ὄποια ἦσαν ποικίλα, ὑάλινα σκεύη, ὑφάσματα, κομψοτεχνήματα, κεντήματα, οἶνοι καὶ κοράλλια.

Εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἡ Ταρσός, ἡ Ἀπτάλεια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Σμύρνη, ἡ Φώκαια, εἰς δὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον ἡ Τραπεζοῦς καὶ ἡ Χερσῶν εἶναι σπουδαῖα κέντρα ἀνταλλαγῶν. Ἐκ τούτων ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτος ἦτο ἡ Χερσών. Οἱ λαοὶ τῆς ἐνδοχώρας, Πατσινάκαι, Ρῶσοι καὶ Χάζαροι, ἔφερον εἰς Χερσῶνα τὸν σῖτον, τὸ χαβιάριον καὶ τὰ γουνναρικά καὶ ἡγόραζον τὰ προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας.

Εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος ἦσαν ὁ Αὔλων, τὸ Δυρράχιον καὶ ἡ Κέρκυρα. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα τὸ Ναύπλιον, ἡ Κορινθός, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Χαλκίς, αἱ Πάτραι ἔδεχοντο ἔμπορους, οἱ ὄποιοι ἡγόραζον

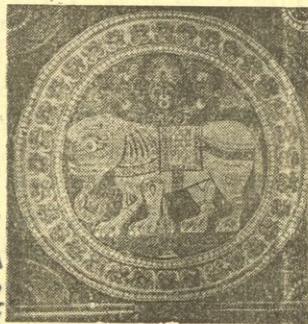
τὰ μεταξωτὰ τῶν ἔργοστασίων τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀττικῆς
καὶ τῆς Βοιωτίας.

Δύο ἦσαν τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Βυζαντινῆς
αὐτοκρατορίας, ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶναι ἡ δευτέρα μετὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐμπορικὴ πόλις τοῦ κράτους. Δεσπόζει τοῦ σημαντικοῦ εἰς τὴν ἱστορίαν Αἰγαίου Πελάγους καὶ τῶν μεγάλων ὁδῶν συγκοινωνίας Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. "Οχι μόνον ὅλον τὸ ἐμπόριον, τὸ ὅποιον ἀπὸ τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν κατηγορεῖτο εἰς τὸν Βόσπορον, ἔπειτεν ἀναγκαστικῶς νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἢτο ἡ φυσικὴ ὁδὸς τῆς ἔξαγωγῆς διὰ τοὺς σλαβικούς λαούς.

Κατ' ἕτος, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ὁκτωβρίου, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἀγίου Δημητρίου, εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν τῆς Πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ ἔγινετο μεγάλη ἐμπορικὴ πανήγυρις, ἡ οποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας. Εἰς αὐτὴν μετεῖχον ἐμπόροι ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, Ἑλληνες, Σλάβοι, Ἰταλοί, Ισπανοί. Οἱ ἐμπόροι ἴδρυον πρόχειρα καταστήματα καὶ τὰ ἐπιλούτιζον μὲ διάφορα ἐμπορεύματα, ὑφάσματα, ποικίλα ἔργα τέχνης καὶ γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα πάσης φύσεως.

Ἄλλ' ἔτι σπουδαιότερον ἐμπορικὸν κέντρον ἢτο ἡ Κωνσταντινούπολις. Εἰς αὐτὴν συνεκεντρώνετο τὸ ἐμπόριον ὅλου τοῦ κόσμου. Εἰς τὰ μεγάλα καταστήματα κατὰ μῆκος τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὅποια ὠνομάζετο Μέση, ἥσαν συσσωρευμένα τὰ προϊόντα διαφόρων κλάδων τῆς βιομηχανίας. Ταῦτα ἥσαν ύφασματα πολύτιμα, θαυμάσια ἔργα χρυσοχοϊκῆς, κομψοτεχνήματα ἀπὸ ἐλεφαντοστοῦν ἢ ἀπὸ χαλκὸν καὶ ἄργυρον ἢ ἀπὸ χρυσὸν καὶ σμάλτον. Ἐκεῖ, ὑπὸ τὰς στοὰς καὶ εἰς τὰς πλατείας, είργαζοντο διάφοροι ἐπαγγελματίαι, χρυσοχόοι, δερματοπᾶλαι, κηροποιοί, ἀρτοποιοί, ἐμπόροι ύφασμάτων, μαλλίων καὶ βάμβακος, ἵππων, ἵχθυών καὶ ἀρωμάτων. Οἱ

31. Βυζαντινὸν μεταξωτὸν
ύφασμα

οὐκέντησιν εἰσάσι
καὶ διαίωντες αὐτόν αὐτούς
καὶ ταῦτας καὶ ταῦτα.

ἀπειράριθμοι ἀγορασταὶ ἐπλήρουν τὴν μεγάλην πόλιν ἀπὸ ὅλα τὰ
μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Εἰς τὴν μεγάλην ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου συνέβαλε τὸ ἐμπορικὸν
ναυτικόν. Τὸ Σέκρετον τῆς θαλάσσης (τὸ σημερινὸν
‘Υπουργεῖον τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας) διὰ τῶν ἀρμοδίων ὑπαλλή-
λων ἐνεθάρρυνε τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸ κράτος εἰσέπραττε
πολλοὺς φόρους. Πηγὴ πλοιούτου λοιπὸν ἦτο ἡ ἴσχυρὰ ναυτιλία
τοῦ Βυζαντίου, διότι τότε οἱ ἐμποροὶ προετίμων τὴν θάλασσαν ἀπὸ
τὴν χερσαίαν συγκοινωνίαν, ὡς ἀσφαλεστέραν.

Ζωηρὰ ἐμπορικὴ κίνησις διεκόπητο εἰς τὴν Μεσόγειον μεταξὺ
τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ ἔγχώρια προϊόντα
ἔξηγοντο εἰς ξένας ἀγορὰς καὶ ηὔξανον τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους.

Ἐπίστης περίφημα ἦσαν τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, χρυσᾶ καὶ
ἀργυρᾶ σκεύη, μάλλινα, λινὰ ὑφάσματα καὶ γουναρικά. Οὐδὲν ἄλλο
κράτος ἥδυνατο ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὰ προϊόντα τῆς βυζαντινῆς
χρυσοχοΐας καὶ ἐλεφαντουργίας.

Τόσον τὸ ἐμπόριον, ὅσον καὶ ἡ βιοτεχνία ἥσκοῦντο ἐλευθέρως
εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος· μόνον ὥρισμένα ἐπαγγέλματα, ὡς τοῦ
ὅπλοποιοῦ καὶ νομισματοκόπου, δὲν ἦσαν ἐλεύθερα εἰς τοὺς ἴδιώτας.
Πλεῖσται πόλεις ἀναφέρονται ὡς ἀξιόλογα βιομηχανικὰ κέντρα, ἡ
Κωνσταντινούπολις, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἀδριανούπολις, αἱ Θῆβαι,
αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, ἡ Καστοριά κ.ἄ.

Μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν, σπουδαιοτέρα βιομηχανία εἶναι ἡ μετα-
ξουργία, ἡ ὁποία ἐφωδίαζεν ὅλην τὴν Εύρωπην μὲ τὰ προϊόντα της.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ μέταξα ἦτο πολὺ ἀκριβή,
διότι, παραγομένη εἰς τὴν Κίναν, ἐχρειάζετο πολλὰ ἔξοδα νὰ μετα-
φερθῇ εἰς τὸ Βυζαντιον, οἱ δὲ Κινέζοι ἀπηγόρευον τὴν ἔξιγωγὴν
αὐγῶν μεταξοσκώληκος. ‘Ο Ἰουστινιανὸς μετεχειρίσθη τὸ ἔξης τέ-
χνασμα. Δύο Ἑλληνες μοναχοὶ μετέβησαν εἰς Κίναν καὶ ἔμαθον πῶς
καλλιεργεῖται ὁ μεταξοσκώληξ. ‘Οταν ἔφευγον, ἔκρυψαν αὐγὰ με-
ταξοσκώληκος εἰς τὰς σωληνωτὰς ράβδους των καὶ μετέφερον αὐτὰ
εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. ‘Εκτοτε ἡ βιομηχανία τῆς μετάξης
ἀνεπτύχθη πολὺ καὶ διεδόθη εἰς πολλὰς πόλεις.

Ἐν γένει οἱ κυριώτεροι κλάδοι τῆς ἔθνικῆς οἰκονομίας τοῦ Βυ-
ζαντινοῦ κράτους ἦσαν τὸ ἐμπόριον, ἡ ναυτιλία καὶ ἡ
βιομηχανία.

αντεβ

μ

34. Ἡ γεωργία

Παρά τὴν τεραστίαν ἀνάπτυξιν τοῦ ἡμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἡ γεωργία δὲν ἔπαισε ν' ἀποτελῇ τὴν βάσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου ἥσχολεῖτο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν δασοπονίαν.

Σοβαρὸς λόγος μειώσεως τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς ἦτο ἡ ληστρική, οὕτως εἰπεῖν, διαγωγὴ τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων, οἱ όποιοι ἐλέγοντο Δυνατοί. Οὕτοι εἶχον μεγάλας ἐκτάσεις καὶ ἀπερρόφων τὰ κτήματα τῶν μικρῶν ἰδιοκτητῶν. Οἱ δυνατοὶ ἦσαν ἡ μάστιξ τῆς ὑπαίθρου χώρας, κατελήστευον τὴν χώραν, ἐκακοποίουν πρόσωπα, ἐσφετερίζοντο ἀλλότρια κτήματα, ἰδιωτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ καὶ δημόσια ἀκόμη. "Ωστε τὰ κτήματα τῶν δυνατῶν τηὗσαν εἰς βάρος τοῦ δημοσίου καὶ τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας. Δὲν ἦρκουντο δὲ εἰς τὰς ἀπεράντους γαίας οἱ δυνατοί, ἀλλὰ, ἀποκτῶντες καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, ἐστασίαζον καὶ ἐστρέφοντο ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Πολλάκις ἡ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπησχόλησε μέρος τοῦ στρατοῦ της πρὸς κατάπνιξιν τῶν ἐπαναστάσεων τῶν δυνατῶν.

Πρὸ τοῦ κινδύνου τούτου, οἱ ἐλεύθεροι χωρικοὶ (χωρίται) ἦσαν ἐγκατέλειπον τὴν ὑπαίθρου καὶ συνωθοῦντο εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα ἢ ἐγίνοντο δυλοποιοί τῶν δυνατῶν. Οἱ δουλοπάροικοι ἦσαν προσκεκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα καὶ ἡκολούθουν τὴν τύχην τοῦ κτήματος, ἐκαλλιέργουν δὲ τοῦτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ δουλοπαροικία ἐπροξένησε μέγα κακὸν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἀνάγεται εἰς πολὺ παλαιούς χρόνους.

Λόγος ἐπίσης σημαντικὸς διὰ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δουλοπαροίκων ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς ὑπαίθρου χώρας ἐκ τῶν συχνῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων. Οἱ μικροὶ γεωργοὶ δὲν ἤδυναντο νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους εἰς τὸ κράτος καὶ ἤναγκάζοντο νὰ πωλοῦν τὰ κτήματά των εἰς τοὺς πλουσίους καὶ νὰ συρρέουν εἰς τὰς πόλεις.

Ἡ ἀπομάκρυνσις ὅμως τῶν γεωργῶν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς δὲν συνέφερεν εἰς τὸ κράτος. Διὰ τοῦτο, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντας καὶ εἰς τοὺς μεγάλους ἰδιοκτήτας νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς δραπέτας καλλιέργητὰς καὶ νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἀναχώ-

ρησίν των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιουργήθη ἡ ἀρχή, ὅτι οἱ γεωργοὶ ἦσαν ἀναποσπάστως προσητρημένοι εἰς τὸ κτῆμα, εἰς τὸ δόπιον ἀνήκουν διὰ τῆς γεννήσεως ἢ τῆς μακροχρονίου διαμονῆς.

·Η κυβέρνησις ὅμως διαφκῶς ἐλάμψει μέτρα καὶ προσεπάθει νὰ προστατεύῃ τὴν μικρὰν ἴδιοκτησίαν τῶν πτωχῶν ἀγροτῶν ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν καὶ νὰ καλυτερεύῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἀγροτῶν, διδίουσα εἰς τὰς κοινότητας τῶν χωρίων περισσοτέρας ἐλευθερίας.

Αλλ' αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν εἴχον μεγάλην ἐπιτυχίαν, ἀπὸ τὸν δὲ αἰῶνα οἱ ἄγροι ἡρχισαν νὰ ἐρημώνωνται καὶ ἡ γεωργία νὰ ἐγκαταλείπεται. Εὔτυχῶς δόμως, τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἶχε πλεόνασμα γεωργικῶν προϊόντων, διότι περιείχε πλουσίας γεωργικός χώρας, ὡς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Θράκης καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Κατοικία - Ένδυμασία - Τροφή

‘Η κατοικία τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο τὸ Μέγα Παλάτιον, τὸ δποῖον ἦτο ὅχι μόνον τὸ μεγαλοπρεπέστερον στόλισμα τῆς πρωτευούσης, ἀλλὰ συγχρόνως τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ κράτους.

Τοῦτο δὲν ἦτο ἐν οἰκοδόμημα, ἀλλ' ἀπετέλει ὄλόκληρον συνοικίαν παρὰ τὸν Βόστορον, τὸ ὡραιότερον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ πολατίου ἦτο 400.000 τ.μ. καὶ περισσότερα τῶν 10.000 ἀτόμων κατώκουν εἰς αὐτό. Τὸ Παλάτιον ἦτο σύμπλεγμα κτηρίων, ἐκκλησιῶν, αὐλῶν, πλατειῶν καὶ κήπων. Οἱ ἑκάστοτε βασιλεῖς ἐφίλοτιμοῦντο καὶ ἀνεκαίνιζον ἢ ἐπεξέτεινον ἢ ἔξωράϊζον αὐτό.

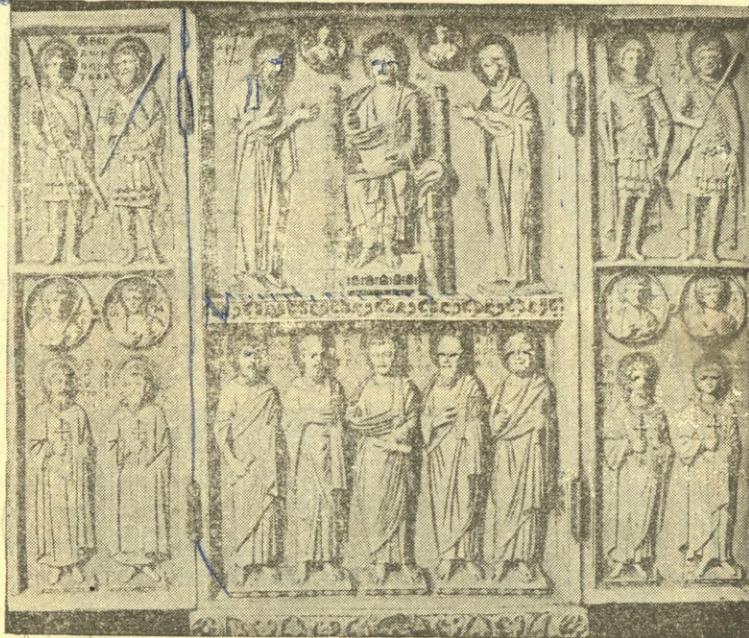
Τὰ ἴδιαίτερα διαιμερίσματα τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας λέγονται
ἱερὸν παλάτιον καὶ συνεκοινώνουν μεταξύ των μὲ διαδρό-
μους στολισμένους μὲ στοάς, ἀγάλματα καὶ μαρμάρινα συντριβάνια.
Εἰς ὅλα τὰ διαιμερίσματα ὑπῆρχον θαυμάσιαι ἀθουσαὶ, μὲ τοὺς τοί-
χους στολισμένους ἀπὸ ὡραῖα ψηφιδωτά, τὰ ὅποια παρίστανον
ἄγιους ἢ νίκας τῶν αὐτοκρατόρων. Αἱ θύραι ἦσαν τεχνουργημέναι
ἀπὸ ἄργυρον καὶ ἐλεφαντοστοῦν. ‘Υπῆρχον ἐπίσης ἐκκλησίαι, κῆ-
ποι, στέρναι, ἥλιακά, ἀποθήκαι τροφίμων, κατοικίαι διὰ τὴν ὑπη-
ρεσίαν, στρατῶνες, στάβλοι κ.ἄ.

Αἱ ἴδιωτικαὶ οἰκία, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον τῶν ἀρχαίων Ἑλ-

γεωρα

ληνικῶν, ἥσαν ἀπλαῖ μονώροφοι ἢ διώροφοι, τὰ δωμάτια δ' αὐτῶν ἐκτίζοντο πέριξ τῆς αὐλῆς, ἢ ὅποια ἦτο κλειστή.

Αἱ οἰκίαι τῶν πλουσίων εἶχον στοάς ἑσωτερικῶς καὶ ἑξωτερικῶς. Ὁ στολισμὸς αὐτῶν ἦτο ἐπίστης πολυτελής, ὅπως καὶ τοῦ παλατίου, διότι οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων ἐστρώνοντο μὲν μάρμαρα, μὲ ψηφιδωτὰ καὶ ζωγραφίας, τὰ δὲ ἔπιπλα ἐστολίζοντο μὲν ἐλεφαν-

32. Τρίπτυχον μουσείου Λούβρου
("Ἐνθα διακρίνομεν τὸ ἔνδυμα τῶν Βυζαντινῶν, 11ος αἰών)

τοστοῦν καὶ σμάλτα. Καθίσματα ὑπῆρχον ὅλων τῶν εἰδῶν (καναπές – καρέκλα – πολυθρόνα). Βαρύτιμοι τάπητες ἐσκέπταζον τὸ πάτωμα καὶ πολύτιμοι λαμπτῆρες ἐλαίου συνεπλήρωνον τὴν λαμπράν ἐμφάνισιν τῶν οἰκιῶν.

Τὴν ἴδιαν πολυτέλειαν παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὸ ἐν δυ μα τῶν Βυζαντινῶν, μεταξωτὸν μὲ χρώματα κτυπητὰ καὶ χρυσᾶ κεντήματα. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Βυζαντινῶν κατ' ἀρχὰς ἦτο ἀπλῆ, ὁμοία

μὲ τὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, χιτών καὶ ἱμάτιον. Ὁ χιτὼν τῶν ἀνδρῶν ἦτο κοντὸς καὶ τῶν γυναικῶν μακρύς. Εἰς τοὺς πόδας ἐφόρουν περικυνημῖδας καὶ ὑποδήματα ἀπὸ δέρμα.

Κατόπιν ὅμως εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ ἴδιως τῶν γυναικῶν ἔγιναν πολλαὶ μεταβολαί, ὡς δεικνύουν τὰ ὄνόματα φορεμάτων καὶ κοσμημάτων. Μεγάλην ἀγάπην αἱ γυναῖκες τοῦ Βυζαντίου εἶχον εἰς τὰ κοσμήματα (περιδέραια, ἐνώτια, βραχιόλια, δακτυλίδια, ζώνας), τὰ ὄποια ἤσαν στολισμένα μὲ πολυτίμους λίθους. Ἀνδρες καὶ γυναῖκες εἶχον μακρὰν κόμην, τὴν ὄποιαν ἔκούρευον, ὅταν ἐγένοντο μοναχοί.

33. Ἐνδυμα Βυζαντινῆς
(Ἐκ μωσαϊκοῦ τοῦ ἐν Ραβέννῃ
ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀπολλιναρίου
τοῦ νέου, δος ἀλάν)

Ιχθύες παστοὶ ἦν νωποί, ἔλαῖαι καὶ ἄλλα. Ἐπινον δὲ οἶνον ἦ τὸ κυμινᾶτον, δηλ. Ὂδωρ βραστὸν μὲ κύμινον. Εἰς τὰς τραπέζας ὅμως τῶν πλουσίων ὑπῆρχεν ὅρτος λευκός, ιχθύες νωποί, αὐγοτάραχα, καραβίδες, ἀστακοί, στρείδια, κρέας ψητόν, τυρὸς.

γυναικῶν ἔγιναν πολλαὶ μεταβολαί, ὡς δεικνύουν τὰ ὄνόματα φορεμάτων καὶ κοσμημάτων. Μεγάλην ἀγάπην αἱ γυναῖκες τοῦ Βυζαντίου εἶχον εἰς τὰ κοσμήματα (περιδέραια, ἐνώτια, βραχιόλια, δακτυλίδια, ζώνας), τὰ ὄποια ἤσαν στολισμένα μὲ πολυτίμους λίθους. Ἀνδρες καὶ γυναῖκες εἶχον μακρὰν κόμην, τὴν ὄποιαν ἔκούρευον, ὅταν ἐγένοντο μοναχοί.

Ἡ πολυτέλεια τῆς τραπέζης εἶναι ἐπίσης μεγάλη. Εἰς τὸ παλάτιον καὶ τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων τὰ πινάκια, τὰ ποτήρια καὶ τὰ ὄλλα σκεύη εἶναι χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ. Εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς τραπέζης ἐπικρατεῖ λεπτή κομψότης. Τὰ ἀρώματα καὶ τὰ ἄνθη εἶναι ἄφθονα. Ἐτρωγον οἱ Βυζαντινοὶ συνήθως ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, ἔξηπλωμένοι εἰς κλίνας, πρὸ τῶν ὄποιων ἤσαν τοποθετημέναι τράπεζαι. Κοχλιάρια καὶ μαχαίρια εἶχον πάντοτε. Πιρούνια κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχον, ὀλλ' ἔτρωγον μὲ τὰς χεῖρας καὶ δι' αὐτὸπρὸ καὶ μετὰ τὸ φαγητὸν ἦτο ἀπαραίτητον τὸν νίψιμον τῶν χειρῶν. Ἀργότερον ὅμως εἰσήχθη ἡ χρῆσις πιρουνιῶν.

Ἡ συνήθης τροφὴ τοῦ λαοῦ ἦτο ὅρτος μαῦρος, ὁσπρια, λάχανα, τυρός,

34. Εἰκὼν συμποσίου

(Μωσαϊκὸν τοῦ βαπτιστηρίου τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Βενετίας, 14ος αἰών)

35. Εἰκὼν συμποσίου

(Μικρογραφία τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Παρισίων, 14ος αἰών)

έκλεκτός καὶ ἄλλα, ὅχι πολὺ διάφορα ἀπὸ τὰ ἴδικά μας. Καὶ τὰ γλυκίσματα ἡσαν ἄφθονα καὶ οἱ καρποί, ἔξτροι καὶ χλωροί. Οὐδὲ οἶνος, τὸν δόποιον ἔπινον οἱ πλούσιοι, ἥτο ἐκλεκτός τῆς Χίου, τῆς Μυτιλήνης, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου.

Eius est.

Τεργαταὶ ναι! (36. Αἱ ἔορται)
Μέσα διασκεδάσεων εἶχον οἱ Βυζαντινοί πολλά. Ο βυζαντινὸς κόσμος καὶ ἴδιως αἱ γυναῖκες συνηντῶντο εἰς τὰ δημόσια λουτρά, καθὼς καὶ εἰς τὰς λουτροπόλεις ἰαματικῶν ἢ θαλασσίων λουτρῶν. Ο λαὸς διεσκέδαζεν ἐπίσης εἰς τὰ καπηλεῖα, παρακολουθῶν παραστάσεις γελωτοποιῶν καὶ παίζων διάφορα παιγνίδια, ὡς ζατρίκιον (ζάρι) κ.ἄ.

Ίδιαιτέρων σημασίαν διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς εἶχον αἱ θρησκευτικαὶ ἔορταί. Τοῦ ἔορτάζοντος ναοῦ ἔστρων τὸ ἔδαφος μὲν κλάδους δάφνης ἢ μυρσίνης. Ἐθιμον διατηρούμενον μέχρι σήμερον. Ἐὰν δὲ ναὸς ἥτο μακρὰν τῆς πόλεως, οἱ ἐκκλησιαζόμενοι μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν συνήθιζον νὰ συμποσιάζουν περὶ τοῦ ναοῦ, νὰ ψάλλουν διάφορα ὅσματα καὶ νὰ χορεύουν.

Αἱ μεγάλαι ἔορται τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Μεταμορφώσεως ἐτελοῦντο μὲν πολλὴν λαμπρότητα. Κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου ἡ φωταγωγία εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας ἥτο ἄπλετος. Εἰς τὰς ἔορτὰς συμμετεῖχον οἱ βασιλεῖς καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα ἔδιδοντο ἐπίσημα γεύματα.

Οἱ Βυζαντινοί εἶχον καὶ κοινωνικὰς ἔορτάς. Κατὰ τὴν ἔορτὴν τῶν γενεθλίων ἔδέχοντο τοὺς φίλους των καὶ παρέθετον δεῖπνον. Τὰ δὲ νομαστήρια ἡσαν ἔορτή δόνομαστική.

Ύπηρχον ὅμως καὶ λαϊκαὶ ἔορταί, ὡς ἡ πρώτη τοῦ Ἱανουαρίου καὶ ἡ πρώτη τοῦ Μαρτίου. Ταύτας παρέλαθον οἱ Βυζαντινοί ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας.

Τὸ γενέθλιον τῆς πόλεως ἥτο ἔορτή. Τὴν 11ην Μαΐου ἐκάστου ἔτους ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐώρταζε καὶ ἐχόρευεν εἰς τὴν Μέσην, τὴν μεγαλυτέραν ὁδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὰ ἀνάκτορα οἱ ἄρχοντες παρεκάθηντο εἰς γεῦμα.

Ἐκτὸς τῶν ἔορτῶν, ὑπῆρχον καὶ αἱ ἐπισημοι τελεταί.

"Οταν ἐγεννᾶτο βασιλόπαις, ἐτελείτο ἑορτή. Κατ' ἀρχὰς ἥρχετο ὁ Πατριάρχης μὲ τὸν κλῆρον τῆς Ἀγίας Σοφίας εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἔδιδε τὰς εὐχὰς τῆς γεννήσεως, ἔπειτα οἱ συγκλητικοὶ καὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ἥρχετο ἀντιπροσωπεία τῶν Πρασίνων καὶ τῶν Βενέτων.

'Η βάπτισις τοῦ βασιλόπαιδος ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, παρουσίᾳ ὅλων τῶν ἀρχόντων. Τὸ νεοφώτιστον ὠδηγεῖτο ἐν πομπῇ εἰς τὰ ἀνάκτορα.

36. Ἀνάρρησις τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ ἀσπίδος
(Μικρογραφία ἐν κώδικι 14ου αἰώνος)

'Η ἡμέρα τῶν γενεθλίων τοῦ βασιλέως ἐωρτάζετο ἐπισήμως καὶ κατ' αὐτὴν ἐγίνοντο προσαγωγαὶ τῶν ὑπαλλήλων. Τὰ βασιλικὰ βρούμαλια, ἥτοι αἱ ὄνομαστικαὶ ἑορταὶ τῶν βασιλέων, ἐωρτάζοντο κατὰ τρόπον λαμπρόν, ὡς καὶ οἱ γάμοι αὐτῶν. Ἀγῶνες καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις ἐγίνοντο εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ὅπου ἀνηρτῶντο καὶ εἰκόνες τῶν νεονύμφων.

Μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας ἑορτὰς τοῦ Βυζαντίου ἦτο ἡ ἡ μὲν ρατῆς αὐτοκρατορίας, δηλαδὴ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὃποιαν ἀνηγορεύετο ὁ αὐτοκράτωρ. Ὅψοῦτο οὗτος ἐπὶ ἀσπίδος, ἐν μέσῳ τῶν εὐχῶν τοῦ λαοῦ, καὶ ἥκουε τὰς παρακλήσεις καὶ τὰ παράπονα αὐτοῦ. Τὴν παραμονὴν τῆς ἐπετείου τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ βασιλέως ἀντιπρόσωποι τῶν δήμων προστίχοντο εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἔνθα παρετίθεντο ἐπίσημα γεύματα καὶ ἐδίδοντο χοροί.

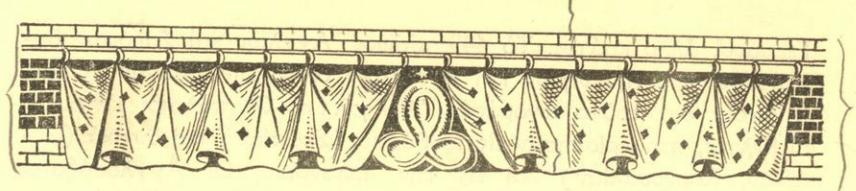
Οἱ πανηγυρισμοὶ δι’ εὐχάριστα γεγονότα ἦσαν πάμπολλοι καὶ ἐλέγοντο δημόσιαις οἰλαρίαις. Ἡ ἀναγγελία νίκης, ἡ σύναψις εἰρήνης, ἡ ἀναχώρησις ἐχθρῶν καὶ ἡ ὑποδοχὴ ἐπισήμων ξένων ἐλάμβανον πανηγυρικὸν χαρακτήρα. Ὅπερέβαινε ὅμως πάστης ἄλλης ἑορτῆς τὴν λαμπρότητα ἡ ὑποδοχὴ τοῦ βασιλέως, ὅταν οὗτος ἐπέστρεφε νικητής ἀπὸ ἐκστρατείαν. Ἐγίνετο τότε θρίαμβος, ὅπως παλαιότερον εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν.

Ο βασιλεὺς ἐστάθμευεν ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ παρὰ τὴν Χαλκηδόνα. Ἐκεῖ ἐσπευδον νὰ τὸν συναντήσουν ὁ Πατριάρχης, οἱ συγκλητικοί, οἱ οἰκεῖοι του καὶ πλῆθος λαοῦ. Μετά τινας ἡμέρας ἡ πομπὴ ἔξεκίνει πρὸς τὴν πρωτεύουσαν.

Ο βασιλεὺς, ἐπιβαίνων τοῦ βασιλικοῦ του πλοίου, ἤρχετο εἰς τὸ "Ἐβδομόν", ὅπου ὁ λαὸς τὸν ἀνέμενε ἀγωνιωδῶς. Ἐκεῖθεν μετέβαινεν εἰς τὴν Χρυσῆν Πόρταν, ὅποθεν θὰ ἐγίνετο ἡ εἰς τὴν πρωτεύουσαν θριαμβευτική του εἶσοδος. Αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως, διὰ τῶν ὅποιων θὰ διήρχετο ἡ πομπή, εἶχον ἐν τῷ μεταξύ, κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως, στολισθῆ καὶ στρωθῆ μὲν ἀνθη.

Διὰ τῆς μεσαίας πύλης τῆς Χρυσῆς Πόρτας διήρχοντο οἱ αἰχμάλωτοι καὶ τὰ λάφυρα, ἡκολούθει ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τεθρίππου ὅρματος ἢ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου. Ο λαός, ιστάμενος παρὰ τὰς δόδούς, ἔρραινε τὸν θριαμβευτὴν αὐτοκράτορα μὲν ἀρώματα καὶ ἀνθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον

37. Τὰ Δυτικὰ κράτη

οχι

ΓΙΣ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἰδρύθησαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν διάφορα κράτη, τῶν Βουργούσυν δίων, Βησιγότθων, Ὁστρογότθων, Βανδάλων, Λομβαρδῶν, Αγγλοσαξόνων, Βαυαρῶν, Σαξόνων, καὶ Φράγκων. Τὰ πλείστα κατελήφθησαν ἐνωρίς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Αράβων. Περισσότερον διετηρήθη τὸ Φραγκικὸν κράτος καὶ ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον ιστορικὴν δρᾶσιν. Πραγματικὸς ἴδρυτης τούτου ἔγινεν ὁ Χλωδοβίκος (481–511), ὃστις κατέστησε πρωτεύουσάν του τοὺς Παρισίους καὶ ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμόν.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου (628–638) τὸ Φραγκικὸν κράτος ἐπεξετάθη πολύ, ἀφοῦ ὑπετάγησαν οἱ Βουργούνδιοι εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Γαλλίαν καὶ ἀπωθήθησαν πέραν τῶν Πυρηναίων οἱ Βησιγότθοι. Ἐπὶ τῶν διοδόχων τοῦ Δαγοβέρτου τὰ σύνορα τοῦ φραγκικοῦ κράτους ἐμεγάλωσαν καὶ πέραν τοῦ Ρήνου, ἵδιως μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Βαυαρῶν καὶ Σαξόνων. Οἱ διαδεχθέντες τὸν Δαγοβέρτον κατὰ σειράν βασιλεῖς ἐστεροῦντο προτερημάτων καὶ τὸ κράτος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τῶν αὐλαρχῶν, τῶν λεγομένων μαγιρδόμων (Magor domus).

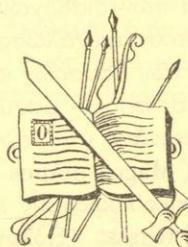
Ἡ ἴδρυσις τοῦ Φραγκικοῦ κράτους εὐθύς μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ ἀποτελεῖ ἀξιόλογον γεγονός. Διότι εἰς τὸ ἀπέραντον χάος, τὸ ὅποιον προήλθεν εἰς τὴν Εύρωπην ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς βαρβάρων λαῶν, ἥδραιώθη ἵσχυρὸν κράτος Χριστιανικὸν εἰς τὴν Δύσιν.

Εἰς τὰς νήσους Μεγάλην Βρεττανίαν καὶ Ἰρλανδίαν ἴδρυσαν οἱ

Γερμανοί ὅλοι κράτος. Τὸ 449 πλῆθος Ἀγγλῶν καὶ Σαξόνων διεπεραιώθη εἰς τὴν νῆσον καὶ κατέλαβεν ὅλην τὴν πεδινὴν χώραν, ἡ ὅποια διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Ἄγγλια. Οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, οἱ Κέλται, περιωρίσθησαν εἰς τὰ βόρεια (Σκωτίαν) καὶ δυτικά (Οὐαλίαν, Κορνουαλίαν) καὶ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Οἱ Ἀγγλοσάξονες ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν ἀπὸ ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα.

Μὲ τὴν ἔγκατάστασιν τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Εύρωπην ἐπῆλθε βαρβαρότης ἐπί τινα χρόνον, οἱ κάτοικοι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν βίαν καὶ ἀσύλον εὗρισκον μόνον εἰς τὰ μοναστήρια. Τὰ Γράμματα ἐλησμονήθησαν, αἱ Τέχναι παρημελήθησαν καὶ ἡθη τραχύτερα ἐπεκράτησαν. Ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν οἱ βασιλεῖς τῶν Γερμανικῶν κρατιδίων ἐμιμήθησαν τοὺς Ρωμαίους, εἰς τὸν πολιτισμὸν τῶν δόποιών ὑπέκυψαν.

Βαθμηδὸν οἱ Γερμανοὶ ἀπέμαθον τὴν γλώσσαν των καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους. Ἐκ τῆς ἐπιμειξίας ταύτης προῆλθον οἱ νέοι λαοὶ τῆς Εύρωπης, οἱ ὅποιοι λέγονται Νεολατινικοὶ Λαοί, ὡς διμιούντες γλώσσας προερχομένας ἀπὸ τὴν λατινικήν, ἥτοι τὴν γαλλικήν, ισπανικήν, ιταλικήν κ.ἄ. Ὁθεν τοὺς λαοὺς τῆς Εύρωπης, δυνάμεθα νὰ ὑπαγάγωμεν εἰς τρεῖς μεγάλας δόμοεθνίας, τὴν Νεολατινικήν, τὴν Γερμανικήν καὶ τὴν Σλαβικήν.

ΒΔΞΣΑΜΗΤΟΟΥ 960

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιον

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ — ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

1. Οι Διάδοχοι του Ἡρακλείου

90

Ε ΤΟΝ θάνατον τοῦ Ἡρακλείου (641) εἰσερχόμεθα εἰς τὴν καθ' αὐτό βυζαντινὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ κράτος γίνεται δόμοιογενές, δῆλ. Ἐ λλη νικόν. Οἱ ξένοι λαοί, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν αἱρετικῶν, ἀπεσπάσθησαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβίας (Συρία, Παλαιστίνη, Αἴγυπτος) καὶ εἰς τοὺς Σλάβους, ὡς οἱ Ἰλλυριοί καὶ οἱ Θρᾷκες. Δῆλ. κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον (641 – 1204) ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία χάνει ἔδαφος πισσοτικῶς, ὀλλὰ κερδίζει δόμοιογενῆ πληθυσμόν, δῆλ. ποιοτικῶς. Ἐθνολογικῶς ἀποβαίνει αὕτη καθαρῶς Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μὲ ἐπίσημον θρησκείαν τὴν ὁρθόδοξον Χριστιανικήν. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ ὁμιλουμένη καὶ ἡ γραφούμενη, ἀντικαθιστᾶ δὲ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὴν λατινικήν.

Ἄπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρακλείου ἡ Ἑλληνικὴ κατέστη ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Οἱ νόμοι, τὰ διατάγματα καὶ ὅλα τὰ δημόσια ἔγγραφα συνετάσσοντο εἰς τὴν Ἑλληνικήν. Τὰ δὲ νομίσματα, τὰ ὅποια ἐκκλιφόρουν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ἔφερον Ἑλληνικάς ἐπιγραφάς. Χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπίσης γίνεται εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ λατινικὴ εἶναι ἐντελῶς ἀκατανόητος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἡ λέξις Ρωμαῖος ἔπαισε νὰ ἔχῃ ἔθνικήν σημασίαν, μόνον δ' ὡς τιμητικὸς τίτλος ἐφέρετο ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπίσης, ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικότητος, ἴδιαίτερον γνώρισμα τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι ἡ ὁρθοδοξία. Αὕτη διακρίνει τοὺς Βυζαντινούς, ὡς ἔθνικὸν γνώρισμα, καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Δύσεως

965

1966

καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανούς (αἱρετικούς) τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Ἡράκλειοι, πιο λεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν, ἐνθαρρύνει τὸν στρατὸν μὲ τὸν Σταυρὸν εἰς τὴν χεῖρα, λέγων « Σταυρὸς ἐνίκησε, Σταυρὸς νικᾷ ». Ἐκτοτε οἱ πόλεμοι ἔλαβον χαρακτῆρα θρησκευτικόν, δηλ. χαρακτῆρα σταυροφορίας. Ο δὲ πατριωτισμὸς τῶν Βυζαντινῶν ἐστηρίζετο εἰς τὴν θρησκείαν.

Ἡ Ἑκκλησία ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν, ἡ δὲ ἐπιρροή της εἶναι ἰσχυρὰ εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἰδιαιτέρως

σπουδαῖον ρόλον ἔπαιξεν εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς χώρας ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ ἐχάθησαν τὰ Πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας, κατέστη μεγάλη προσωπικότης.

37. Κωνσταντίνος ὁ Πωγωνᾶτος
(Μικρογραφία 14ου - 15ου αἰώνος)
τὴν Κύπρον (649) καὶ τὴν Ρόδον (654).

Ο τολμηρὸς οὗτος πολιτικὸς καὶ ἐπιδέξιος δργανωτὴς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους, μετὰ τὴν δημιουργίαν ναυτικοῦ, ἀπέβη πόλὺ ἐπικίνδυνος εἰς τὸ Βυζάντιον. Αὐτοκράτωρ τότε ἦτο ὁ οὐρανοκάτοις Δ' Κωνσταντίνος Δ', ὁ ἐπικαλούμενος Πλωγωνᾶς, δστις, διαλύσας τὰς ἐναντίον του ἐπαναστάσεις, ἐστερέωσε μὲ ταχύτητα τὴν ἔξουσίαν του.

Τὸν Ἡράκλειον θανόντα (641) διεδέχθη ὁ οὐρανοκάτοις Κωνσταντίνος Β', ὁ ὅποιος μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπέθανε. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἐνδεκαετής οὐρανοκάτοις Κωνσταντίνος Β' (641-668), ὁ νομαζόμενος καὶ Κωνσταντίνος Γ'.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τούτου τὸ ἀραβικὸν κράτος ἐστερέωσε τὰς θέσεις του καὶ ὁ ὁξυδερκής χαλίφης Μωάβις κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας καὶ ἐνωρὶς κατεσκεύασεν ἰσχυρὸν στόλον, μὲ τὸν ὅποιον ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Μεσόγειον, καταλαβὼν

la casa
la

Τὸ 673 ὁ Μωαβιᾶς μὲ ἵσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μ.
Ασίαν καὶ ἐπροχώρησεν μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἐνδῇ συγχρόνῳ πολυ-
άριθμος στόλος ἀνέπλευσε τὸν Ἐλλήσποντόν, καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ
τῆς Πρωτευούστης, ἡ ὅποια ἐποιορκήθη ἀπὸ ἔντονος καὶ θάλασσῆς.
Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ἔτη (673 - 678), μὴ συμπεριλαμβα-
νομένων τῶν χειμεριῶν μηνῶν, καθ' οὓς ὁ ἀραβικὸς στόλος κατέ-
φευγεν εἰς τὴν Κύπρον.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἀνέτως παρεσκευάσθη ὁ Πωγωνᾶτος
πρὸς ἀντεπίθεσιν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἐκ Συρίας μηχανικοῦ
Καλλινίκου, τοῦ ἐφευρέτου ὄπλου ἵσχυροτάτου, τοῦ ὑροῦ
πυρός, κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἀραβικοῦ στόλου. Τὸ
ὑγρὸν πῦρ, « θαλάσσιον πῦρ », ὡς γράφουν οἱ Βυζαντινοί συνίστατο
ἐξ εὐφλέκτων ούσιῶν, θείου, νίτρου, πετρελαίου κ.ἄ., ἐξεσφενδονίζετο
διὰ σωλήνων μακρῶν καὶ προεκάλει πυρκαϊάν εἰς τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα.
Ο Μωαβιᾶς ἐξηναγκάσθη νὰ κλείσῃ ταπεινωτικήν εἰρήνην
καὶ νὰ πληρώσῃ ἐτήσιον φόρον εἰς τὸ Βυζάντιον.

Παρὰ ταῦτα, βραδύτερον, οἱ Ἀραβεῖς εἶχον ἐπιτυχίας ὀλλαχοῦ
καὶ, συμπληρώσαντες τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς
Αἰθιοπίας, ἐκυρίευσαν τὴν Κυρηναϊκήν, τὴν Τρίπολιν, τὴν Τύνιδα,
τὸ Ἀλγέριον καὶ τὸ Μαρόκον. Τοιουτοτρόπως, 50 ἔτη μετὰ τὸν
θάνατον τοῦ Μωάμεθ, οἱ Ἀραβεῖς ἔφθασσαν εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν (681).

2. Οἱ Βούλγαροι }

21

ο+
Αλλο σπουδαῖον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Πωγωνάτου είναι
ἡ ἐγκατάστασις τῶν Βούλγαρων εἰς τὴν Κάτω Μοισίαν, τὴν
σημερινήν δηλ. Βουλγαρίαν, τὴν ὅποιαν ἔως τότε κατώκουν Σλάβοι
γεωργοί. Οἱ Ἑλληνες συγγραφεῖς ὀνομάζουν μὲ διάφορα ὀνόματα
τοὺς Βουλγάρους, Σκύθας, Μυσούς, Ούννος καὶ πολὺ^ν
βραδύτερον Βούλγαροις. Άλλοι ιστορικοὶ δέχονται δτι οἱ
Βούλγαροι είναι τουρκικὴ φυλὴ καὶ ἄλλοι φινο-ουγγυρική, ἐπομένως
συγγενεῖς τῶν Οῦγγρων. Ἐκ τούτων ἀπεχωρίσθησαν πολλοὶ καὶ
κατέκλυσαν τὴν μεταξὺ Δνειστέρου, Δουνάβεως καὶ Μαύρης θα-
λάσσης χώραν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ ἡγεμόνος των Ἀσπαρούχων
κατήρχοντο νοτιώτερον καὶ ἐλεηλάτουν τὰς βυζαντινὰς
ἐπαρχίας καὶ ἐνίστε ἔφθασαν μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ο αύτοκράτωρ Πιωγωνᾶτος, ἀντιληφθεὶς τὸν κίνδυνον, ἤλθεν ἐναντίον τοῦ Ἀσπαρούχ εἰς τὸν Κάτω Δουναβῖν (679), ἀλλ’ ἀτυχῶς ἀσθενήσας ἀπεσύρθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν Ἀσπαρούχ τὴν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου χώραν, ἔνθα ἴδρυσε τὸ κράτος του δὲ Ἀσπαρούχ, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Βάρναν. Ὁλα τὰ σλαβικὰ φῦλα τῆς περιφερείας ταύτης ὑπετάγησαν εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀσπαρούχ καὶ ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς νέους κατακτητάς, ἀποτελέσαντα ἐν ἔθνος, τὸ βουλγαρικόν, μὲ μίαν γλώσσαν, τὴν σλαβικήν, τὸ ὅποιον ἐπέπρωτο νὰ ἀπασχολήσῃ εἰς τὸ μέλλον τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν καὶ μέχρι σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν κράτος.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ Β'

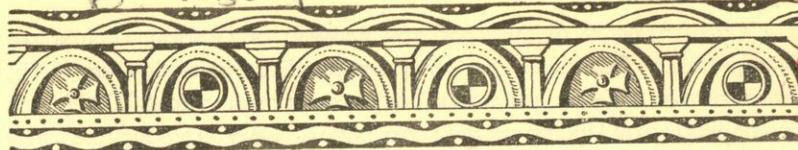
Ἄσφαλῶς δὲ Πιωγωνᾶτος, δὲν προεῖδεν ὅσον ἔπρεπεν, ὡς πολιτικός, τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον, ἄλλως δὲν θὰ ἐπέτρεπτε τὴν ἐγκατάστασιν τούτων εἰς βυζαντινὰς χώρας.

Τὸν Κωνσταντίνον Δ' διεδέχθη δὲ νίος του Ἰουστινιανὸς Β' (685 – 695), ὅστις εἶναι δὲ τελευταῖος τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου, ἀληθῶς παράφρων τὸν χαρακτῆρα. Οὗτος, ἐκθρονισθεὶς, τῇ βοηθείᾳ τῶν Βουλγάρων, ἀνέλαβε πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ διέπραξεν ἀπειρα σφάλματα καὶ πελωρίας αὐθαιρεσίας. Διὰ τοῦτο, συλληφθεὶς, ἐφονεύθη, παρὰ τὸν μέγαν σεβασμόν, τὸν ὅποιον ἔτρεφεν δὲ λαὸς καὶ διστρατὸς πρὸς τὴν δυναστείαν τοῦ Ἡρακλείου, ἡ ὅποια ἐκυβέρνησε τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ 85 ἔτη. Τοιουτοτρόπως ὅλως ἀνόξως ἐτελείωσεν ἡ μεγάλη δυναστεία τοῦ ἐνδόξου Ἡρακλείου, ἡ ὅποια εἶχε περίεργον μοῖραν, διότι ἐπέδειξε μεγάλα κατορθώματα διὰ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τοῦ Πιωγωνάτου καὶ μεγάλα ἐγκλήματα διὰ τοῦ Κωνσταντος καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β'.

+ Τὸν Ἰουστινιανὸν Β' διεδέχθησαν οἱ ἔξῆς κατὰ σειρὰν αὐτοκράτορες: Λεόντιος, Τιβέριος Α', Φιλιππικός, Ἀναστάσιος Β' καὶ τέλος Θεοδόσιος Γ'. Οἱ πιλεῖστοι ἔξι αὐτῶν ἀνήλθον εἰς τὸν θρόνον κατόπιν στρατιωτικῶν στάσεων, ἡ δὲ αὐτοκρατορία ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβά τὴν θλιβερὰν αὐτὴν ἀναστάτωσιν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν, καθ’ ἥν ἐπικίνδυνοι ἔχθροι περιέζων τὸ Βυζαντινὸν κράτος, παρουσιάσθη ἀνὴρ ἵκανός, δὲ Λέων Γ' δὲ Ἱσαυρος, στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Μ. Ἀσίας, τὸν ὅποιον ὅλοι ἀνεγνώρισαν αὐτοκράτορα (717). Οἱέων ἴδρυσε νέον ὀνομαστὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τὴν λεγομένην Δυναστείαν τῶν Ἱσαύρων.

B I Εξεργων 1961

25-2-61

λεύκων

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ (717-802)

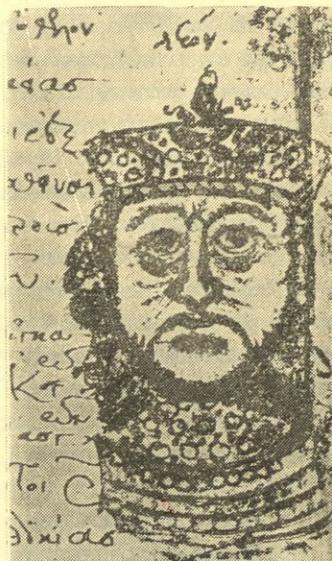
3. Λέων ὁ Γ' (717-740)

ΑΡΧΗΓΕΤΗΣ τῆς δυναστείας Λέων Γ' (717-740) ἦτο
ἄνθρωπος μεγάλης ἀξίας, στρατηγός ίκανώτατος, εὔστροφος
διπλωμάτης καὶ νοῦς ὄργα-
νωτικός. Ή βασιλεία τούτου
εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς ὅχι
μόνον τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλὰ
καὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας,
διότι ἔσωσε τὸ Ἑλληνικὸν κράτος,
ὅπως θάνατον, ἀπὸ τούς "Αραβας.

Ο Λέων κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰ-
σαυρίαν, ἀλλ' ἐγενήθη εἰς τὴν Συ-
ρίαν, διὰ τοῦτο λέγεται Συρογενής.
Πρὶν γίνη αὐτοκράτωρ, εἶχε διακρι-
θῆ ως στρατηγός. Ἀνελθὼν εἰς τὸν
θρόνον, κατώρθωσε νὰ ἐπαναφέρῃ
τάξιν εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔνθα μεγά-
λη ἀναρχία ἐπεκράτει μετὰ τὴν
κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Ἡ-
ρακλείου. Πολλοί, μὴ ἀντιληφθέντες
τὰς ίκανότητας καὶ τὰ προτερήματα
τοῦ Λέοντος, ως αὐτοκράτορος,
ἐπεχείρησαν κινήματα κατ' αὐτοῦ,
ἀλλὰ πάντα ἀπέτυχον οἰκτρότατα.

Ἐκτὸς τῆς ἔσωτερικῆς τάξεως, τὴν δόποιαν ἐπέβαλεν ἡ μεγάλη
μορφὴ τοῦ Λέοντος, καὶ ἄλλο σημαντικότερον κατόρθωμα αὐτοῦ
εἶναι ἡ ἀπόκρουσις τῶν Ἀράβων.

38. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος
(Μικρογραφία 14ου - 15ου αἰώνος)

"Οταν δὲ Λέων ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, οἱ Ἀραβεῖς εὐρίσκοντο εἰς τὴν πόλιν Πέργαμον, μετ' ὀλίγους δὲ μῆνας ἔσπευδον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲν πολὺν στρατὸν (περὶ τὰς 80.000) καὶ ἐπολιόρκουν τὴν Πρωτεύουσαν κατὰ ξηράν . Ὁλίγον χρόνον κατόπιν ἔφθασε καὶ ἀραβικὸς στόλος ἐκ 1.800 πλοίων καὶ οὕτω ἡ πολιορκία γίνεται καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν . Διότι οἱ Ἀραβεῖς προητοιμάζοντο πρὸ πολλοῦ καὶ θάξηπετύγχανον τὸν σκοπόν των, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰς στιβαράς χειράς του δὲ Λέων . Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἐν ἑτοῖς, διαφρούντος τοῦ δποίου κατέφθανον ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν συνεχῶς νέαι ἐνισχύσεις . Τότε δὲ Λέων κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ τὴν λιποταξίαν τῶν χριστιανῶν, τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν ἀιαθικὸν στόλον, μὲ συνεχῆ δὲ χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ πυρὸς νὰ καύσῃ τὰ περισσότερα πλοῖα τῶν Ἀράβων, δσα δὲ ἀπέμειναν τὰ κατέστρεψεν ἡ φοβερὰ τρικυμία . Παραλλήλως δὲ ἀραβικὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἀραβεῖς, μετὰ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπειθασθήσαν εἰς τὰ περισωθέντα πλοῖα καὶ ἀνεχώρησαν .

"Ἡ ἀπόκρουσις τῶν Ἀράβων εἶναι μέγα κοσμοϊστορικὸν γεγονός, διότι ἐσώθη ὅχι μόνον τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἀλλὰ καὶ ἡ Εὐρώπη ὀλόκληρος ἀπὸ τὸν Ἰσλαμισμόν . Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ μεγάλη αὔτῃ νίκη τοῦ Λέοντος, δὲ Λέων δύναται ν' ἀνακηρυχθῇ δὲ Μιλτιάδης τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ δὲ σωτὴρ τῆς Εὐρώπης . Ὁλίγα ἔτη βραδύτερον, οἱ Ἀραβεῖς, προωθούμενοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, τὴν δποίαν εἶχον καταλάβει ἀπὸ τὸ 711, διέσχισαν τὰ Πυρηναῖα καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Γαλλίαν . Τότε δὲ ήγεμῶν τῶν Φράγκων Κάρολος Μαρτέλος ἐνίκησε τὸ 732 παρὰ τὸ Πουατιέ (Poitiers) τοὺς Ἀράβας καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁριστικῶς ἀνεκόπη ἡ πρόοδος τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Δύσιν, οὕτοι δὲ περιωρίσθησαν ἔκτοτε εἰς τὴν Ἰσπανίαν .

Οἱ Εὐρωπαῖοι ἴστορικοὶ θαυμάζουν καὶ ἔξαίρουν τὴν νίκην τοῦ Μαρτέλου, ἀλλὰ δικαιότερον θὰ ἥτο νὰ ἐκτιμήσουν τὴν νίκην τοῦ Λέοντος, ὅστις ἀνέκοψε τὸν κύριον δύκον τῶν Ἀράβων, ἡ δὲ ὡραία Κωνσταντινούπολις ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀντέστη εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν νεοφωτίστων Μουσουλμάνων, διαφυλάξασα τὴν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν . Καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ψάλλουσα τὸν Ἀκάθιστον "Υμνον, τιμᾷ τοὺς τρεῖς μεγάλους

ἥρωας, Ἡράκλειον, Κωνσταντīνον Δ' καὶ Λέοντα Γ', ὡς σωτῆρας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὸ μέλλον οἱ Ἀραβεῖς οὐδέποτε ἐπεχείρησαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντίνουπόλεως, ἀλλ ἡρκοῦντο μόνον εἰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, διότι εἶχον μάθει εἰς τὰ λάφυρα καὶ ἦτο δύσκολον νὰ μείνουν ἥσυχοι. Διὰ τοῦτο, ὁ μὲν βυζαντινὸς στόλος συνεχῶς κατεδίωκε τοὺς Ἀραβεῖς πειρατὰς τῆς Μεσογείου, ὁ δὲ Λέων, ὅπως περιορίστη τὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐπιδρομάς, ἔξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν Ἀράβων μετὰ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναγορεύσει συμβασιλέα του. Εἰς σκληράν μάχην ἐνίκηθησαν οἱ Ἀραβεῖς καὶ ἐφονεύθη ὁ γενναῖος αὐτῶν ἀρχηγός, ὁ δὲ Λέων μὲ τὸ σημαντικόν του κατόρθωμα ἀπήλαξε τὴν Μ. Ἀσίαν δριστικῶς ἀπὸ τοὺς Ἀραβεῖς.

Μετὰ ταῦτα, ὁ αὐτόκρατωρ δὲν ἡσύχασεν, ὀλλ ἐπεδόθη ἐντατικῶς εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ ἀνασυγκρότησιν τοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ἔξασφάλισιν τῶν συνόρων αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ Λέων παρετήρησεν ὅτι οἱ στρατηγοὶ μεγάλων «θεμάτων» ἀπέβαινον πόλλακις ἐπικίνδυνοι καὶ ἐστασίαζον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, περιώρισε τὴν ἔκτασιν τῶν θεμάτων καὶ ηὔξησε τὸν ἀριθμὸν τούτων.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων ἀφωσιώθη ὁ Λέων εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τὸ χριστιανικώτερον μεταβολὴν τῆς νομοθεσίας. Ἡ ἀνάμειξις ὅμως αὐτοῦ εἰς τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ κατὰ τὴν ἴδικήν του ἀντίληψιν, τὸν ἔβλαψε. Διὰ τοῦτο οἱ σύγχρονοί του ἴστοριογράφοι, μοναχοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἡμαύρωσαν τὴν εἰκόνα τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀνδρός, ἐνῷ ἀντιθέτως ἐμεγαλοποίησαν τὰ σφάλματά του.

4. Κωνσταντīνος ὁ Ε' (740—755)

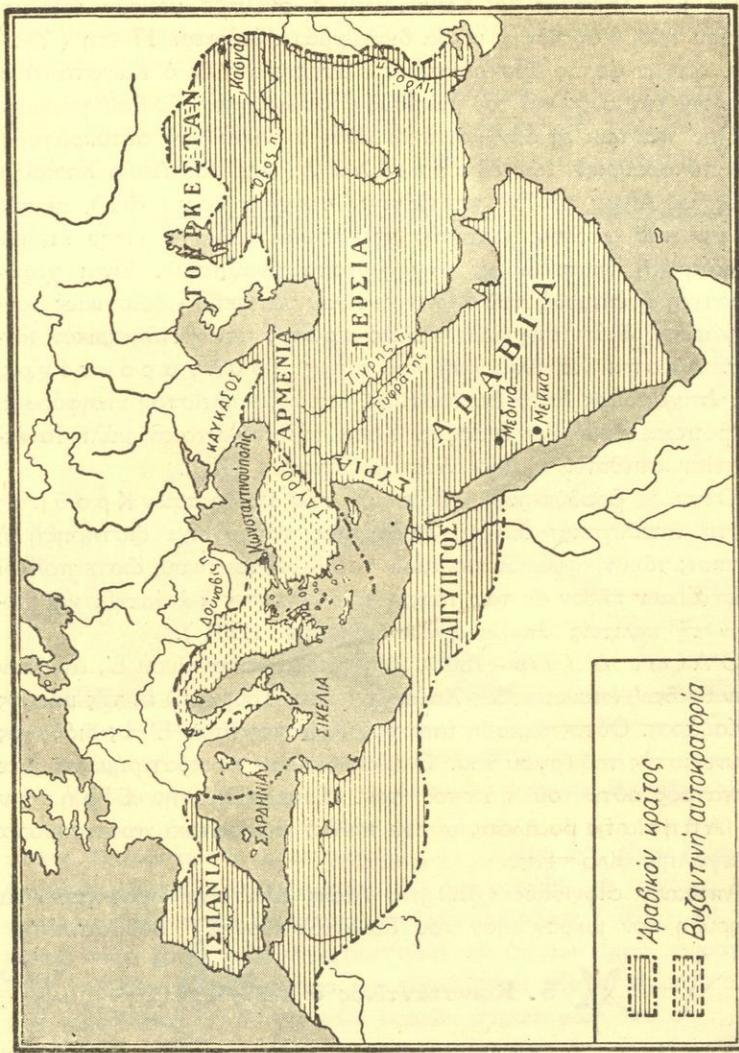
Τὸν Λέοντα θανόντα (740) διεδέχθη ὁ υἱός του καὶ συμβασιλεὺς ἥδη ἀπὸ τοῦ 720 Κωνσταντīνος. Οὗτος ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ ἡγεμόνος τῶν Χαζάρων Τούρκων ἀπὸ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν σκοπούν, ἥτοι νὰ διαδοθῇ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Χαζάρους καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν οὕτοι κατὰ τῶν Ἀράβων. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορος ἦσαν πολὺ δύσκολα, διότι ὁ ἐπ ἀδελφῆ γαμβρὸς

του ἐπανεστάτησε καὶ κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἦν ἔτος, ἐνῷ δὲ Κωνσταντῖνος εὐρίσκετο μακράν. Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως ἔδειξε θάρρος καὶ πεῖσμα καὶ ἔγινε πάλιν κύριος τοῦ θρόνου. Ὡς αὐτοκράτωρ ἔδειξε μεγάλα προτερήματα καὶ στρατηγικὰς ἰκανότητας, διότι διεξήγαγεν ἐνδόξως δύο πολέμους, κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Ἀραβεῖς, μετὰ τὴν ἥττάν των εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (718) καὶ εἰς τὸ Πουατιέ (732), παρέμειναν μέχρι τῶν Πυρηναίων, καταλαβόντες τῆς Ἰσπανίας τὸ μεγαλύτερον μέρος. Εἰς τὰ ὅρη διεσώθησαν δλίγοι Χριστιανοί, οἵ πλειστοι ἔξισλαμίσθησαν καὶ ὡς νεοφύτοις ἔγιναν φανατικώτεροι τῶν Ἀράβων. Μετὰ ταῦτα ἤρχισαν ἐμφύλιοι ὀγῶνες μεταξὺ τῶν Ἀράβων, ἀνετράπη ἡ παλαιὰ δυναστεία, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ πρίγκιψ Ἀβδούραχμᾶν ἐσχημάτισε τὸ Ἀραβικὸν κράτος εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἡ νέα δυναστεία τῶν Ἀβδούρων μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τὴν Βαγδάτην, ἐπὶ τοῦ Τίγρητος ποταμοῦ, καὶ ἴδρυσε νέον κράτος. Βραδύτερον ἐσχημάτισθη τρίτον ἀραβικὸν κράτος, μὲ πρωτεύουσαν τὸ Κάιρον. Τοιουτορόπως βλέπομεν ὅτι ἡ ἀραβικὴ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς τρία κράτη, πρᾶγμα τὸ ὄποιον μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐλληνικὴν ἴστορίαν.

Ο Κωνσταντῖνος, ἐπωφελούμενος τῶν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν τῶν Ἀράβων, εἰσέβαλεν εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος καὶ ἐκυρίευσε μέρος τῆς Συρίας καὶ τὴν Κύπρον καὶ ἐπροχώρησε νικητής μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Ο Κωνσταντῖνος κατὰ τὰς ἐκστρατείας του ταύτας δὲν ἐνδιεφέρετο νὰ καταλάβῃ μόνον πόλεις, δὲλλὰ νὰ διαλύσῃ ἐπικίνδυνα στρατιωτικὰ σημεῖα τῶν Ἀράβων καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰ βυζαντινὰ σύνορα, ὡστε εἰς τὸ ἔξης νὰ μὴ εἰσβάλλουν ἐπιδρομεῖς. Πράγματι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔγινεν ἡ καλυτέρα ὁχύρωσις τῶν συνόρων. Ο Κωνσταντῖνος ἐπεράτωσε νικηφόρως τὸν κατὰ τὸν Ἀράβων πόλεμον (756), χάρις εἰς τὴν στρατιωτικήν του ἰκανότητα περισσότερον παρὰ εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐσωτερικῶν ἀνωμαλιῶν εἰς τὸ ἀραβικὸν κράτος.

Ἐνδιξότερος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων. Μέχρι τοῦ Λέοντος Γ' οἱ Βούλγαροι ἦσαν συνήθως φίλοι τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἐπολέμησαν μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν Ἀράβων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (717 – 718). Ἐπὶ Κωνσταντίου

II. Χάρτης του ἀραβικοῦ κράτους κατά τὸ 750 μ. Χ.

διμως δρχίζουν οι πόλεμοι, οι όποιοι έμεληρν ἐπὶ αἰῶνας νὰ διαρκέσουν μεταξὺ Βυζαντίου καὶ Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν μὲ ἐπιδρομὰς καὶ ληστείας, ὁ Κωνσταντῖνος ἀνέλαβε μακρὸν πόλεμον ἐναντίον των, ὁ όποιος μὲ μικρὰ διαλείμματα διήρκεσε 17 ἔτη (755 – 772). Ἐννέα φοράς ἔξεστράτευσεν ἐναντίον αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν του ἐνίκησε τοὺς Βουλγάρους.

Πρὸ πάντων ἀξιομημόνευτοι εἶναι αἱ νίκαι τοῦ αὐτοκράτορος παρὰ τὸ φρούριον τῶν Μαρκελλῶν (σήμερον Δεμίρ Καπού), νοτίως τοῦ Αἴμου, τὸ 759, καὶ εἰς τὴν Ἀγχίαλον (762), μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ στόλου. Διὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα νίκην ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κωνσταντίνου νὰ νικήσῃ ὁριστικῶς τοὺς Βουλγάρους, διότι διέγνωσε καλῶς πρῶτος τὸν βουλγαρικὸν κίνδυνον. Δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ αὐτὸς Βουλγαρικός, διότι, ἐπιχειρήσας ἐννέα ἐκστρατείας, κατὰ τὸ πλεῖστον νικηφόρους, κατετρόπωσε τοὺς Βουλγάρους. Κατὰ τὴν τελευταίαν μάλιστα ἐκστρατείαν ἀπέθανεν ὁ Ἰδιος ὁ αὐτοκράτωρ (775).

“Οταν δὲ βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Κροῦμος κατέστη ἀπειλητικὸς διὰ τὸ Βυζάντιον, τόσον εἶχε διατηρηθῆ ἡ ἀνάμνησις τῶν νικηφόρων πολέμων τοῦ Κωνσταντίνου, ὥστε πολλοὶ τῶν κατοίκων ἦλθον εἰς τὸν τάφον του λέγοντες « ἀνάστηθι καὶ βοήθησον τῇ πολιτείᾳ ἀπολλυμένῃ » (Θεοφάν. 1,501).

‘Ο Λέων Δ’ (775 – 780), υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ε’, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐπονομασθεὶς Χάζαρος (ἦτοι Τούρκος) ἐκ τῆς μητρός του Χαζάρας. Οὗτος ὠρίσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Ε’ ὡς διάδοχος καὶ συνεχιστής τοῦ ἔργου του. ‘Ο Λέων δὲν εἶχε τὰ προτερήματα οὔτε τοῦ παστρός οὔτε τοῦ πάππου του. Ἐνυμφεύθη τὴν Εἰρήνην τὴν Αθηναίαν αἰανανίαν, ἡ όποια εἶχε πολλὰ πνευματικὰ προτερήματα καὶ μεγάλην φιλοδοξίαν.

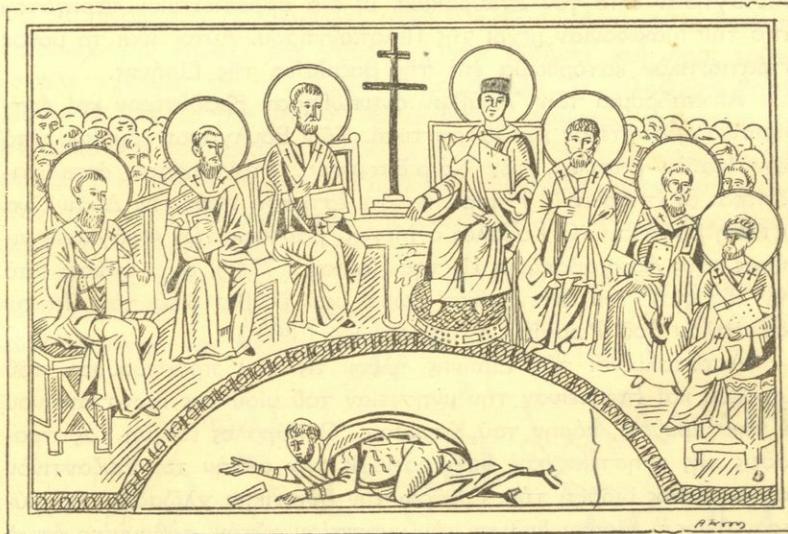
‘Απέθανεν αἰφνιδίως (780) ὁ Λέων, ἀλλ’ εἶχε προφθάσει νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν μικρὸν γιόν του Κωνσταντίνον ΣΤ’ συμβασιλέα.

5. Κωνσταντῖνος ὁ ΣΤ’ ~~Αύγουστος~~ μὰ

Οὗτος ἐγεννήθη βασιλεύοντος τοῦ πατρός του, ὅταν δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἦτο ἀνήλικος καὶ τὸν ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Εἰ-

ρήνη ἡ Ἀθηναία. Αὕτη ἦτο γυνὴ φιλόδοξος καὶ ἰσχυροῦ χαρακτῆρος, κατώρθωσε δὲ νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος ἐν δύματι τοῦ μίοῦ της. Ὁ στρατὸς δὲν τὴν ἡγάπτα, δι' αὐτὸ δὲ ἡ Εἰρήνη διέλυσε τὰ τάγματα τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ μὲ νεοσυλλέκτους, ἀφωσιωμένους εἰς τὸν θρόνον της.

Οἱ Ἀραβεῖς τῆς Μεσοποταμίας, μαθόντες ὅτι γυνὴ κυβερνᾷ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἥρχισαν ἐπιδρομάς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀφοῦ δὲ ἐλεηλάτησαν τὸν τόπον, ἔφθασαν πάλιν εἰς τὴν Χρυσό-

39. Κωνσταντίνος ΣΤ'

(Μικρογραφία 10ου αιώνος τῆς ἐν Ρώμῃ Βατικανῆς Βιβλιοθήκης)

πολιν, ἀπέναντι τῆς πρωτευούστης. Ἡ Εἰρήνη δὲν εἶχεν ἀξιόμαχον στρατὸν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ καὶ ὑπερχεώθη νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην καὶ νὰ πληρώσῃ ἐτήσιον φόρον (783). Ἡ ταπεινωσίς αὕτη ἔθιξε τοὺς στρατιωτικούς, οἵ διποῖοι εἶχον παραγκωνισθῆ ἀπὸ τὴν βασιλομήτορα καὶ εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ Κωνσταντίνου Ε' καὶ τῶν ἱκανῶν στρατηγῶν του.

Ἐπίσης ἄλλο γεγονός ἀξιοσημείωτον είναι ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἐγκατεστημένοι ὡς ποιμένες Σλάβοι ἐκινήθησαν πρὸς ἀνταρσίαν

καὶ ἡ Εἰρήνη ἀπέστειλε τὸν Σταυρόν στρατηγόν, ὅστις ὑπέταξε πάντας εὐκόλως, ἥχμαλώτισε πολλοὺς καὶ τοὺς ἡνάγκασε νὰ πληρώνουν φόρον ὑποτελείας, πολλὰ δὲ λάφυρα ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα ἐτέλεσε θρίαμβον.

Πρώτην φορὰν μανθάνομεν ὅτι ἀνταρτικῇ κίνησις τῶν ἐν Ἑλλάδι Σλάβων ἐπροκάλεσε τὴν ἀποστολὴν αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Τοῦτο δεικνύει βεβαίως ὅτι τὸν 8ον αἰῶνα ὑπάρχουν πλέον Σλάβοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀσφαλῶς ὅμως ὅχι πολλοί, ἀφοῦ τόσον εὐκόλως ὑπετάγησαν ἀπὸ τὸν Σταυράκιον, μὲ ἔνα στρατιωτικὸν περίπατον ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Αὐτὸς εἶναι τὸ μόνον στρατιωτικὸν κατόρθωμα ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Εἰρήνης.

Αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων ἀνενεώθησαν βραδύτερον καὶ ἀπέβησαν περισσότερον καταστρεπτικαί. Τῶν Βουλγάρων δμοίως ὑπὸ νέον ἵκανὸν βασιλέα, τὸν Κάρολο μοναρχοῦ, ἐπανήρχισαν ἀπειλητικώτεροι αἱ ἐπιδρομαί. Ἡ Εἰρήνη τότε ἐστράφη πρὸς τὴν Δύσιν, ἵνα ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, νικήσας τοὺς Λογγιθάρδους εἰς τὴν Παβίαν (774), εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του ἐκτεταμένας χώρας καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Πάπαν τὸν τίτλον τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος (800).

Ἄπεσταλμένοι τῆς Εἰρήνης ἥλθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Καρόλου καὶ ἐπρότειναν τὴν μνηστείαν τοῦ υἱοῦ της Κωνσταντίνου μὲ τὴν Ἐρυθρώ, κόρην τοῦ Καρόλου. Ὁ Κάρολος ἐδέχθη τὰς προτάσεις τῆς μνηστείας καὶ ἐκράτησεν εἰς τὴν αὐλήν του Βυζαντίνων λόγιον, ὅπως διδάξῃ τὴν Ἐρυθρώ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Βραδύτερον ὅμως ἡ Εἰρήνη διέλυσε τὴν μνηστείαν αὐτήν, φοβουμένη ὅτι δικωνικός μὲ τὸν γάμον αὐτὸν θὰ ἐγίνετο ἰσχυρός καὶ θὰ τὴν παρηγκώνιζεν.

Αἱ στρατιωτικαὶ ἀποτυχίαι, τῆς Εἰρήνης κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ Βουλγάρων προεκάλεσαν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ στρατοῦ, δοτις ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν νόμιμον διάδοχον τοῦ θρόνου, τὸν Κωνσταντίνον ΣΤ' (790). Οὗτος ἀνέλαβεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τελικῶς συνέτριψε τὸν στρατὸν τῶν Βουλγάρων παρὰ τὸ φρούριον Μαρέλλας (792).

Ο Κωνσταντίνος δὲν ὡμοίαζεν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα πρὸς τὴν μητέρα του, εἶχεν ἀγαθότητα καὶ ἐδέχθη τὴν μητέρα του καὶ πάλιν εἰς τὸ Παλάτιον, ἡ ὁποία, ἄκαρδος καὶ φιλόδοξος, ὡς ἦτο, ἔξε-

μεταλλεύθη τὴν ἐναντίον τοῦ υἱοῦ τῆς ἐπανάστασιν. Ἀποτέλεσμα ταύτης ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ τυφλωθῇ εἰς τὴν Πορφύραν, εἰς τὸ δωμάτιον δηλ. τῶν ἀνακτόρων, ὅπου ἔγεννήθη. Οὕτω κατώρθωσεν ἡ Εἰρήνη νὰ ἀνέλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν θρόνον.

Γεγονός περίεργον ἔμελλε νὰ ἐπιταχύνῃ τὸ τέλος τῆς ἀμαρτωλῆς Εἰρήνης. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, μετὰ τὴν στέψιν του (800) ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος, ἐσκέφθη νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀνατολὴν μετὰ τῆς Δύσεως καὶ νὰ ὀνομασθῇ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων. Ἀντὶ νὰ πολεμήσῃ, ἐπεδίωξε τὴν ἐνωσιν διὰ γάμου μὲ τὴν Εἰρήνην καὶ πρὸς τοῦτο ἔστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ φιλόδοξος βασίλισσα θὰ ἔδέχετο τὸν γάμον. Ἄλλὰ τότε οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τοῦ κράτους ἐφοβήθησαν μήπως διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ ὑποταγῇ ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Δύσιν, διωργάνωσαν στάσιν ἐναντίον της, τὴν καθήρεσαν καὶ τὴν ἔξωρισαν εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου ἀπέθανεν ἀδόξως (802).

Μέ τὴν ἐκθρόνισιν τῆς Εἰρήνης ἐξέλιπεν ἡ ἔνδοξος δυναστεία τῶν Ἰσαύρων, ἡ ὃποίᾳ ἔδωκεν εἰς τὸ Βυζάντιον δύο λαμπροὺς αὐτοκράτορας, τὸν Λέοντα Γ' καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Ε'.

B = Εγχάρακτον
1961

8-3-606⁶
16-1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3ου

ΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 802 - 867 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

6. Οι από του 802 - 813 αύτοκράτορες του Βυζαντίου

ΕΤΑ τὴν δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων, ἀπὸ τοῦ 802 - 867, δηλ. ἐπὶ 64 ἔτη, ἐβασίλευσαν ἐξ βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι δέν ἀνήκουν εἰς καμμίαν δυναστείαν. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ συνέβησαν σημαντικά γεγονότα, τόσον ἐσωτερικά ὅσον καὶ ἔξωτερικά.

Οἱ στασιασταί, οἱ ἐκθρονίσαντες τὴν Εἰρήνην, ἔξελεξαν αύτοκράτορα τὸν Νικηφόρον, λογοθέτην τοῦ Γενικοῦ, δηλ. ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως λέγομεν σήμερον. 'Ο Νικηφόρος Α' (802 - 811) εἶχε μεγάλην πείραν εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἦτο ἡγεμών εύφυής καὶ δραστήριος. Μέ διάφορα οἰκονομικά μέτρα ἐφρόντισε νὰ αὔξησῃ τὸν πλοῦτον τῆς χώρας. 'Ἐφορολόγησε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μοναστηριακὰ κτήματα καὶ διὰ τοῦτο ἐπέσυρεν ἐναντίον του τὸ μῆσος τῶν μοναχῶν, οἱ δόποιοι πολλάκις μὲ τὰς ἐπεμβάσεις των ἐκλόνιζον τὸ κύρος τοῦ κράτους.

Κέντρον τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ αύτοκράτορος ἦτο ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονὴ τοῦ Στουδίου, μία ἀπὸ τὰς πολυπληθεστέρας καὶ πλουσιωτέρας μονὰς τοῦ κράτους. 'Ο ἡγούμενος τῆς μονῆς Θεόδωρος Στουδίτης ἐκίνει τοὺς μοναχούς ἐναντίον τοῦ αύτοκράτορος καὶ ἐδημιούργησε πραγματικὴν ἀναρχίαν.

Τὸ κύρος τοῦ Θεοδώρου ἦτο μέγα, διότι ἐζήτησε τὴν γνώμην τούτου ὁ αύτοκράτωρ Νικηφόρος περὶ τοῦ καταλλήλου προσώπου, τὸ δόποιον ἐπρεπε νὰ καταλάβῃ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. 'Ο Θεόδωρος εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ ἐκ τοῦ λόγου ὅτι προσέφερε μεγάλας

υπηρεσίας, ωργάνωσε διά πρώτην φοράν τήν βιβλιοθήκην τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, ἡ δόποια ἐβοήθησε τήν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, συνεκέντρωσε πολλὰ χειρόγραφα ἀρχαίων καὶ χριστιανῶν συγγραφέων καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς ηύκολυνε τήν διάδοσιν αὐτῶν.

Οἱ Στουδῖται ἦσαν μαχητικοὶ καὶ ἄκαμπτοι, ἐπίμονοι εἰς τὸ νὰ ἐπιβάλουν τὰς γνώμας των. Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος, ὃχι ὀλιγώτερον ἀποφασιστικός, ἔλαβε δραστήρια μέτρα, διεσκόρπισε τοὺς μοναχούς καὶ τὸν ἥγούμενον τῆς μονῆς ἔξωρισεν.

Ἐκτὸς τῶν μέτρων τούτων διὰ τὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰρήνην, ὁ Νικηφόρος, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του, ἀπησχολήθη μέ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων. Ἐπειδὴ ἡρήθη νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον τὸν συμφωνηθέντα ἐπὶ τῆς Εἰρήνης, ὁ χαλίφης τῶν Ἀράβων τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκστρατεύσας κατ' αὐτῶν ἡτύχησε καὶ ἡναγκάσθη νὰ δεχθῇ εἰρήνην μὲ ὄρους περισσότερον ταπεινωτικούς. Ἀλλ' εὔτυχῶς ἀπέθανεν ὁ χαλίφης Ἀρούν (809) καὶ τὸ Βυζάντιον ἡσύχασε, τοὺς δέ ὄρους δὲν ἔξεπλήρωσεν.

Ἐπὶ Νικηφόρου, τὸ 805, γίνεται πάλιν λόγος περὶ ἀνταρσίας Σλάβων εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ δόποιοι, ἐν συνεννοήσει μετὰ Σαρακηνῶν, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Πατρῶν ἀπὸ Ἑηρᾶς καὶ θαλάσσης. Οἱ κάτοικοι τῶν Πατρῶν ἐνήργησαν ἔξοδον καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σλάβους, ἡ δέ νίκη ἀπεδόθη εἰς τὸν πολιοῦχον τῶν Πατρῶν ἄγιον Ἀνδρέαν.

Ἄλλο σπουδαῖον γεγονός εἶναι ἡ ἐκστρατεία τοῦ Νικηφόρου κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι οὗτοι, ὑπὸ τὸν ἰκανώτατον ἀρχηγὸν Κροῦμον, εἶχον πολὺ ἐπεκτείνει τὸ κράτος των. Τὸ 809 ὁ Νικηφόρος ἀνέλαβεν ἐκστρατείαν κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ὑπεχώρησε μέ σημαντικὴν ἀπώλειαν στρατοῦ.

Τὸ 811 ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν, ἀφοῦ παρεσκευάσθη δεόντως, ἀντιληφθεὶς ὅτι ὁ Κροῦμος ἦτο ἰκανὸς καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Παρέλαβεν ὁ Νικηφόρος μαζί του τὸν γαμβρόν του Μιχαὴλ Ραγκαβέν καὶ τὸν υἱόν του Σταύροκιον καὶ «πάντας τοὺς πατρικίους καὶ ἀρχοντας», προφανῶς διὰ νὰ δώσῃ μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τὸν στρατόν.

Παρέταξεν εἰς τὴν μάχην καὶ «τῶν ἀρχόντων τὰ τέκνα ἀπὸ

δεκαπέντε ἔτῶν καὶ ἐπάνω». τὰ δόποια ὀπτελεσαν τὴν σωματοφυ-
λακήν τοῦ υἱοῦ του, μὲ τὸ νέον ὄνομα Ἰκανὸν. Οὐ βυζαντινὸς
στρατός εἶχεν ἐπιτυχίας καὶ εἰς δύο συμπλοκάς ἐφόνευσε πολλοὺς
Βουλγάρους, κατόπιν δέ ἐτράπη ἀνοήτως εἰς λεηλασίας, νομίσας
ὅτι ἦτο νικητής. Οὐ Κροῦμος, ἐπιτεθεὶς ἐναντίον τοῦ Νικηφόρου αἰ-
φνιδίως, ἐπέφερε μεγάλας ζημίας εἰς τὸν βυζαντινὸν στρατόν, ὃπου
ἐφονεύθη ὁ Ἡδιος ὁ Νικηφόρος καὶ ἐπληγώθη ὁ υἱός του Σταυράκιος.
Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἦτο μεγάλη καὶ προεκάλεσεν ἀγανάκτησιν
τοῦ λαοῦ.

Οὐ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐβοήθησε τότε νὰ
ἐκλεγῇ αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαήλ Α' Ραγκαβέσ, ἀφοῦ ἐξή-
τησεν ἔγγραφον ἴδιοχειρον «περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως», ὅτι δηλ.
δὲν θὰ βάψῃ τὰς χειράς του εἰς αἷμα χριστιανῶν καὶ ὅτι θὰ σέβεται
τοὺς μοναχοὺς καὶ κληρικούς. Οὐ Μιχαήλ ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀπο-
κρούσῃ τὸν Κροῦμον, ὁ δόποιος διὰ τῶν ἐπιδρομῶν του ἐφθασεν εἰς
τὴν Βερσινικίαν, παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν (813). Οὐ Κροῦμος ἐδῶ
ἐνίκησε τὸν ἀδέξιον Μιχαήλ καὶ ἐβάδιζεν ἥδη πρὸς τὴν Κωνσταν-
τινούπολιν, τὴν δόποιαν ἥλπιζε νὰ καταλάβῃ. Οὐ Μιχαήλ ἀπεσύρθη
εἰς μοναστήριον, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἰκανὸν στρα-
τηγὸν Λέοντα, τὸν λεγόμενον Ἀρμένιον, ν' ἀναλάβῃ τὸν
θρόνον καὶ τὸν ἀγῶνα.

24

ΕΡΓΑΣΙΑ
7. Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813 - 820)

ΛΑΖΑΡΟΥ

Οὐλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Λέοντος, ὁ Κροῦμος
μὲ πεζικὸν καὶ ἵππικὸν στράτευμα ἤλθε πρὸ τῶν χερσαίων τειχῶν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐτέλει θυσίας εἰς τοὺς βουλγαρικοὺς
θεούς. Οὐ Λέων ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του καὶ διέλυσε τὰ πρὸ
τῆς πρωτευούστης βουλγαρικὰ στίφη, τὰ δόποια διεσκορπίζοντο εἰς
τὰ περίχωρα πρὸς εὔρεσιν τροφῶν. Κατόπιν ἀνέλαβεν ὄρμητικὴν
ἐπίθεσιν, ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν Μεσημβρίαν,
πλησίον τῆς δόποιας συνῆψε περίφημον μάχην (813), καθ' ḥην ἐνί-
κησε καὶ κατέστρεψε τελείως τὸν βουλγαρικὸν στρατόν. Οὐ Κροῦμος
ἐπληγώθη κατὰ τὴν μάχην καὶ ἀπέθανε βραδύτερον ἀπὸ τὸ τραῦμα.
Τὸ στρατόπεδον τῶν Βουλγάρων, μὲ δλα τὰ λάφυρα καὶ τοὺς Ἑλ-
ληνας αἰχμαλώτους, περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ.

‘Ο Λέων συνήψεν εἰρήνην τριακονταετῆ (814) μετά τοῦ διαδόχου τοῦ Κρούμου καὶ ὡρισεν δριστικῶς τὰ σύνορα τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους. Ἐκτοτε ὁ αὐτοκράτωρ ἤρχισε νὰ ἐπουλώνῃ τὰς πληγάς ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου καὶ ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων διαφόρους καταστραφείσας πόλεις. Διωργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἐφήρμοσεν αὐστηρὰν δικαιοσύνην. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι ὁ Ἰδιος μετέβαινεν εἰς τὸ δικαστήριον καὶ εἶχε βαθεῖαν μόρφωσιν ἐλληνικήν.

‘Ο Λέων, ἔξαίρετος κυβερνήτης καὶ στρατηγός, κακῶς ἀνεμείχθη εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων καὶ προεκάλεσεν ἀντίδρασιν κατ’ αὐτοῦ. Ἐξεμεταλεύθη τὴν ὀγκανάκτησιν τῶν ἀντιπάλων του ὁ ἄλλοτε συνεργάτης του Μιχαὴλ ὁ Τραυλός καὶ φίλοι αὐτοῦ, εἰσελθόντες εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐφόνευσαν τὸν Λέοντα, εὐρόντες αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, ἐνῷ ἔψαλλεν.

ΕΡΓΑΣΙΑ

‘Αμέσως ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Β’ ὁ Τραυλὸς (820–829), ὁ ὅποιος κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἀμόριον τῆς Φρυγίας, ἥτο καλὸς στρατηγός καὶ ἀνθρωπὸς νοήμων, μέ στατον ὅμως χαρακτῆρα καὶ χωρὶς ἡθικὰς ἀρχάς.

Σπουδαιότατον γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ἦτο ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Θωμᾶ μὲν Καππαδόκη, ὁ ὅποιος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ε’, ἀπήγει τὸν θρόνον. Ο Θωμᾶς, κατορθώσας νὰ εὕρῃ χρήματα, ὠργάνωσε τὸ κίνημά του, παρασύρας κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ὅλους τοὺς δυστρεστημένους στρατιώτας, φορολογουμένους, δούλους, πρὸ πάντων δέ τοὺς εἰκονοφίλους. Οὔτε πιάλιν ἐδυσκολεύθη ὁ Θωμᾶς νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν χαλίφην τῶν Ἀράβων, καὶ κατὰ συναίνεσιν τούτου ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας.

Κατόπιν ὁ Θωμᾶς μέ πολὺν στρατὸν καὶ στόλον ἤλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὅποιαν πολιορκεῖ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Ἡ Κωνσταντινούπολις δέν ἦτο εὔκολον νὰ καταληφθῇ. Ὁ ἐπιτεθεὶς κατὰ τοῦ Θωμᾶ ἐκ τῶν νώτων ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων καὶ τὸ ναυτικὸν τοῦ Μιχαὴλ ἐνίκησαν τὸν Θωμᾶν, ὕστις, συλληφθεὶς, ἐφονεύθη εἰς τὴν φυλακήν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Θωμᾶ, ἡ ὅποια διήρκεσε περισσότερον τῶν δύο ἑτῶν (821–823), ἔβλαψε μεγάλως τὸ κράτος καὶ πρὸ πάντων τὸ ναυτικὸν τοῦ Αἰγαίου.

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου ἐπωφελήθησαν οἱ Ἀράβες

τῆς Ἰσπανίας, οἱ δόποιοι ὁνομάζονται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων Σαρακηνοὶ καὶ Ἀγαρηνοί.

Τὸ 827 Σαρακηνοὶ περίπου 15.000 ἥλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης. Ἐκδιωχθέντες ὅμως ἐκεῖθεν, ἐστράφησαν πρὸς τὴν Κρήτην, τὴν δόποιαν κατέλαβον σχεδὸν ἀμαχητεί. Ἐκτισαν οἱ Ἀραβεῖς τὴν πρωτεύουσάν των Χάνδακα, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, καὶ ἔδρυσαν ἀνεξάρτητον ἀραβικὸν κράτος, τὸ δόποιον διήρκεσε μέχρι τοῦ 961, δηλ. ἐπὶ 140 περίπου ἔτη. Οἱ Ἀραβεῖς ἔξιστάμισαν πολλοὺς Χριστιανούς καὶ ἀπέβησαν μὲ τὰ πειρατικά των πλοϊα ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ Αἰγαίου, καταστρέφοντες τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου.

Οἱ Μιχαὴλ ἔστειλε στόλον εἰς τὴν Κρήτην, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δαμιανόν, δστις ἐφονεύθη καὶ οὐδέν κατώρθωσε. Καὶ δευτέραν φορὰν δο στόλος τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κρατερόν, οὐδέν ἐπέτυχεν. Ἐπίσης ἄλλοι Ἀραβεῖς, ὄρμώμενοι ἐκ τῆς Β. Ἀφρικῆς, κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας καὶ ἤρχισαν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν μέχρι τῆς Ρώμης. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκετο τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Μιχαὴλ καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱός του Θεόφιλος.

Δέσμοι *Εργασία* *εὐεργέτευσις* *95* *V*
8. Θεόφιλος (829 - 842) καὶ οἱ διάδοχοί του

Οὗτος ὑπῆρξε πολὺν δίκαιους αὐτοκράτωρ καὶ διὰ τοῦτο ὡς ὑπόδειγμα δικαστοῦ ἀνεφέρετο μετὰ τοῦ Αἰλακοῦ καὶ Μίνωος. Καμμίας δίκη ἐκκρεμῆς δὲν ὑφίστατο, διότι τὰ δικαστήρια ἐτελείωνόν ταχέως καὶ δικαίως τὰς δίκας, ἐκ φόβου μὴ περιέλθῃ εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοφίλου ἀδικία τις. Παρατηρεῖται ἀνόρθωσις τῶν οἰκονομικῶν, τὸ ἐμπόριον καθὼς καὶ ἡ βιομηχανία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου ἡκμασσαν.

Ο Θεόφιλος δόμοίως διεκρίθη διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὰ Γράμματα, τὰ δόποια ἐπροστάτευσεν, ἀναδιοργανώσας τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μαγναύρας, τὸ δόποιον ἀνέξειδεν ἄνδρας περιωνύμους εἰς τὴν ιστορίαν τῶν Γραμμάτων, τὸν Ἰωάννην Γραμματικὸν καὶ Λέοντα τὸν Μαθηματικόν, οἱ δόποιοι διετέλεσαν διδάσκαλοι τοῦ Θεοφίλου.

Ἄλλα τὸν αὐτοκράτορα διέκρινε μεγάλη ἰδιορρυθμία, ἡ δόποια κατεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἔξωτερικάς του ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὸν ἴδιωτικόν του βίον. Είναι γνωστὸς ὁ τρόπος, μὲ τὸν δόποιον ὁ Θεόφιλος

ἡθέλησε νὰ ἐκλέξῃ βασίλισσαν, καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ὡραίας Εἰ-
κασίας, ἡ δόποια ἐκ στιγμαίας ἰδιοτροπίας τοῦ αὐτοκράτορος
ἀπώλεσε τὸν θρόνον, τὸν δόποιον ἀσφαλῶς ἔξησφάλιζεν εἰς αὐτὴν
ἡ ὡραιότης, ἡ παίδευσις καὶ ἡ εύφυΐα τῆς. Ἡ Εἰκασία ἐνεδύθη τὸ
μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ ἀπεσύρθη εἰς μονήν, τὴν δόποίαν ἔκτισεν ἡ
ἰδία, ὁνομασθεῖσα Κασιανή. Εἰς αὐτὴν ἀποδίδεται τὸ ἰδιόμε-
λον τροπάριον, τὸ δόποιον ψάλλεται κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς Μεγά-
λης Τρίτης «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνη...».

Ἐπὶ τοῦ Θεοφίλου ἐπανελήφθη ὁ ἀραβικὸς πόλεμος. Ἐπιωφε-
λούμενος ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως τῶν Χουραμιτῶν, ἐνήρ-
γησε δύο μεγάλας καὶ ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας, καθ' ᾧς κατέλαβε
πιολλὸς πόλεις καὶ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει. Ὁ Θεόφιλος παρεσκεύασε πολὺν στρατὸν καὶ νικηφόρως
ἐπροχώρει ἐντὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Ἐξῆψεν ὅμως τὸν φανα-
τισμὸν τῶν Ἀράβων, διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεθλίου πόλεως
τοῦ χαλίφου Σωζοπέτρας, παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ χα-
λίφου νὰ φεισθῇ τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος.

Τότε ἦγέρθη Ἱερὸς πόλεμος τῶν Ἀράβων κατὰ τῶν Ἑλλήνων
καὶ ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ἡ ἥττα τοῦ Θεοφίλου καὶ ἡ καταστροφὴ
τῆς ἰδιαιτέρας τοῦ Θεοφίλου πατρίδος, τοῦ Ἀμορίου τῆς Φρυ-
γίας. Ἡ ἀλωσις αὐτοῦ προεκάλεσε μεγάλην ἀγανάκτησιν εἰς τὸ
Βυζάντιον, ὁ Θεόφιλος ἐστενοχωρήθη πολύ, ἵσως δὲ ἐνεκα τῷτού
ἡσθένησε καὶ ἀπέθανε τὸ 842.

Ο Θεόφιλος ὁμοίως ἐπάλαισε καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Σι-
κελίας, Κρήτης καὶ Ἀφρικῆς. Εύτυχημα εἶναι ὅτι οἱ Ἀραβεῖς ἥσαν
ἀπησχολημένοι εἰς ἐσωτερικούς ἀγῶνας καὶ ἀφῆκαν ἥσυχον τὸ Βυ-
ζάντιον. Ἐπαυσαν δὲ εἰς τὸ ἔξῆς ν' ἀποτελοῦν σοβαρὸν κίνδυνον
διὰ τὴν αὐτοκρατορίαν οἱ Ἀραβεῖς, διότι ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων
ἔξῆλθον τρομερά ἔξηντλημένοι.

Τὸν Θεόφιλον διεδέχθη ὁ υἱός του Μιχαήλ, τὸν δόποιον,
ώς ἀνήλικον, ἐπετρόπευεν ἡ μήτηρ του Θεοδώρα. Τὴν κυβέρνησιν
ὅμως τοῦ κράτους εἶχον εἰς χειράς των ἴκανοι πολιτικοί, ὁ Θεό-
κτιστος καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς αὐτοκρατείρας Βαρδας.

Μετά τινα ἔτη, ἡ Θεοδώρα ἀπῆλθεν εἰς μοναστήριον καὶ ἀνέ-
λαβον τὴν διεύθυνσιν τῶν δημοσίων πραγμάτων ὁ νεαρὸς βασιλεὺς
Μιχαὴλ καὶ ὁ Βάρδας. Βυζαντινοί ιστοριογράφοι ἐπονομάζουν τὸν

Μιχαήλ, δστις διεσκέδαζε περισσότερον τοῦ δέοντος, μέθυσον καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας ἐποχὴν τῆς διαφθορᾶς, μεροληπτοῦντες σφόδρα ὑπὲρ τῆς ἐπομένης δυναστείας τῶν Μακεδόνων. Ἐξ ἐπιγραφῶν μανθάνομεν ὅτι ὁ Μιχαὴλ ἔλεγετο μέγας βασιλεύς, καθ' ὃσον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔγιναν ἀξιόλογα γεγονότα, ἥκμασαν οἱ ἔξαρτοι στρατηγοὶ Πετρωνᾶς, Νικήτας Ὁρρύφας καὶ Ἰκανοὶ πολιτικοί, διάσημοι ἀνθρώποι τῶν Γραμμάτων καὶ ἀξιόλογοι ἀπόστολοι τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ συνεχίσθησαν οἱ ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Κρήτην, Σικελίαν καὶ Ἀφρικήν, οἱ ὅποιοι ὅριστικῶς ἡττήθησαν τὸ 863, χάρις εἰς τὸν Ἰκανώτατον στρατηγὸν Πετρωνᾶν, ἀδελφὸν τοῦ Βάρδα καὶ τῆς Θεοδώρας. Ἡ νίκη αὕτη ἡτοῦ ἡ ἐκδίκησις διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου καὶ εὗρεν ἀπῆχθησιν εἰς τὴν ἐπικήν ποίησιν τοῦ Βυζαντινῶν καὶ Ἀράβων.

Ἀξιομνημόνευτος ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ἀπόκρουσις τῶν Ρώσων. Οὗτοι, ἐκ Σκανδιναβίας προερχόμενοι, ὑπέταξαν τοὺς ἀγαθοὺς καὶ ἀνευ δραστηριότητος Σλάβους καὶ κατέλαβον τὴν περὶ τὸ Κίεβον χώραν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 9ου αἰώνος διὰ τῶν ποταμῶν κατέβησαν εἰς τὸν Εὔξεινον Πόντον καὶ μὲ 200 πλοιάρια ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (860). Τότε ὁ πατριάρχης Φώτιος, ὡς ἀλλοτε ἐπὶ Ἡρακλείου ὁ Σέργιος, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν ἀμυναν τῆς πρωτεύουστης καὶ ἔγραψε δύο ὅμιλίας «εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ρώσων», ἔνθα παρέχεται ζωηρὰ εἰκόνων τοῦ παγεροῦ φόβου τῶν Βυζαντινῶν πρὸ τῶν ἀγρίων καὶ φοβερῶν τὴν ὄψιν Ρώσων.

δικυρονίων ὁ 5^{ος}
μαστίλαιον Κωνσταντίνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ
ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥ 641 - 867

Επιφάνειος 8/158/
9. Ἡ μέχρι τῆς εἰκονοδοξίας πολιτική

EΙΔΟΜΕΝ ἀνωτέρω ὅτι ἐπὶ Ἡρακλείου (610—641) δὲν ἔλυθη τὸ ζήτημα τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ, παρὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ πατριάρχου Σεργίου. Οὕτος, ὅπως ἐπιτύχη συνδιαλλαγὴν ὄρθιδοξῶν καὶ μονοφυσιτῶν, εἰσήγαγε τὸν Μονοθελητισμόν, τὴν ὀποδοχὴν δηλαδὴ δύο μὲν φύσεων, ἀλλὰ μιᾶς θελήσεως τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Μονοφυσῖται δὲν ἔπεισθησαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Σεργίου, ἀλλὰ προετίμησαν τοὺς Ἀραβας ἢ τὸ ὄρθιδοξον Βυζάντιον. Ὁριστικῶς δὲ αἱ κυριώτεραι χῶραι τοῦ μονοφυσιτισμοῦ Συρία, Παλαιστίνη καὶ Αἴγυπτος ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Ἀραβας.

Μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χωρῶν τούτων, ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας Β' (641—668), ἔγγονός τοῦ Ἡρακλείου, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του ὅπως ἐπιτύχῃ συνδιαλλαγὴν πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἔξεδωκε τὸ 648 διάταγμα, τὸν Τύπον, διὰ τοῦ ὅποιου ἀπηγόρευε τὰς σχετικὰς συζητήσεις περὶ δύο ἐνεργειῶν ἢ θελήσεων τοῦ Χριστοῦ. Ὁ νίος του δέ, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶς, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον τὴν συνδιαλλαγὴν μὲ τὴν Δύσιν, συνεκάλεσε νέαν σύνοδον, τὴν ἕκτην, εἰς τὴν θολωτὴν αἴθουσαν τοῦ Παλαστίου, τὸν Τρούλλον (680—681).

Εἰς ταύτην τὴν σύνοδον ἔλαβον μέρος καὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ Πάπτα, ἐπῆλθε δὲ προσέγγισις τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας, διότι κατεδικάσθη ὁ Μονοθελητισμός παρ' ἀμφοτέρων. Ἐκτοτε τὸ Βυζαντινὸν κράτος δὲν ἀπασχολεῖται μὲ ζητήματα

αίρέσεων, διότι αἱ κατοικούμεναι ὑπὸ ξένων ἐπαρχίαι ἀπεσπάσθησαν, Ὁρθοδοξία δὲ καὶ Βυζαντινὸν κράτος συμβαδίζουν ὁμολῶς. Διὰ τοῦτο οἱ μεταγενέστεροι ἐπήνεσαν τοῦ Πωγωνάτου τὴν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας πολιτικήν, διότι ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ ἀδάμαστος πολεμιστής ἀπέδωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν θρησκευτικήν του εἰρήνην. Ἀσφαλῶς δὲ Πωγωνᾶτος ὡθήθη εἰς τὴν καταδίκην τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ μόνον ἐκ πολιτικῶν λόγων, ἀφοῦ εἶχον ἀπολεσθῆ δριστικῶς ἡ Συρία, Παλαιστίνη καὶ Αἴγυπτος. Τούτων οἱ κάτοικοι ἰδιαιτέρως ἥρεσκοντο εἰς ὀπελευτήτους θεολογικάς συζητήσεις, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἔξι Ἀφρικῆς καὶ Ἀσίας προέλευσις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τῶν αἱρέσεων.

Αἱ θρησκευτικοὶ ἔριδες καὶ αἱρέσεις ἀπησχόλησαν ἐπὶ μακρὸν τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τὸ ὅποιον τελικῶς ἐπέβαλε τὴν θέλησίν του. Τὰ θεολογικὰ ζητήματα τότε συνεζητοῦντο μὲν πάθος καὶ φανατισμόν, διότι ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν εἶχε καταλάβει θεολογικὴ μανία. Κέντρον τῶν θεολογικῶν συζητήσεων ἦτο κυρίως ἡ Πρωτεύουσα, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πόλεις, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια κλπ.

Αἱ κατὰ καιρούς ἐμφανισθεῖσαι αἱρέσεις ἐτάραξαν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος, διότι διήρεσαν τὸν λαὸν εἰς ἀντιμαχομένας μερίδας καὶ ὠξύνουν τὰ πάθη, ὡς ἐκ τούτου δὲ τὸ κράτος ἥναγκάζετο νὰ ἐπεμβαίη, διὰ νὰ ἀποκαθίσταται ἡ ἐσωτερικὴ γαλήνη καὶ ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη. Ἡ καταπολέμησις τῶν αἱρέσεων ὑπὸ τῶν συνόδων ἐπέδρασεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν νίκην τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡτο, φαίνεται, μοιραῖον, εὐθὺς ὡς ἡσύχασε τὸ Βυζαντινὸν κράτος ἀπὸ τὸν σάλον τῶν αἱρέσεων καὶ τὴν ταραχὴν τῶν θρησκευτικῶν ἔριδων, νὰ δημιουργηθῇ νέον ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, τὸ εἰ κ ο μ α χ ι κ δ ν (727–843), τὸ ὅποιον προεκάλεσε στάσεις, κινήματα, ἀναρρήσεις καὶ καθαιρέσεις αὐτοκρατόρων. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι, ἐνῷ αἱ αἱρέσεις ἀνεφάνησαν ἐκ τοῦ λαοῦ, μοναχῶν καὶ θεολόγων, τώρα τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα προεκλήθη ἀπὸ αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, δηλ. ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν αὐτοκράτορα.

10. Εἰκονομαχία (727–787)

Ο Λέων ὁ Ἰσαυρος, τολμηρὸς πολιτικός καὶ γενναῖος στρατιωτικός, ὡς ἦτο, διέκρινε κατὰ τοὺς ἀγῶνας του κατὰ τῶν Ἀράβων

ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὑπελείποντο πολὺ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἱαραβεῖς, ὡς νεοφύτιστοι, εἶχον θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον, ἐμέμφοντο δὲ τοὺς Χριστιανοὺς ὡς πολυθεϊστὰς δῆθεν, καθ' ὅσον ἐλάτευον τὰς ἀγίας εἰκόνας, τὰ λείψανα τῶν ἀγίων καὶ πολλὰ Ἱερὰ κειμήλια.

Τῇ ἀληθείᾳ, οἱ Χριστιανοὶ ἀπέδιδον εἰς τὰς εἰκόνας θείαν δύναμιν, μετεχειρίζοντο τὰ χρώματα ὡς φάρμακα καὶ, ἀναμιγνύοντες μετὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, μετελάμβανον, Ἀνώτεροι κληρικοὶ καὶ θεολόγοι, ἔχοντες λεπτοτέραν θρησκευτικὴν ἀντίληψιν, μὲν δυσφορίαν ἔβλεπον ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν ἀγίων εἰκόνων εἶχεν ἀποβῆτις εἰδωλολατρεία καὶ ὅτι ἔχρειάζετο ποιά τις μεταρρύθμισις. Δέν διέφυγεν ἀπὸ τὴν προσοχὴν τοῦ δραστηρίου αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καὶ ἄλλη μεγαλύτερα πληγή, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῆς περιουσίας των.

Τὰ μοναστήρια, παρὰ τὴν ἀξιόλογον πολιτιστικὴν δρᾶσιν των, ἥσαν ἐπιβλαβῆ ἀπὸ πολιτικῆς ἐπόψεως, διότι πλῆθος ἀκμαίων ἀνδρῶν κατέφευγον εἰς αὐτά, ἐστέρουν τὴν γῆν ἀπὸ ἐργατικάς κείρας καὶ τὴν πατρίδα ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἀφ' ἑτέρου καὶ τοῦ κράτους αἱ εἰσπράξεις ἡλαττώνοντο, διότι αἱ ἀπέραιντοι ἐκτάσεις τῶν μοναστηρίων ἔμενον ἀφορολόγητοι. Ἰδίως ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ ἐπιρροή τῶν μοναχῶν ἐπὶ τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι, φανατιζόμενοι ὑπὲκείνων, ἀντέδρων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς κυβερνήσεως.

Διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω, ὁ Λέων ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 727 νὰ παρασκευάζῃ τὴν κοινὴν γνώμην διὰ τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιόν του καὶ ὑπέβαλε τοὺς μοναχούς καὶ τὰ μοναστήρια ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐποπτείαν του. Ἡδη τὸ 730 ἔξεδωκε τὸ κατὰ εἰκόνων πρῶτον διάταγμα, διὰ τοῦ ὅποιου ἀπηγόρευσε τὴν προσκύνησιν τῶν ἀγίων εἰκόνων καὶ διέταξε τὴν ἀνάρτησιν αὐτῶν εἰς μέρος ὑψηλότερον.

Εἰς τὰ εἰκονομαχικὰ σχέδια τοῦ Λέοντος ἀντέδρασαν ὁ πάπας τῆς Ρώμης καὶ ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινούπολεως, ὅστις καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἄλλου, φίλου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολεως, φανατιζόμενος ὑπὸ τῶν μοναχῶν, ἐστασίασεν, ἐκδηλώσας οὕτω τὴν ἀγανάκτησίν του διὰ τὸ πρωτοφανὲς διάταγμα τοῦ Λέοντος. Ἡ στάσις κατεστάλη εὐκόλως, ὅλλα ὁ Λέων διὰ νεωτέρου διατάγματος διέταξε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν εἰκόνων ἀπὸ τοὺς ναούς.

Τότε ἡ ἔρις ἐκορυφώθη μεταξύ τῶν δύο μερίδων, τὰ πάθη ὡξύνθησαν καὶ οἱ μοναχοὶ καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ὀνέλαφον σφοδρὸν ἀγῶνα. Αἱ δύο μερίδες συζητοῦν μὲ πάθος τὸ ζήτημα, οἱ μεταρρυθμισταὶ ὄνομάζουν τοὺς ἀντιπάλους τῶν Εἰκονοκλάστων Εἰκονοκλάστας, ἐκεῖνοι πάλιν τοὺς μεταρρυθμιστὰς Εἰκονοκλάστας καὶ Εἰκονομάχοις. Ἡ εἰκονομαχία ἀπασχολεῖ τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα, ἀλλὰ τελικῶς δὲν ἐπικρατεῖ, διότι τὸ ἱστορικὸν περιβάλλον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπεδείχθη ἰσχυρότερον τοῦ Λέοντος.

(Ἡ κατάστασις περιπλέκεται περισσότερον, ἀφ' ὅτου ἐπεμβαίνει εἰς τὴν ἔριδα ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Οἱ πάπας Γρηγόριος Γ' ἔξήγειρεν εἰς στάσιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν Μέσην Ἰταλίαν καὶ ἔξήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Λομβαρδῶν, κατεχόντων τὴν Βόρειον Ἰταλίαν. Ἐπίσης δὲ Γρηγόριος Γ' πιθανὸν νὰ ἔξήγειρε καὶ τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αἱ ὅποιαι ὑπήγοντο τότε ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν Ρώμην, κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀρχηγὸς τῶν στασιαστῶν τῆς Ἑλλάδος δὲ Ἀγαλλιανός, ἀναγορεύσας νέον αὐτοκράτορα, τὸν Κοσμᾶν, κατέπλευσε μὲ στόλον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ αὐτοκράτωρ ἀντίκρυσε μὲ θάρρος τοὺς νέους κινδύνους, τὴν δὲ ἐπίθεσιν τῶν Ἐλλήνων, ὡς ἐλέγοντο τότε οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ἔξεμηδένισε, διότι κατέστρεψε τὸν στόλον διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς καὶ ἐφόνευσε τὸν Κοσμᾶν. Οἱ Ἀγαλλιανὸς ηύτοκτόνησε, ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν.

Τὴν Μέσην Ἰταλίαν ἔχασεν δὲ Λέων δριστικῶς, διατηρήσας τὴν ἔξουσίαν ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Τὸν πάπτων ὅμως ἐτιμώρησεν δὲ Λέων, διότι ἀφήρεσεν ὅλα τὰ κτήματά του εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ὑπήγαγεν ἐκκλησιαστικῶς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, καθὼς καὶ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτοτε οἱ πάπτω τῆς Ρώμης, ἔξ ἀφορμῆς τῆς εἰκονομαχίας, ἔξήτουν τὴν βοήθειαν τῶν βασιλέων τῶν Φράγκων, νικητῶν τῶν Λομβαρδῶν, καί, συνεννοθέντες μὲ τὴν Δύσιν, ἀφῆκαν κατὰ μέρος τὴν Ἀνατολήν, ἥτοι τὸ Βυζάντιον.

"Αλλος σφοδρὸς ἀντίπαλος τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λέοντος ὑπῆρξεν δὲ ὄνομαστὸς θεολόγος καὶ μοναχὸς Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ἡ εἰκὼν βοηθεῖ τὸν ἀμόρφωτον νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τὸ θεῖον. Οἱ Δαμασκηνὸς

Επίσημη υπόθεση
Νίκος

Dear Sir

*What is thy
Heathen*

παρέσυρεν όλους τούς ὄρθιδόξους χριστιανούς τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης, ὑπηκόους τῶν Ἀράβων. 'Ο Λέων δὲν ἀνέκοψε, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν, τὸ εἰκονομαχικόν του σχέδιον, ὅλλ' ἐπέβαλεν εἰς τὰς ἐκκλησίας νὰ πιληρώνουν συνεισφοράς διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ κράτους.

006 "Ενεκα τῆς εἰκονομαχικῆς του πολιτικῆς, οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς δονομάζουν τὸν Λέοντα « δυσσεβή » καὶ « Σαρακηνό φρονα », διότι δῆθεν οἱ Σαρακηνοὶ μόνον ἤσαν κατὰ τῶν εἰκόνων.

006 'Αντιθέτως ὅμως συμβαίνει, διότι τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Λέοντος δὲν ἦτο ἀντιχριστιανικόν. Τὸ τεράστιον νομοθετικὸν καὶ διοικητικόν του ἔργον προδίδει τὴν εὐγένειαν, τὴν εύσεβειαν καὶ τὸν βαθὺν χριστιανισμὸν τοῦ αὐτοκράτορος.

zero. + 'Ο νίδιος τοῦ Λέοντος Κωνσταντίνος Ε' (741 - 775) εἰς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἡκολούθησε τὴν τακτικὴν τοῦ πατρός του, ὅλλα κατὰ τρόπον αὐστηρότερον καὶ ὅρμητικότερον ἔκεινου. Οὗτος συνεκάλεσε τὸ 754 Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὸ παλάτιον τῆς Ἱεράς ἀστερίας, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινούπολεως, διὰ τῆς δόποιας κατεδικάσθη ἡ λατρεία καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἀγίων εἰκόνων. Η Σύνοδος αὕτη ἀπετελέσθη μόνον ἀπὸ ἐπισκόπους, τὸν ἀριθμὸν 338, καὶ οὐδεὶς πατριάρχης συμμετεῖχε.

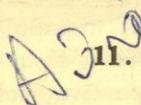
Κατόπιν ὁ αὐτοκράτωρ κατεξίωξεν αὐστηρῶς τοὺς παραβάσιντας τὰ ὑπὸ τῆς Συνόδου ἀποφασισθέντα. Αἱ ἀγιαὶ εἰκόνες ἔθραυνοτο, τὰ μοναστήρια ἐκλείοντο ἢ μετεβάλλοντο εἰς στρατῶνας καὶ νοσοκομεῖα, οἱ μοναχοὶ κατεδιώκοντο καὶ πολλοὶ ἐφονεύοντο. 'Αλλ' οἱ μοναχοί, παρ' ὅλα αὐτά, ἔμενον πιστοὶ εἰς τὰς ἰδέας των καὶ ὑφίσταντο μὲ καρτερίαν τοὺς διωγμούς. Μεγάλην καταστροφὴν ἔπαθον τότε πολλὰ περίφημα ἔργα τέχνης, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτά. Σκληρότερος ἀπέβη ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ τέλος τῆς βασιλείας του, διόπτε χιλιάδες μοναχοὶ ἡναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς τὴν Δύσιν, πρὸ πάντων εἰς τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ὅπου ἐκαλλιέργησαν τὴν ζωγραφικὴν καὶ μετέδωσαν τὴν βυζαντινὴν τέχνην εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ σκληροὶ διωγμοὶ τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν εἰκόνων προεκάλεσαν ἀντίδρασιν καὶ ἐματαίωσαν τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον τοῦ πατρός του.

'Ο νίδιος τοῦ Κωνσταντίνου Ε', Λέων Δ' (775 - 780), ἡκολούθησε κατὰ τὴν βραχεῖαν βασιλείαν του μετὰ μετριοπαθείας τὰς εἰκονομαχικὰς ἀντιλήψεις τοῦ πατρός του, διότι δὲν ἐδείχθη αὐστηρὸς

πρὸς τοὺς εἰκονολάτρας, κατίργησε μάλιστα πολλὰ αὐστηρὰ διατάγματα τοῦ πατρός του καὶ ἄλλα οὕτε νὰ ἔκτελέσῃ δὲν ἥθελήσεν.

Ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος Εἰρήνη ἥρχισε νὰ σκέπτεται περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ εἰκονοφίλου προγράμματός της. Ἔως τώρα αὕτη ἐπολιτεύθη μετριοπαθῶς, δὲν κατεδίωξε κανένα, ἐπανέφερε τοὺς ἔξορίστους εἰκονολάτρας καὶ ἀφῆκεν ἐλευθέραν τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν. Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινεν ὁ Ταράσιος, θερμὸς ὑποστηρικτής τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων. Οὗτος ὑπέδειξε τὴν δί' οἰκουμενικῆς συνόδου λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν εἰκόνων, ἡ δόπιοια συνεκλήθη τὸ 787 εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἡ Ζ' αὕτη σύνοδος ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἐν Ἱερείᾳ σύνοδον τοῦ 754 καὶ ἐθέσπισε τὰ περὶ προσκυνήσεως καὶ ὅχι λατρείας τῶν εἰκόνων.

Ἡ λύσις τῆς εἰκονομαχίας ἐπέφερε τὴν ποθητήν προσέγγισιν πρὸς τὸν Πάπαν, ὅστις ὡνόμασε τὴν Εἰρήνην « νέαν Ἐλένην ». Ἡ σύνοδος μάλιστα ἔλυσε καὶ δογματικῶς τὸ ζήτημα, διακηρύξασα ὅτι ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ξύλον καὶ εἰς τὸ χρῶμα, ἀλλὰ μεταβαίνει εἰς τὸ παριστανόμενον πρόσωπον, τὸν ἄγιον. Οὕτως ἀποκατεστάθη ἡ Ὀρθοδοξία εἰς τὸ κράτος καὶ εἰρήνη μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

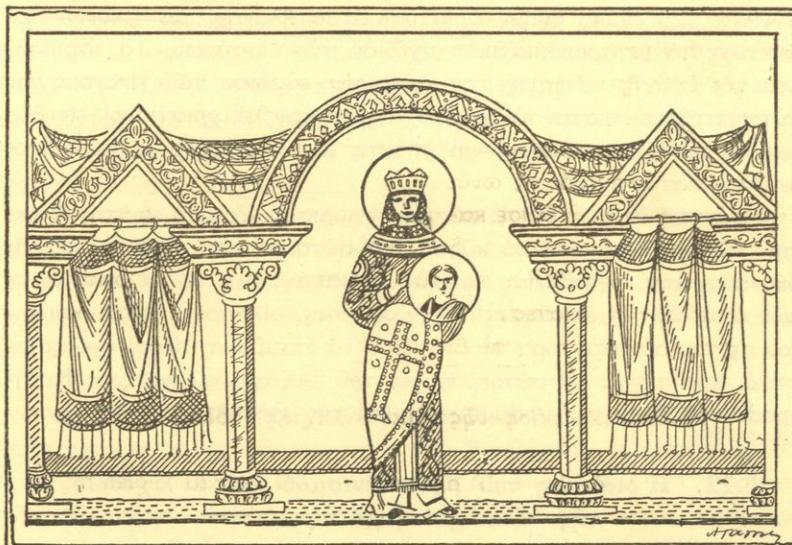
11. Β' περίοδος τῆς Εἰκονομαχίας (815 - 846)

Ο Λέων ὁ Ε' ὁ Ἀρμένιος (812 - 820) διέπραξε τὸ σφάλμα ν' ἀνακινήσῃ τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, τὸ δόπιον καὶ τὴν ιδίαν καταστροφὴν ἐπέφερε καὶ τὸ κράτος ἔξημισεν. Οὗτος συνεκάλεσε τοπικὴν σύνοδον εἰς τὰς Βλαχέρνας (815), ὑπὸ τὴν πρεδίαν τοῦ νέου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φίλου τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ σύνοδος αὕτη ἡκύρωσε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τοῦ 787, τῆς ἐπὶ Εἰρήνης γενομένης. Ὁπως ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ὁ κυριώτατος ὑπερασπιστής τῆς εἰκονολατρείας ἦτο ὁ μοναχὸς Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ δόπιος ὡς εἰδομεν, ἀντετάχθη κατὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων τοῦ Νικηφόρου Α'. Ὁ Θεόδωρος ἔξωρίσθη· καὶ ἐκεῖθεν ὅμως ἔξηκολούθει μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς νὰ ὑποστηρίζῃ τὰς γνώμας του δι' ἀλληλογραφίας.

Αἱ εἰκόνες ἔθεωρήθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου τοῦ 815 « ἀπόβλητοι »,

ἀπεμακρύνθησαν λοιπὸν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, ἥρχισαν δὲ διωγμοὶ καὶ ἔξορίαι κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν. Ὁ λαός, ὅστις ἔλάτρευε τὸν Λέοντα διὰ τὰς κατὰ τῶν Βουλγάρων νίκας, διετέθη δυσμενῶς καὶ ἥρχισε νὰ τὸν μισῆ.

Καὶ οἱ δύο μετὰ τὸν Λέοντα αὐτοκράτορες ὑπῆρχαν εἰκονομάχοι, ὁ δὲ στασιαστὴς Θωμᾶς Καππαδόκης, ἐκμεταλευόμενος τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, ἔχαρακτήρισε τὸ φίλαρχον κίνημά του ὡς εἰκονόφιλον. Ὁ Θεόφιλος (829 – 842) ἐκάλεσε σύνοδον εἰς τὴν Κων-

40. Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ Θεοφίλου
(Μικρογραφία τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Ρώμῃ)

σταντινούπολιν, ἣ δποία ἀπεφάσισε τὴν καταδίκην τῶν εἰκόνων καὶ κατήργει τὴν ἐπίκλησιν τῶν ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ (842 – 867) ἡ Θεοδώρα, ἀναλαβούσσα τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ της, ἥθέλησε νὰ λύσῃ δριστικῶς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων. Ἡ οἰκογένεια τῆς Θεοδώρας ἦτο πάντοτε εἰκονόφιλος, ὡς οἱ ἀδελφοί της Βαρδαῖς καὶ Πετρωνᾶς. Ὁ εἰκονομάχος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθηρέθη καὶ ἐστάλη εἰς μοναστήριον, δένέος, γνωστὸς διὰ τὰ εἰκονολατρικά του αἰσθήματα, προήδρευσε τῆς συνόδου τοῦ 843, κατ'

ἀπόφασιν τῆς ὁποίας ἔγινεν ὁριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων. "Ολα τὰ διατάγματα κατὰ τῶν εἰκονολατρῶν κατηργήθησαν. Τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς τοῦ 843 ἔγινε μεγάλη τελετή. Ἀπὸ τότε ἡ ἡμέρα αὐτῇ θεωρεῖται ἔξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ ἐορτάζεται μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν ὁρθοδόξων ὡς Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τοιουτοτρόπως ἔληξεν ὁριστικῶς ὁ ὄγών κατὰ τῶν εἰκόνων, ἐντὸς ὀλίγων δέ ἐτῶν ἐλησμονήθησαν τὰ πάθη καὶ τὰ μίση. Μετὰ ὄγωνας 120 ἐτῶν, ἔγινεν ὁριστικὴ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων καὶ ἀπέτυχε τὸ μεταρρυθμιστικὸν σχέδιον τῶν Ἰσαύρων. Τὸ περιβόλλον τῆς ἐποχῆς κατέπινξε τὸ τολμηρὸν σχέδιον τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, κατὰ τὸ ὅποιον διηρέθησαν οἱ χριστιανοὶ εἰς δύο μερίδας ἀλληλομισουμένας καὶ ὑπέστη ἐκ τῶν ταραχῶν τὸ κράτος μεγάλας καταστροφάς.

Πάντως ἐν εἶναι τὸ ιδιαίτερον γνώρισμα, ὅτι τὸ κράτος ἔδωκε τὴν τελικὴν λύσιν καὶ τὸ κύρος τοῦ αὐτοκράτορος ἔξῆλθεν ἐκ τῆς εἰκονομαχικῆς περιπτείας ἀκέραιον, ἐναυάγησαν δὲ οἱ ἀντιλήψεις τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνεγνώριζον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνῃ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους διετήρησαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὴν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐποπτείαν.

Fida 13
12. Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν Δύσιν

"Ἐτερον σημαντικὸν γεγονός τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ Γ' εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς διαφόρους Σλαβικούς λαούς, ἡ ὅποια ἔδωκε γόνητρον εἰς τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ κράτος. Τὸ ἔτος 849 ἔδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν οἱ Σλάβοι, οἱ ὅποιοι εἶχον κατὰ καιροὺς εἰσχωρήσει εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἶχον ὁριστικῶς ἐγκατασταθῆ ἐκεῖ. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν ἐπετάχυνε τὴν ἀφομοίωσίν των, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους οὕτε ἔχνος σλαβικὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Σπουδαιότερος ἀκόμη ἦτο ὁ προστηλυτισμὸς πυκνοτάτων σλαβικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὅποιοι κατέφκουν τὴν Βουλγαρίαν, Βοημίαν καὶ Ούγγαρίαν. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν Ἐλληνες μοναχοί, ὅπως ὁ Θεό-

δωρος Κουφαράς καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, εἶχαν ὁπωσδήποτε παρασκευάσει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δύο Ἱεραπόστολοι ἦκαν Θεσσαλονίκης, οἱ ἀδελφοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος, ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Μοραβίαν. Οὗτοι κατήρτισαν σλαβικὸν ἀλφάβητον, τὸ Κυρίλλειον λεγόμενον, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἑλληνικῆς μεγαλογραμμάτου γραφῆς, καὶ ἡδυνήθησαν οὕτω νὰ μεταφράσουν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἀναγκαῖα λειτουργικὰ βιβλία, προσελκύσαντες, λόγῳ τῆς χρήσεως τῆς ἑγγωρίου γλώσσης, τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Διὰ τῶν μεταφράσεων τούτων οἱ δύο Ἱεραπόστολοι δὲν διέδωσαν μόνον τὸν Χριστιανισμόν, ἀλλ᾽ ἔθεσαν καὶ τὰς βάσεις τῆς σλαβικῆς φιλολογίας. Οὗτοι ἐδίδαξαν καὶ ἐμόρφωσαν πολλοὺς μαθητάς, οἱ ὅποιοι ἐσυνέχισαν τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων των εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν.

Οἱ δύο Θεσσαλονικεῖς ἀδελφοὶ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπως διαδώσουν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Χαζάρους Τούρκους, εἰς τὴν ἀποστολὴν δὲ τούτων διφείλεται ἡ σύναψις στενωτέρων σχέσεων μεταξὺ Χαζάρων καὶ Βυζαντίου.

Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου συστηματικῶς ἐπεδίωξαν τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν ἀλλοθρήσκων διὸ Ἱεραπόστόλων, διότι ἐπετύγχανον τὸν προστηλυτισμὸν τῶν βαρβάρων, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ ἔχῆς ἀπέβαινον φίλοι καὶ σύμμαχοι τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ἐνέργεια τῆς εὐρυτάτης αὐτῆς χριστιανικῆς προπαγάνδας εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς, διότι κατώρθωνε νὰ ἔξασκῃ ἐπὶ τῶν ἐκχριστιανιζομένων βαρβάρων μεγάλην ἐπιρροήν.

⁷ Άλλο ἀξιομημόνευτον γεγονός ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ εἶναι τὸ σοβαρὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης. Ἐπειδὴ ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, αὐστηρὸς καὶ σθεναρὸς ὡς ἦτο, ἀπηγόρευσεν εἰς τὸν Βάρδαν τὴν θείαν μετάληψιν διὰ τὴν ἀνθηκότητά του, ὁ πανίσχυρος Βάρδας, μὴ ἀνεχθεὶς τοῦτο, καθήρεσε διὰ τῆς βίας τὸν Ἰγνάτιον καὶ ἔξωρισεν ἐπειτα αὐτὸν εἰς τινα νῆσον τῆς Προποντίδος. Διώρισεν ἀμέσως ὁ Βάρδας πατριάρχην τὸν Φωτιόν (858), λαϊκόν, ἔξοχου μορφώσεως καὶ ἱκανὸν πολιτικόν, ὅστις, διελθὼν ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν

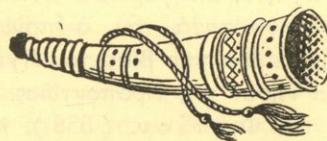
θρόνον. Ἀλλὰ τὴν ἐκ τοῦ θρόνου ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἱγνατίου μεγάλη μερὶς τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἔθεωρησεν ὡς ἀντικανονικήν· ὃ δέ Ἱγνάτιος δὲν παρητίθη οὕτε ἀνεγνώρισε τὸν Φώτιον.

Ομοίως ὁ πάπας τῆς Ρώμης Νικόλαος ὁ Α', φιλόδοξος καὶ ἰσχυρὸς ὡς ἦτο, δὲν ἀνεγνώρισε τὸν Φώτιον καὶ ἔνεκα τούτου ἐψυχράνθησαν αἱ σχέσεις Ρώμης καὶ Κωνσταντινούπολεως, περισσότερον δὲ ἐπειδὴ ἡ Ρώμη ἀνεμείχθη εἰς τὰ βουλγαρικὰ πράγματα.

Ο ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων, βαπτισθεὶς Χριστιανὸς καὶ ὀνομασθεὶς Μιχαήλ ὑπὸ ἱεραποστόλων τοῦ πατριάρχου, πονήρως σκεπτόμενος, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν πάπαν ἐπισκόπους, οἱ ὅποιοι εἰσήγαγον τὴν λατινικήν εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὰ δικαιώματα τοῦ πάπα εἰς ὅλην τὴν Βουλγαρίαν.

Τότε ὁ Φώτιος, ὡς πρόμαχος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας του κατὰ τῆς Ρώμης, ἀπέστειλε τὴν ἐγκύλιον ἐπιστολὴν τὸ 867. Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφορὰς εἰς τὴν τελετουργικήν τάξιν καὶ εἰς τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰς ὑπαρχούσας μεταξὺ τῶν δύο Ἑκκλησιῶν. Ὅποιον μεταξὺ οἱ λόγοι αὐτοὶ τῆς δογματικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἦσαν ἐπιφανειακοί, βαθύτερος ἦτο ὁ ἐθνικός, δηλ. ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τῶν πρωτείων τῆς Ρώμης.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, χειραφετηθὲν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἐπὶ Φωτίου ἔχειραφετήθη καὶ ἐκκλησιαστικῶς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διέγας πατριάρχης λαμπρῶς ἐπραγματοποίησε τὸ πολιτικὸν ἐκκλησιαστικόν του πρόγραμμα. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ πάπα ἐχαρακτηρίσθη παράνομος ἀπὸ τὴν Ἑκκλησίαν τῆς Κωνσταντινούπολεως, ἡ ὅποια ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν Νικόλαον Α', οὗτος δὲ πάλιν διὰ τοπικῆς ἐν Ρώμῃ συνόδου ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον (867).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5ον

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867 - 1057)

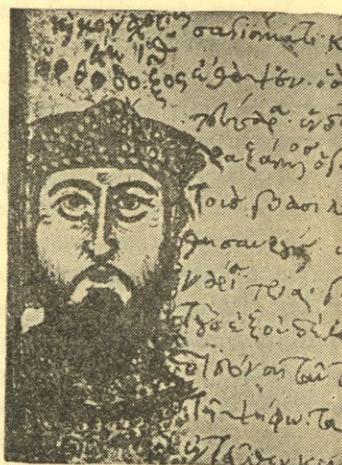
13. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών (867 - 886) 15/158 A. Σωτ.

H

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ αὗτη ἐβασίλευσεν ἐπὶ 200 περίπου ἔτη, ἀνὴρ θον δὲ εἰς τὸν θρόνον 17 βασιλεῖς, οἱ περισσότεροι τῶν ὅποιων ἐπέδειξαν στρατιωτικάς ἀρετὰς καὶ σπάνια προτερήματα. Μερικοί ἔξ αὐτῶν συνεδύαζον διπλωματικήν εὐστροφίαν καὶ διοικητικὸν πνεῦμα, προσεπάθησαν δὲ ν' αὐξῆσον τὸν δημόσιον πλοῦτον. Ἀνεξαρτήτως δὲ πάντες ἔδειξαν τὴν φιλοδοξίαν νὰ καταστήσουν τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ὡς τὸ ἴσχυρότερον κράτος τοῦ κόσμου. Ήττύχησεν ἐπὶ μακρὸν ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ εἶδεν ἡμέρας ἀπαραμίλλου αἴγλης καὶ ἀληθοῦς ἀντιγεννήσεως.

Ἡ δυναστεία αὕτη ὀνομάζεται Μακεδόνική ἐκ τοῦ ἰδρυτοῦ της Βασιλείου τοῦ Α', τοῦ ἐπικαλουμένου Μακεδόνος, διότι κατήγετο ἐκ τῆς περιφερείας τῆς Ἀδριανούπολεως, ἀπὸ τὴν Χαριούπολιν, ἥτις τότε διοικητικῶς ὑπῆργετο εἰς τὸ θέμα Μακεδονίας.

Ἡ μάτηρ τοῦ Βασιλείου ἐλέγετο Παγκαλὼ (θηλ. τοῦ Πάγκαλος, ὅπως Μαξιμώ θηλ. τοῦ Μάξιμος καὶ Θεοφανώ θηλ. τοῦ Θεοφάνης). Ὁ Βασίλειος, ἀφ' ἧς στιγμῆς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς ἵπποκόμος τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ Γ', περὶ τὸ ἔτος 856, διὰ

41. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών
(Μικρογραφία 14ου—15ου αιώνος)

τῆς μεγάλης του ἐπιτηδειότητος τῆς σωματικῆς του ρώμης καὶ τῆς πνευματικῆς εὐφυΐας αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ ἀξιώματος τοῦ καίσαρος. Δέν ἔδιστασεν δὲ Βασίλειος διὰ τοῦ ἐγκλήματος νὰ ἀνέλθῃ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Διότι, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του, ἐδιολοφόνησε τὸν βασιλέα Μιχαήλ, εὐεργέτην του. Ὁ Βασίλειος μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου, ἐπέδειξε μεγάλας ἀρετάς, πολιτικὰς καὶ διοικητικάς, εἶλκυσε δὲ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ, διανείμας πολλὰ χρήματα, ὅπως ὀλλοτε οἱ ἐκλεγόμενοι ὑπατοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς δὲ Βασίλειος δὲ Α' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, τὸ κράτος εύρισκετο εἰς πολὺν δύσκολον θέσιν, εἶχε δὲ ἀνάγκην γενικῆς ἀναδιοργανώσεως. Ὁ σφετεριστής τοῦ θρόνου Βασίλειος κατώρθωσε ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὸ μέγα ἔργον, ἐπανέφερε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἀποκατέστησε τὸ γόνητρον τοῦ κράτους εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Πρώτη φροντὶς τοῦ Βασίλειου ἦτο ν' ἀναπτύξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἐπανέφερεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν Ἰγνατίον, ὡς φίλον τοῦ πάπα. Ὁ Φώτιος καθηρέθη, ἀνεθεματίσθη καὶ ἔξωρίσθη. Ἐκτοτε δὲν ὑφίσταται σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, οἱ φιλικαὶ δὲ σχέσεις διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου, τὸν δόποιον διεδέχθη καὶ πάλιν δὲ Φώτιος.

Οὐ Βασίλειος ἀνεγνώρισε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Φωτίου καὶ προσεπάθησε ν' ἀπαλλάξῃ τοῦτον ἀπὸ τὸ ἀνάθεμα. Οὐ δέ πάπας τῆς Ρώμης Ἰωάννης δὲ Ή', ὡς ἐπιδέξιος πολιτικός, ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀντιπροσώπους, οἱ δόποιοι συνεφώνησαν διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Φωτίου ὡς κανονικοῦ πατριάρχου, καὶ ἐπομένως ἐπῆλθεν ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν.

Εἰς τὸ ζήτημα τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲ Βασίλειος ἤκολούθησε τὴν συνήθη πολιτικὴν τοῦ Βυζαντίου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του διεδόθη δὲ Χριστιανισμὸς εἰς τοὺς Σλάβους τῆς Δαλματίας καὶ μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Μάνης, τελευταίων εἰδωλολατρῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης δὲ Βασίλειος ἐπεδίωξε νὰ ἐκχριστιανίσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ρώσους. Ἀνεκάινισε καὶ ἴδρυσε πολλὰς ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὄποιων ὀνομαστὴ ἀπέβη ἡ ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων κτισθεῖσα Νέα Ἐκκλησία σία, ἐφάμιλλος τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὴν

πλουσίων διακόσμησιν, δχι ὅμως καὶ κατὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ὁξίαν.

Ο Βασίλειος ἔξησφάλισεν ἵκανούς ἀρχηγούς εἰς τὸν στόλον, διότι οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Ἀφρικῆς ἐπεξέτειναν τὰς πειρατικάς των ἐπιδρομὰς ἀπὸ τῆς Σικελίας εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Δαλματίαν. Ο Νικήτας ὥρας, ἵκανὸς ναύαρχος, ἔξεκαθάρισε μὲν ἑκατὸν μεγάλα πλοῖα τὴν Ἀδριατικὴν ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ὅθεν ηὔξηθη τὸ γόνητρον τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Δαλμάται, Κροάται καὶ Σέρβοι κατέστησαν φίλοι καὶ σύμμαχοι τοῦ Βυζαντίου, δεχόντες παρ' αὐτοῦ καὶ τὸν Χριστιανισμόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ωρούφας, ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀνέλαβεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐκ Κρήτης Ἀράβων, τῶν ὄποιών τὸν στόλον κατέστρεψε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Ἀκολούθως ἤλθεν εἰς τὸν Σαρωνικόν, ὅπου συνήθως ἐκρύπτοντο πειρατικά πλοῖα καὶ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου ἐπέρασε τὸν στόλον εἰς τὸν Κορινθιακὸν καὶ κατεδίωξε τοὺς Ἀράβας.

Μετὰ τὸν Νικήταν ὁ Ωρούφαν, ὁ Βασίλειος Α' ἡδυνήθη νὰ ἐκλέξῃ καὶ ὅλον ἵκανὸν ναύαρχον, τὸν ἐκ Συρίας Νάσαρ, ὃστις ἐσυνέχισε τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐπανειλημμένως νικήσας τούτους παρὰ τὴν Μεθώνην, τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ή ἀνάγκη τῆς καταπολεμήσεως τῆς πειρατείας καὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Σαρακηνῶν ἔφερε πάλιν τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου βεβαίως δέν ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολύ.

Ο Βασίλειος ὁμοίως προώθησε τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους εἰς βάρος τῶν Ἀράβων, ἐκμεταλλευόμενος τὰς μεταξὺ των ἔριδας. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἔξηκολούθησεν ὁ πόλεμος εἰς τὴν Ἀνατολήν, κατὰ τὸν ὄποιον ἔξεστράτευσε δις αὐτοπροσώπως ὁ Βασίλειος, κατορθώσας νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰ σύνορα καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ πολλοὺς χριστιανούς αἰχμαλώτους.

Ο Βασίλειος, ἀποθανὼν τὸ 886, ἄφησε τὸ κράτος του ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀπόψεως εἰς ἀρίστην κατάστασιν, καθὼς καὶ ἀπὸ διοικητικῆς. Διότι ἦμειβε τοὺς καλυτέρους ἐκ τῶν ὑπαλήλων καὶ ἐτιμώρει τοὺς κακοὺς καὶ ὀνικάνους, εἶχε δὲ τὸ προτέρημα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς καταλληλοτέρους ὡς βοηθούς του, ἔστω καὶ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς εἰκοσαετοῦς βασιλείας του ἐτακτοποίησε κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους του καὶ ἐθεμελίωσε τὴν δυναστείαν του. X

ΔΒΣ

14. Λέων ΣΤ' ὁ Σοφὸς (886 - 912)

Τὸν Βασίλειον διεδέχθη ὁ νίος του Λέων, ὅστις, τυχών ἐπιμελοῦς μιρφώσεως καὶ ἀσχοληθεὶς ἴδιαιτέρως εἰς μελέτας, ἐπωνομάσθη διὰ τοῦτο σοφός. Παρημέλησε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ἐπολιτεύθη κακῶς. Ἐπ’ αὐτοῦ τὸ κράτος ὑπέστη μεγάλας ζημίας ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ρώσους.

42. Λέων ΣΤ ὁ Σοφὸς

(Μικρογραφία 14ου αιώνος, ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βολωνίας) τῶν τουρκικῆς καταγωγῆς Βουλγάρων.

Ἐπίσης ἐνισχύθησαν αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις τῶν Βουλγάρων μετὰ τοῦ Βυζαντίου, διότι εἰσήγοντο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, εἰκόνες, κηρός, βιβλία, πολυτελῆ ἄμφια κ.ἄ. Εἰρηνικὴ λοιπὸν καὶ ὅχι κατακτητικὴ ὑπῆρξεν ἡ πολιτικὴ τοῦ Βογόριδος, ὅστις ἀνεβίβασε τὸν νίον

Μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Βουλγάρους ὑπὸ τῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τὸ βουλγαρικὸν κράτος ἐτήρησε φιλικὴν πολιτικὴν ἔναντι τοῦ Βυζαντίου, ἐφ’ ὃσον τούλαχιστον ἐβασίλευεν ὁ βασιλεὺς Γεράσιμος. Τούτου ὁ νίος Συμεὼν ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἐκπαιδευθῇ Ἑλληνιστί. Διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἡ βυζαντινὴ τέχνη, ἐκτίσθησαν πολλαὶ ἐκκλησίαι καὶ διὰ τὰς λειτουργικὰς ἀνάγκας τῶν νέων Χριστιανῶν μετεφράσθησαν, πιλὴν τοῦ Εὐαγγελίου διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία (συναξάρια κ.ἄ.) εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ συνετελέσθη ὁ ἐκσλαβισμὸς

του Συμεών εἰς τὸν θρόνον πρὶν μεταβῆ εἰς μονήν. Ἐπὶ τοῦ Συμεὼν ἡλλαξεν ἡ βουλγαρικὴ πολιτική, διότι οὗτος εὐθύς ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, πρᾶγμα, ὅπερ προεκάλεσεν ἀντίτοινα καὶ τὴν μεταφορὰν τοῦ τελωνειακοῦ κέντρου τῶν ἐμπορευμάτων τῶν Βουλγάρων ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην.

Λαβὼν τοῦτο ὡς ἀφορμὴν ὁ Συμεὼν, ἤρχισε φοβερὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους (893). Ἡναγκάσθη ὅμως ν' ἀναστέλῃ τὰς λεηλασίας, διότι οἱ Οὔγγροι, ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας, εἰσέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Οἱ Βούλγαροι ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Οὔγγρων κατὰ κράτος καὶ ὁ Συμεὼν μόλις ἐσώθη, συνῆψε δέ εἰρήνην μὲ τὸ Βυζάντιον (895). Τὰς διαπραγματεύσεις διεξήγαγε διπλωμάτης ὀνομαστός, ὁ Λέων Χοιρόσφαγος ἀκτινής, ἐκ Πελοποννήσου καταγόμενος. Παρὰ ταῦτα ἐπανελήφθησαν σκληρότεροι οἱ ἄγωνες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων ἐπὶ Συμεών, ἀποβλέποντος εἰς καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἔτερον ὀξιοσημείωτον γεγονός εἶναι ἡ ἄλωσις τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ 904, ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν, τοῦ ἀρνησιθρήσκου Λέοντος τοῦ Τριπολίτου. Ἡ πόλις, ἀριθμοῦσα τότε 200 χιλιάδας κατοίκων, ἐλεηλατήθη φρικωδῶς, μέγα δὲ μέρος τῶν κατοίκων ἐσφάγη καὶ ἥχμαλωτίσθη. Ἐκτὸτε αἱ παράλιαι ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ αἱ νῆσοι ἔτρεμον τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σαρακηνῶν, οἱ δόποιοι, συμπληρώσαντες τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας, λεηλατοῦντες, ἔφθανον μέχρι τῆς Ρώμης.

Ἐπὶ Λέοντος ΣΤ' ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Ρώσων. Οὗτοι, κατελθόντες, ὡς εἴδομεν, ἐκ Σκανδιναβίας καὶ καταλαβόντες τὴν περὶ τὸ Κίεβον χώραν, ἴδρυσαν κράτος, εἰς τὸ δόποιον ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐδόθη τὸ ὄνομα Ρωσία.

Πρῶτος ἀρχηγὸς τῶν Ρώσων ἀναφέρεται ὁ Ρούρικ καὶ ἐπὶ τοῦ κηδεμόνος τοῦ υἱοῦ του Ὁλέγ, ὁ δηγῶν τοὺς Ρώσους μὲ τὰ μονόχυλά του, ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (907),

τὸ 890 ἡγεδόθησαν Βασιλέων πολιτικής παραπομπής τοῦ μεταξύ Επαρχιακού δικτυού καὶ Νεαρου ἡ δεύτερη στοργή.

τὴν όποιαν παραδόξως δὲν ἀναφέρουν οἱ βυζαντινοί συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὸ ρωσικὸν χρονικόν, τὸ λεγόμενον τοῦ Νέστορος.

Κατ' οὐσίαν δὲν ἔγινε μάχη, διότι οἱ Βυζαντινοί ἔκλεισαν τὸν Κεράτιον κόλπον μὲν ἀλυσίδα καὶ οἱ Ρώσοι, σύραντες τὰ πλοιάριά των εἰς τὴν ξηράν, κατέληξαν εἰς συμφωνίαν μὲ τοὺς Βυζαντινούς. Κατ' αὐτὴν ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Ρώσους νὰ ἐμπορεύωνται ἐν Κωνσταντινούπολει, νὰ μὴ ἔρχωνται περισσότεροι τῶν 50, νὰ μὴ φέρουν ὅπλα καὶ νὰ κατοικοῦν εἰς ὠρισμένην συνοικίαν.

Ο Λέων ἀπέθανε τὸ 912, εἰς γέναν σχετικῶν ἡλικίαν, καταλιπὼν τὸν ἐκ τετάρτου γάμου νιόν τριῶν Κωνσταντίνον, ὡς διάδοχόν του. Ἐντελῶς ἡδιαφόρησε διὰ τὰ εἰς βάρος του σχόλια τῶν συγχρόνων διὰ τοὺς τέσσαρας γάμους, ὅσον καὶ διὰ τὴν ἐκ τούτου προκληθεῖσαν ἔριδα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐξοχον ἔργον πράγματι τῶν δύο πρώτων Μακεδόνων ἦτο ἡ παγίωσις τῆς δυναστείας καὶ ἡ γέννησις τῆς ἰδέας τοῦ νομίμου τῆς διαδοχῆς. Τοῦ λοιποῦ ἦτο πλέον δύσκολον ν' ἀνατραπῇ ἡ δυναστεία, τῆς όποιας τὰ μέλη ἐκαλοῦντο Πορφυρογέννητοι, στενώτερος δὲ σύνδεσμος ἐπῆλθε μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας.

15. Κωνσταντίνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912 - 959)

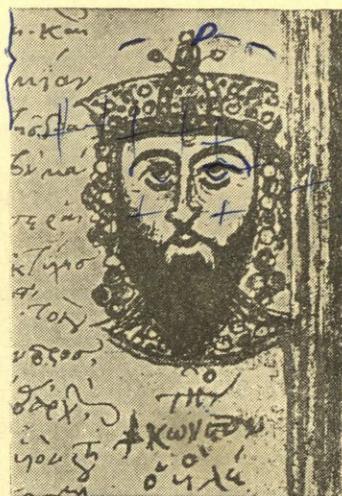
Οὗτος, ἐπταετής τὴν ἡλικίαν, ἐστέφθη βασιλεύς, ἐπετροπεύετο δὲ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ θείου του Ἀλεξάνδρου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς μητρὸς του Ζωῆς. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος ὁ Μητροπολίτης της, εὐφυής καὶ μέγας πολιτικός, ἔδωκεν εἰς τὸν Κωνσταντίνον ἱκανὸν βοηθόν, τὸν ναύαρχον Ρωμανὸν Λεκαπηνόν, ὅστις συνεβασίλευσε μετ' ἐκείνου (919 - 944). Ο Ρωμανὸς ἔστεψε συναυτοκράτορας καὶ τοὺς τρεῖς νιόύς του καὶ τοιουτοτρόπιας ἦσαν πέντε βασιλεῖς. Τὸ 945 ὅμως, ἐνηλικιωθεὶς ὁ Κωνσταντίνος κατώρθωσε ν' ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοὺς σφετεριστὰς καὶ ἐβασίλευσε μόνος. Ή τελευταία αὕτη περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου ὑπῆρξεν ἰσχυρὰ καὶ ἔνδοξος. Τὸ γόντρον τῆς αὐτοκρατορίας ἀνυψώθη καὶ ὅλα τὰ κράτη ἐζήτουν νὰ συνάψουν φιλικάς σχέσεις μετά τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἤρχισεν ἡ δευτέρα περίοδος τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ Συμεών, σκοπεύοντος νὰ

καταλάβη τὴν Κωνσταντινούπολιν (913). Εύτυχῶς ὅμως, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικολάου Μυστικοῦ, ἀπεσύρθη, βεβαιώσας ὅτι εἰς τὸ ἔξῆς εἰρήνης καὶ εἰναι αἱ σχέσεις τοῦ Βυζαντίου καὶ Βουλγαρίας. 'Ο Συμεὼν δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον του οὕτε τὰ σύμφωνα εἰρήνης ἐφύλαξεν, ὀλλά' εὐθὺς ἐπεχείρησε νέας ἐπιδρομᾶς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, διότι τότε ἡ Βουλγαρία ἦτο πτωχὴ χώρα καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ἐπείνων, αἱ δέ ἐπιδρομαὶ ἀπέφερον πολλὰ πλούτη εἰς τοὺς στρατιώτας.

Τὸ Βυζαντιον ἀπέστειλε κατὰ τοῦ Συμεὼν πολὺν στρατόν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λέοντος Φωκᾶ. Κατ' ἀρχάς, ὁ Συμεὼν ἤλθεν εἰς δύσκολον θέσιν, ὀλλὰ τελικῶς ἐνίκησε, παρὰ τὴν Ἀγχίαλον (917), τὸν Φωκᾶν, ὅστις μόλις διεσώθη. Μετὰ ταῦτα, ὁ Συμεὼν ἐπέξετεινε τὰς ληστρικάς του ἐπιχειρήσεις πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Εἰς τὴν Πελοπόννησον δὲν ἐπροχώρησε καὶ δι' αὐτὸν πολλοὶ κάτοικοι τῆς Στερεάς Ἑλλάδος κατέφυγον ἐκεῖ.

Κύριον σκοπὸν ὅμως εἶχεν ὁ Συμεὼν τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ δὲ ἐστερείτο στόλου, συνεννοήθη μὲ τοὺς Ἀραβαῖς τῆς Ἀφρικῆς, ὅπως κατορθώσῃ καὶ ἀποκλείσῃ τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἀπὸ θαλάσσης (§24). Ἡναγκάσθη ὅμως ν' ἀποσυρθῆ ὁ Συμεὼν, πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπτηνοῦ, δώσαντος « μεγαλοπρεπῆ δῶρα », κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐκτὸτε ὁ Συμεὼν ἥρχισε νὰ ὀνομάζεται, ὅλως περιέργως, « τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρωμαίων » (εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν τσάρος = βασιλεύς), χωρὶς τὸ Βυζαντιον ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν τίτλον του τοῦτον. Ἐπὶ Συμεὼν μετεφράσθησαν εἰς τὴν βουλγαρικὴν ἔργα τῶν Βυζαντινῶν, θεολογικὰ καὶ ἱστορικά, καὶ ἥρχισεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς βουλγαρικῆς φιλολογίας.

43. Κωνσταντίνος Ζ' δ' Πορφυρόγεννης

(Μικρογραφία 14ου - 15ου αἰώνος)

Τὸ Βυζάντιον ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Συμεών, ἀλλὰ τελικῶς ἐνίκησε τοῦτον μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Οὐγγρῶν καὶ Κροατῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεών (927), τὸ βουλγαρικὸν κράτος ἔξησθεντησεν ἀπὸ ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας καὶ ἡκολούθησε κατ' ἀνάγκην φιλικὴν πολιτικὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον.

Ἐκτὸς τῶν Βουλγάρων, καὶ οἱ Ἀραβεῖς τῆς Ἀσίας ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὅποιον νικηφόρως ἀντεπεξῆλθε, διότι ὁ γενναῖος στρατηγὸς Ἰωάννης Κούρκούας ^{ἐνιαυθετικός} ~~βελισάριος~~ συνέτριψε τὴν ἀραβικὴν δύναμιν. Ἐδιπλασίασεν οὕτω τὰς ἐλληνικὰς κτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐπεξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Εύφρατοῦ καὶ Τίγρητος ποταμοῦ.

Ἐπίστης οἱ Οὐγγροί, συγγενεῖς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Φινλανδούς καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Πατσινακῶν, ἐπροχώρησαν δυτικότερον καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἀρχαίαν Παννονίαν. Ἐξ αὐτῆς οἱ Οὐγγροί ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς νοτίως τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Θράκης. Τὸ Βυζάντιον, διὰ χρημάτων, ἐκράτει μακρὰν τοὺς Οὐγγρούς καὶ δι' ἱεραποστόλων εἰσήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅχι ὅμως συστηματικῶς καὶ ἐπιμόνως, ὡς ἔκαμε τὸ Βυζάντιον διὰ τοὺς Σλάβους. Τελικῶς ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους, ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ὁ στρατηγὸς Μαριανὸς Ἀργυρός.

Τὸ 941 οἱ Ρῶσοι, ὑπὸ τὸν Ἰγάρο, ἐπέδραμον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ διέπραξαν ἀρπαγὰς καὶ σφαγὰς. Οἱ στρατηγὸς Θεόφανης καὶ της κατέκαυσε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τὸν στόλον τῶν Ρώσων. Μετὰ τρία ἔτη, τὸ 944, οἱ Ρῶσοι ἐπανῆλθον ἰσχυρότεροι, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐνικήθησαν καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ εἰρηνεύσουν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγάρου, ἡ χήρα βασίλισσα Ὁλγα, δεχθεῖσα τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὸ Κίεβον, διετήρησε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Βυζάντιον. Αὕτη ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγοητεύθη ἀπὸ τὰς λαμπρὰς τελετὰς καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἐλληνικῆς πρωτευούσης, διότι ἔτυχε πολλῶν φιλοφρονήσεων ὡς ἴσοτιμος πρὸς τοὺς Χριστιανούς.

Τοιουτορόπως ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἔληξε μέ λαμπρὰς ἔξωτερικὰς ἐπιτυχίας, διότι καὶ εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ὑπεστηρίχθη ὁ Ἐλληνισμός, τοῦ ὅποιου σώζονται μέχρι σήμερον λείψανα καὶ μεταξὺ τῶν Ἰταλῶν.

Ἄλλα καὶ τὰ Γράμματα ὑπεστήριξεν ὁ Κωνσταντίνος καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐσημειώθη μεγάλη ἀκμὴ ἀυτῶν.

‘Ο ίδιος ύπηρξεν ἀξιόλογος συγγραφεύς, ἀσχοληθείς κυρίως εἰς ἔργα χρήσιμα εἰς τὴν πολιτείαν, ἐκίνησε δέ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς συγγραφὴν ποικίλων συγγραμμάτων θεολογικῶν, φιλολογικῶν, ιστορικῶν καὶ ἰατρικῶν. Ἀνεκάνισεν ἐπίσης διάφορα κτήρια ἐν Κωνσταντινούπολει καὶ ἴδρυσε οἶκους κοινωνικῆς προνοίας. Ως πολιτικὸς δὲ Κωνσταντῖνος δέν ἐπέδειξεν ἴδιαιτέραν ἱκανότητα, οὐδὲ πρωτοτυπίαν, ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαππηνοῦ εἰς τὴν νομοθεσίαν καὶ διπλωματίαν.

~~To the~~ ✓ 18. Ρωμανὸς Β' (959 - 963) ~~A. Z. S.~~

Τὸν Κωνσταντῖνον Ζ' διεδέχθη ὁ υἱός του Ρωμανὸς Β', εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν. Ἡ βασιλεία τοῦ Ρωμανοῦ ύπηρξεν ἐνδοξοτάτη, ἐνεκα τῶν ἔξωτερικῶν ἐπιτυχιῶν, ὁφειλομένων εἰς ἔξοχους στρατηγούς, τοὺς ἀδελφούς Λέοντα Φωκᾶν καὶ Νικηφόρον Φωκᾶν. Οὗτοι ἡσαν υἱοί τοῦ στρατηγοῦ Βάρδα Φωκᾶ, ὁ ὁποῖος παρὰ τὴν μεγάλην του ἡλικίαν, μετεῖχεν ἀκόμη τοῦ στρατοῦ.

Τὸ 960, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ρωμανοῦ, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀνέλαβεν καὶ διαλύσῃ τὸ πειρατικὸν κράτος τῶν Σαρακηνῶν εἰς τὴν Κρήτην. Διὰ τοῦτο παρεσκεύασε τὰ τῆς ἐκστρατείας μετὰ μεγάλης προσοχῆς παραλαβών πολυάριθμον στόλον, τρόφιμα καὶ πολεμικὸν ύλικόν. Παρὰ τὴν προσπάθειαν τῶν Ἀράβων, ὅπως ἐμποδίσουν τὴν ἀπόβασιν τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, προσεκτικὸς καὶ ἱκανὸς ὡς ἥτο, κατέλαβε μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀράβων Χάνδακα (τὸ νεώτερον Ἡράκλειον) καὶ κατόπιν ὅλην τὴν νῆσον. Ο Νικηφόρος ἔφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ἄφθονα λάφυρα, ἐτέλεσε δὲ θρίαμβον εἰς τὸν Ἰππόδρομον.

Τοιουτοτρόπως ἡ ἑλληνικὴ μεγαλόνησος Κρήτη, μετὰ δουλείαν 136 ἐτῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἐλληνισμοῦ. Ἐπειδὴ δέ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς νήσου εἶχον δεχθῆ τὸν Ἰσλαμισμόν, ἐστάλη ὁ ἵεραπόστολος Νικων, ὁ ἐπικληθεὶς Μετανοεῖτε, διότι εἰς τὰ κηρύγματά του ἐπανέλαμβανε τὴν λέξιν « μετανοεῖτε ». Οὗτος παρέμεινεν ἐπὶ πέντε ἔτη κηρύσσων, ἔκτισε πολλὰς ἐκκλησίας, ἐμόρφωσεν ἱερεῖς καὶ ἐστερέωσε τὴν ὁρθόδοξον πίστιν.

Ἐπίσης, διὰ μετοικεσίας εἰς τὴν Κρήτην πολλῶν Ἐλλήνων ἀπό

τὴν Θράκην καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐνισχύθη, κατορθώσας κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας νὰ δώσῃ

δείγματα τῆς δυνάμεως του μέχενός εἶναι ἀξιόλογα ἔργα ἀνδρείας. Μὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης οἱ Ἑλληνες ἐκυριάρχησαν πάλιν εἰς τὴν θάλασσαν.

‘Ο ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ Λέων, στρατηγὸς τοῦ ἐν Εὐρώπῃ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ἐνίκησε τοὺς Ἀραβας τῆς Ἀσίας καὶ ἐτέλεσε θρίαμβον εἰς τὴν Κνωσταντινούπολιν. Ολοσχερῶς δῆμος ἐνίκησεν ὁ Νικηφόρος πλησίον τοῦ Εὐφράτου τοὺς Ἀραβας καὶ ἐκυρίευσε πολλὰ φρούρια αὐτῶν.

‘Ο Ρωμανὸς ἀπέθανεν ἀφήσας δύο ἀνηλίκους γίνοις, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντίνον. Τότε λαὸς καὶ

44. ‘Ο Ρωμανὸς Β’ καὶ ἡ σύζυγός του Εύδοκια, εύλογούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἐλεφαντοστοῦν τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐν τῇ Ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων)

στρατὸς ἐκάλεσε τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν ν' ἀναλάβῃ τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους, ὡς ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων γίνοντος τοῦ Ρωμανοῦ.

17. Νικηφόρος Β' Φωκᾶς (963 - 969)

A3nisi

Έκτὸς τῶν δύο σίδων του, ὁ Ρωμανὸς Β' ἀφῆκε δύο θυγατέρας, τὴν Θεοφανώ καὶ τὴν Ἀνναν, καὶ τὴν σύζυγόν του Θεοφανώ εἰς νεαρὰν ἡλικίαν. Ὁ Νικηφόρος ἐνυμφεύθη τὴν χήραν Θεοφανώ καὶ ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, ἀφοῦ ὑπερσχέθη ὅτι θὰ ἐσέβετο τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων βασιλοπαίδων. Τοιουτοτρόπως εἰσάγεται ἡ κληρονομικὴ ἀντίληψις εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, ἐνῷ ἔως τότε ἐξηκολούθει ἡ ρωμαϊκὴ ἀντίληψις τῆς αἵρετῆς βασιλείας.

Τὰ περισσότερα ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Νικηφόρος διῆλθεν εἰς ἐκστρατείας, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐνδόξους. Μέ τὰ ἔξαίρετα στρατηγικά του προσόντα κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ σιδηρᾶν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ὁ Νικηφόρος Β' θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους στρατιωτικούς ὄργανων τοῦ κόσμου, τὸ δέ βυζαντινὸν κράτος οὐδέποτε ἐγνώρισε στρατὸν καλύτερον ὥργανωμένον καὶ πειθαρχικώτερον.

Ο Νικηφόρος διεκρίθη εἰς τὰς κατὰ τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας, εἶναι δέ ὁ κατ' ἔξοχὴν Ἀραβόμ ραχούς βασιλεύς. Ἐχων βοηθούς τοὺς λαμπροὺς στρατηγούς Λέοντα Φωκᾶν, ἀδελφόν του, καὶ Ἰωάννην Τσιμισκῆ, ἀνεψιόν του, ἔξεστράτευσεν εἰς τὴν Κιλικίαν κατὰ τῶν Ἀράβων, τοὺς ὅποιους ἐνίκησε καὶ ἐκυρίευσε τὴν μεγάλην πόλιν Ταρσὸν (965) καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις. Διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ κράτους τῆς Ταρσοῦ, ὁ Νικηφόρος Β' ἀπήλλαξε τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων. Δέν ἐσταμάτησεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ ἐπιροχώρησεν εἰς τὴν Συρίαν, ἀπελευθερώσας τὴν Ἀντιόχειαν, ἢ δόποια εὐρίσκεται εἰς τὰς χείρας τῶν Ἀράβων τρεῖς καὶ περισσότερον αἰῶνας. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Κρήτης, Κιλικίας καὶ Συρίας συνετέλεσε νὰ ἀπελευθερωθῇ ἡ Κύπρος, διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Χαλκούτζη, ἀπὸ τὴν ἀραβικὴν κατοχῆν.

Ἐπὶ τοῦ Νικηφόρου Β' ἥρχισε νέος βουλγαρικὸς πόλεμος. Οἱ Βούλγαροι, ὅπως εἰδομεν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν (927) εύρισκοντο εἰς φιλικάς σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιον. Ὁ βασιλεὺς ὅμως τῶν βουλγάρων Πέτρος δὲν ἦτο εἰλικρινῆς, διότι ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Οὐγγρούς νὰ διέρχωνται διὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ νὰ λεηλατοῦν τὰς Βυζαντινὰς ἐπαρχίας, ἵδιως τὴν Θράκην. Ὁ Φωκᾶς, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς

νικηφόρου κατά τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας, δὲν ἡνέχθη τὴν κατάστασιν, ἐμήνυσε δὲ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Πέτρον νὰ φανῆ εἰλικρινής εἰς τὴν συναφθεῖσαν μετὰ τοῦ Βυζαντίου εἰρήνην, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασιν τῶν Οῦγγρων καὶ νὰ παύσῃ νὰ συνεργάζεται μετ' αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἴκανοποιήθη ἡ ἀπαίτησίς του, ὁ Νικηφόρος ἐστράφη κατά τῶν Βουλγάρων. Διέπραξεν ὅμως τὸ σφάλμα νὰ καλέσῃ τοὺς Ρώσους κατά τῶν Βουλγάρων, ἀποστείλας δῶρα καὶ χρήματα, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Σφενδοσλάβος, δὲν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, ἀλλ’ ἔπειδη εἶναι ἀπιδρομάς εἰς τὰς πλουσίας ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Νικηφόρος γρήγορα ἀντελήφθη τὸ σφάλμα του, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα, διότι ἀπέθανεν, ὁ διάδοχός του δὲ έκαθάρισε τοὺς λογαριασμούς μὲ τοὺς Ρώσους.

Ἐπίστης ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὁ Βασιλεὺς Ὅθων Α' (936 - 973) τῆς νέας μεγάλης αὐτοκρατορίας, τῆς γνωστῆς ὡς «Ἀγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ θεοῦ» ἔλαβε τὸν τίτλον «αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων» (Imperator Romanorum) καὶ ἐζήτησεν ἀπὸ τὸ Βυζάντιον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν τίτλον του. Πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐπίσκοπον Κρεμώνης Λουΐτη πάτροναν, διότι ἔγραψε πολλάς συκοφαντίας καὶ ὕβρεις κατά τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἑληνισμοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ πρῶτος μισέλλην εἰς τὴν Δύσιν.

Ο Νικηφόρος Φωκᾶς ἔλαβε μέτρα οἰκονομικὰ καὶ ἐνδιεφέρθη διὰ τὴν στρατιωτικὴν νομοθεσίαν. Κατὰ παραγγελίαν του ἐγράφησαν στρατιωτικαὶ μελέται, αἱ διποῖαι φέρουν τὸ ὄνομά του. Ο Φωκᾶς ἔχρειάσθη πολλὰ χρήματα διὰ τὸν συνεχῆ κατὰ τῶν Ἀράβων ἀγῶνα. Διὰ τοῦτο περιώρισε τὰς δαπάνας καὶ ἐφορολόγησε τοὺς πλουσίους καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα. Ἀντιθέτως ὁ Φωκᾶς ηὔξησε τὰς στρατιωτικὰς δαπάνας καὶ ἐφόροντισε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς στρατιώτας, ὅπως μετὰ προθυμίας ὑπηρετοῦν τὸ κράτος.

Ο αὐτοκράτωρ Φωκᾶς ἀποτελεῖ τιμὴν εἰς τὸ Βυζάντιον, ὅχι τόσον ὡς πολιτικός, διότι διέπραξε σφάλματα, ἀλλ’ ὡς στρατιωτικός, διότι ὑπῆρξεν ἐκ τῶν μεγαλυτέρων φυσιογνωμιῶν τοῦ Βυζαντίου.

Δυστυχῶς δὲ γενναῖος αὐτός αὐτοκράτωρ εἶχε κακὸν τέλος. Ὁ ὁνεψιός του Τσιμισκῆς, συνεννοηθεὶς μὲ τὴν σύζυγόν του Θεοφανώ, εἰσῆλθε τὴν νύκτα εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐφόνευσε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ δωμάτιόν του, καθ' ἣν ὥραν ἐκοιμᾶτο. Τὸ μαρτυρικὸν τέλος τοῦ Φωκᾶ ἐπροκάλεσε τὴν συγκίνησιν πολλῶν ἀνθρώπων, τινὲς τῶν δόποιων ἔγραψαν ποιήματα καὶ ἀκολουθίαν ὡς εἰς ἄγιον, διότι ὑπῆρξε γνωστή ἡ θρησκευτικότης τοῦ Φωκᾶ.

✓ 18. Ἱωάννης Τσιμισκῆς (969 - 976) *A320* +

Οὗτος ἐστέφηται αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ ἔξαιρέτου καὶ ἐναρέτου πατριάρχου Πολυεύκτου, ἀφοῦ ἐδέχθη νὰ διώξῃ τὴν δολοφόνον Θεοφανώ καὶ νὰ σεβασθῇ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῶν δύο ἀνηλίκων σίδων τοῦ Ρωμανοῦ Β', Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου.

Ἡ βασιλεία τοῦ Τσιμισκῆ, ἀν καὶ εἶχε παράνομον ἀρχήν, ὑπῆρξεν ἔνδοξος, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διεξήχθησαν πολλοὶ καὶ σκληροὶ πόλεμοι κατὰ τῶν ποικίλων ἔχθρῶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Κατ' ἄρχας δὲ Τσιμισκῆς ἐστράφη κατὰ τῶν Ρώσων, οἱ δόποιοι διέβησαν τὸν Αἴμον καὶ ἐφθασαν εἰς Φιλιππούπολιν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε τοὺς γενναῖους στρατηγοὺς Βάρδανον Σκλήρῳ καὶ Πέτρον Φωκᾶν κατὰ τῶν Ρώσων, τοὺς δόποιούς ἐνίκησαν, παρὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀνδρείαν των. Κατόπιν, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 971, ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰδιος δὲ Τσιμισκῆς, ἀφοῦ ἐλαβε μαζί του νέον σῶμα ἐκλεκτόν, τούς δὲ θανάτους, στρατόν, πολὺ ἵππικὸν καὶ πολιορκητικὸς μηχανάς.

Ἐνῷ δὲ στρατὸς τοῦ Τσιμισκῆ διέβαινε τὸν Αἴμον, δὲ στόλος του, ἀνω τῶν 300 πλοίων, ἀνέπλεε τὸν Δούναβιν. Εἰς διάστημα μιᾶς ἑβδομάδος δὲ Τσιμισκῆς, κατόπιν ραγδαίας προελάσσεως, ἐνίκησε τοὺς Ρώσους πλησίον τῆς Περισσαίας (παρὰ τὸ σημερινὸν Τύρναβον τῆς Βουλγαρίας) καὶ ἐκυρίευσε τὴν πόλιν. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πρεσλάβας διεκρίθη δὲ Θεόδοσιος Μεσανκτης, δοτις ἀνέβη πρῶτος εἰς τὸ τεῖχος. Ὁ Τσιμισκῆς δὲν ἡσυχάζει, ἀλλὰ σπεύδει πρὸς τὸ Δορύστολον συνήθη πεισματώδης μάλιν, ἔνθα διέμενεν δὲ Σφενδοσλάβος.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ἐλαβον θάρρος καὶ ἐστράφησαν κατὰ τῶν Ρώσων. Παρὰ τὸ Δορύστολον συνήθη πεισματώδης μά-

χη, καθ' ἦν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βυζαντινοῦ στρατοῦ ἔδειξαν γενναιότητα καὶ πεῖραν μεγάλην καὶ ὑπερίσχυσαν τῶν Ρώσων. Πολλαὶ χιλιάδες ρωσικοῦ στρατοῦ ἐφονεύθησαν καὶ πολλαὶ ἐτραυματίσθησαν. Ὁ Σφενδοσλάβος ἐζήτησεν εἰρήνην ἀπὸ τὸν Τσιμισκῆν καὶ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του. Καθ' ὅδὸν ὅμως ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Σφενδοσλάβου οἱ Πατσινάκαι, οἱ ὅποιοι κατώκουν τὴν σημερινὴν Ρουμανίαν. Πολλοὶ Ρώσοι κατεσφάγησαν ὑπὲρ αὐτῶν, καθὼς καὶ ὁ Σφενδοσλάβος.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπερατώθη ἡ εἰς Βουλγαρίαν ἐκστρατεία τοῦ Τσιμισκῆ (971), ὅστις, ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτέλεσε θρίαμβον. Ὁ πατριάρχης, οἱ ἄρχοντες καὶ ὁ λαός μὲ δάφνας ὑπεδέχθησαν τὸν νικητὴν αὐτοκράτορα, ὁ ὅποιος τόσον ταχέως διέλυσε τὸ βουλγαρικὸν κράτος καὶ ὑπήγαγε τὴν Βουλγαρίαν ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὸ Οίκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Προσήρτησεν ὁ Τσιμισκῆς τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἀφοῦ τὴν διήρεσεν εἰς ἐπτά μεγάλα διαμερίσματα μέ τὸ ἐγχωρίους διοικητάς, ὀνομαζομένους βοεῖο δασάς.

~~ΒΕΡΔΑΟΝ~~
Ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας διεξήγαγεν ἐπίστης ὁ Τσιμισκῆς καὶ κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον κατακτήσει τὴν Αἴγυπτον καὶ εἶχον κτίσει τὴν πόλιν Κάιρον (Al Cahira = νικήτρια), ἡ ὁποία ἔγινε πρωτεύουσά των καὶ ἐκοσμήθη μὲ ὄνομαστὰ τζαμιά καὶ ἀνάκτορα. Μετὰ τὴν Αἴγυπτον, οἱ Ἀραβεῖς ἐστράφησαν πρὸς τὴν Συρίαν καὶ διὰ τοῦτο ἥλθον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸ βυζαντινὸν κράτος.

Ο Τσιμισκῆς, πρὶν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ἀράβων, ἐρρύθμισε πολλὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους, δηλ. ἔδειξε πολιτικὴν ἐπιδεξιότητα εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς τὸν "Οθωνα Β", υἱὸν τοῦ "Οθωνος Α", ἔδωκεν ὡς σύζυγον πριγκίπισσαν τοῦ Βυζαντίου, τὴν Θεοφανῶ, κόρην τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογενήτου. Διὰ τοῦ γάμου αὐτοῦ ὡφελήθη τὸ Βυζάντιον εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, διεδόθη ἡ βυζαντινὴ τέχνη καὶ τὰ Γράμματα, ὁ δὲ "Οθων Β" κατεπολέμησε τοὺς Σαρακηνούς εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν.

Ο Τσιμισκῆς ἔλαβε καὶ μέτρα δημαγωγικά, κατήργησεν ὡρισμένην φορολογίαν καὶ εἰς τὰ νομίσματα, ἀντὶ τῆς εἰκόνος τοῦ αὐτοκράτορος, ἐτοποθέτησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

Μετὰ ταῦτα, ὁ Τσιμισκῆς, τὸ 974, ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἀράβων, τοὺς ὅποιους ἐνίκησεν εἰς τὸν "Ανω Τίγρητα καὶ εἰς τὴν Συ-

ρίαν καὶ ἐκυρίευσε μεγάλας πόλεις, τὴν Δαμασκόν, τὴν Βηρυτὸν καὶ ἐὰν ἔμενεν δὲ λίγον καιρὸν ἀκόμη θὰ εἰστήχετο θριαμβευτής εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. 'Ο Τσιμισκῆς ἡ σύνθησεν ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ ἡ ναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα αἰφνιδίως ἀπέθανεν. 'Υποθέτουν ὅτι ὁ θάνατός του προϊλθεν ἐκ δηλητηριάσεως τοῦ παρακοιμωμένου (δηλ. ἀρχιθαλαμηπόλου) Βασιλείου, τὸν δόποιον εἶχε τιμωρήσει διὰ τὰς οἰκονομικὰς του καταχρήσεις εἰς βάρος τοῦ κράτους.

'Ο ἡρωϊσμὸς τοῦ Τσιμισκῆς κατὰ τὰς ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐκστρατείας ἀφῆκε ζωηρὸν ἀνάμνησιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Ἰστορικὸς τῶν χρόνων τοῦ Τσιμισκῆς γράφει : « Οἱ λαοὶ ἔτρεμον τὴν ὄργην τοῦ Τσιμισκῆς, τὸ δὲ ξίφος τῶν Χριστιανῶν ἐθέριζεν ὡς δρέπανον τοὺς ἀπίστους ».

19. Βασίλειος ὁ Β' (976 - 1025)

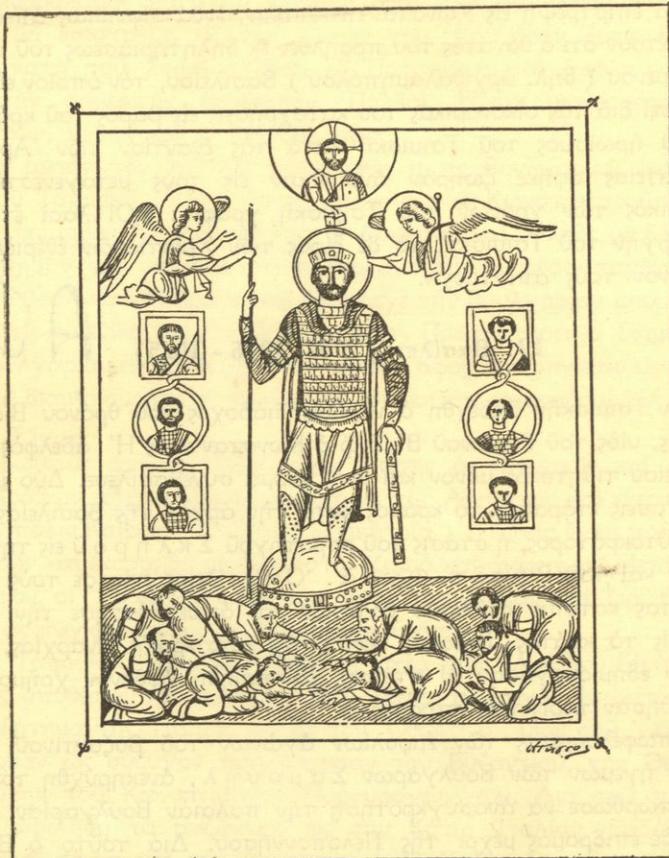
A320 +

Τὸν Τσιμισκῆν διεδέχθη ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Β α σ ἰ-λειος, νιὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β', ἐνῷ ὁ Κωνσταντῖνος Η' ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου τιμητικῶς μόνον καὶ κατ' ὄνομα συνεβασίλευε. Δύο μεγάλαι στάσεις ἐτάραξαν τὸ κράτος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἡ στάσις τοῦ στρατηγοῦ Σ κ λ η ρ ο υ εἰς τὴν Μ. 'Ασίαν καὶ τοῦ Β α ρ δ α Φ ω κ ἄ . 'Ο Βασίλειος ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος. Βεβαίως, ἐκτὸς τῆς ἐσωτερικῆς ἀναρχίας, τὴν δόποιαν ἐδημιούργησαν αἱ στάσεις, ἐδαπανήθη ἀφθονον χρῆμα καὶ ἐφονεύθησαν περίφημοι στρατηγοί.

'Επωφελούμενος τῶν ἐμφυλίων ἀγώνων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Σ α μ ο υ ή λ , ἀνεκηρύχθη τσάρος καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν, ἐπεχείρει δέ ἐπιδρομὰς μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Διὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βασιλείας του καὶ μετὰ τὴν καταστολὴν τῶν στάσεων ἥρχισε τραχὺν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνα, ὅστις διήρκεσε μετὰ μικρῶν διακοπῶν 42 ἔτη.

'Ο πόλεμος ἔλαβεν ἀγριον χαρακτήρα, εἶχε θέατρον ὅλας τὰς χώρας τὰς μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως, Ἀδριατικῆς, Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ παρουσίασε διαφόρους φάσεις. Οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν κατ' ἀρχὰς ἀδάμαστοι. 'Ο Σαμουήλ ἔξετεινε

τὰς ἐπιχειρήσεις του πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὁ στρατὸς τῆς αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Ούρανόν, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Θεσσα-

45. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος
(Μικρογραφία 11ου αιώνος, τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας)
‘Ο αὐτοκράτωρ εἰκονίζεται μὲ έπισημον πολεμικὸν ἔνδυμα, φορεῖ
θώρακα καὶ ὑψηλὰ ἐρυθρὰ ὑποδήματα. Εἰς τοὺς πόδας του πίπτουν
ξένοι δρχοντες — πιθανῶς Βούλγαροι — καὶ τὸν προσκυνοῦν)

λονίκην, διὰ ν' ἀποκόψῃ τὸν δρόμον, προσέβαλεν αἰφνιδιαστικῶς
παρὰ τὸν Σπερχειόν ποταμὸν τοὺς ἐπιστρέφοντας Βουλγάρους

καὶ τοὺς διεσκόρπισε. Σημαντικὸν μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐσφάγη κατὰ τὴν συμπλοκήν, ἐπληγώθησαν δὲ ὁ Σαμουῆλ καὶ ὁ υἱός του, οἱ ὅποιοι μόλις κατώρθωσαν διὰ τῶν ὀρέων νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Ἄπὸ τότε ὁ πόλεμος περιωρίσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Βουλγαρίαν. Ὁ Βασίλειος κατ’ ἔτος σχεδὸν ἔξεστράτευε κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἐγκαθίστα δὲ φρουρούς εἰς τὰ ἀπελευθερούμενα φρούρια, ὡς τὴν Βέροιαν, τὰ Σέρβια, τὰ Βοδενά (1002 μ.Χ.). Ὁ Βασίλειος, ἀπωθῶν τὸν Σαμουῆλ, τὸν ἡνάγκασε νὰ δώσῃ τελειωτικήν μάχην, τὸ 1014, εἰς τὸ Κλειδίον, κείμενον μεταξὺ Σερρῶν καὶ Μελενίκου. Οἱ Βούλγαροι κατέληφθησαν ἀπὸ πανικόν, διότι εἰς τὰ νῶτά των ὑπῆρχεν ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας. Ὁ Βασίλειος κατέλαβε τὸ στενόν καὶ συνέλαβε χιλιάδας αἰχμαλώτων. Ὁ Σαμουῆλ μόλις διεσώθη ἔφιππος καὶ ἀπέθανε μετ’ ὀλίγον ἀπὸ τὴν λύπτην του.

Ο πόλεμος ἔξηκολούθησεν ἄλλα τέσσαρα ἔτη καὶ ἔληξε μὲ τὴν τελειωτικήν νίκην τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου. Τὰ φρούρια, τὰ ὅποια οἱ Βούλγαροι κατεῖχον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, παρεδόθησαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ἡ Βουλγαρία ὑπετάγη τὸ 1018 καὶ ἔγινε βυζαντινὴ ἐπαρχία, διοικουμένη ἀπὸ ἀπεσταλμένον τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ παρέμεινεν ἥσυχος ἕκτοτε ἐπὶ δύο περίπου αἰώνας. Ὁ Βασίλειος ἐδείχθη ἐπιεικής καὶ μεγαλόφρων ἀπέναντι τῶν συγγενῶν τοῦ Σαμουῆλ καὶ γάμοι πολλοὶ ἔγιναν μεταξὺ Βυζαντινῶν καὶ Βουλγάρων. Ἀφῆκεν ἐπίσης ὁ Βασίλειος τὴν εἶδος φορολογίαν, ἀφοῦ ὁ βουλγαρικὸς λαὸς ἦτο γεωργικὸς καὶ κτηνοτροφικὸς καὶ δέν διέθετε χρήματα.

Ο Βασίλειος μετὰ ταῦτα περιώδευσε τὰς κατακτηθείσας χώρας ἐπευφημούμενος πανταχοῦ, διὰ νὰ ἴδῃ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Ἄλλα φρούρια κατηδάφισε καὶ ἄλλα ἀνήγειρε πρὸς καλυτέραν ἀμυναν τοῦ κράτους. Κατῆλθεν ὁ Βασίλειος μέχρις Ἀθηνῶν, ἐνθα ἀπῆρθυνε δέσμοιν εἰς τὴν Θεοτόκον ἐν τῷ Παρθενώνι, ὃ ὅπερις τότε εἶχε μεταβληθῆ ἐις ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ στόλου ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὃπου ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῆ θρίαμβον καὶ τελετάς, τότε δὲ ἀνευφημάθη. Βουλγαροκτόνος.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς οἱ Ρῶσοι ἀσπάζονται τὸν χριστιανισμόν, ἡ ἀδελφὴ δὲ τοῦ Βασιλείου "Αννα ἐλαβε σύζυγον τὸν ἡγε-

μόνα τῶν Ρώσων Βλαδίμηρον Α', ὅστις εἶχε βαπτισθῆ χριστιανὸς εἰς τὴν Χερσῶνα. Οὐδὲν διέδωκε τὸν χριστιανισμὸν εἰς τὴν χώραν του καὶ κατὰ χιλιάδας ὁ ρωσικὸς λαός, ἀκολουθήσας τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνος του, ἐβαπτίσθη εἰς τὸν ποταμὸν Βορυσθένην (σήμερον Δνεΐπερ).

Τὴν ρωσικὴν ἐκκλησίαν ἐκυβέρνα μητροπολίτης, ὅστις διωρίζετο ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Κίεβον, τὸ ὅποιον κατέστη Ἱερὰ πόλις τῶν Ρώσων. Μὲ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ρώσων διεδόθη ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς καὶ ἐπῆλθεν ἔξημέρωσις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἀλλως τε πολλοὶ λαοί, ἐκχριστιανισθέντες ὑπὸ τοῦ Βυζαντίου, ὀφείλουν τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ των εἰς τὸ Βυζάντιον, ὡς καὶ οἱ Ρῶσοι τὴν πρώτην των ἀνάπτυξιν χρεωστοῦν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ Ἐλληνικὰ Γράμματα τοῦ Βυζαντίου.

Sarpharos
Ερβους
Kroa tou
‘Ο προστηλυτισμὸς τοῦ μεγάλου ρωσικοῦ θένους (989) εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσέδωκεν μεγάλην δύναμιν καὶ δόξαν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν Ἐκκλησίαν. ‘Ομοίως ἔξηπλώθη ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ Βασιλείου Β' εἰς τοὺς Δαλμάτας καὶ ἐστερεώθη εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας, οἵ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου κατ' ὄνομα μόνον εἶχον γίνει χριστιανοί.

‘Ο Βασιλεὺς Β' διεῖηγαγε καὶ ἄλλους πολέμους σκληρούς. Ἐξεστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Ἀράβων, ὁδηγῶν ἐκλεκτὸν στρατὸν καὶ ἐστερέωσε τὴν κατοχὴν τῆς Συρίας. Ὁλίγον βραδύτερον κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Γεωργίαν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἐπίσης ὁ Βασιλεὺς κατώρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος εἰς τὴν Κάτω Ιταλίαν μὲ τὸν ίκανώτατον στρατηγὸν Βασίλειον Βοϊώνην, ὅστις ἐστερέωσε τὴν βυζαντινὴν ἀρχήν, κτίσας πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια.

‘Ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Κάτω Ιταλίαν ὡς σφάλμα μόνον δύνανται νὰ θεωρηθοῦν αἱ οἰκονομικαὶ εὔκολιαι πρὸς τὴν Ἐνετίαν, ἡ ὅποια ἀπὸ τὸν 11ον αἰῶνα ἀπέκτησε τεραστίαν δύναμιν. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν Ιταλίαν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Νορμανδῶν βραδύτερον προεκάλεσαν τὰ βαρέα ἀνταλλάγματα εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἡ ὅποια μὲ τὸ ναυτικὸν της κατέστη ἀπαραίτητος σύμμαχος τοῦ Βυζαντίου. Οἱ Ἐνετοὶ ἐπλήρωνον εἰς τὸ ἔξης τελωνιακὸν φόρον ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἔξαγομένων ἐμπορευμάτων

κατά 20 ο/ο ἐλαφρότερον. Αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῶν Ἐνετῶν μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἀπέφερον μεγάλα κέρδη εἰς τοὺς πρώτους, διότι οὗτοι εἶχον συγκεντρώσει εἰς χεῖράς των τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου κατά θάλασσαν.

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ ἀνωτέρω, βλέπομεν ὅτι ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Βασιλείου Β' ἔλαβε τόσον μεγάλην ἕκτασιν, ὅσην μόνον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἔγνωρισε, δηλ. ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως ποταμοῦ μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ τῆς Συρίας καὶ ἀπὸ τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Ἰταλίας. Ἡ βασιλεία τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, διότι τοῦτο δὲν ἐμεγάλωσε μόνον εἰς ἕκτασιν, ἀλλὰ μετὰ τὰς νίκας ἐναντίον τῶν ποικίλων ἔχθρῶν του ἀνέλαβε τὴν παλαιὰν αἴγλην καὶ δόξαν. Ὁ δὲ Βασίλειος Β' ἀνεδείχθη ὁ σπουδαιότερος αὐτοκράτωρ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, κατὰ τὸν ιστορικὸν δὲ Μιχαὴλ Χωνιάτην, ὁ ἐνδοξότερος τοῦ Βυζαντίου.

Οἱ μακροχρόνιοι σκληροὶ ἀγῶνες διεμόρφωσαν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βασιλείου ἐνεργητικόν, ἀποφασιστικὸν καὶ συγκεντρωτικόν, ὥστε οὐδένα σύμβουλον ἦνείχετο. Εἰς τὴν πολιτικὴν ὁ Βασίλειος δὲν ἔδειξε τόσην ἱκανότητα ὥσην εἰς τὰ στρατιωτικά, αὐστηρός, λιτός, οἰκονόμος καὶ ἀδιάφορος πρὸς κάθε ματαιότητα. Κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς ἔζήτησε νὰ ταφῇ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ἔξω τῶν τειχῶν, εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως, ὃπου ἐγίνοντο στρατιωτικαὶ συγκεντρώσεις. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πλησίον του δὲν ἐμορφώθησαν πολιτικοὶ ἄνδρες οὔτε ἐφρόντισε περὶ καλῶν διαδόχων του. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασίλειου Β' (1025) σημειοῦται παρακμὴ καὶ ἀνίκανότης τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ αὐτοκρατόρων.

20. Τελευταῖοι Μακεδόνες αὐτοκράτορες

Τὸν Βασίλειον διεδέχθησαν ἐξ αὐτοκράτορες, γόνοι τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας (μέχρι τοῦ 1056), κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνίκανοι καὶ ἀπειροί, ὡς ὁ ἀδελφός του τὸ πρῶτον. Κωνσταντίνος Η' (1025 - 1028), ὃστις ἐφρόντιζε μόνον διὰ τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰς ἵπποδρομίας.

Τοῦτον θανόντα διεδέχθη ἡ θυγάτηρ του Ζωή, ἡ δύοια ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν σύζυγόν της Ρωμανὸν τὸν Ἀρ-

ΕΡΓΑΣΙΑ

γυρὸν ἦ 'Αργυρόπουλον (1028 - 1034), ὅστις ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἀνίκανος.

Μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἡ Ζωὴ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν δεύτερον σύζυγόν της, τὸν Μιχαήλ Δ' τὸν Παφλαγόνα (1034 - 1041) καὶ κατόπιν τὸν θετὸν υἱόν της Μιχαήλ Ε' τὸν Καλαφάτην, ἀνεψιὸν τοῦ Μιχαήλ Δ'. 'Ο Μιχαήλ Ε' ἀπεμάκρυνε τὴν Ζωὴν εἰς μοναστήριον, ἀλλὰ ὁ λαός ἤγαπτα τὴν Ζωήν, παρὰ τὰς ἀνοησίας της, διότι ἦτο νόμιμος κληρονόμος τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου. Τόσον βαθεῖα ἦτο ἡ ἀνάμνησις τοῦ Βασιλείου Β', ὥστε τὸ πλήθισμός ἔτρεφε ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν δυναστείαν αὐτοῦ. 'Ο Μιχαήλ Ε' ἐτυφλώθη καὶ ἔξωρίσθη δι' αὐτοῦ, ἡ δέ Ζωὴ ἔλαβεν εἰς προχωρημένην ἥλικιαν καὶ τρίτον σύζυγον τὸν Κωνσταντίνον Θ' τὸν Μονομάχον (1042 - 1055), ὁ ὄποιος μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ζωῆς (1054) ἐβασίλευσεν ὡς νόμιμος κληρονόμος αὐτῆς.

'Ο γενναῖος τότε στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα καί, συλλέξας στρατὸν, ἐνῷ εὐρίσκετο εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, ἐπροχώρει διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατ' αὐτοῦ ἐστάλη στρατὸς αὐτοκρατορικός, ὁ ὄποιος ἐνικήθη, ἐπληγώθη ὅμως δὲ Μανιάκης καὶ ἀπέθανεν. 'Ο Μονομάχος, ἄμαχος, ὅπως ἦτο, περιεφρονεῖτο ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολλοὶ στρατηγοὶ ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ.

'Ο Μονομάχος ἤλαττωσε τὸν στρατόν, τὴν διεύθυνσιν τῶν θεμάτων ἀνέθεσεν ὅχι εἰς στρατηγούς, ἀλλ' εἰς κατωτέρους ὑπαλλήλους, τοὺς πραΐτορας, καὶ ἐπέβαλεν ἀντὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑποχρεώσεων τὴν πληρωμὴν χρημάτων, τὰ ὄποια ἔχρειάζετο διὰ τὴν σπάταλον ζωήν του. 'Ορθῶς δὲ ὁ ἱστορικὸς Κεδρηνὸς παραστηρεῖ (2, 609), ὅτι «ἔξ ἐκείνου τοῦ βασιλέως (τοῦ Μονομάχου) καὶ τῆς ἐκείνου ἀσωτείας...τὰ Ρωμαίων ἥρξατο φθίνειν πράγματα».

Μετὰ τὸν Κωνσταντίνον Θ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ νεωτέρα ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς Θεοδώρα, ἡ ὄποια εἶναι καὶ ἡ τελευταία βασίλισσα τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. 'Αξιοσημείωτα εἶναι τρία γεγονότα, τὰ ὄποια συνέβησαν ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας: Πρῶτον ἡ ἐμφάνισις νέων ἔχθρῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῶν Πατσινακῶν εἰς τὸν Δούναβιν, τῶν Νορμανδῶν εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, καὶ τέλος τῶν Τούρκων εἰς τὴν Περσίαν.

Οἱ Πατσινάκαι, συγγενεῖς τῶν Τούρκων, εἶχον ἔγκατα-
σταθῆ εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ εἶχον ἰδρύσει κράτος, ἐντεῦθεν δὲ ἐπε-
χείρουν ἐπιδρομάς εἰς τὰς ἑπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἐπὶ
Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου οἱ Πατσινάκαι ἐπροχώρησαν
μέχρι τῆς Μακεδονίας καὶ συνεκρούσθησαν μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Βυ-
ζαντίου εἰς πολλὰ σημεῖα. Κατ' ἀρχὰς ἐνικήθησαν οἱ Πατσινάκαι,
ἀλλ' ἥσαν πολυάριθμοι καὶ ἐπροχώρησαν νοτιώτερον, ὅχι μακρὰν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ μίαν συμπλοκὴν ἐπεσεν ἡρωϊκῶς ὁ
περίφημος στρατηγὸς Κατακαλῶν Κεκαυμένος. Οἱ Πατσι-
νάκαι τελικῶς ἀπεσύρθησαν, ἀφοῦ ἔλαβον ἀρκετὰ χρηματικὰ δῶρα
καὶ τίτλους τιμητικούς.

Ἄλλο ἀξιόλογον γεγονός εἶναι ἡ διάλυσις τοῦ ρωσικοῦ κρά-
τους, ἡ ὅποια ὀφείλεται εἰς τὸν αὐτὸν στρατηγὸν Κατακαλών. Οἱ
Ρῶσοι, ὑπὸ τὴν ἡγεμόνα των Ἰαροσλάβον, ἐπιδραμόντες μὲ
στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπέστησαν ὀλη-
θῆ πανωλεθρίαν, διότι μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ ἐκάη μέρος τοῦ ρωσικοῦ στό-
λου καὶ πανικόβλητοι οἱ Ρῶσοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἔνθα
κατὰ χιλιάδας ἐπνίγησαν. Ὁ δὲ Κατακαλὼν κατέκοψε τοὺς Ρώσους
ἐπιστρέφοντας εἰς τὴν χώραν των. Οἱ αὐτοκράτωρ παρηκολούθησε τὴν
ναυμαχίαν, ὡς ἀλλοτε ὁ Ξέργης ἀπὸ τοῦ Αἰγάλεω τὴν ἐν Σαλαμῖνι.

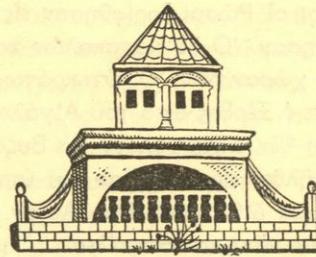
Ἐκτοτε οἱ Ρῶσοι δὲν ἀπασχολοῦν τὸ Βυζάντιον, διότι διηρέθη
τὸ κράτος των, περιῆλθεν εἰς ἀναρχίαν καὶ ὑπετάγη εἰς τοὺς Μογ-
γόλους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔλθει ἀπὸ τὴν Ασίαν. Πολὺ βραδύτερον ἡ
Ρωσία διωργανώθη ἐκ νέου καὶ ἀπετέλεσε τὸ μέγα ρωσικὸν κράτος
τῶν νεωτέρων χρόνων.

ΟΧΙ (Σημαντικώτερον ἔτι γεγονός τῶν χρόνων τούτων εἶναι τὸ
ὅριστικὸν σχίσμα Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκ-
κλησίας (1054), ὅτε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριάρχης ἦτο ὁ φιλό-
δοξος Μιχαὴλ Κηρουλάριος, λέγων ὅτι μικρὰ διαφορὰ ὑ-
πάρχει μεταξὺ ἱερωσύνης καὶ βασιλείας. Οἱ λόγοι, οἱ προκαλέσαντες
τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν, ἥσαν αἱ περὶ πρωτείων ἀξιώσεις τοῦ πάπτα
καὶ δογματικοί, διότι οἱ δυτικοὶ εἶχον προσθέσει εἰς τὸ Σύμβολον τῆς
Πίστεως τὸ filioque, δηλ. ὅτι τὸ "Ἄγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ
τοῦ Υἱοῦ. Οἱ πατριάρχης εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ πάπτα ἀντέταξε τὴν
ἰσότητα ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σχίσμα ἔγινε μὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ἡ Ἐκ-

κλησία δὲν ἔβοήθησε τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀνάγκην τῆς φιλίας τοῦ πάπτα, ὅπως καταπολεμήσῃ τοὺς ἐπικινδύνους Νορμανδούς. Τὴν ἀκαμψίαν τοῦ ἀνωτάτου κλήρου ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, διότι ἀπώλεσεν ὁριστικῶς τὴν Κάτω Ἰταλίαν, τὴν δποίαν κατέλαβον οἱ Νορμανδοί, ὑπὸ τὸν περίφημον ἀρχηγὸν Ροβέρτον Γυσκάρδον. Ἐκτὸς τούτου, καὶ πολλαὶ ἄλλαι ζημίαι ἐπηκολούθησαν, διότι ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, διαιρεθεὶς εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, δὲν ἤδυνήθη νὰ προλάβῃ συμφορὰς νέας.

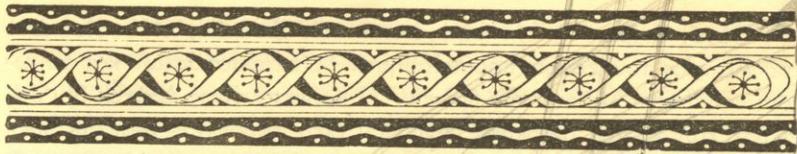
'Eves ΞΕΡΙ-

κλουσίων κιόστας

(961.410)

Kiosker μη.

189 μηνονασιας της Μακεδονίας
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ δον Απριλίου 189 μηνονασιας της Μακεδονίας
ΕΡΓΑ ΣΙΑ Απριλίου 189 μηνονασιας της Μακεδονίας
ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ (1057-1185)

21. Ἰσαάκιος Α' Κομνηνός (1057-1059)

ΙΔΟΜΕΝ οτι οι τελευταιοι αυτοκράτορες της Μακεδονικής δυναστείας έφεραν τὸ Βυζαντινὸν κράτος εἰς κακὴν κατάστασιν, ὅχι διότι ἡσαν ὄλως ἀνίκανοι, ὅλλ' ἐπειδὴ δὲν ἔξελεχον ἰκανούς συνεργάτας, ἢν καὶ ὑπῆρχαν πολλοὶ στρατιωτικοὶ ἔξαίρετοι, ὡς ὁ Γεώργιος Μανιάκης καὶ ὄλλοι.

Τὴν Θεοδώραν, τὴν τελευταίαν βασίλισσαν τοῦ ἐνδόξου Μακεδονικοῦ οἴκου, διεδέχθη ὁ Μιχαὴλ ΣΤ' ὁ Στρατιωτικὸς (1056-1057), πιθανώτατα καθ' ὑπόδειξιν τοῦ πατριάρχου Κηρουλάριου. Ο Μιχαὴλ συμπεριεφέρθη κακῶς πρὸς τοὺς στρατιωτικούς καὶ παρηγκώνεισε τοὺς ἰκανωτέρους στρατηγούς καὶ πολιτικούς, διὰ τοῦτο ταχέως ἀνετράπη καὶ ἥλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰσχυρὸς ἀνὴρ Ἰσαάκιος Α' Κομνηνὸς (1057-1059), ὁ ἀρχηγέτης τῆς μεγάλης δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

Ο Ἰσαάκιος εἶχε πολλὰς ἀρετὰς καὶ ἀμέσως ἥρχισε νὰ τακτοποιῇ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὅποια εἶχον περιέλθει εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Περιώρισεν οὗτος ποικίλας δαπάνας καὶ περιέκοψε τὸς δωρεᾶς εἰς ἀνώτερα πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα, ἀδιαφορῶν ἐὰν θὰ καθίστατο ἀντιδημοτικός. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ πατριάρχης Κηρουλάριος, διαφωνήσας πρὸς τὰς οἰκονομίας τοῦ Ἰσαακίου, ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου ἀνδρὸς Κωνσταντίνου Λειχούδη. Δέν κατώρθωσεν ὁ Ἰσαάκιος κατὰ τὸ διετές διάστημα, καθ' ὃ ἐβασίλευσε, νὰ ἐπιφέρῃ ριζικὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν, διότι προσβληθεὶς ὑπὸ ἀσθενείας, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ὄνομαστὴν μονὴν τοῦ Στουδίου, ἀφοῦ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν φίλον του Κωνσταντίνον Δούκαν (1059-1067).

~~ΕΡΓΑ ΣΙΑ~~

Ούτος ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Δουκῶν, οἱ δόποιοι ἀπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ προσεπάθησαν δι’ ἐπαναστάσεων καὶ συνωμοσιῶν νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον. ‘Ο Κωνσταντῖνος Δούκας δέν διέγνωσε καλῶς τὸν τουρκικὸν κίνδυνον οὕτε ἐφρόντισε δεόντως περὶ τῆς ὁχυρώσεως τῶν συνόρων καὶ περὶ τῆς βελτιώσεως τοῦ στρατοῦ. Καθ’ ἣν στιγμὴν λοιπὸν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Περσίας εἰσήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἡ διακυβέρνησις εὐρίσκετο εἰς χεῖρας προσώπου ἀκαταλλήλου καὶ κατωτέρου τῶν περιστάσεων.

34

22. Σελτσούκοι Τούρκοι

Τὸ ἄραβικὸν κράτος ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ, διότι ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἡ πρώτη ὁρμὴ τῶν Ἀράβων ἔξητμίσθη καὶ εἰς τὸ ἔξῆς ἔγιναν φιλήσυχοι καὶ ἀπόλεμοι ἅμποροι. Ἡ διάσπασις τοῦ ἄραβικοῦ κράτους ὀφείλεται καὶ εἰς ἄλλους λόγους, εἰς τὸ πλήθος τῶν ὑποτελῶν λαῶν, εἰς τὴν θρησκευτικὴν διαίρεσιν εἰς Σούνιτας καὶ Σχιζίτας καὶ εἰς τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, καθ’ ὅσον ἡ μακρυνὴ Ἰσπανία δέν ἤδυνατο νὰ ἀποτελῇ ἐνιαῖον κράτος μὲ τὴν Μεσοποταμίαν.

Τότε παρουσιάσθη νέος λαὸς μογγολικῆς καταγωγῆς, οἱ Τούρκοι, οἱ δόποιοι, διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, κατώκουν τὰς ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας θαλάσσης πεδιάδας. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν, πρᾶγμα σημαντικὸν διὰ τὴν τύχην τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, καὶ μὲ τὸ σφρήγος νέου λαοῦ καὶ τὴν ὁρμὴν νεοφωτίστου ἔξεχύθησαν ἀπὸ τοῦ 10ου αἰῶνος καὶ ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς εἰς τὰς Ἰνδίας, εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Οἱ Ἰσλαμισμὸς αὐτὴν τὴν φορὰν κατέστη ἀπειλητικὸς εἰς τὸ Βυζαντίον καὶ ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἀνυπολογίστους συνεπείας εἰς τὴν ὑπαρξίν του.

Οἱ πρῶτοι Τούρκοι, τοὺς δόποίους ἔγνωρισε τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἥσαν οἱ Σελτσούκοι, ἐπονομασθέντες ἐκ τοῦ ἱκανοῦ των ἀρχηγοῦ Σελτσούκ. Τούτους ἐκάλεσεν ὡς μισθοφόρους ὁ χαλίφης τῆς Βαγδάτης πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους του. Ο διάδοχος τοῦ Σελτσούκ Τογρούλ κατέλαβε τὴν Βαγδάτην καὶ περιώρισε τὸν χαλίφην εἰς τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα, ἔλαβε δὲ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (σούλταν).

Ἐπὶ τούτου ἥρχισαν φοβεροὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν.
Ἡ Ἰβρία, ἡ Ἀρμενία, ἡ Μεσοποταμία καὶ ἡ Καππαδοκία δέχονται συχνὰς ἐπιθέσεις, διότι οἱ φρουροὶ τῶν συνόρων δὲν ἀνθίστανται, καθ' ὅσον εἶχον ἀγανακτήσει ἀπὸ τὴν ἔγκατάλειψιν τοῦ κράτους, οὔτε σιτηρέσιον οὔτε χρήματα λαμβάνοντες. Οἱ Σελτσοῦκοι, ἐκτὸς τοῦ ἀραβικοῦ, διέλυσαν τὸ περσικὸν καὶ τὸ ἀρμενικὸν κράτος καὶ ἥρχισαν νὰ προελαύνουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

~~8~~ ~~9-68~~ 23. Ρωμανὸς Δ' Διογένης (1067-1071) + ✓

Ἡ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, θανόντος τοῦ ἀνδρός της μετὰ βασιλείαν ἐπτὰ ἔτῶν, ἔλαβε δεύτερον σύζυγον, τὸν Ρωμανὸν Δ' τὸν Διογένη, γενναῖον στρατηγόν, διακριθέντα εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Πατσινακῶν. Οὗτος ἀνεδείχθη εἰς τῶν ἀνδρειοτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, διότι, ἀντιληφθεὶς τὸν τουρκικὸν κίνδυνον, ἐσπευσε νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατόν, τοῦ ὅποιου ή ἐκγύμνασις καὶ ἐπιμελητεία εἶχε πρὸ πολλοῦ παραμεληθῆ.

Ο Ρωμανός, δᾶνος καὶ ἐνεργητικὸς ὡς ἦτο, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐπεχείρησε δύο ἑκστρατείας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Περιώρισε τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι καὶ δονομαστοὺς ναούς τῶν Χριστιανῶν εἶχον λεηλατήσει, καὶ συγχρόνως ἐβελτίωσε τὰ ὁχυρὰ καὶ ἐνεθέρρυνε τὰς μακρυνὰς φρουράς.

Ἄδικαιολόγητος φαίνεται ἡ τρίτη ἑκστρατεία τοῦ Ρωμανοῦ εἰς τὴν Ἀρμενίαν, διότι ὁ διάδοχος τοῦ Τογρούλ "Αλ π - 'Αρ σλ ἀ ν (1063 - 1075) δέν ἐσκόπευε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τὸ Βυζάντιον καὶ προεκλήθη ἀπὸ τὸν Ρωμανόν, ὅστις, προελάσσας εἰς τὴν Ἀρμενίαν, κατέλαβε τὸ Ματζικέρ τη, πλησίον τῆς λίμνης Βάν.

Ο "Αλπ - 'Αρσολάν, ἐπειδὴ ἦτο ἀνέτοιμος διὰ τὸν ἀγῶνα, ἐζήτησε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ρωμανόν, ὅστις δυστυχῶς δὲν ἐδέχθη τὴν εἰρήνην τοῦ Τούρκου ἡγεμόνος, ἔχων πεποιθησιν εἰς τὸν πολυάριθμον μισθοφορικὸν στρατόν του. Ἡρχισε σφοδρὰ μάχη (1071), κατὰ τὴν ὅποιαν, πολεμήσας γενναίως ὁ Ρωμανός, ἐπληγώθη καὶ συνελήφθη αἰχμαλωτός. Ο νικητής "Αλπ - 'Αρσολάν προσηνέχθη μὲ ἵπποτισμὸν πρὸς τὸν αἰχμαλωτισθέντα αὐτοκράτορα καὶ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν Ἐλευθερίαν, καθὼς καὶ εἰς τὸν λοιπὸν βυζαντινὸν στρατόν, λαβών πολλὰ χρήματα.

‘Η ήττα τοῦ Ματζικέρτ ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι οἱ Σελτσοῦκοι ἔκτοτε εἰσῆλθον δριστικῶς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἀπὸ τὴν δόποιαν δὲν ἔξεδιώχθησαν ποτὲ πλέον. Εὐρωπαῖος ἴστορικὸς θεωρεῖ τὴν ήτταν ταύτην ὡς «τὴν μεγαλυτέραν καταστροφὴν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας».

‘Η εῖδησις τῆς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Ματζικέρτ ἐνίσχυσε τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ δ Μιχαὴλ Ζ’ Δούκας (1071 - 1078), υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, τελείως ἀνίκανος καὶ ἀκατάλληλος διὰ τὰς περιστάσεις. Ο γενναῖος Ρωμανός, τυφλωθείς, ἔξωρίσθη εἰς μίαν νῆσον τῆς Προποντίδος.

Οἱ Σελτσοῦκοι, ἐπωφελούμενοι ἀπὸ τὰ γεγονότα κατέλαβον τὴν Μεσοποταμίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ εἰσέβαλον ἐκ νέου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, δηλ. ἡ αὐτοκρατορία ἔχασε χώρας, ἐκ τῶν δόποιων ἐλάμβανε τοὺς καλυτέρους στρατιώτας καὶ τοὺς διαπρεπεστέρους στρατηγοὺς καὶ εἰσέπραττε τοὺς περισσοτέρους φόρους. Εάν μετὰ τὸν Ρωμανὸν ἀνήρχετο εἰς τὸν θρόνον ἵκανὸς αὐτοκράτωρ, ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἤσαν τόσον ὄρμητικοὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν προέλασίν των. Ο διαδεχθεὶς τὸν Ἀλπ-Ἀρσλάν Μαλέκ - Σάχη κατέλαβε τὸ Ἰκόνιον καὶ τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ 1079 τὴν Χρυσόπολιν, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τοιουτορόπως οἱ Σελτσοῦκοι ἰδρυσαν κράτος ἀπέραντον ἀπὸ τοῦ Ὡζοῦ καὶ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρις Αἴγυπτου καὶ τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ Τοῦρκοι κατέστησαν πρωτεύουσαν τοῦ Μικρασιατικοῦ των κράτους τὴν Νίκαιαν, ἀφοῦ συνήντησαν σοβαρὰν ἀντίστασιν παρὰ τοῦ Βυζαντίου.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἐστασίασαν καὶ ἡνάγκασαν τὸν ἀνίκανον Μιχαὴλ Δούκαν νὰ παραιτηθῇ, ἀνεκήρυξαν δὲ αὐτοκράτορα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Βοτανείαντην (1078 - 1081), δοστις ὅμως οὐδὲν σημαντικώτερον τοῦ προκατόχου του ἐπέτυχεν. Ο Βοτανείατης, ὅπως γίνη δημοφιλής, διένειμε δῶρα, χρήματα καὶ ἀξιώματα ἀφειδῶς, ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπήρκει τὸ δημόσιον ταμείον ἐκιθδήλευσε τὸ νόμισμα τὸ βυζαντινὸν καὶ ἐπετάχυνεν οὕτω τὴν κατάπτωσιν τοῦ κράτους.

Τοῦτον προσεπάθησαν ν’ ἀνατρέψουν φιλόδοξοι στρατηγοί, ἀλλ’ ἀπέτυχον, διότι ὁ ἵκανὸς στρατηγός του Ἀλέξιος Κομνηνὸς

τῶν Λατίνων ἐν Κωνσταντινούπόλει ὑπὸ φίλων του. Ταῦτα πάντα προδίδουν τὸ ἀπάνθρωπον καὶ τὴν βαρβαρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἀνδρονίκου.

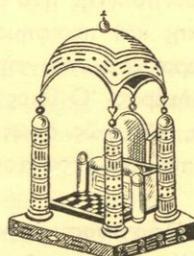
Τὰ τόσα ἔγκλήματα τοῦ Ἀνδρονίκου ἐπροκάλεσαν ἀντίδρασιν καὶ ἥρχισαν νὰ ὀργανώνωνται στάσεις εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἐζητήθη μάλιστα καὶ ἡ βοήθεια τῶν ξένων, ὡς τοῦ βασιλέως τῶν Νορμανδῶν Γουλιέλμου Β' (1166 - 1189). Ὁ Γουλιέλμος ἐνόμισεν ὅτι ἥλθεν ἡ κατάλληλος εὐκαιρία νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ δῖνειρον τῶν προκατόχων του, δηλ. νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁργανώσας λοιπὸν στόλον καὶ στρατόν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Δυρράχιον καὶ ταχέως ἔγινε κύριος τούτου, διότι δὲν εὗρε σοβαρὰν ἀντίστασιν. Κατόπιν διὰ τῆς Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας ἔφθασαν οἱ Νορμανδοὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἥλθε καὶ ὁ στόλος αὐτῶν ἐκ 200 πλοίων, ἀφοῦ κατέλαβε προηγουμένως τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, οἱ ὅποιοι ἐλεηλάτησαν, ἔσφαξαν καὶ διέπραξαν παντὸς εἶδους ἀσχημίας. Διηρπάγησαν αἱ οἰκίαι, αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ καταστήματα, ἀπολύτως τίποτε δέν ἔμεινεν, οὔτε ἔνδυμα οὔτε τροφή, τὸ νὰ ἔβλεπε τις ἐνδεδυμένον πολίτην ἢ το σπανιώτατον πρᾶγμα. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ περιφημος λόγιος Εὐστάθιος περιέγραψε μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα τὴν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, ἡ ὅποια διήρκεσε πολλάς ήμέρας. Ὁ ἴδιος δὲ Εύσταθιος ὑβρίσθη καὶ ἐσύρθη ἀπὸ τὸν πώγωνα, εύτυχῶς ὅμως βραδύτερον ἀφέθη ἐλεύθερος καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του βοηθῶν τοὺς δυστυχεῖς Θεσσαλονικεῖς.

Οἱ Νορμανδοί, ἀφοῦ ἐλήστευσαν τὴν Θεσσαλονίκην, ἐφιλοδόξησαν νὰ καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν τῷ μῆμα στρατοῦ ἔβαδιζε πρὸς τὴν Πρωτεύουσαν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ λαὸς ἡγανάκτησε καὶ ἥλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Ἀνδρόνικος, συλληφθεὶς, ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακήν. Κατόπιν διεπομπεύθη καί, δόηγηθεὶς εἰς τὸν Ἰππόδρομον, ἐκρεμάσθη ἀπὸ τῶν ποδῶν, μέχρις ὅτου στρατιώτης, εὐσπλαχνισθεὶς αὐτόν, τὸν ἐφόνευσε διὰ τοῦ ξίφους. Κατόπιν δὲ λαὸς ἐπευφήμησεν αὐτοκράτορα τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον, ἀρχηγέτην νέας δυναστείας, τῆς τῶν Ἀγγέλων.

Οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἀνδρονίκου ἰστορικοὶ ἐπιτίθενται κατ'

τοῦ, ιδίως ὅσοι ὑπέστησαν συμφοράς ἐξ αἰτίας του. Ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε φυσικά προσόντα, ἀλλ' ἐστερεῖτο ψυχικῶν καὶ ἡθικῶν προτερημάτων, διὸ ἡ κυβέρνησίς του ὑπῆρξεν ἀθλία καὶ ἐπεσώρευσεν εἰς τὸ κράτος πολλὰς συμφοράς. Ἀξίζει ὅμως ν' ἀναφέρωμεν ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔδειξε λαμπράν διαγωγήν, τὰ φορολογικά τοῦ λαοῦ βάρη ἡλάφρωσε, τὰς πολυδαπάνους αὐλικάς ἑορτὰς κατήργησε, τὴν δικαιοσύνην ἐβελτίωσε δι᾽ ἐκλογῆς εὔσυνειδήτων ἀνδρῶν, καὶ δραστηρίως εἰργάζετο διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς διοικητικῆς μηχανῆς. Θὰ ἡδύνατο νὰ γίνῃ ὁ καλύτερος τῶν Κομνηνῶν καὶ ὁ ἀνακαινιστής τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐὰν εἶχεν εὔσυνειδησίαν καὶ κατείχετο ἀπὸ ἡθικᾶς ἀρχᾶς.

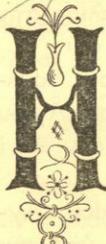
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ (1185 - 1204) 19^η την.

28. Ἰσαάκιος Ἀγγελος (1185 - 1195)

35

36

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ τῶν Ἀγγέλων, συγγενῆς τῶν Κομνηνῶν, κατήγετο ἀπό τὴν Φιλαδέλφειαν. Τρεῖς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐβασίλευσαν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγγέλων ἐπὶ 20 ἔτη ἀπὸ τὸ 1185 - 1204.

Κατὰ τύχην ὁ ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας Ἰσαάκιος Ἀγγελος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Εἶχε λάβει σύζυγον τὴν Μαργαρίταν, κόρην τοῦ βασιλέως τῆς Ούγγαριας, καὶ ἐπῆλθεν οὕτω σύσφιγξις τῆς οὐγγρο-έλληνικῆς συμμαχίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Ἰσαάκιος εἶχε μίαν λαμπράν ἐπιτυχίαν κατὰ τῶν Νορμανδῶν, χάρις εἰς τὸν ἰκανὸν στρατηγόν του Ἀλέξιον Βρανᾶν.

Οἱ Νορμανδοί, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχον τραπῆ εἰς λεηλασίας καὶ ἐστρέφοντο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ στρατηγὸς Βρανᾶς ἐνίκησε παρὰ τὸ Δημητρίου τῆς περιφερείας Σερρῶν τῆς Μακεδονίας τοὺς Νορμανδούς. Οὗτοι ἤναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσουν δριστικῶς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Δυρράχιον, χωρὶς νὰ πραγματοποιήσουν τὸ παλαιόν των ὅνειρον, τὴν κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Βρανᾶ ἔδωκεν αἴγλην εἰς τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον, διὰ τοῦτο δὲ σύγχρονοι ιστορικοὶ ὀνομάζουν τὸν Ἰσαάκιον δεύτερον Θεόν, ἐλευθερωτὴν καὶ τυραννοκτόνον.

Ἄλλην περιπέτειαν εἶχεν ὁ Ἰσαάκιος μέ τοὺς Βουλγάρους ἡγεμόνας, τοὺς ἀδελφοὺς Πέτρον καὶ Ἀσάν. Οὗτοι ἐπανεστάτησαν,

λόγω τῆς βαρείας φορολογίας καὶ τῆς κακῆς διοικήσεως τοῦ Βυζαντίου, καὶ κατέλαβον τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῶν Βουλγάρων Πρεσλάβην. Τότε ὁ Ἰσαάκιος ἔξεστράτευσεν ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπέφευγον τὴν κατὰ μέτωπον μάχην καὶ κατεπόνουν τὸν βυζαντινὸν στρατὸν μέν κλεφτοπόλεμον.

Τελικῶς ὁ Ἰσαάκιος συνῆψεν εἰρήνην μέν τοὺς ἐπαναστάτας, ἀφοῦ ἔλαβεν ὅμηρον τὸν μικρὸν ἀδελφὸν τοῦ Πέτρου Ἰωάννην, τὸν ἔπειτα βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἰωάννην ἡ Σκυλογιάννην, (1188). Διὰ τῆς συμφωνίας ἀνεγγωρίσθη ἀνεξάρτητος ἡ ἀπὸ τοῦ Αἴμου μέχρι τοῦ Δουνάβεως Βουλγαρία, μέν πρωτεύουσαν τὸ Τύρναβον. Μετὰ τῶν Βουλγάρων εἶχον ἐνωθῆσαι πάρα πολλοί οἱ πόλεις τοῦ Δουνάβεως βλαχικαὶ φυλαί, οἵ διοικοῦσαι μέχρι Θεσσαλίας, τὴν ὁποίαν κατέκτησαν καὶ ὡνόμασαν Μεγάλην Βλαχίαν.

Οἱ Ἰσαάκιοι ἦτο ἐντελῶς ἀνίκανος νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Βουλγαροβλάχους, διότι ὁ Ἀσάν ἐστέφθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τοῦ Τυρνάβου τοῦ ἀρρώστου Βουλγάρων καὶ τῶν Ρωμαίων.

Ἄλλος κίνδυνος ἐφάνη ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου Ἀγγέλου ἀπὸ τὴν Δύσιν, οἱ σταυροφόροι τῆς Γ' σταυροφορίας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γερμανοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Βαρβαρόσσας. Οἱ Ἰσαάκιοι, διὰ τῆς συμφωνίας τῆς Ἀδριανούπολεως (1190), ἀπηλλάγη τῶν σταυροφόρων καὶ ἐστράφη πρὸς νέον σοβαρὸν κίνδυνον, τοὺς Σέρβους.

Οἱ Σέρβοι συνειργάσθησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων, Οὔγγρων καὶ σταυροφόρων, διὰ νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κράτος των. Οἱ ἀρχηγὸς των Στέφανος Νεμάνια κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ τὸ Σερβικὸν κράτος καὶ νὰ συμπεριλάβῃ τὴν Ερζεγοβίνην, τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν Παραδουνάβειον Σερβίαν.

Οἱ Ἰσαάκιοι, τὸ 1190, ἐνίκησε παρὰ τὸν Μοράβαν τοὺς Σέρβους, ἔδειξεν ὅμως μετριοπάθειαν καὶ ἀνεγνώρισε τὴν αὐτονομίαν των. Ἐπίσης ἀπενεμήθη ὁ τίτλος τοῦ σεβαστοκάτορος εἰς τὸν Στέφανον.

Δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι ὁ Ἰσαάκιος εἶχεν ἐπιτυχίας στρατιωτικάς, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκονομικὴν πλευρὰν καὶ γενικῶς τὴν ἐσωτερικὴν δὲν ἐνδιεφέρθη ὅσον ἔπρεπε. Ἐκιβδήλευσε τὸ νόμισμα, ἀφήρεσε τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας, διὰ νὰ ἔχῃ εἰς τὴν

αὐλήν του μεγάλην πολυτέλειαν. Ἡ μεγάλη σπατάλη τοῦ Ἰσαακίου ἐπετάχυνε τὴν κατάπτωσιν καὶ παρακμὴν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Δὲν ἔδιστασεν δὲ Ἰσαάκιος νὰ ἀνανεώσῃ τὰ οἰκονομικὰ προνόμια τῶν Ἰταλῶν, δῆλο. Ἐνετῶν, Γενουατῶν καὶ Πισατῶν, τὰ ὅποια προεκάλεσαν τὴν οἰκονομικὴν καταστροφὴν τοῦ Βυζαντίου.

Πρέπει νὰ δομολογήσωμεν ὅτι τὸ περιβάλλον του οὐδόλως ἐβοήθησε τὸν Ἰσαάκιον εἰς τοὺς σοβαροὺς κινδύνους. Ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ ἐπανεστάτουν καὶ ἥρχοντο συχνὰ εἰς συνεννοήσεις μὲ τοὺς ἔχθροὺς τοῦ κράτους, διὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὴν φιλοδοξίαν των.

Χειροτέρα ὅλων τῶν στάσεων εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου, ὅστις, ἐκθρονίσας τὸν Ἰσαάκιον καὶ τυφλώσας ἀγρίως, τὸν ἔκλεισε εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὡς Ἀλέξιος Γ'.

29. Ἀλέξιος Γ' "Αγγελος (1195 - 1203)

Οὗτος ἐκυβέρνησε τὸ κράτος πολὺ ἄσχημα καὶ παρεσκεύασε τὴν πτώσιν του. Ὑπῆρξε σπάταλος, ὅπως καὶ ὁ Ἰσαάκιος, προσπαθῶν διὰ τῶν χρημάτων νὰ ἰκανοποιήσῃ τοὺς συνωμότας καὶ φίλους του. Τὸν στρατὸν ὅλως ἀπερισκέπτως διέλυσεν ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων εἰς τὰς βυζαντινὰς ἐπαρχίας.

Ο Ἀλέξιος Γ', ἐπειδὴ δὲν ἦδυνατο νὰ περιορίσῃ τὰς λεηλασίας τῶν Βουλγάρων, ὑπεκίνησεν ἐσωτερικὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Τελικῶς ὅμως δὲν ἦδυνθῇ νὰ προφυλάξῃ τὰς ἐπαρχίας του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Βουλγάρων, αἱ ὅποιαι ἥσαν ἀναγκαῖαι εἰς αὐτούς. "Οταν ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὁ Ἰωάννης (1197 - 1207), ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἐβελτιώθη. Οὗτος ἤλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης Ἰωνίκον τοῦ Γ' καὶ ἐστέφθη ὑπ' αὐτοῦ τσάρος (1204)."

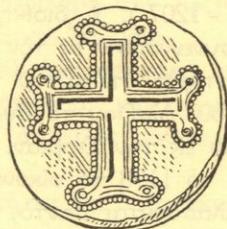
Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου τὸ Βυζαντίον ἀπώλεσεν ὅλως διόλου τὴν ἐπίδρασίν του εἰς τὴν Σερβίαν.

Ο Ἀλέξιος ἀνενέωσε τὸ 1198 τὰ οἰκονομικὰ προνόμια μὲ τοὺς Ἐνετούς, οἱ ὅποιοι ἀπολλάσσονται παντὸς φόρου καὶ ἐμπορεύονται ἐλευθέρως εἰς τὰς πόλεις. Ἡ τόσον πλεονεκτικὴ θέσις τῶν Ἐνετῶν ἐπέφερε τὴν τελείαν ἐξάντλησιν τῶν οἰκονομικῶν πόρων τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν συνέβησαν ἐπὶ Ἀλεξίου Γ' πολλαὶ στάσεις. Φιλόδοξοὶ ἵσχυροὶ ἄρχοντες δὲν ἐσεβάσθησαν τὸν Ἀλέξιον, ὡς τυφλώσαντα τὸν ἀδελφόν του, ἐκηρύσσοντο ἀνεξάρτητοι καὶ προεκάλεσαν τὸ ταχύτερον τὸν διαμελισμὸν τοῦ κράτους. Εἰς τὴν Τραπεζοῦντα δὲ Γαρβᾶς, εἰς τὸν Πόντον καὶ τὴν Παφλαγονίαν δὲ Ἰσαάκιος Κομνηνός, εἰς τὸ Ναύπλιον, Ἀργος καὶ Κόρινθον δὲ Λέων Σγουρὸς κ.ἄ. ἀνεκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι ἄρχοντες.

Ἄλλὰ καὶ δὲ τυφλωθεὶς Ἰσαάκιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἡσυχάσῃ, διότι ἥθελε νὰ δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὴν Δύσιν, ἵνα εὑρη βοήθειαν κατὰ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Διὰ τῆς ἐνεργείας του δὲ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου ἔφερε τοὺς σταυροφόρους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ταχύτερον καὶ οὕτω ἥλωθη τὸ πρῶτον ἡ πρωτεύουσα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204).

Οἱ αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων δὲν ἐπέδειξαν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου, τοῦ ὁποίου προεκάλεσαν τὴν καταστροφήν. Οὔτε συνείδησιν τῶν καθηκόντων των εἶχον οὔτε καὶ τῆς πραγματικότητος σαφῆ ἀντίληψιν. Ἡ τύχη ἔδωκεν εἰς αὐτούς τὸν θρόνον διὰ νὰ συντομεύσουν τὸ νῆμα τῆς χιλιετοῦς καὶ ἐνδόξου ἱστορίας τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Μοιραῖον ἦτο τὸ θανάσιμον πλῆγμα εἰς τὸ Βυζάντιον νὰ τὸ δώσουν τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Δύσεως καὶ ὅχι οἱ τοσάκις πολιορκήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀλλόθρησκοι ἐπιδρομεῖς.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ (641 - 1204)

3-3-66
30. Νομοθεσία και Διοίκησις

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ τῶν Βυζαντινῶν φθάνει εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἀπὸ τὸ 850 - 1050, ἥτοι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας. Διότι οἱ πλεῖστοι ἔξι αὐτῶν ἔλαβον δρακόντειαν μέτρα εἰς τὸ ἑσωτερικόν. Ἐβελτίωσαν τὴν διοίκησιν, περιώρισαν τὴν ἔκτασιν τῶν θεμάτων καὶ ἐτροποποίησαν τὴν ισχύουσαν νομοθεσίαν.

Ὑπὸ τῶν δύο πρώτων Ἰσαύρων ἐδημοσιεύθη ὁ Ἀστικὸς κῶδις, ὀνομαζόμενος Ἐκλογή, προσηρμοσμένος εἰς τὰς λαϊκὰς συνηθείας καὶ εἰς τὸ νέον πνεῦμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Κατηργήθη ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου καὶ ἡ διάκρισις πλουσίων καὶ πτωχῶν ὡς πρὸς τὰς ποινάς.

Ἐπίστης ἐξεδόθη ὁ στρατιωτικὸς κῶδις, ὁ ναυτικὸς καὶ ὁ γεωργικός. Διὰ τούτων ἐρρυθμίζοντο τὰ τοῦ στρατοῦ, ἐπροστατεύετο ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία καὶ ἐξησφαλίζοντο εὔνοιαι καὶ συνθῆκαι διαβιώσεως εἰς τοὺς γεωργούς. Ἡ καλυτέρευσις τῆς γεωργίας ἐφείλκυσε τὴν ἀμέριστον προσοχὴν τῶν Μακεδόνων αὐτοκρατόρων, διότι βάσις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ κράτους ἦτο ἡ γεωργία. Κατόπιν τῶν προστατευτικῶν μέτρων ὑπὲρ τῶν μικρῶν κτηματιῶν καὶ ἐναντίον τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων παρατηρεῖται ἀκμὴ τοῦ γεωργικοῦ κόσμου. Διότι αἱ ἀπέραντοι ἔκτασεις διεμοιράσθησαν εἰς ἄγροτας, οἱ ὅποιοι, ὡς κύριοι τῆς γῆς, ἀπέβησαν πιστοὶ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ καλοὶ στρατιῶται καὶ γεωργοί.

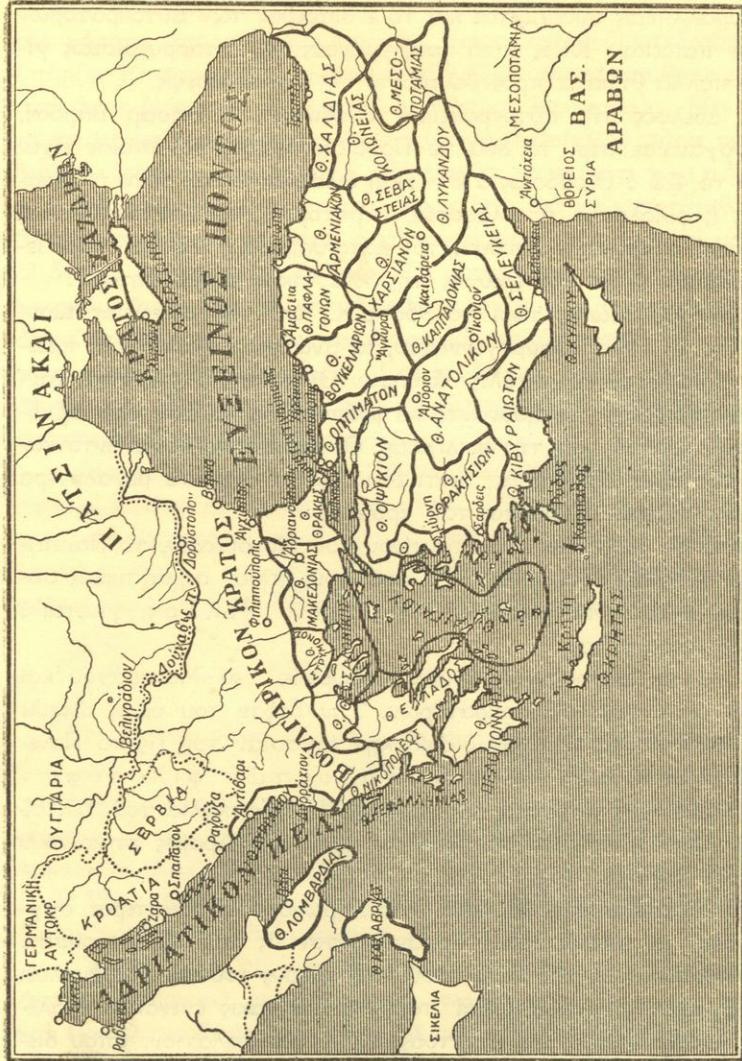
Ἐπίστης οἱ εἰκονομάχοι βασιλεῖς ἐφρόντισαν καὶ διὰ τὰς ἐργαζομένας τάξεις τῶν τεχνιτῶν καὶ ἐμπόρων, ὀργανωμένων εἰς συν-

τε χ νίας. Τὰ ἡμερομίσθια αὔστηρῶς ὠρίσθησαν, αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων ἐκανονίσθησαν καὶ ἐπατάχθη ἡ αἰσχροκέρδεια. ‘Υπῆρχε καὶ τέλειον σύστημα μονοπωλείων εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἐκ τῶν ὅποιών σπουδαιότερον ἦτο τῆς μετάξης, διότι ἀπέφερε κολοσσιαῖα κέρδη εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον.

Μὲ τὴν ἔξαίρετον ὁργάνωσιν τῆς γεωργίας, βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου εύρισκοντο τὰ δημόσια οἰκονομικὰ εἰς ἀνθηρὰν κατάστασιν. Ἀφ' ἣς ἐποχῆς ὅμως οἱ ποικιλώνυμοι Φράγκοι ἥρχισαν νὰ διασχίζουν τὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὡς σταυροφόροι, καὶ νὰ ἔγκαθίστανται εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας αὐτοῦ, τὰ δημόσια ἔσοδα δλιγοστεύουν. Ἐνετοί, Πισᾶται καὶ Γενουᾶται ἀναλαμβάνουν εἰς χεῖράς των τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐμπορίου καί, ἔξησφαλισμένοι μὲ προνόμια, ἀπαλλάσσονται τῆς βαρείας φορολογίας. Διὰ τοῦτο παρατηρεῖται αἰσθητή μείωσις τῶν οἰκονομικῶν πόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲ αὐτοκράτωρ ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἔφερε διάδημα καὶ στολήν, ὡς οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας. Εἶχεν ἀπεριόριστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἔχουσίαν. Ἡτο ἀνώτατος ἄρχων εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κρατικῆς μηχανῆς, ἐπόπτης τῆς διοικήσεως, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. Τὸν βασιλέα περιέβαλλον οἱ ὑπουργοί, ὀνομαζόμενοι λογοθέται. Δρουγγάριοι τοῦ πλοίου ἐλέγετο ὁ ναύαρχος, μέγας δομέστικος ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ κοιέστωρ ὁ ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης. Τὴν διοίκησιν τῆς Πρωτευούσης εἶχεν δὲ παρχάριος, ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν σημερινὸν δήμαρχον καὶ ἀστυνομικὸν διευθυντήν.

Τὸν βασιλέα ἐπίσης περιέβαλλον δύο συμβούλια, ἡ σύγκλητος καὶ τὸ σιλεντίον (λατ. silentium σιγή), ὀνομαζόμενον οὕτω ἐπειδὴ ἀθορύβως συνεζητοῦντο αἱ μεγαλύτεραι ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Τὰ πάντα ἔξηρτῶντο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις διὰ τῶν διπλωματικῶν του ὑπαλλήλων κατώρθωνε νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς γείτονας λαούς. Πρὸς τοῦτο παρείχετο χρῆμα ἀφθονον, ἐμπορικαὶ διευκολύνσεις, ἀξιώματα καὶ τίτλοι εἰς ξένους πρίγκιπας. Κατὰ τὴν ὑποδοχὴν ἀπεσταλμένων ξένων κρατῶν ἐτελοῦντο ἐν Κωνσταντινούπολει πολυτελεῖς ἔορταί, πρὸς ἐπίδειξιν πλούτου καὶ ἰσχύος.

III. Χάρτης τῶν θεμάτων κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰώνος

5-3-66
Habibaton

31. Ἡ πατεία

Παραλλήλως συνεχίζεται καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν αὐτοκρατόρων διὰ τὴν παιδείαν. Ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεταρρυθμίσεως γίνονται πολλὰ βήματα πρὸς βελτίωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Ο ἀδελφὸς τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας, ὁ καῖσαρ Βάρδας, ἀναδιωργάνωσε περὶ τὸ 860 τὸ Πανδιακτήριον, τὸ ὄποιον εἶχεν ἰδρύσει τὸ 425 ὁ Θεοδόσιος ὁ Β'. Ἡδη διδάσκονται εἰς αὐτὸν ἡ γραμματική, ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορική, τὰ μαθηματικὰ καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι. Συνδυάζεται καταλλήλως ἡ σπουδὴ τῶν ἱερῶν βιβλίων μετὰ τῆς ἑρεύνης τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος.

Μετὰ ἔνα αἰῶνα, περὶ τὸ 950 μ.Χ., ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, αἱ ἀνώτεραι σχολαὶ τῆς πρωτευούσης ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀνθησιν. Οἱ φοιτηταὶ γίνονται πάντοτε δωρεάν δεκτοὶ καὶ ἡδύναντο νὰ φθάσουν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐκκλησίας. Οἱ καθηγηταὶ ἔξελέγοντο κατόπιν αὐστηρᾶς δοκιμασίας, διότι ἐθεωροῦντο ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ σεβαστότερα ἀξιώματα τοῦ κράτους.

Κατὰ τὸ 1050, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, τὸ Πανεπιστήμιον γνωρίζει νέαν ἀκμήν. Εἰς ἀπὸ τοὺς πλέον σημαντικοὺς σοφοὺς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, γίνεται ὁ ἀναδιοργανωτής του.

Ο λόγιος οὗτος ἔχρημάτισεν ὑπουργὸς τοῦ Μονομάχου καὶ πολλῶν μετὰ ταῦτα αὐτοκρατόρων. Τὴν δόξαν του ὅμως ὥφειλε κυρίως εἰς τὴν καρποφόρον διδακτικὴν ἐργασίαν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅπου ἔλαβε τὸν τίτλον ὑπατος τῶν φιλοσόφων καὶ ἐδίδασκε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ψελλοῦ γίνεται γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἀφοῦ καὶ Ἀραβεῖς πηγαίνουν νὰ γίνουν μαθηταὶ του.

Τὴν ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν συμπληρώνουν αἱ ἴδιαίτεραι συγκεντρώσεις, αἱ ὁποῖαι Ἰδίως ὀργανώνονται εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ο Φώτιος καλεῖ εἰς τὴν οἰκίαν του τοὺς φίλους του καὶ ἔκει ἀναλύει τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ ποιητάς. Συχνάκις ἔγενοντο διαλέξιες εἰς δημόσια μέρη, ὡς εἰς στοάς καὶ εἰς τὸ παλάτιον, ὅπου διεξήγοντο συζητήσεις ἐπὶ θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ζητημάτων.

Ιδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν παιδείαν ἔχει τὸ βιβλίον. Τοῦτο

προσεπάθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους νὰ διαδώσουν ὅσον ἥδυ-
ναντο περισσότερον. Ὁ πάπυρος, κατεσκευασμένος ἀπὸ τὰς ἵνας τοῦ
δημωνύμου φυτοῦ τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἔχρησιμοποιεῖτο ὡς γραφι-
κὸς χάρτης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Περισσότερον ὅμως διαδεδομένη
ὑπῆρξεν ἡ περγαμηνή, δέρμα δηλαδὴ ζέδου κατειργασμένον εἰς τρό-
πον ὡστε ἐγίνετο πολὺ λεῖον, κατάλληλον διὰ γραφήν. Εἴτε δὲ πά-
πυρος ἔχρησιμοποιεῖτο εἴτε ἡ περγαμηνή, ἐστοίχιζον πάρα πολὺ τὰ
βιβλία, διότι ἐγράφοντο διὰ τῆς χειρός, καλούμενα χειρόγραφα.
Μεγάλα χρηματικά ποσά ἀπητοῦντο διὰ νὰ καταρτισθοῦν βι-
βλιοθῆκαι. Διὰ νὰ μορφωθῇ ὁ κόσμος εἰργάσθησαν πολὺ οἱ μοναχοί,
οἱ ὄποιοι διέδωσαν τὸ βιβλίον. Τὰ μοναστήρια ὑπῆρξαν τὰ τυπο-
γραφεῖα, ὅπου ἐγίνετο συστηματική ἐργασία τῆς ἀντιγραφῆς τῶν
ἀρχαίων Ἑλληνικῶν συγγραμμάτων. Εἰς μεγάλην αἴθουσαν εἴς ὑπη-
γόρευε καὶ πολλοὶ ἐγράφον. Ἐπειτα λόγιοι ἄνδρες διώρθωνον τὰ
ἀντίγραφα. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἔκαμνε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κων-
σταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος.

“Ολοι ἐνδιεφέροντο διὰ τὸ βιβλίον καὶ τὴν διάδοσίν του, οἱ πλού-
σιοι, οἱ λόγιοι, οἱ ἀρχοντες καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ αὐτοκράτορες. Διὰ
τὴν συγκέντρωσιν χειρογράφων καὶ καταρτισμὸν βιβλιοθηκῶν
ἔστελλον εἰς ὅλα τὰ μέρη εἰδικούς συλλέκτας. Σπουδαιότεραι βιβλι-
οθῆκαι ἦσαν ἡ τοῦ Παλατίου καὶ ἡ τοῦ Πανεπιστημίου.

32. Τὰ Γράμματα

37

Η δευτέρα αὔτη περίοδος παρουσιάζει τὸ γνώρισμα ὅτι, ἐπὶ⁸
δύο αἰώνας περίπου, ἀπὸ τὸ 650 ἕως τὸ 850, δὲν ὑπάρχει σπουδαία
πνευματικὴ ἀνάπτυξις. Τὴν Ἰκμάδα τῆς διανοητικῆς δραστηριότητος
ἔχαντει ἡ εἰκονομαχία καὶ μόλις ἐπὶ Θεοφίλου βλέπομεν νὰ δια-
κρίνωνται διακεκριμένοι λόγιοι, φιλόσοφοι καὶ μαθηματικοί. Διό-
τι δὲ ἴδιος ὁ Θεόφιλος, ὡς φιλόκαλος ἡγεμών, ἐπροστάτευσε μὲ
θέρμην περισσήν τὰ Γράμματα καὶ τὰς Τέχνας.

Γενικῶς ὅμως τῆς μακρᾶς ταύτης περιόδου τὰ Γράμματα εἶδον
ἀκμήν, θεολογικά συγγράμματα, φιλολογικά, ιστορικά, ποιητικά
καὶ ἐγκυκλοπαιδικά ἔργα εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς περιόδου ταύτης ἀνήκει ὁ Ἡλ-
άννης ὁ Δαμασκηνὸς, ὁ ὄποιος ἀπέθανε τὸ ἔτος 754.

Οὗτος ἐγεννήθη καὶ ἔδρασεν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς εἰ-
κονομαχίας. Ἡ ἐκκλησία τὸν ἐτίμησεν ως ἄγιον. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δα-
μασκηνὸς ὑπῆρξε φιλόσοφος, διὰ δὲ τῶν πραγμάτειῶν του συνετέ-
λεσε νὰ διαδοθῇ πολὺ ἡ σπουδὴ τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἄλλὰ τὴν μεγαλυτέραν του φήμην ὀφείλει εἰς τὴν μελέτην τῶν
θεολογικῶν ζητημάτων. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Δαμασκηνοῦ
είναι ἡ Πῃγὴ τῆς γνώσεως, ἥτοι ἐγχειρίδιον τῆς δογματικῆς.
Εἰς αὐτὸν ἀνασκευάζει ἐκατὸν περίπου αἵρεσις καὶ ἀποδεικνύει
τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων τῆς ὀρθοδοξίας. Τὸ ἔργον του Ἀπολογία τοῦ
εἰκόνων, τῶν ὅποιων ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος ὑπέρμαχος. Θεωρεῖται
ώς συγγραφεὺς τῆς Ὀκτωβρίου. Ἔγραψε καὶ ὕμνους, ἀλλ᾽
εἰς γλῶσσαν δυσνόητον διὰ τοὺς πολλούς. Διὰ τὴν εὐγλωττίαν του
ὁ Δαμασκηνὸς ὠνομάσθη Χρυσόρροος.

Ἐπίσης ἡ ἱστορία παρουσιάζεται μέ τολλούς ἀντιπροσώπους
κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας διακρίνεται ὁ Λέων ὁ Διά-
κονος. Οὗτος ἔξιστόρισε τὰ κατορθώματα τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ
Τσιμισκῆ. Κατὰ δὲ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας χρονογράφοι
είναι ὁ Θεοφάνης ὁ Ὄμολογητής καὶ ἀργότερον ὁ Γεώργιος ὁ Ἀ-
μαρτωλός καὶ ὁ Γεώργιος Κεδρηνός.

Ἀξιόλογος ἱστοριογράφος τῆς περιόδου τῶν Κομνηνῶν είναι
ἡ Ἀννα ἡ Κομνηνὴ (γεννηθεῖσα τὸ 1083), κόρη τοῦ αὐτοκράτορος
Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ. Ἡ Ἀννα ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πα-
τρός της καὶ ὡνόμασεν αὐτὴν Ἀλεξιάδα. Τὸ ἔργον τοῦτο είναι
ἀξιόλογον, κυρίως διότι χαρακτηρίζει εὐστοχώτατα τοὺς σταυροφό-
ρους τῆς πρώτης σταυροφορίας. Τὴν συνέχειαν τῆς Ἀλεξιάδος εύρι-
σκομεν εἰς δύο ἄλλους ἱστορικούς, τὸν Ἰωάννην Κίνναμον καὶ Νική-
ταν Χωνιάτην. Ὁ Χωνιάτης ἔγραψε τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου
τοῦ Ἀλεξίου Α' μέχρι τοῦ 1204, ὅτε οἱ Λατίνοι ἐκυρίευσαν τὴν Κων-
σταντινούπολιν.

Χρονογράφοι τῶν χρόνων τούτων είναι ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς
καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν Κομνηνῶν ἐκαλλιεργήθη καὶ ἡ ποίησις.
Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν ὑποθέσεις,
τὰς διποίας πραγματεύονται εἰς στίχους. Ὁ σοφώτερος ἀπὸ τοὺς λο-

γίους τούτους είναι ότι ωάννης Τζέτζης, ό δόποιος ἔγραψε ποιήματα ιστορικά, φιλολογικά καὶ φιλοσοφικά.

Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοὺς ἥσαν πτωχοὶ καὶ παρεπονοῦντο διὰ τοὺς ἐλαχίστους καρποὺς τῶν πνευματικῶν κόπων των. Ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος είναι ό Θεόδωρος Δημόδης (12ος αἰών), αὐτοκαλούμενος Πτωχοπρόδρομος. Ἔγραψε μυθιστορήματα εἰς στίχους καὶ ἄλλα ποικίλα ποιήματα εἰς πολὺ εὐτράπελον ὑφος. Εἰς ταῦτα ἐμιμήθη τοὺς σατιρικοὺς διαδόχους τοῦ Λουκιανοῦ μὲ ἐπιτυχίαν.

Τὸ σημαντικότερον ὅμως γεγονός ἀπὸ ἀπόφεως λογοτεχνίκῆς είναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς δημόσιας ποίησεως. Τῆς ποιήματων σεως ταύτης ἵχνη εύρισκομεν κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰώνας. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν ἄσματα τῶν τριόδων, ἐπευφημίαι καὶ παροιμίαδεις ἐκφράσεις, τὰ πειράγματα τοῦ Ἰπποδρόμου. Δημιούργημα ἐπίστης τῶν παλαιοτέρων χρόνων είναι καὶ ό στίχος τῶν ἄσμάτων, μοδός πολιτικός στίχος.

Ἄλλ' ἡ δημώδης ποίησις πήρχισε νὰ δημιουργήται κυρίως εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τὸν 8ον αἰώνα. Τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν μεγάλων πολέμων ἀφηνον ζωηρὰ ἵχνη εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Ἰδιαιτέρως οἱ ἀδιάλειπτοι ἀγῶνες τοῦ κράτους εἰς τὰ ἀνατολικὰ σύνορά του ἀπὸ τὴν Συρίαν ἕως τὴν Κασπίαν ἔδωσαν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ δημώδης ποίησις. Ἀπὸ τοὺς σκληροὺς λοιπὸν ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Ἀράβων ἀπὸ τοῦ 8ου — 11ου αἰώνος ἐγεννήθησαν τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα σάτιρα, τὰ δόποια ἔχουν ἀνολογίαν μὲ τὰ κλέφτικα τραγούδια τραγούδια ἀναφέρονται εἰς ἓνα ἡρωα, τὸν Βασιλειὸν Διγενῆ Ἀκρίταν, ό δόποιος ἦτο ἀντιπρόσωπος ὅλων τῶν ἄλλων πολεμιστῶν κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως. Τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα σώζονται μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἔδονται ἀπὸ τοῦ Πόντου μέχρι τῆς Κύπρου. Ἡ ἀκριτικὴ ποίησις είναι ἡ πρώτη δημώδης νεοελληνικὴ ποίησις.

Τὸν 12ον αἰώνα συνετέθη ἐν ἡρωϊκὸν ἔπος τοῦ Διγενῆ. Ἀκριτικὴ τὸ ἔπος τοῦτο διετηρήθη εἰς χειρόγραφα διεσκευασμένα. Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Διγενῆ περιγράφονται οἱ ἀγῶνες τῶν ἀκριτῶν καὶ τῶν ἀπελατῶν. Ο Διγενής ἡμέραν καὶ νύκτα μάχεται κατὰ τῶν ἔχθρῶν τῆς πίστεως εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Εύφρατου, διὰ νὰ καθυ-

πιοτάξη τούς ἀπίστους καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Ρωμανίαν, ὅπως
ἔλεγετο τὸ κράτος, καὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Οἱ Διγενῆς εἶναι ὁ ἔθνικὸς
ἥρως τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ συμβολίζει τοὺς ἀκαταπαύ-
στους ἀγῶνας τοῦ ἔθνους ὑπέρ πίστεως καὶ πατρίδος.

33. Αἱ ἐγκυκλοπαιδεῖαι

Νέον εἶδος τῆς περιόδου ταύτης εἶναι καὶ ἡ ἐγκυκλοπαίδεια.
Τόση δὲ ἦτο ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς, ὥστε ἡ περίοδος ἀπὸ τὸ 850
ἕως τὸ 1050 δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἐποχὴ τῶν ἐγκυκλοπαίδει-
δειῶν. Οἱ λόγιοι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀρχίζουν νὰ τακτο-
ποιοῦν τὰς ποικίλας γνώσεις, αἱ δόποια περιείχοντο εἰς τὰ συγ-
γράμματα τῶν ἀρχαίων, καὶ ἴδιας μετὰ τὸ τέλος τῆς εἰκονομαχίας.
Τοιουτορόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ ἐγκυκλοπαίδειαι.

Ἡ ἀξία τούτων ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι διέσωσαν πολλὰ ἀπο-
σπάσματα ἔργων, τὰ δόποια ἔχαθησαν. Ἄλλοι λόγιοι ἔκαμνον σχό-
λια καὶ ἐρμηνείας λέξεων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἀξιόλογος
σχολιαστὴς τοῦ Ὁμήρου εἶναι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὔ-
σταθρός. Μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων πνευματικῶν φυσιογνω-
μιῶν τοῦ Βυζαντίου κατατάσσεται ὁ Φωτίος (820 - 891), τοῦ
ὅποιου τὸ μνημεῖόν τοῦ ἔργον ἡ Μυριόβιβλος περιέχει ἀνα-
λύσεις καὶ κριτικὴν 280 συγγραφέων. Ὁ Φωτίος ἔγραψεν ἐπίσης θεο-
λογικὰ συγγράμματα καὶ λεξικόν, ἀνέδειξε δὲ ἀξιολόγους μαθητάς,
ώς τὸν Νικόλαον Μυστικὸν καὶ τὸν Ἀρέθαν.

Ἄλλος ἀξιόλογος πνευματικὸς ἤγέτης τῆς περιόδου ταύτης
εἶναι ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς (1018 - 1079). Τὰ ἔργα του εἶναι
ἀναρίθμητα καὶ ποικίλου περιεχομένου: φιλοσοφικά, μαθηματικά,
γεωγραφικά, ιατρικά, θεολογικά καὶ λαογραφικά. Οἱ Ψελλὸς ἀντι-
προσωπεύει ὄλας τὰς ἐπιστήμας. Ἐπί τινα χρόνον ἔχρημάτισε κα-
θηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κωνσταντινούπο-
λεως. Ἐπίσης ἔξιστόρισεν οὗτος τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων ἐπῶν
τῆς Βυζαντίνης αὐτοκρατορίας ἐπὶ Μακεδόνων.

Ίδιαιτέρως ἀξιόλογοι εἶναι οἱ Βίοι Ἀγίων ἢ Συνα-
ξάριστὴς τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὁ Συμεὼν ὁ Μεταφράστης,
ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 10ου αἰώνος.

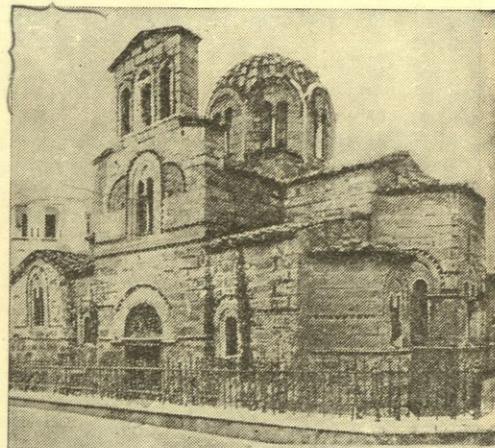
1971
15/3/66

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ ἐγνώρισεν ἀκμὴν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ βασιλεῖς ἔκτισαν νέα ἀνάκτορα ἢ διεσκεύασαν τὰ παλαιά, διὰ νὰ τὰ προσαρμόσουν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νέας ἔθιμοτηπίας τῆς αὐλῆς. Ὁ Θεόφιλος ἴδιαιτέρως ἐλάμπρυνε τὸ Παλάτιον μὲ μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας. Ἰδιαιτέρως πολυάριθμα ὑπῆρξαν καὶ τὰ ἄλλα κτήρια, μὲ τὰ ὅποια ὁ Θεόφιλος ἐστόλισε τὴν Πρωτεύουσαν.

Ἐπίσης ἔξηκολούθησαν νὰ κτίζουν καὶ ναοὺς κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων ἀπεκρυσταλλώθη ὡς νέος ρυθμὸς ναοδομίας ὁ σταυροειδὴς μετὰ τρούλλον. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἐπεκράτησεν εἰς ὀλόκληρον τὴν Βυζαντίνην αὐτοκρατορίαν ἥμερη τῆς πτώσεώς της (1453). Ἀντιπρόσωπος τοῦ ναοῦ τούτου εἶναι ἡ λεγομένη «Νέα Ἐκκλησία τοῦ Παλατίου» ἀφιερωμένη εἰς τὴν Θεοτόκον, τὴν ὅποιαν ἔκτισεν δὸς Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν ὡς ναὸν τοῦ Παλατίου. Ὁ ναὸς οὗτος εἶχε πέντε τρούλλους, ἔνα κεντρικὸν καὶ τέσσαρας διαγωνίους, εἰς σχῆμα σταυροῦ. Δυστυχῶς δὲν διεσώθη μέχρις ἡμῶν, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι περίφημοι ναοὶ τῆς Πρωτευούστης, οἱ ἀνεγερθέντες ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων.

Τὸν 11ον αἰῶνα, ἐπὶ Κομνηνῶν, οἱ σταυροειδεῖς ναοὶ διαιμορφώνονται ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ πλουσιωτέρου ἀρχιτεκτονικοῦ διακόσμου. Μεγαλυτέρα ἐλαφρότης καὶ ἀνάτασις τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν παρατηρεῖται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ.

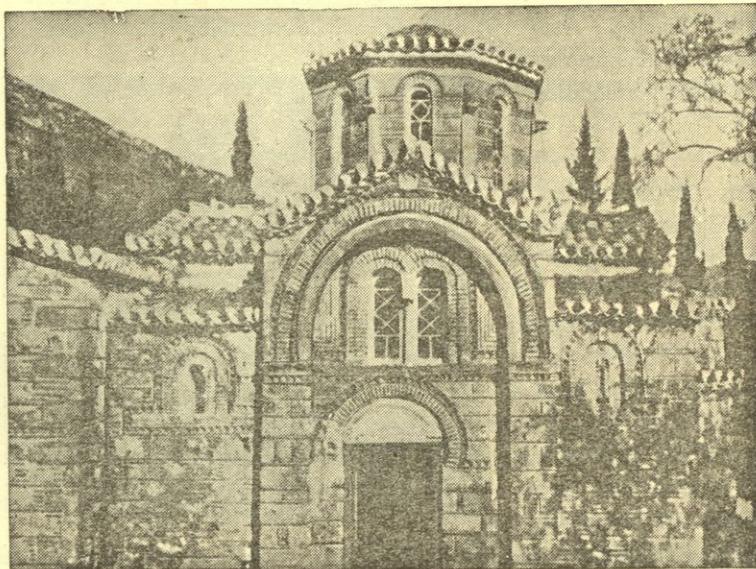
Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ναοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πνεῦ-

48. Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων (11ος αἰών)

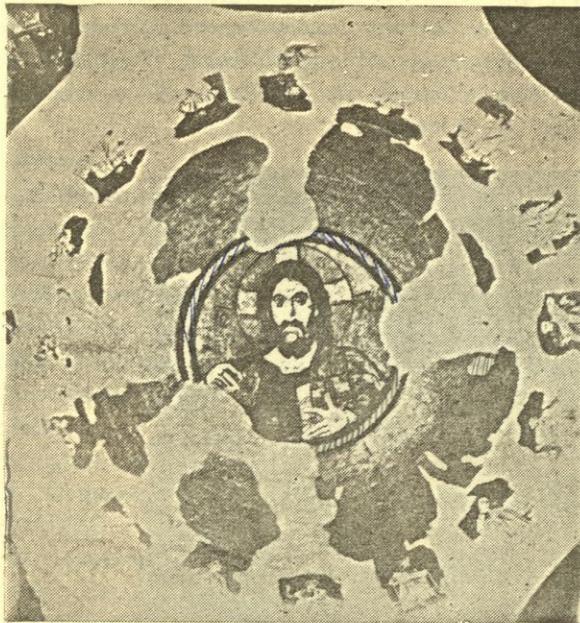
μα λιτότητος καὶ διαυγείας διάκρινει τοὺς ναούς τῆς Ἐλλάδος. Ἐκ τούτων οἱ σταυροειδεῖς ὀποιαίνουν ἀληθῆ ἔργα τέχνης, μὲ ἀρίστην διάπλασιν καὶ τελειότητα κατασκευῆς. Τοιούτου τύπου ναοὶ εἰναι οἱ Ἅγιοι Θέοδωροι, ἡ Καπνικαρέα καὶ ἡ Καισαριανή.

Τὸν 12ον αἰῶνα οἱ σταυροειδεῖς ναοὶ τῆς Ἐλλάδος φθάνουν εἰς τὸ κορύφωμα τῆς τεχνικῆς τελειότητος καὶ τῶν ὥραίων ἀναλογιῶν. Μεταξύ τῶν ἀξιολογωτέρων ναῶν τοῦ 12ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐν Ἀμφίσσῃ ναὸς τοῦ Σωτῆρος.

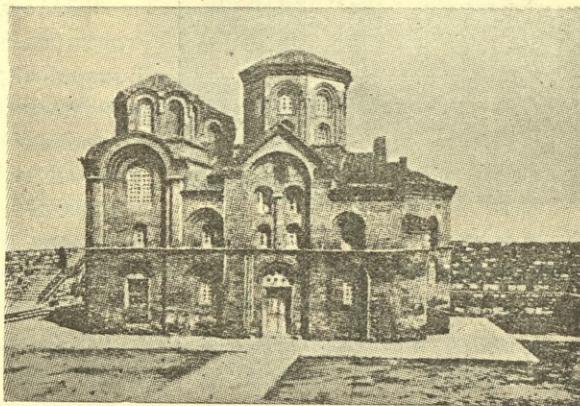

49. Ἀποψις τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἐν Ἀμφίσσῃ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος

Παραλλήλως πρὸς τοὺς σταυροειδεῖς ὑπάρχει ἐν Ἐλλάδι ἵκανὸς ἀριθμὸς σπουδαιοτάτων ναῶν τοῦ λεγομένου ὁ κταγωνικοῦ τύπου. Εἰς τοὺς ναούς τούτους, τετραγώνους κατὰ τὸ σχῆμα, ὁ τρούλος, μεγάλων διαστάσεων, καλύπτει ὀλόκληρον τὸν κυρίως ναόν. Ἀξιόλογον δεῖγμα εἶναι ὁ ἀρισταῖος διατηρηθεὶς ναὸς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, παρὰ τὴν Λεβάδειαν, καὶ ὁ ναὸς τῆς μονῆς τοῦ Δαφνίου, παρὰ τὰς Ἀθήνας, γνωστὸς διὰ τὰ περίφημα μωσαϊκά του, ἀνεγερθεὶς περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος.

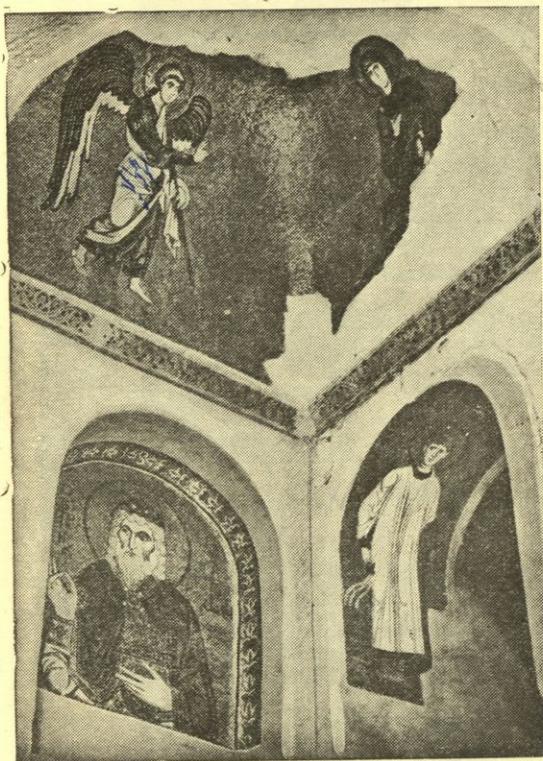

50. Ό Παντοκράτωρ εις τὸν τρούλλον τῆς μονῆς Δαφνίου

51. Ό ἐν Θεσσαλονίκη ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκέων (11ος αἰών)

Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀνεπτύχθη ἴδιαιτέρα σχολή, εἰς τὴν δόποιαν διασταυρώνονται παραδόσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀξιόλογος ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὁ παρὰ τὴν Ἐγνατίαν ὅδὸν ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκέων.

52. Ο Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ δύο Ἅγιοι
(Μωσαϊκὸν τῆς μονῆς Δαφνίου)

σχέδιον. Δείγματα τῆς τεχνοτροπίας ταῦτης εἶναι τὰ μωσαϊκὰ τοῦ Δαφνίου καὶ μερικὰ τῆς παρὰ τὴν Λεβάδειαν μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ.

Ίδιαιτέραν σημασίαν ἀπὸ ἀπόψεως ζωγραφικῆς ἀποκτοῦν τὰ εἰκονογραφημένα χειρόγραφα. Ταῦτα διακοσμοῦνται μὲν καλλιτεχνικὰς εἰκόνας, αἱ δόποιαι ἀποτελοῦν νέον εἶδος ζωγραφικῆς, τὴν

Ἐνῷ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἔξελίσσεται, ἡ ζωγραφικὴ ἐσταμάτησε λόγῳ τῶν αὐστηρῶν διαταγῶν περὶ καταστροφῆς ἢ ἐπιχρίσεως τῶν εἰκόνων, τὰς δόποιας ἔξεδιδον οἱ εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες.

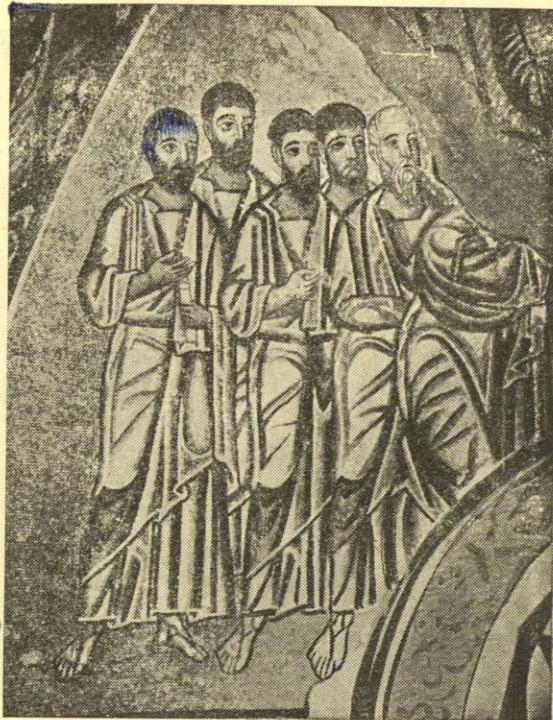
Άλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων, κυρίως τὸν 10ον αἰῶνα, παρατηρεῖται νέα ἀνθησις τῆς ζωγραφικῆς. Τότε βλέπομεν τὴν προσπάθειαν συνδυασμοῦ τῆς ἔλληνικῆς πλαστικότητος καὶ φυσικότητος τῆς στάσεως καὶ χειρονομιῶν μὲ τὴν θρησκευτικὴν αὐστηρότητα καὶ τὸ λιτὸν

Πρήθυς χριστιανικῶν ἐμονεύσεων

μικρογραφία φέρει την ονομασίαν της παρατηρούντας είς αὐτήν. Κατά τὸ ἔν ρεῦμα δὲ εἰκονογράφος τοῦ ψωλητηρίου προσέχει περισσότερον εἰς τὴν εἰκονογραφικὴν παράστασιν τοῦ κειμένου παρὰ εἰς τὸ κάλλος τῆς εἰκόνος. Αἱ μικρογραφίαι αὗται εἶναι ἀκαλαίσθητοι προωρισμέναι διά τὸν πολὺν κόσμον. Αἱ μικρογραφίαι τῆς ἄλλης τάσεως εἶναι τεχνικῶς ἀνώτεραι. Εἰς αὐτὰς παρατηρεῖται προτίμησις τῆς ἀρχαῖας Ἑλληνικῆς τέχνης. Τὰς διακρίνει πρωτοτυπία καὶ λαμπρότης χρωμάτων.

Περίφημον μνημεῖον τῆς μικρογραφίας ταύτης εἴναι χειρόγραφον τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, περιέχον 14 δόλοσελίδους μικρογραφίας: 'Ο Δαβὶδ ὡς ποιμήν, δὲ Δαβὶδ ὡς Ἡρακλῆς ἀγωνιζόμενος κατὰ τοῦ λέοντος, δὲ ὅποιος προσέβαλε τὸ ποιμάνιόν του, δὲ Δαβὶδ ὡς νεαρὸς ἥρως φονεύει τὸν Γολιάθ, δὲ Δαβὶδ ἀνακηρυσσόμενος βασιλεύς, δὲ Ἡσαΐας προσευχόμενος κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου κ.ἄ.

Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Πανσέλήνου φέρεται σχολὴ ζωγράφων, ἡ ὅποια ἦκμασεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Περὶ αὐτοῦ τίποτε δὲν εἶναι γνωστόν, οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ ἐποχή, κατὰ τὴν ὅποιαν ἔδρασεν. Οἱ Πανσέληνος ἀντιπροσωπεύει τὴν παλαιὰν βυζαντινὴν παράδοσιν

53. Ἡ ἀπίστια τοῦ Θωμᾶ
(Μωσαϊκὸν τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ δσίου Λουκᾶ)

τῶν χρόνων τῶν Παλαιολόγων. Εἰς τὴν τέχνην τοῦ Πανσελήνου διακρίνεται ἡ λιτότης εἰς τὸ χρῶμα, ἡ εὐρύτης τοῦ σχεδίου, κυρίως δὲ ἡ μεγαλειώδης σύνθεσις. Εἰς τὸν Πανσέληνον ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὰς ἀρχαιοτέρας καὶ ὡραιοτέρας τοιχογραφίας τοῦ Ἀγίου ὄρους, αἱ ὁποῖαι σφέζονται εἰς τὸ καθολικὸν τοῦ Πρωτάτου τῶν Καρυῶν. Ὁλας ἔχεισαν εἶναι ἡ τοιχογραφία τοῦ παιδίου Ἰησοῦ, ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τῷ ὄνομα Ἱ ο σ ο υ σ ὁ Ἀ ν α π ε σ ώ ν.

54. Ὁ προφῆτης Ἡσαΐας μεταξὺ νυκτὸς καὶ Αὔγεως (Μικρογραφία τοῦ Ψαλτηρίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, 10ος αἰών.)

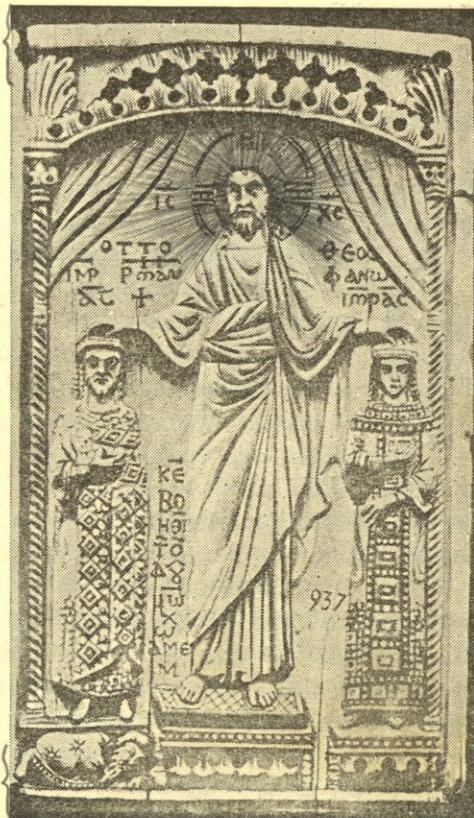
λεφαντουργοὶ ἥσχολοῦντο μὲ τὴν συγκόλλησιν πλακιδίων ἐλεφαντοστοῦ εἰς διάφορα ἀντικείμενα πολυτελείας, σκεύη οἰκιακῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς χρήσεως ἢ λειτουργικῶν ἐπίπλων. Διὰ τὴν ἐλεφαντουργίαν πολλὴν σημασίαν ἔχουν τὰ λεγόμενα Δίπτυχα. Περίφημα ἦσαν τὰ λεγόμενα ὑπατικὰ δίπτυχα, τὰ ὁποῖα ἀπε-

δισεγιδων

τελοῦντο ἀπὸ δύο φύλλα ἐλεφαντίνης πλακός μέ ἀναγλύφους παραστάσεις καὶ τὰ ὅποια ὠνομάζοντο οὔτω, διότι ὁ ἀνερχόμενος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου ἀπέστελλε ταῦτα ὡς δῶρα εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἐπιφανεῖς φίλους του. Τὰ εἰδὴ τῆς χρυσοχοίας καὶ ἀργυροχοίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπετέλουν ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα προϊόντα τῆς βυζαντινῆς βιοτεχνίας.

Οἱ λεγόμενοι διάφοροι σμάλτοι ἥσαν περίφημοι καὶ κατεσκεύαζοντο ὡς ἔξης: Εἰς μετάλλια διαφράγματα ἔχυνον τετηγμένα πολύτιμα μέταλλα καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῶν μωσαϊκῶν ἀπετέλουν διαφόρους εἰκόνας. Τὰ βυζαντινὰ σμάλτα, τὰ ὅποια ἀκμάζουν κυρίως τὸν 10ον καὶ 11ον αἰώνα, διακρίνονται διὰ τοὺς πλουσίους τόνους τῶν χρωμάτων καὶ διὰ τὴν διαύγειαν τῶν πολυτίμων λίθων.

Τὰ προϊόντα τῆς ποικιλτικῆς ἥσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μετάξης μέ διακοσμήσεις ὑφαντάς. Τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔργαστήρια εἶχον τὸ προνόμιον νὰ κατασκευάζουν τοὺς περιφήμους τάπητας. Τῆς τέχνης ταύτης προϊόντα περιφήμα ἥσαν καὶ οἱ ἐπιτάφιοι, τὰ καλύμματα ἱερῶν σκευῶν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄμφια κ.ἄ.

55. "Οθων Β", αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ σύζυγός του Θεοφανώ, εὐλογούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ

(Ἐλεφαντοστοῦν τοῦ 10ου αἰώνος)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9ον

Η ΔΥΣΙΣ

35. Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου

ΝΟΜΑΣΤΟΤΕΡΟΣ ἀπὸ τοὺς μαγιαρδόμους ὑπῆρξεν ὁ Κάρολος ὁ επονομαζόμενος Μαρτέλος (714 - 741). Οὗτος ἐνίκησε τὸ 732 μεταξὺ τῶν πόλεων Τούρ καὶ Πουατίε τοὺς ἔξ Ισπανίς εἰσβαλόντας εἰς τὸ κράτος Ἀραβας καὶ ἀνεχαίτισε τὴν πορείαν αὐτῶν. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐσώθη ὁ Χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως, ἔγινε δὲ πραγματικὸς ἡγεμὼν τοῦ κράτους ὁ Κάρολος, εἰς τρόπον ὥστε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πιπίνος ὁ Βραχὺς (741 - 768), καταλύσας τὴν δυναστείαν τῶν Μεροβενζίεν, ἔδρυσε νέαν. Αὕτη ὀνομάσθη δυναστεία τῶν Καρολίδων, ἔδρυσε νέαν.

Οἱ Καρολίδαι συνετέλεσαν νὰ ἴδρυθῇ τὸ Παπικὸν κράτος. "Οταν ὁ Πιπίνος ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῶν εὐγενῶν, ἦθελησε νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν ἐκλογήν του δι' ἐκκλησιαστικοῦ χρίσματος. Ἐβοήθησε τὸν πάπαν Ζαχαρίαν τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν δόποιάν ἡπειλεῖτο ὑπὸ τῶν Λοιμβαρδῶν καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἐπίσημον ἀναγνωρίσιν του ὡς βασιλέως τῶν Φράγκων. Τὸ δὲ 754 ὁ πάπας Στέφανος Β', μεταβὰς εἰς τὴν Γαλατίαν, ἔχρισεν αὐτὸν βασιλέα.

"Ἐκτοτε ὁ πάπας δὲν ἦτο μόνον ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ κριτής εἰς ζητήματα τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας. 'Ο Πιπίνος, ἐκστρατεύσας τότε εἰς Ἰταλίαν, ὑπεχρέωσε τοὺς Λοιμβαρδούς νὰ ὀποδώσουν εἰς τὸν πάπαν πολλὰς ἵταλικὰς πόλεις, μεταξὺ τῶν δόποιών καὶ τὴν Ραβένναν, καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ καράτος τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ἦτοι τὸν πάπαν. 'Απὸ τότε, τὸ 755, ἔχει τὴν ἀρχὴν τοῦ τὸ Παπικὸν κράτος, τὸ δόποιον ἔζησε μέχρι τοῦ 1870.

'Ο Κάρολος, γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς Κάρολος ὁ Μέ-

γ ας, είναι ό πρώτος άπό τούς βασιλεῖς τῆς Δύσεως, ό όποιος Ἰδρυσεν ίσχυρὸν κράτος, ἐφάμιλλον πρὸς τὸ Βυζαντινὸν (768 - 814).

Ο βασιλεὺς αὐτὸς ὑπῆρξε δεξιὸς κυβερνήτης καὶ μέγας κατακτητής, ἀφοῦ κατὰ τὰ 46 ἔτη τῆς βασιλείας του ἐνήργησε 53 ἐκστρατείας. Διαλύσας τὸ Λομβαρδικὸν κράτος τῆς βορείου Ἰταλίας, προσήρτησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἴδικόν του, τὸ 773. Τότε ἐπεσκέφθη τὴν Ρώμην, ὅπου ἔγινε δεκτὸς μὲν μεγάλας τιμάς.

Ἐκτότε οἱ πόλεμοι του ἔλαβον τὸν χαρακτῆρα ἀληθοῦς σταυροφορίας. Πολεμήσας κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἰσπανίας, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν μεταξὺ τῶν Πυρηναίων καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰβηρος χώραν. Ἀπὸ τοὺς πολέμους ἐκείνους ἐδημιουργήθη τὸ γαλλικὸν ἔπος Chansons de Roland (Ἀσμα τοῦ Ρολάνδου).

Ιδιαιτέρως ἀξιοσημείωτον ἔργον τοῦ Καρόλου ὑπῆρξεν ό ἐκχριστιανισμὸς τῆς Γερμανίας. Πρὸ τοῦ βασιλέως τούτου ό Ἱεραπόστολος Βονιφάτιος, ἀπὸ τὸ 742 μέχρι τοῦ 747, Ἰδρυσε τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Μαγεντίας καὶ τὸ περίφημον μοναστήριον τῆς Φούλδας ἐπὶ τοῦ ὄμωνύμου ποταμοῦ, ἀπὸ τὸ όποιον ὥρμουν οἱ θερμότεροι ἱεραπόστολοι. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο θὰ διήρκει ἐπὶ μακρόν, ἃν ό Κάρολος δέν διεξῆγεν ἐπὶ 30 ἔτη πόλεμον κατὰ τῶν Γερμανῶν. Οὕτος ἀνέλαβε σταυροφορίαν κατὰ τῶν Σαξόνων, οἱ όποιοι ἔζων μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Ρήνου, διηρημένοι κατὰ φυλάς. Ἡνάγκασεν αὐτοὺς κατὰ χιλιάδας νὰ βαπτίζωνται ἐντὸς τῶν μεγάλων ποταμῶν. "Οταν ὅμως ἐπέστρεφεν εἰς Γαλλίαν, οἱ Γερμανοὶ ἔξηγειροντο, ἐφόνευον τοὺς ἱερεῖς καὶ νέα ἐκστρατεία ἔχρειάζετο. Ἐπὶ τέλους ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἐλβα κατεκτήθη καὶ ἔξεχριστιανίσθη. Τελευταῖον ό Κάρολος ὑπέταξε καὶ ἔξηφάνισε τὸ κράτος τῶν Ἀβάρων εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ούγγαρίαν.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Καρόλου ἔδωσαν τεραστίαν ἕκτασιν εἰς τὸ κράτος, περιλαμβάνον ὅλην τὴν Κεντρικὴν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην, ἥτοι τὴν σημερινὴν Γερμανίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Αὐστρίαν καὶ Ἰταλίαν, μέρη πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Ἀκυΐσγρανον.

Τὸ 800 ό Κάρολος μετέβη εἰς Ρώμην πρὸς ἑορτασμὸν τῶν Χριστουγέννων. Πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ό πάπτας ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ: « Καρόλῳ τῷ Αὐγούστῳ τῷ στεφομένῳ ύπο τοῦ Θεοῦ μεγάλῳ καὶ εἰρηνοποιῷ αὐτοκράτορι τῶν Ρωμαίων, δοίτη ό Θεός ἔτη πολλὰ καὶ νίκην ». Ἐκ-

τοτε ὁ Κάρολος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος ἢ αὐτούσιον.

Ἐπειδὴ ἡ αὐτοκρατορία αὕτη εἶχεν ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα, τὸν ὅποιον διετήρησε καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων εἶχεν ὁ βασιλεὺς τοῦ Βυζαντίου, ὁ Κάρολος προσεπάθησε ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ ὑπὸ αὐτοῦ. Ἀλλ' εὗρεν ἀντίδρασιν. Βραδύτερον ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ τοῦ Α'.

36. Ἐπιδρομαὶ κατὰ τῆς Εὐρώπης

Τὸ Φραγκικὸν κράτος ἥλθον νὰ διαταράξουν ποικίλοι ἐπιδρομεῖς, οἱ Σαρακηνοί, οἱ Σλάβοι, οἱ Ούγγροι καὶ οἱ Νόρμανδοι, οἱ ὅποιοι ἀπησχόλησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

Οἱ Σαρακηνοὶ πειραταί, ἔχοντες ὄρμητήριον τὰς βορείους ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς, ἐλεγάτουν τὰ παρόλια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἐπροχώρησαν ἔως τὴν Ρώμην καὶ ἐλαφυραγώγησαν τὰ προάστεια αὐτῆς. Ἀφαιρέσαντες δὲ τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νῆσον.

Οἱ Σλάβοι ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου εἶχον ἔξαπλωθῆ μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Εὔξεινου Πόντου. Διὰ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ Βυζάντιον ἀφυπνίσθησαν πνευματικῶς καὶ ἔθνικῶς.

Οἱ Ούγγροι ἦσαν τουρανικῆς καταγωγῆς, συγγενεῖς δηλ. τῶν Ούννων, Βουλγάρων καὶ Τούρκων, εἶχον δὲ ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τοῦ Δουνάβεως. Οὗτοι ἐπολέμουν ἔφιπποι καὶ ἔζων ὑπὸ τὰς σκηνάς. Βραδύτερον ἔξεχριστιανίσθησαν ὑπὸ τῆς Ρώμης καὶ, παρὰ τὴν ἐπιμειξίαν των μὲ Γερμανούς καὶ Σλάβους, διετήρησαν τὴν τουρανικὴν γλῶσσαν καὶ ζωηρὰν τὴν ἔθνικήν των συνείδησιν.

Ὀρμητικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς τούτους ἦσαν οἱ Νορμανδοί, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν Σκανδιναβικὴν Χερσόνησον. Ταύτης ὁ πληθυσμὸς εἶχεν αὐξηθῆ κατὰ πολὺ καὶ ἡ Ἑλλειψις τῶν μέσων τῆς ζωῆς ἡνάγκαζε τοὺς κατοίκους νὰ στρέφωνται εἰς μακρυνάς χώρας διὰ «τὸν θερισμὸν τῆς χρονιᾶς», ὡς ἔλεγον. Συνήθως εἰσήρχοντο διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν χωρῶν καὶ καθ'

ὅλην τὴν νύκτα ἐλεηλάτουν τὰς πόλεις καὶ διήρπαζον τὰς πλουσίας μονάς. Ἀπέβησαν βαθμηδὸν ὁργανωταὶ τῆς τέχνης τῆς ἐπιδρομῆς καὶ ὁ τρόμος τῶν λαῶν.

Τινὲς τῶν Νορμανδῶν ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διευθύνονται πρὸς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐγκαθίστανται εἰς αὐτὴν μονίμως μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. Ἐπίσης εἰς τὴν Γαλλίαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σηκουάνα, ἴδρυσαν κράτος, ἔξ αὐτῶν δὲ ὀνομάσθη ἡ χώρα αὗτη Νορμανδία. Οὗτοι βαθμηδὸν ἐλησμόνησαν τὴν γλώσσαν των, ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἔγιναν Γάλλοι.

Ἄλλοι πάλιν Νορμανδοί, οἱ Βαράγγοι, διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Βαλτικῆς, εἰσέδυσαν εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ὀριστοκρατίαν τοῦ Ρωσικοῦ κράτους. Ἐπίσης εἰς τὴν Μεσόγειον ἴδρυσαν οἱ Νορμανδοί τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελίαν καὶ Ιταλίαν καὶ Σικελίαν.

37. Τὰ νέα ἔθνικὰ κράτη

Τὸ κράτος τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου διελύθη μετὰ τὸν θάνατόν του (814). Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερντέν (843) οἱ τρεῖς ἔγγονοί του διεμοίρασαν ὡς ἔξης τὰς κτήσεις του: 'Ο Κάρολος ὁ Φαλακρὸς ἔλαβε τὴν Γαλλίαν, ὁ Λοθάριος τὴν Ἰταλίαν καὶ ὁ Λούδοβικος τὴν Γερμανίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργοῦνται τὰ πρῶτα ἔθνικὰ κράτη εἰς τὴν Εύρωπην, διότι ἔκαστον ἔξ αὐτῶν ἀνταπεκρίνετο εἰς μίαν ἔθνότητα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν, λόγῳ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σλάβων καὶ Ούγρων, ἐπεκράτει ἀναρχία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χώρα αὕτη ἦτο διηρημένη εἰς μικρὰ κράτη, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἀποκρουσθοῦν οἱ ἐπιδρομεῖς. Τὸ 919 κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰς γερμανικάς φυλὰς ὁ δούξ τῆς Σαξωνίας 'Ερρίκος ὁ Α'. Πρὸ τοῦ ούγγρικοῦ κινδύνου ἀνεγνωρίσθη οὗτος ὡς ἀνώτατος ἄρχων τῆς Γερμανίας ὑπὸ πάντων τῶν ἡγεμόνων. 'Ο ισχυρός βασιλεὺς "Ο θων Α' ὁ Μέγας (936 - 973) ἐνίκησε τοὺς Ούγγρους καὶ κατελθών εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους πάσπα. Εἰς τοῦτο διεθίλει τὴν ἀρχήν του ὁ νέος πολιτικὸς ὁργανισμός, τὸ "Αγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ" "Εθνους. Κύριος σκοπὸς τοῦ "Οθωνος ἦτο νὰ προσαρτήσῃ τὴν Ἰταλίαν

καὶ τὴν Ἀγίαν "Εδραν, ὅπως ὀνομάζετο τὸ Παπικὸν κράτος.

Τὸν 9ον αἰῶνα ἥρχισαν κατὰ τῆς Ἀγγλίας αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Δανῶν, οἵ ὄποιοι κατέλαβον καὶ σημαντικὸν μέρος αὐτῆς. Ὁ βασιλεὺς τῶν Δανῶν Κανοῦτος ὁ Μέγας (1017 - 1035), συνενώσας ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Νορβηγίαν καὶ τὴν Δανίαν, ἴδρυσε τὴν Μεγάλην Αὐτοκρατορίαν τοῦ Βορρᾶ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἀγγλίας κατέφυγεν εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, ὅπου ἦτο τὸ δουκάτον τῆς Νορμανδίας. Βραδύτερον ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας Γουλιέλμος ὁ Κατάκτητης ἤγειρεν ὀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου καὶ ἀπεβιβάσθη, τὸ 1066, μὲ νορμανδικὸν στρατὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐνίκησε τοὺς Ἀγγλοσάξονας καὶ ἔγινε ἴδρυτής τῆς δυναστείας, ἡ ὄποια ἄρχει μέχρι σήμερον.

Περὶ τὸ 1000 μ.Χ. διεμορφώθησαν τὰ ἔξης Κράτη εἰς τὴν Εὐρώπην: τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ἰταλίας, Νορβηγίας, Σουηδίας, Πολωνίας καὶ Βοημίας.

Τὸ πολίτευμα, τὸ ὄποιον ἐπικρατεῖ εἰς τὰ Εύρωπαϊκὰ κράτη κατὰ τὸν Μεσαίωνα, λέγεται φεούδαρχον. Οἱ φεούδαρχαι ἥσαν κάτοχοι τιμαρίου (φεούδου), δηλ. ἐκτάσεως γῆς, καὶ ἀπετέλουν τὴν κυριαρχον τάξιν, τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Οὗτοι ἀνεγνώριζον τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως καὶ ἐν ὥρᾳ πολέμου κατήρτιζον στρατὸν ἐκ τῶν ὑπηκόων των. Τὰ φέουδα ἥσαν διαφόρου ἐκτάσεως καὶ οἱ εὐγενεῖς ὀνομάζοντο δοῦκες, μαρκήσιοι, κόμιτες καὶ βαρῶνοι. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία περιωρίζετο οὕτω ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Οἱ γαιοκτήμονες καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν καὶ ἐλέγοντο προνομιοῦ χοι.

Ἐκαστος εὐγενής εἶχε τὸν πύργον του, ὁ ὄποιος ἦτο καὶ κατοικία καὶ ἀκρόπολις. Κυριωτέρα ἀσχολία τῶν εὐγενῶν ἦτο τὸ κυνήγιον, ὁ πόλεμος καὶ αἱ μονομαχίαι. Τὰ παιδιά των ἡσκοῦντο εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἔχριοντο ἵπποτα εἰς ἡλικίαν 18 ή 20 ἔτῶν, διὸ θρησκευτικῆς τελετῆς. Ὁ ἵπποτικὸς βίος ἐξημέρωσε τὰ ἥθη καὶ ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὸν δμητρικόν. Ἡ ἐκκλησία ὑπεστήριξε τὸν ἵπποτισμὸν καὶ βραδύτερον ἴδρυθησαν τάγματα ἱπποτικὰ μοναχικά, τὰ ὄποια διέδωσαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς νέους λαούς. Οἱ πλέον ἐγγράμματοι ἔξι αὐτῶν ὑπηρέτησαν τὸν πολιτισμόν, διότι περιέσωσαν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς.

Εἰς τὴν τάξιν τῶν ὑποτελῶν ἀνῆκον οἱ χωρικοί, οἱ ὄποιοι

διεκρίνοντο εἰς δύο κατηγορίας, εἰς δούλοπαροίκους καὶ εἰς ἐλευθέρους οὓς. Οἱ πρῶτοι ἐστεροῦντο πάστης προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπωλοῦντο μετὰ τῶν κτημάτων τοῦ κυρίου των. Οἱ ἐλεύθεροι ἔνυμφεύνοντο χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ κυρίου των, ἐκληροδότουν τὰ κτήματα εἰς τὰ τέκνα των καὶ ἡδύναντο νὰ ἔγκαταλείψουν ταῦτα ὅπότε ἥθελον.

38. Ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτικὴ ἔξουσία

Ὑπεράνω ὅμως πάντων εύρισκετο ἐν τῇ Δύσει ἡ ἐκκλησία, ἀφοῦ αὕτη συνεκέντρωνε τὴν πολιτικήν, δικαστικήν καὶ ἐκπαιδευτικήν ἔξουσίαν.

Ἡ ἐκκλησία ἐκράτει τακτικὰ βιβλία γεννήσεως, γάμου καὶ θανάτου τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἔξεδις διάφορα πιστοποιητικά, τὰ ὅποια ἔζητει ὁ λαός. Ἐπειδὴ οἱ ἐπίσκοποι μὲν ἐπιείκειαν ἐδίκαζον τὰς διαφοράς, ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ καὶ οὕτω ἡ δικαστικὴ ἔξουσία τοῦ κλήρου ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν. Τὸ κράτος δὲν ἡδύνατο νὰ συντηρῇ σχολεῖα. Οἱ Ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί, ὡς μορφωμένοι, ἦσαν οἱ μόνοι διδάσκαλοι καὶ οὕτω ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο εἰς χεῖρας τῆς ἐκκλησίας. Τέλος, ἔχουσα περιουσίαν ἡ ἐκκλησία, ἡδύνατο νὰ βοηθῇ τοὺς πτωχούς, τὰς χήρας, τοὺς ἀναπτήρους, τὰ ὀρφανὰ καὶ γενικῶς νὰ ἀσκῇ εὔρειαν κοινωνικὴν πρόνοιαν.

Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἦτο ὁ πάπας, τοῦ ὅποιου τὸ κύρος ἦτο μέγιστον, ἴδιως ἀπὸ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρχισεν ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν νέων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἱεραπόστολοι τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας ἐδίδασκον τοὺς νεοφωτίστους λαοὺς ὅτι ὁ πάπας ἦτο ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο εἰς ὅλους τοὺς λαούς τῆς Εὐρώπης ἐδημιουργήθη ἡ πίστις ὅτι ἀπετέλουν ἐνα λαὸν χριστιανικόν, μὲ ἀνώτατον ἀρχηγὸν τὸν πάπαν.

Οπως δὲ καὶ ἀλλη κοινωνία, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ κλῆρος δὲν εἶχεν ἔξημερωμένα ἥθη. Οἱ ἡγούμενοι καὶ οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὰ μεγάλα κτήματά των ἔζων ὡς αὐθένται καὶ ἡσχολοῦντο μὲ τὸν πόλεμον καὶ τὸ κυνήγιον.

Τὴν βελτίωσιν τῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας ἐπεχείρησεν ὁ

μέγας πάπτας Γρηγόριος Ζ' (1076 - 1085). Οὗτος ώρισεν ἡ ἐκλογὴ τοῦ πάπτα νὰ γίνεται ὑπὸ τῶν καρδιναλίων, τῶν ἐπιφανεστέρων κληρικῶν τῆς Ρώμης. Οὗτος ἐδημιούργησε τὸ ζήτημα τῆς περιβολῆς.

Ἐπειδὴ οἱ ἡγεμόνες εἶχον κατορθώσει νὰ ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα νὰ διορίζουν τοὺς ἐπισκόπους, ὁ Γρηγόριος διεκήρυξε, τὸ 1075, ὅτι ὁ ἄρχων, ὁ ὅποιος θὰ ἔτολμα νὰ δώσῃ περιβολὴν εἰς ἐπίσκοπον, θὰ ἀφωρίζετο καὶ ὁ οὕτω διοριζόμενος ἐπίσκοπος θὰ ἀπελύετο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισε μακρά ἔρις, ἡ ὅποια ὠνομάσθη ἔρις τῆς περιβολῆς.

Ο βασιλεὺς τῆς Γερμανίας 'Ερρίκος δ' Δ' ὑπῆρξεν ὁ περισσότερον ἔξεγερθεὶς κατὰ τοῦ παπτικοῦ διατάγματος.

Παρὰ τὰς διαταγὰς τοῦ πάπτα, ὁ Ἐρρίκος δ' Δ' διορίζει τρεῖς ἰδικούς του ἐπισκόπους εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὸ καὶ ἀφορίζεται ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου. Ἐξ αἰτίας τούτου, οἱ ὑπήκοοι ἔγκαταλείπουν τὸν βασιλέα, ὁ ὅποιος κατ' ἄρχας ἡναγκάσθη νὰ ὑποταγῇ. Ο Ἐρρίκος τὸ 1077, εὗρε τὸν πάπταν εἰς τὸ φρούριον Κανόσα ἐπὶ τῶν Ἀπεννίνων, ὅπου εἶχε καταφύγει, καὶ ὑπεβλήθη εἰς ταπεινωτικὴν μετάνοιαν. Ἀργότερον ὁ βασιλεὺς ἀνέτρεψε τὸν Γρηγόριον καὶ ἐπέτυχε νὰ γίνη πάπτας εἰς εύνοούμενός του, ὁ ὅποιος καὶ τὸν ἔστεψεν αὐτοκράτορα.

Μετὰ 50 ἔτῶν πόλεμον ἐπῆλθε συμφωνία μεταξὺ πάπτα καὶ αὐτοκράτορος. Κατ' αὐτὴν οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας ἐπρεπε νὰ ἐκλέγωνται ἐλευθέρως ὑπὸ τοῦ πάπτα. Ο αὐτοκράτωρ διετήρει μόνον τὸ δικαίωμα νὰ παραχωρῇ τὰ φέουδα εἰς τοὺς ἐκλεγομένους, ὑπὸ τὸν δρόν νὰ ἐκπληρώνουν οὗτοι τοὺς δρους τῆς ὑποτελείας. Οὗτοι οἱ κληρικοὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγόν των τὸν πάπταν.

Ο πάπτας εἶναι τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς τὴν μεσαιωνικὴν κοινωνίαν τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ Ρώμη πρωτεύουσα ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως. Τὴν ἴσχυρὰν αὐτὴν δύναμιν μετεχειρίσθησαν οἱ πάπται πρὸς ἐκπλήρωσιν πολιτικῶν σκοπῶν, ἥτοι τὴν ὑποταγὴν τῆς κοσμικῆς ἔξουσίας εἰς αὐτούς. Πράγματι ὁ πάπτας μέχρι τῶν μέσων τοῦ 13ου αἰῶνος ἦτο παντοδύναμος, πάντες δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ὑπεχώρουν πρὸ τῆς δυνάμεως τοῦ πάπτα. Τὸ δνειρόν τῆς κοσμοκρατορίας τοῦ πάπτα διέλυσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ωραῖος.

Μὲ τοιαύτην διοικητικὴν καὶ κοινωνικὴν δργάνωσιν δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῆ ὁἰκονομικὴ ζωὴ. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ βιοτεχνία εύρισκοντο εἰς τὰ σπάργανα, διότι τὰ ἐργαστήρια δὲν περιελάμβανον περισσοτέρους τῶν πέντε ἐργατῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἔλειπον τὰ μέσα συγκοινωνίας, ἑκάστη πόλις εἶχε καὶ τὴν βιοτεχνίαν της.

Τὸ ἐμπόριον ὅμως ἴστατο εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον. Ἡτο τοῦτο, ὅπως καὶ σήμερον, ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν. Τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον ἦτο περιωρισμένον, διότι οἱ ἴδιοι οἱ τεχνῖται ἥσαν καὶ οἱ πωληταί τῶν προϊόντων τῆς βιοτεχνίας των.

“Ολας σπουδαίαν σημασίαν εἶχε τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον. Οἱ ἐμποροὶ ἐταξίδευον εἰς μακρὺν ἄκρα, διὰ νὰ προμηθευθοῦν πρώτας ὕλας, πολύτιμα καὶ σπάνια προϊόντα. Τὸ ἐμπόριον τοῦτο διεξήγετο μὲν μεγάλας δυσκολίας. Οἱ ἐμποροὶ ἐπλήρωνον ὑποχρεωτικῶς φόρους ἔξαγωγῆς εἰς ὅλα τὰ μικρὰ κρατίδια, ἀπὸ τὰ ὅποια διήρχοντο, εἰς τοὺς πόρους τῶν πτοταμῶν, εἰς τὰς γεφύρας. Ἀλλα κωλύματα ἥσαν ἡ ποικιλία τῶν νομισμάτων, τὰ δποῖα διέφερον κατὰ διαμερίσματα, ἡ Ἑλλειψις χρυσοῦ, ἡ ἀπαγόρευσις τῶν δανείων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἡ ληστεία κατὰ ξηράν καὶ θάλασσαν, ἡ ἀκαταστασία τῶν ὁδῶν καὶ ἡ Ἑλλειψις μέσων συγκοινωνίας.

Δύο χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἔχει τὸ ἐμπόριον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Διὰ λόγους ἀσφαλείας οἱ ἐμποροὶ ἐταξίδευον κατὰ διμάδας. Δι' Ἑλλειψιν συγκοινωνίας ἐδημιουργήθησαν αἱ ἐμποροπανηγύρεις, αἱ δποῖαι ἐγίνοντο ὠρισμένην ἐποχὴν καὶ εἰς διαφόρους πόλεις. Ἀπὸ τὰ πλέον μακρὺν μέρη συνεκεντρώνοντο ἀγορασταὶ καὶ πωληταί, οἱ δποῖοι ἐξέθετον ποικίλα ἐμπορεύματα. Θίασοι πλανοδίων ἀκροβατῶν, μουσικῶν καὶ θηριοδαμαστῶν ἀνελάμβανον νὰ διασκεδάζουν τὰ πλήθη.

Ίδιαιτέρως ὀξισθμείωτον ἦτο τὸ ἐμπόριον εἰς τὴν Μεσόγειον, ὅπου δύο πόλεις τῆς Ἰταλίας ἥσαν τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα, ἡ Γένουα καὶ ἡ Ἐνετία. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐμποροὶ μετέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἦτοι ἀποικιακά, πιπέρι, ἀρώματα, ζάχαριν, γουνναρικά καὶ ὑφάσματα.

Τὴν πενιχρὰν οἰκονομικὴν κατάστασιν καταδεικνύει καὶ ἡ μορφὴ τῶν πόλεων. Πόλεις ὑπῆρχον μόνον εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, ἐνῷ

οἱ Γερμανοὶ ἡρέσκοντο νὰ ζοῦν κατὰ μικρὰς ὁμάδας ἐντὸς τῶν δασῶν, οἱ δὲ ἡγεμόνες των ἔκτιζον τὰ ἀνάκτορά των εἰς ἀκροπόλεις.

Τεῖχος περιέβαλλε τὰς μεσαιωνικὰς πόλεις, τῶν ὅποιων ἡ ἐκτασίς ἦτο μικρά. Ἐντὸς αὐτῆς ἐφρόντιζον νὰ κτίζουν τὰς κατοικίας των ὅλοι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ δρόμοι ἦσαν ἔξαιρετικῶς στενοί, σκοτεινοὶ καὶ ἀκάθαρτοι. Αἱ οἰκίαι ἦσαν πλαστύτεραι εἰς τὸ δεύτερον πάτωμα καὶ διὰ τοῦτο αἱ στέγαι των ἦνοῦντο καὶ ἀπετέλουν ὑπόστεγον.

Δύο ἔχθροὺς εἶχον αἱ πόλεις αὗται, τὴν πυρκαϊὰν καὶ τὰς ἐπιδημίας. Ἐπειδὴ αἱ οἰκίαι ἦσαν ξύλιναι, ἡ πυρκαϊὰ κατέστρεψεν εὐκόλως ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Ἡ Ρουέν ἀπὸ τὸ 1200 - 1225 ἐκάτη ἔξακις. Ἡ ἀκαθαρσία ἔφερε τὰς ἐπιδημίας καὶ ίδίως τὴν πανώλη, ἐκ τῆς ὅποιας οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον κατὰ χιλιάδας. Τὸ 1348, λόγῳ τῆς πανώλους, ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κατοίκων τῆς Γαλλίας.

40. Ἡ πρώτη σταυροφορία (1096 - 1099)

41

Εἰς τοὺς Ἅγιους Τόπους μετέβαινον Χριστιανοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, διὰ νὰ προσκυνήσουν τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ὑπῆρχε δὲ πρὸς τοῦτο ἀπόλυτος ἐλευθερία, ἀφοῦ καὶ οἱ ἐλθόντες (ἀπὸ τὸν δον αἰῶνα) "Αραβες μουσουλμάνοι ἐσεβάσθησαν τὸν Τάφον καὶ τὸν ναόν, τὸν ὅποιον εἶχον κτίσει ἐπ' αὐτοῦ οἱ αὐτοκάτορες.

'Αλλ' ὅταν, τὸ 1078, οἱ Σελτσούκοι Τούρκοι κατέλαβον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐδίωξαν ἀπήνῶς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐλεγλάτησαν τοὺς Ἅγιους Τόπους καὶ πολλὰς ταλαιπωρίας ἐπέβαλον εἰς τοὺς προσκυνητάς. Οὕτω διεκόπη ἡ μεταβίβασις καὶ προσκύνησις τῶν Ἅγιων Τόπων, ἡ ὅποια ἦτο ἀναγκαία διὰ τοὺς ἄνθρωπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου, οἱ ἄνθρωποι τῆς Δύσεως ἐζήτουν νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν των, οἱ κληρικοὶ ἐπεδίωκον νέας ἐπαρχίας, οἱ ἵπποται νέα τιμάρια, οἱ εὐγενεῖς νέας χώρας. Ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' ἔλεγε ρητῶς, ὅταν ἐκήρυττε τὴν πρώτην σταυροφορίαν: «Ἡ γῆ, τὴν ὅποιαν κατοικεῖτε, δὲν ἔχει πλούτη. Διὰ τοῦτο ἀλληλοτρώγεσθε καὶ ἀλληλοσφάζεσθε. Παύσατε τὰ μίση σας καὶ πορευθῆτε πρὸς τὸν Ἅγιον Τάφον, τὰ βασίλεια τῆς Ἀσίας θὰ είναι μερίδιά σας». Οὕτω προεκλήθησαν αἱ στρατιώταις τοῦ πάπα, δηλαδὴ ἐκστρατεῖαι, τὰς

δόποίας άνελαβον οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, φανερὰ μὲν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἀγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους, κρυφίως δὲ διὰ νὰ σφετερισθοῦν τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον καὶ νὰ ὑποτάξουν τὴν ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Οἱ μετέχοντες αὐτῶν ἔθετον ἔνα σταυρὸν ἀπὸ ὑφασμα εἰς τὸν δῷμον. Αἱ σταυροφορίαι εἶναι πολυάριθμοι (ἀπὸ τὸ 1096 - 1270), ἀλλὰ μνημονεύομεν μόνον δέκτω.

Εἰς Κλερμόν τῆς Γαλλίας ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσε σύνοδον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μεταρρυθμισθῇ ὁ Γαλλικὸς κλῆρος. Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τοῦ συνεδρίου, εἰς τὸ ὅποιον παρέστησαν ἀρχιεπίσκοποι, ἡγούμενοι καὶ πλῆθος ἵπποτῶν τῆς Γαλλίας, ὁ πάπας ἐκάλεσε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἀπαλλάξουν τοὺς προσκυνητὰς τῶν Ἀγίων Τόπων ἀπὸ τὰ δεινοπαθήματά των. Ἔπειτα περιώδευσε τὴν Γαλλίαν καὶ ἀπηγόρουν ἐγκύκλιον, παρορμῶν τὸν λαὸν διὰ τὴν σταυροφορίαν.

Οἱ ἵπποται δὲν ἦσαν τόσον πρόθυμοι. Οἱ πτωχοὶ ἐβιάζοντο περισσότερον. Πωλοῦντες πᾶσαν ἀκίνητον περιουσίαν, ἀνεχώρουν οἰκογενειακῶν. Ὁ Γάλλος μοναχὸς Πέτρος ὁ Ἐρημίτης, δὲ προνομαζόμενος ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν Κούκούπετρος (διότι, μικρὸς δὲν καὶ ἴσχνός, ἐνεδύετο μακρὸν ράσον, τὸ ὅποιον ἔφερε κουκούλαν), εἶχεν ἐπισκεφθῆ τοὺς Ἀγίους Τόπους, εἶχεν ἴδει τὴν ἀθλίαν κατάστασίν των καὶ ἥτο ὁ ἐνθερμότερος ὑποστηρικτής τῆς σταυροφορίας. Τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν πρόσκλησιν τοῦ Οὐρβανοῦ, 50 χιλ. ἄνθρωποι, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, ἔξεκίνησαν μὲν ἀρχηγὸν τὸν Πέτρον Ἐρημίτην.

Οἱ πρῶτοι λοιπὸν αὐτοὶ σταυροφόροι, διαβάντες τὸν Ρῆνον, ἥνωθησαν μὲ στίφη Γερμανῶν καὶ ἔξεχύθησαν εἰς τὴν Ούγγαριαν, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Λεηλατοῦντες καὶ ἐρημώνοντες τὰς πόλεις διὰ τὴν προμήθειαν τροφῶν, ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔδειξαν τὴν ἰδίαν ληστρικήν διαγωγήν.

Ο τότε αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος διεβίβασε τὰ ἀτακτα αὐτὰ στίφη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου οἱ Τούρκοι εἰς τὰ πέριξ τῆς Νικαίας τὰ ἀπεδεκάτισαν. Τρεῖς χιλιάδες ἐσώθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μεταξὺ τῶν ὅποιων καὶ ὁ Πέτρος.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ἵπποται ἡτοιμάσθησαν καὶ ἔξεκίνησαν ἀπὸ διάφορα σημεῖα, χωρὶς νὰ ἔχουν ἐνισάιαν διοίκησιν. Οἱ νότιοι Γάλλοι ὑπὸ τὸν Ραῦ μόνον, τὸν κόμιτα τῆς Τουλούζης, ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Βόρειον Ἰταλίαν, Κροατίαν, Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν. Οἱ βόρειοι Γάλλοι, ὑπὸ τὸν Γοδεφρεῖδον ντὲ Μπουγιόν καὶ τὸν ἀδελφόν του Βαλδουΐνον τῆς Φλάνδρας, διῆλθον ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Οὐγγαρίαν. Οἱ Νορμανδοὶ τῆς Ἰταλίας, μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Βοημοῦν δον, νίδιον τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέως Ροβέρτου Γυσκάρδου, καὶ τὸν Ταγκρέδον, ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν Ἡπειρον, διέσχισαν τὴν Μακεδονίαν. Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἔλαβε μέρος. Ἀνώτατος ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πάπας, ὁ ὄποιος διώρισε ἐπίτροπόν του Γάλλον ἐπίσκοπον.

Ἀνερχόμενοι οἱ σταυροφόροι περίπου εἰς 500 χιλιάδας, ἔφθασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μόνον οἱ 300 χιλιάδες ἦσαν μάχιμοι, οἱ δέ λοιποὶ ἦσαν γυναῖκες καὶ παιδιά, τὰ ὄποια ἔφερον προσκόμματα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς σταυροφορίας.

Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος ἐπέτυχε νὰ διαβιβάσῃ τούτους εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν σταυροφόρων Γοδεφρεῖδος ἔδωσε τὴν ὑπόσχεσιν δτὶ «Θὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἀρχηγόν, τὸν ὄποιον θὰ στείλῃ ὁ αὐτοκράτωρ, τὰς πόλεις, τὰς χώρας καὶ τὰ φρούρια, τὰ ὄποια θὰ καταλάβῃ, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Ρωμαίων». Κατ' ἀρχὰς κατελήφθη ἡ Νίκαια καὶ μέγα τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ δὲ σουλτάνος μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς Ἰκόνιον.

Ἐπειτα οἱ σταυροφόροι διέσχισαν τὴν Μ. Ἀσίαν ἀπὸ τὸ βορειοδυτικὸν ἄκρον μέχρι τοῦ νοτιοανατολικοῦ, μὲ περιπτείας κατὰ τὴν πορείαν, οἱ ὄποιαι εἶναι ἀπεριγραπτοί. Θεριζόμενοι καθ' ὅδὸν ἀπὸ τὴν θερμότητα τοῦ κλίματος, τὴν ἀνυδρίαν, τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὸς ἀδιακόπους ἐπιθέσεις τῶν ἐλαφρῶν ἵππων τῶν Τούρκων, ἔφθασαν παρὰ τὸ Δορύλαιον (Ἐσκί-Σεχίρ), ὅπου ὀλίγον ἔλειψε νὰ καταστραφοῦν.

Νικήσαντες παρὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι (Ιούλιος τοῦ 1097) τοὺς Τούρκους, διέβησαν τὴν ὁροσειρὰν τοῦ Ταύρου καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν. Ἄλλα μετ' ὀλίγον ὑπέστησαν δεινὴν πολιορκίαν ἐκ μέρους τοῦ πολυαριθμού στρατοῦ τοῦ Τούρκου ἡγεμόνος τῆς Μοσσούλης, ἀνερχομένου εἰς 200 χιλιάδας.

‘Ορμητική ὅμως ἔξοδος ἔδωκε καὶ πάλιν τὴν νίκην εἰς τοὺς σταυροφόρους.

Τότε ἀνέλαβον οἱ σταυροφόροι τὴν πορείαν των πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα. Τρία ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των, τὴν 1ην Ἰουλίου 1099, εἶδον μακρόθεν τὴν Ἀγίαν Πόλιν, ὅποτε ἔπεισαν γονυκλινεῖς καὶ κλαίοντες ἀπὸ χαρὰν ηὐχαρίστουν τὸν Θεόν, διότι ἡγιώθησαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπόν των. Ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας μόλις 40 χιλιάδες ἔφθασαν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν ἐφρούρει ἵσχυρὰ φρουρὰ Αἴγυπτίων. Μετὰ ἀπεγνωσμένην ἔφοδον εἰσῆλθον οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν πόλιν τὴν 10 Ἰουλίου 1099, ἡμέραν καὶ ὥραν τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ἐπηκολούθησε φρικτὴ σφαγή. Ἔσφαζον ὅσους εὗρισκον εἰς τοὺς δρόμους, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον τοὺς δημίους τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα οἱ ἄρχοντες κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐκαθάρισαν τὰς χειράς των καὶ γυμνόποδες ἐπῆγαν νὰ προσκυνήσουν τὸν Πανάγιον Τάφον.

Ἡ πρώτη σταυροφορία ἔσχε 500 χιλιάδας νεκροὺς χριστιανοὺς καὶ ἄλλους τόσους μουσουλμάνους. Ἄλλ’ εἶχε καὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα. Οἱ σταυροφόροι ἤρχισαν νὰ ἰδρύουν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἴδικά των φεουδαρχικά κράτη καὶ τοιουτοτρόπως ὅλοι ἔγιναν βασιλεῖς, ἄλλοι πρίγκιπες, κόμιτες καὶ βαρῶνοι. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἰδρύθη εἰς τὴν Συρίαν τὸ Βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ, μὲ βασιλέα τὸν Γοδεφρεῖδον ντὲ Μπουγιόν, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου τοῦ ‘Αγίου Τάφου. Τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀντιοχείας ὑπὸ τὸν Βοημοῦνδον καὶ αἱ ἡγεμονίαι τῆς Ἐδέσσης, ὑπὸ τὸν Βαλδουΐνον τῆς Φλάνδρας, καὶ τῆς Τριπόλεως, ὑπὸ τὸν Ραϋμόνδον τῆς Τουλούζης, ἥσαν ὑποτελεῖς εἰς τὸν Γοδεφρεῖδον.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα διωρίσθη πατριάρχης τῆς Ἀγίας Πόλεως. Υπῆρχον δὲ πολλοί ἔμπτωρι, Ἐνετοί, Πισᾶται, Μασσαλιῶται, οἱ ὅπτοι ἔβοήθησαν τοὺς ἱππότας νὰ καταλάβουν τὴν Ἰόππην (Γιάφφαν), τὴν Πτολεμαΐδα, τὴν Βηρυτόν, καὶ τοιουτοτρόπως ἀποκατεστάθη ἡ μετὰ τῆς Δυτικῆς Εύρωπης ἐπικοινωνία.

Διὰ τὴν ἀμυναν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν ὡργανώθησαν τρία τάγματα, τὸ τάγμα τῶν Ἰπποτῶν τοῦ ‘Αγίου Ιωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸ τάγμα τῶν Ἰπποτῶν τοῦ ‘Αγίου

ποτῶν τοῦ Ναοῦ καὶ τὸ τάγμα τῶν Τευτόνων, τῶν ὁποίων οἱ ἵπποται εἶχον τὰς ὑποχρεώσεις τῶν μοναχῶν καὶ ἔζων ὡς στρατιῶται.

Οἱ ἡγεμόνες ἐγκατεστάθησαν εἰς ἴσχυρὰ κάστρα, τὰ ὁποῖα ἴδρυσαν, καὶ μετέφεραν ἐκεῖ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των. Βαθμηδὸν οἱ σταυροφόροι ἥλλαξαν συμπεριφορὰν ἀπέναντι τῶν μουσουλμάνων καὶ ἥλθον εἰς σχέσεις οἰκονομικάς καὶ οἰκογενειακάς μὲ αὐτούς.

41. Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη σταυροφορία

Ἡνοίχθη ἥδη ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Διάφοροι ἀφορμαὶ δίδονται διὰ νὰ ἐπακολουθήσουν καὶ ἄλλαι σταυροφορίαι, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν ἐκδηλώνεται ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς πρώτης, διότι οἱ σταυροφόροι παρουσιάζουν ἐκδηλα τὰ ὑλικὰ καὶ οἰκονομικά κίνητρα.

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κορράδος Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ' ὠργάνωσαν τὴν δευτέραν σταυροφορίαν (1147 - 1149), μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἐδέσσης, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ὁ Τούρκος ἡγεμὼν τῆς Μοσσούλης.

Καλῶς ἔξωπλισμένος ὁ στρατὸς τῶν σταυροφόρων διέβη τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους διὰ Ἑρᾶς, προβαίνων παντοῦ εἰς ἀρπαγάς, λεηλασίας καὶ καταστροφάς. Ἐφθασαν οἱ σταυροφόροι εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθησαν νὰ τὴν κυριεύσουν. Ἄλλα διέγνωσαν ὅτι τοῦτο ἦτο δύσκολον καὶ ἔδωσαν τὸν ὅρκον ὑποτελείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουήλ. Ἡ σταυροφορία αὗτη δὲν ἐπέτυχεν. Οἱ ἀρχηγοί της ἐπέστρεψαν ἀπρακτοί.

Νέα ὅμως ἀφορμὴ ἐδόθη διὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν (1189 - 1190). Τὸ 1187, ὁ σουλτάνος τῆς Αἴγυπτου Σαλαδίν εἰσορμῷ εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ, νικᾷ κατὰ κράτος τοὺς Φράγκους ἵπποτας εἰς τὴν λίμνην Τιβεριάδα καὶ θριαμβευτής εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Τὸ Φραγκικὸν κράτος περιωρίσθη τότε εἰς τὴν βόρειον Παλαιστίνην.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερīκος Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὔγουστος καὶ ὁ βασι-

λεύς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ἀνέλαβον τὴν ἀρχηγίαν τῆς τρίτης σταυροφορίας, χωρὶς ἐνότητα ὅμως καὶ ὄμονοιαν.

Πρῶτος δὲ Βαρβαρόσσας ἔξεκίνησε διὰ ξηρᾶς καὶ, νικήσας εἰς τὸ Ἰκόνιον τοὺς Τούρκους, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν ποταμὸν Κύδονον (Καρά - Σοῦ). Ἐνῷ ἐλούετο, παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐπινίγη. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ καλῶς συντεταγμένου στρατοῦ του ἐπανῆλθεν εἰς Γερμανίαν, μικρὸν δὲ τμῆμα συνηνώθη εἰς τὴν Συρίαν μὲν τοὺς Ἀγγλους καὶ Γάλλους.

Οὐ φίλιππος καὶ ὁ Ριχάρδος διὰ θαλάσσης ἔφθασαν εἰς Μεσσήνην τῆς Σικελίας, ὅπου ἔμειναν ἔξι μῆνας καὶ ἥλθον μεταξύ των εἰς προστριβάς καὶ συγκρούσεις. Τέλος ἔξεκίνησαν καὶ ἔφθασαν εἰς Κύπρον, τὴν ὅποιαν ὁ Ριχάρδος ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν Γάλλον βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ Λουζινιάν (1192). Ἡ δυναστεία τῶν Λουζινιάν ἐκράτησε τὴν Κύπρον μέχρι τοῦ 1480. Μετ' αὐτοὺς ἥλθον κυρίαρχοι τῆς Κύπρου οἱ Ἐνετοί, Τούρκοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἀγγλοι, οἱ ὅποιοι καὶ τὴν κρατοῦν δυστυχῶς μέχρι σήμερον.

Ἡνωμένοι Ἀγγλοι, Γερμανοί καὶ Γάλλοι ἐπολιόρκησαν τὴν Πτολεμαΐδα τῆς Φοινίκης. Ἡ πολιορκία, κατὰ τὴν ὅποιαν ἔλαβον μέρος διαδοχικῶς 600 χιλ. ἄνθρωποι, διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἔτη, ἐστοίχισε δὲ τὴν ζωὴν 190 χιλ. μουσουλμάνων καὶ 120 χιλ. χριστιανῶν. Ἡ φρουρά ἔχηντλημένη παρεδόθη, ἀλλ’ ἐπειδὴ ὁ Σαλαδίν δὲν κατώρθωσε νὰ εύρῃ τὰ συμφωνηθέντα λύτρα, ὁ Ριχάρδος κατέσφαξε τοὺς ὑπερασπιστάς.

Οὐ Ριχάρδος ἔγινε τὸ φόβητρον τῶν Ἀράβων, μείνας ἐκεῖ δύο ἔτη. Ἄλλ’ ἡ Ἱερουσαλήμ δὲν ἀνεκτήθη. Τὸ βασίλειον τῆς Παλαιστίνης, περιορισθὲν εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης, διετηρήθη ἕνα ἀκόμη αἰῶνα, μὲν πρωτεύουσαν τὴν Πτολεμαΐδα.

Οὕτω ἔληξεν ἡ τρίτη σταυροφορία, ἡ ὅποια εἶχε περισσότερον στρατιωτικὸν παρὰ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα.

49

42. Ἡ τετάρτη σταυροφορία

Ο πάπας Ἰννοκέντιος Γ' (1198 - 1216), ἐπιβληθεὶς εἰς τὴν Δύσιν, ὠνειρεύθη νὰ ἔξουσιάσῃ καὶ τὴν Ἀνατολήν. Εύθὺς μὲν

τὴν ἀνοδόν του εἰς τὸν θρόνον ἐκήρυξε νέαν σταυροφορίαν. Ἀλλὰ τὸ κήρυγμά του δὲν εἶχε μεγάλα ὀποτελέσματα. Ἐκινθήσαν μόνον ἡ βόρειος Γαλλία καὶ ἡ Φλάνδρα. Ἐπίσης κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν σταυροφορίαν, διότι οἱ μὲν βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἐπολέμουν μεταξύ των, δύο δὲ ἡγεμόνες Γερμανοὶ ἐφίλονίκουν διὰ τὸν θρόνον.

Τρεῖς κυρίως ἔξειχον ἀπὸ τοὺς ὀρχηγούς, ὁ Ἰταλὸς Βασιλεὺς τοῦ Κανόνος Μομφερρατικός, ὁ κόμις τῆς Φλάνδρας, Βαλδουΐνος καὶ ὁ Γοδεφρεὺς τοῦ Βιλλεαρδουΐνος, Γάλλος εὐχενής ἀπὸ τὴν Καμπανίαν.

Οἱ τελευταῖοι ἐστάλησαν εἰς Ενετίαν, διὰ νὰ πάρακαλέσῃ τὴν θαλασσοκράτειραν αὐτὴν πολιτείαν νὰ διαθέσῃ πλοϊα διὰ τὴν διαπεραίωσιν τῶν σταυροφόρων εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀφοῦ διὰ ξηρᾶς δὲν ἤδυνατο νὰ γίνῃ ἡ σταυροφορία. Οἱ Ἐνετοί, ἔμποροι ὄντες, ἔζητοσαν διὰ τὴν μεταφορὰν καὶ διατροφὴν 13.500 ἵππεων καὶ 29.000 πεζῶν ὑπέρογκον χρηματικὴν ἀμοιβὴν καὶ τὸ ἥμισυ τῶν λαφύρων. Ἐδέχθησαν ἀπὸ γενναιοδωρίαν τὰ 2/3 τῶν ὅσων ἔζήτησαν, ἀλλ’ ἐπέτυχον νὰ ἐλευθερωθῇ πρῶτον ἡ Δαλματικὴ πόλις Ζάρα, τὴν δόποισαν εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῆς Ούγγαρίας.

Ἐνῷοι σταυροφόροι προσεπάθουν νὰ ἔξοικονομήσουν τὰ ναῦλα, παρουσιάσθη εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκπιτώτου αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Ἀγγέλου. Οὗτος, δίδων μεγάλην χρηματικὴν ἀμοιβὴν, ὑποτάσσων τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικήν καὶ διαθέτων ὑστερον ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἔζήτησεν ὡς ἀντάλλαγμα ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρός του.

Ο γηραιὸς δόγης τῆς Ἐνετίας Δάνιαλος διεῖδε τὰ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ὠφελήματα τοῦ κράτους του καί, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ πάπτα Ἰνοκεντίου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1203, ὑπεγράφη συμφωνία μεταξύ τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῶν σταυροφόρων. Τὴν 27ην Ἰουλίου 1203 ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Πρωτευούστης τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μέ 40.000 μαχητάς.

Οἱ σταυροφόροι ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ προέβησαν εἰς πολιορκίαν αὐτῆς. Ο αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐπιδιορθώσει τὰ τείχη καὶ εἶχε συναθροίσει στρατὸν 60.000 ἀνδρῶν. Η ἡρωϊκὴ ἄμυνα διήρκεσε πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ δὲν ἤτο δυ-

νατὸν νὰ ἔξακολουθήσῃ. 'Ο αὐτοκράτωρ ἡγαγκάσθη νὰ ἔγκαταλείψῃ τὴν πόλιν, οἱ δὲ σταυροφόροι ἀποκατέστησαν τὸν Ἰσαάκιον "Αγγελον καὶ τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον Δ'.' Ἐπειδὴ δὲ οἱ νέοι αὐτοκράτορες δὲν ἤδυνήθησαν νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποσχέσεις των, οἱ σταυροφόροι καὶ ἴδιως οἱ Ἐνετοὶ ἔγιναν ἀπαιτητικοί. Οἱ αὐτοκράτορες ἐπέβαλον τρομερὰν φορολογίαν καὶ μόλις κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν τὸ ἥμισυ τοῦ συμφωνηθέντος ποσοῦ.

'Ἄλλ' οἱ βαρεῖαι φορολογίαι πρὸς εὗρεσιν τῶν χρυμάτων, ἡ δόμολογία πιστεως πρὸς τὸν πάταν καὶ τὴν κακὴν συμπεριφορά, τῶν σταυροφόρων εἰχον προκαλέσει τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους μῆσος τοῦ λαοῦ, δὸς ὅποιος ἔξεσπασεν εἰς στάσιν. 'Ο Ἰσαάκιος καὶ ὁ Ἀλέξιος Δ' ἀνετράπησαν (1204) καὶ αὐτοκράτωρ ἀνεδείχθη ὁ Ἄλέξιος Δ', ὁ λεγόμενος Μούρτζουφλος. Οὗτος καλεῖ τοὺς σταυροφόρους νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν χώραν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν. Οἱ σταυροφόροι τότε προσέβαλον διὰ δευτέραν φορὰν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

'Ο αὐτοκράτωρ μάχεται γενναίως, ἐνῷ οἱ πύργοι πίπτουν δεῖς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Μὴ δυνάμενος ὅμως νὰ συγκρατήσῃ τὸν πανικὸν φεύγει μέ δλίγους ὀπαδούς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τότε μερικοὶ συνέρχονται εἰς Ἀγίαν Σοφίαν καὶ ἀνακηρύσσουν αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαρην. 'Ἄλλὰ καὶ αὐτός, ἀν καὶ ἦτο ἵκανὸς ἀνήρ, δέν κατώρθωσε νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς ἓνα νεκρόν, ὡς ἦτο τὸ Βυζάντιον. Φεύγει καὶ αὐτὸς μὲ τὸν πατριάρχην καὶ δλίγους ὀπαδούς του. Τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 οἱ Φράγκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ σταυροφόροι ἐφάνησαν βάρβαροι, ἐπυρπόλησαν μεγάλας συνοικίας καὶ προέβησαν εἰς ἀνήκουστον λεηλασίαν τῆς Πρωτευούσης. Κατέστρεψαν τὰ μαρμάρινα καλλιτεχνικὰ ἔργα, ἀπέσπασαν ἀπὸ ἄλλα τὸν χρυσὸν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, ἀνέλυσαν τοὺς ἔξ ὀρειχάλκου ἀνδριάντας, διὰ νὰ κατασκεύάσουν νομίσματα. Οὔτε τοὺς γέροντας οὔτε τὰς γυναικας δὲν ἐσεβάσθησαν οἱ σταυροφόροι οὔτε τὴν θρησκείαν. 'Η Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας Σοφίας κατατεμαχίζεται, τὰ δέ πολυτίμα ιερὰ σκεύη διαρπάζονται.

'Ἐγιναν ἄλλαι τέσσαρες σταυροφορίαι, ἐκ τῶν ὃποίων ἡ μία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου, ἡ ὃποία τότε ἦτο τὸ ἰσχυρότερον μουσουλμανικὸν κράτος. Αἱ σταυροφορίαι αὕται, οἱ ὃποιαι διήρκεσαν δύο αἰῶνας περίπου, εἶχον σπουδαῖα ἀποτελέσματα. 'Ανεπτύχθη μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως μεγάλη ἐμπο-

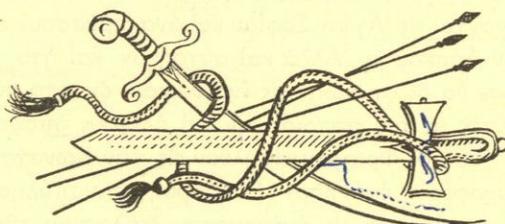
49 CASA LA RIV BELZA PE

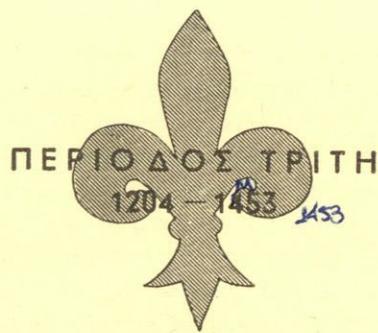
ρική κίνησις. Μὲ τὰς σταυροφορίας κατεστράφησαν οἱ εὐγενεῖς τῆς Δύσεως καὶ ἥρχισεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς μεσαίας τάξεως, τῶν ἐμπόρων καὶ τεχνιτῶν. Οἱ Εύρωπαιοι, γνωρίσαντες τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, ἥρχισαν νὰ ἔξημερώνωνται.

Τὰ μεγαλύτερα ὅμως ἀποτελέσματα εἶχεν ἡ τετάρτη σταυροφορία καὶ κυρίως ὡς πρὸς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, τοῦ ὅποιου ἔκτοτε ἀρχίζει νέα περίοδος.

Την δυλιμέριφορδ Την βαρβαρικήν
μέν Την ἰδως ὁ χρονογράφος Τον οἰδα
Βιζαρδονίνος και την Έσσων
ὁ Νικήτας αγοριών

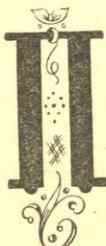

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ιον

Η ΕΥΡΩΠΗ

1. Η Γαλλία

ΕΠΙ τὸ 1200 ἡ Γαλλία εἶχεν ἰσχυρότατον βασιλέα τὸν Φίλιππον Β' Αὔγουστον (1180 - 1223). Οὗτος ἔσχε δύο ἐπιτυχίας, ἀπηλλάγη τῆς ἐπιρροῆς τῶν εὐγενῶν καὶ ἀπὸ τὸν Ἰωάννην τὸν Ἀκτήμονα τῆς Ἀγγλίας ἀφῆρεσν ὅλας τὰς κτήσεις του εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἰσχυρὸς βασιλεὺς ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ Λουδοβίκος Θ' ὁ Αγιος, δόπιος ὀδήγησε τὰς δύο τελευταίας σταυροφορίας.

Τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν ἔσχεν ἡ Γαλλία ἐπὶ τοῦ βασιλέως Φιλίππου Δ' τοῦ Ωραίου (1285 - 1314). Ο Φίλιππος, ἔχων ἀνάγκην χρημάτων κατὰ τὸν πόλεμον μέ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, ἐπέβαλε φόρον εἰς τὸν κλῆρον. Ο πάπας Βονιφάτιος Ή' ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπτηγόρευσεν εἰς τοὺς κληρικοὺς νὰ ἐκτελέσουν τὸ βασιλικὸν διάταγμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀφώρισε τὸν βασιλέα, ὅστις καίει τὴν βοῦλαν τοῦ πάπα καὶ ἀπὸ τὴν συνέλευσιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ του λαμβάνει τὴν συγκατάθεσιν νὰ παραπεμφθῇ ὁ πάπας εἰς δίκην. Χαρακτηριστικὸν εἴναι ὅτι εἰς τὴν συνέλευσιν κατὰ τοῦ πάπα μετέσχον καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, οἱ δόπιοι ἀπετέλουν τὴν τρίτην τάξιν τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ τότε εἰς κάθε σπουδαίαν περίστασιν συγκαλοῦνται ἀντιπρόσωποι καὶ τῶν τριῶν τάξεων, αἱ δόπιοι λέγονται Γενικαὶ τάξεις.

Ο πάπας συλλαμβάνεται καὶ φυλακίζεται καὶ μετὰ ἓνα μῆνα ἀποθνήσκει. Ο νιὸς τοῦ βασιλέως διορίζεται πάπας ὡς Κλήμης Ε' καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὴν Ἀβινιόν, πόλιν τῆς νοτίου Γαλλίας ὅπου διέμειναν ὅλοι οἱ πάππαι ἀπὸ τὸ 1309 μέχρι τοῦ 1377.

Ἄπὸ τὸ 1328 εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀνῆλθεν ὁ οἰκος Βαλοά, δόπιος ἔμεινεν εἰς τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1589.

‘Η Γαλλία βραδύτερον περιπλέκεται εἰς τὸν λεγόμενον ἑκατονταετῆ πόλεμον. ‘Ο βασιλεὺς Κάρολος Ζ’ (1422 - 1461) νικᾷ τοὺς “Αγγλους καὶ περιορίζει αὐτοὺς εἰς τὸ Καλαί. Εἶναι δὲ πρῶτος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς Εύρωπης, ὁ ὅποιος ὀργάνωσε μόνιμον μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ ἐπεβλήθη εἰς τοὺς εὐγενεῖς. ’Ισχυρὸς βασιλεὺς ὑπῆρξεν ἐπίσης ὁ οὐδὲν αὐτοῦ Λουδοβίκος Α’ (1461 - 1483). Οὗτος συνέτριψε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ συνήνωσε τὰς γαίας αὐτῶν μὲ τὰς ίδικάς του, ἐφόροντισε δὲ νὰ προσγάγῃ τὰς πόλεις, τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον.

‘Ο Κάρολος Η’ ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν ἔσωτερικήν ὀργάνωσιν τοῦ κράτους ὑπὸ τῶν προηγουμένων βασιλέων, διὰ νὰ προβῇ εἰς ἔξωτερικὰς κατακτήσεις. Ἐπεχείρησεν ἑκστρατείαν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἡγόρασεν ἀπὸ τὸν Ἀνδρέαν Παλαιολόγον τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινούπολεως δικαιώματά του. ‘Η ἑκστρατεία του ὅμως εἰς Σικελίαν ἀπέτυχε καὶ τὸ σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν ἄλλοτε Βυζαντινὴν πρωτεύουσαν ἐματαιώθη.

2. Ἡ Ἀγγλία

‘Απὸ τὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνος εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ κλάδος τῆς οἰκογενείας τοῦ Γουλιέλμου, καλούμενος τοῦ Πλανταγενέ. Εἰς τούτον ἀνήκει ὁ βασιλεὺς Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος (1189 - 1199), ὁ δόποιος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Γ’ Σταυροφορίαν. ‘Ο ἀδελφός του Ἰωάννης ὁ Ακτήμων (1199 - 1215) περιεπλάκη εἰς ἐριδας μὲ τοὺς εὐγενεῖς, οἱ δόποιοι ἐπέτυχον νὰ ματαιωθῇ τὸ σχέδιον τοῦ βασιλέως, ὅπως κυβερνήσῃ τὸ κράτος κατὰ τρόπον αὐταρχικόν. ‘Ο Ἰωάννης ἤτυχησεν ἔξωτερικῶς, διότι περιελθὼν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Γαλλίαν, ἔχασε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐκεῖ κτήσεών του.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν σχέσεων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ὡς πραγματικὸν πυρῆνα τοῦ κράτους των ἐθεώρουν τὴν Νορμανδίαν τῆς Γαλλίας τὴν δὲ Ἀγγλίαν ως χώραν, ᾧ ὅποια ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὰ μέσα πρὸς στερέωσιν καὶ αὔξησιν τοῦ κράτους των εἰς τὴν Εὐρώπην. Διὰ τοῦτο ἐπῆλθον πόλεμοι μεταξὺ τῶν Ἀγγλων καὶ Γάλλων. Τὸ 1328 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδούάρδος Γ’ ἤγει-

ρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Γαλλίας. Μακρά πάλη ἤρχισε τότε μεταξύ τῶν δύο κρατῶν, ἡ ὅποια διαρκέσασα ὑπέρ τὰ 100 ἔτη, εἶναι γνωστή εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς ἐκ α το ν τ α ε τ ἡ σ π ό λ ε μ ο σ (1339 - 1453). Οἱ Ἀγγλοι ἐνίκησαν εἰς τὸ Κρεσύ, τὸ 1346, καὶ κατέλαβον τὸ Καλαί, τὸ ὁποῖον διετήρησαν πλέον τῶν 200 ἔτῶν. Τὸ 1356, οἱ Ἀγγλοι ἐνίκησαν εἰς τὸ Πουατιέ, ὅπου τόσον ἔξεμηδενίσθη ἡ δύναμις τῶν Γάλλων, ὥστε ὁ βασιλεὺς των ἡναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ μεγάλην ἔκτασιν τῆς δυτικῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Κατὰ τὸν 15ον δέ αἰῶνα ὅλη ἡ βορείως τοῦ ποταμοῦ Λοάρ Γαλλία περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀγγλούς. Τότε ἡ Ἰωάννα ντ' Ἀρκ, κατόπιν ὄραματισμοῦ παρουσιάσθη εἰς τὸ Γαλλικὸν στρατόπεδον, ἐνεψύχωσεν αὐτὸν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Ὁρλεάνης. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ὅμως τῆς Κομπιένης συνελήφθη καὶ ἐκάη ὡς αἵρετική ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, τὸ 1431. Ἀλλὰ τὸ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα ἐπῆλθε διὰ τοὺς Γάλλους. Ἀτυχήματα πολλὰ ἡνάγκασαν τοὺς Ἀγγλούς, τὸ 1543, νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Γαλλικὸν ἔδαφος πλὴν τοῦ Καλαί.

Ἐκτοτε γίνονται ἰσχυρὰ καὶ τὰ δύο κράτη τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὅμως ἐπέρχεται μία μεγάλη ἀλλαγὴ εἰς τὸ διοικητικὸν σύστημα, ἡ ὅποια εἶχε μεγάλας συνεπείας.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἀγγλίας ὠνομάζοντο κό μι τες καὶ β α ρ ῥ ν ο 1 , ἀργότερα δέ ὠνομάσθησαν λόρδοι. Αὐτοὶ δὲν εἶχαν ἐκτεταμένας γαίας καὶ διαιώματα, ὅπως οἱ φεουδάρχαι τῆς Γαλλίας. Μέγα μέρος τῆς χώρας ἦτο ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τοῦ βασιλέως. Οἱ διοικηταὶ τῶν κομιτεῶν διωρίζοντο καὶ ἐπαύοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἔγινεν ἀπόλυτος μονάρχης. Τὸ μόνον ὅπερ ἐπεθύμει ὁ βασιλεὺς, ἦτο ἡ εἰσπραξίς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρων φόρων. Οἱ εὐγενεῖς ἐπέτυχον ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ζητῇ τὴν γνώμην των, δσάκις ἐπρόκειτο περὶ ἐπιβολῆς νέας φορολογίας. Δοθείσης δὲ εὐκαιρίας, ἔξηγέρθησαν, τὸ 1215, κατὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτήμονος καί, καταλαβόντες τὸ Λονδίνον, ἡνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὑπογράψῃ τὸν περίφημον Μέγαν Χάρτην (Magna Charta).

Ο χάρτης οὗτος περιέχει τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ. Κατ’ αὐτὸν ούδεις πολίτης ἐπιτρέπεται νὰ συλληφθῇ

ἢ νὰ φυλακισθῇ, πρὶν δικασθῇ. Ὁ βασιλεὺς δὲν δικαιοῦται νὰ ἐπιβάλῃ φόρους χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ μεγάλου συμβουλίου, τὸ δόποιον ἀπαρτίζεται ἀπὸ τοὺς ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους, κόμιτας καὶ βαρώνους. Ἐὰν τυχὸν ὁ βασιλεὺς παραβῇ τὸν Χάρτην, οἱ εὐγενεῖς ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀντισταθοῦν. Τοιουτορόπως ὁ βασιλεὺς τίθεται ὑπὸ τὸν νόμον. Τὸ μέγα συμβούλιον ὀνομάσθη ἀργότερον Parlement (Κοινοβούλιον) καὶ ἔξελεγε τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς ὑπουργούς.

Ὁ βασιλεὺς, βλέπων τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν, ἥθελησε νὰ δημιουργήσῃ ἀντιπερισπασμόν, στηριζόμενος εἰς τὸν λαόν. Προσεκάλεσε δύο ἵπποτας ἀπὸ κάθε κομιτείαν καὶ ἀντιπροσώπους τοῦ λαοῦ, ὁ δόποιος κατέφκει εἰς τὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις. Οὕτω ἐδημιουργήθησαν δύο συνελεύσεις, ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἢ Κάτω Βουλὴ καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἢ Ἀνωβούλη, καθὼς μετωνομάσθη τὸ παλαιὸν κοινοβούλιον. Τοιουτορόπως ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 13ου αἰῶνος ἐδημιουργήθη νέον εἶδος πολιτεύματος, τὸ κοινοβούλευτικόν.

3. Αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις

Ἡ Ἰταλία δὲν κατώρθωσε νὰ ἔνωθῇ εἰς ἐν κράτος, ἀλλ’ ἢτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη. Πρὸς νότον τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὸ μέσον τὸ κράτος τῆς ἐκκλησίας, πρὸς βορρᾶν ὑπῆρχον διάφοροι μικροὶ πολιτεῖαι, ὡς ἡ Πίσα, ἡ Φλωρεντία, ἡ Γένουα, τὸ Μιλάνον, ἡ Ἐνετία. Αἱ πόλεις αὗται ἔγιναν πλούσιαι μὲ τὸ ἐμπόριον, τὸ δόποιον διεξῆγον οἱ κάτοικοι των, καὶ ἔγιναν δημοκρατίαι, ὅπως αἱ ἀρχαῖαι Ἀθῆναι. Ἀξιολογώτεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἡ Φλωρεντία καὶ ἡ Ἐνετία.

Ἡ Φλωρεντία, πρότυπον βιομηχανικῆς πόλεως, διεκρίθη εἰς τὴν κατασκευὴν πολυτελῶν ὑφασμάτων. Σχεδὸν τὰ τρία τέταρτα τῶν κατοίκων κατεγίνοντο εἰς τὴν βιομηχανίαν αὐτήν. Ἐκ τοῦ πλούτου τούτου οἱ κάτοικοι κατέστησαν περίφημοι χρηματισταὶ καὶ τραπεζῖται, συναγωνιζόμενοι τοὺς Ἐβραίους. Οἱ Μέδικοι, μία οἰκογένεια τραπεζίτῶν, ἔλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως καὶ ἔγιναν τόσον ἴσχυροί, ὃστε οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπεθύμουν νὰ είναι σύμμαχοί των. Ἡ Φλωρεντία ἔχει σημασίαν, διότι εἰς αὐτὴν τὸ πρῶ-

τον ἥρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῶν Τεχνῶν καὶ τῶν Γραμμάτων. Ὁ Γεμιστὸς καὶ οἱ ἄλλοι φυγάδες τοῦ Βυζαντίου εἰς τὴν αὐλήν τῶν Μεδίκκων εὗρον καταφύγιον.

Τὸ ἐμπόριον μὲ τὴν Ἀνατολὴν κατέστησε πλουσίαν τὴν Ἐνετίαν. Τὸ πολίτευμά της ἦτο ἀριστοκρατικόν, διότι μόνον αἱ ἀρχαίοταται ἐμπορικαὶ οἰκογένειαι, τῶν ὅποιών τὰ ὄνόματα ἦσαν ἀναγεγραμμένα εἰς τὴν Χρυσῆν Βίβλον, μετεῖχον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀρχηγὸς κατὰ τύπους ἦτο ὁ δόγης, ἀλλὰ τὴν ἔξουσίαν κυρίως ἦσκει τὸ συμβούλιον τῶν Δέκα. Οἱ Ἐνετοὶ παρέλαβον πιολὰ στοιχεῖα πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Ἡ κατάληψις τῆς Κωνσταντινούπολεως, τὸ 1204, ἔξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς ἀνέλπιστα πιλούτη καὶ ὀνομάζοντο «κύριοι τοῦ χρυσοῦ τῆς χριστιανωσύνης». Τὸν 15ον αἰῶνα εἶχον ἐκτεταμένον κράτος, εἰς τὸ ὅποιον συμπεριελαμβάνοντο ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς Ἀδριατικῆς, τὰ Ἐπτάνησα, πολλαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

4. Ἡ παιδεία καὶ αἱ ἐπιστῆμαι

Μεγάλῃ ἀμάθειᾳ ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εύρωπην μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν βαρβάρων. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπὶ τῶν Μεροβενζίεν βασιλέων δυσκόλως εύρισκοντο ἀνθρωποι διὰ τὰς κρατικὰς ἢ ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας. Τὰ ὀλίγα χειρόγραφα, τὰ ὅποια σώζονται ἀπὸ τοὺς αἰῶνας αὐτούς, προδίδουν τὴν πρωτόγονον πνευματικήν κατάστασιν.

Βαθμηδὸν ὅμως ἥρχισεν ἡ παιδεία νὰ ἀναπτύσσεται. Ἡ ἐκκλησία ἔδιδε τὴν κατεύθυνσιν καὶ ἤσκει τὸν ἔλεγχον. Πρῶτος βασιλεύς, ὁ ὅποιος ἐπροστάτευσε τὰ γράμματα, εἶναι ὁ Κάρολος ὁ Μέγας. Μολονότι ἦτο ἀγράμματος, ἵδρυσε σχολεῖα καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ ἀναγέννησις τῆς Δύσεως. Οἱ ἐφημέριοι καὶ οἱ μοναχοὶ ἦσαν διδάσκαλοι εἰς τὸ πρῶτον σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἔδιδάσκετο ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμητική, γραμματικὴ καὶ κατήχησις. Ἡ ἐκπαίδευσις παρείχετο δωρεάν. Εἰς τὰς πόλεις ἦτο τὸ μέγα σχολεῖον. Γλῶσσα τῶν σχολείων τούτων, τὰ ὅποια ἦσαν παράτημα τῆς ἐκκλησίας, ἦτο ἡ Λατινική. Ἐπειδὴ ὁ χάρτης ἦτο πολὺ ἀκριβός, ἡ ἐργασία εἰς τὸ σχολεῖον ἐγίνετο προφορικῶς. Ὁ

διδάσκαλος ώμιλει καὶ οἱ μαθηταὶ ἥκουν ἀποστηθίζοντες διάφορα γνωμικὰ καὶ ἔξασκοῦντες περισσότερον τὴν μνήμην. Ἰδίως προπαρεσκευάζοντο διὰ τὴν θεολογίαν.

’Απὸ τὸν 12ον ὅμως αἰῶνα ἀρχίζει ἡ πραγματικὴ ἀναγέννησις, ἀφοῦ τότε ἥρχισεν ἡ διδασκαλία εἰδικῶν μαθημάτων εἰς τὰ σχολεῖα, ὅπως εἶναι τὸ δίκαιον, ἡ ιατρικὴ καὶ ὄλλα. Ἡ ἀραβικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν Δύσιν ὡς πρὸς τὰς Ἐπιστήμας καὶ τὰ Γράμματα ἥρχισεν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 12ου αἰῶνος. Τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα τῶν Ἀράβων, οἱ μεν δὲ σὲ δειπνοὶ, ἔχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα διὰ τὴν ὄργανωσιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν πανεπιστημάτων.

Σιγὰ σιγὰ ἐπληθύνθησαν τὰ σχολεῖα καὶ ἴδιως εἰς τοὺς Παρισίους. Ἔκει μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι ἦνώθησαν εἰς ἓνα σύνδεσμον καὶ ἀπετέλεσαν Universitas, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξουν τὰ συμφέροντά των. Ἐκ τοῦ συνδέσμου τούτου προῆλθε τὸ πρῶτον πανεπιστήμιον.

Τέσσαρες ἦσαν οἱ κλάδοι, εἰς τοὺς δύποίους διηροῦντο οἱ φοιτηταί. Εἰς τὸν προκαταρτικόν, γενικὸν δι' ὄλους, ἐλάμβανον οἱ φοιτηταὶ τὴν γυμναστικὴν μόρφωσιν. Οἱ δὲ τρεῖς εἰδίκοι κλάδοι ἦσαν ἡ Θεολογία, ἡ Νομική, καὶ ἡ Ιατρική. Ἐκαστος κλάδος ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν δύναμιν, Facultas, δηλαδὴ σχολήν. Σπουδαιοτέρα ὅλων τῶν σχολῶν ἦτο ἡ Θεολογία. Ὁ πατὴρ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας Αὔγουστος ἔλεγεν ὅτι εἶναι θανάσιμος ἀμαρτία νὰ ἔξηγοῦμεν ὅλα μὲ τὸ λογικὸν καὶ ὅτι τὸν Θεόν τὸν γνωρίζομεν μὲ τὴν πίστιν. Ἐκ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ, ἡ δόποία ὑπῆρχε μεγίστη, προῆλθεν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ πρὸς τὴν ἔρευναν.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου οἱ Ἀραβεῖς ἔχουσιαζον, ἐκαλλιεργήθη ἡ φιλοσοφία. Ἡ δέ ἀραβικὴ ἐπιστήμη ἐστηρίζετο εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἐλληνος Ἀριστοτέλους, ὁ δόποίος ὑπέβαλε τὰ πάντα εἰς τὴν ἔρευναν.

Περὶ τὸ 1200 εἰσέδυσαν εἰς τὴν Γαλλίαν αἱ λατινικαὶ μεταφράσεις τῆς Φυσικῆς καὶ Μεταφυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη, ὅπως ὡνομάσθη τὸ γεγονὸς αὐτό, ἔφερεν ἀληθῆ ἐπανάστασιν. Ἡ ἐκκλησία κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν ἔχθρικὴν στάσιν καὶ ἀπηγόρευσε τὴν μελέτην τῶν κειμένων (1210 - 1215). Βραδύτερον ὅμως, ἵδούσα ὅτι δὲ Ἀριστοτέλης δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος, ἀφῆκεν ἔλευθερίαν εἰς τὴν μελέτην τῶν ἔργων αὐτοῦ. Οἱ μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὁ Γάλ-

λος μοναχὸς Βοναβεντούρας (1221 - 1274), ὁ Γερμανὸς Ἀλβέρτος ὁ Μέγας (1193 - 1280) καὶ ὁ Ἰταλὸς Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτης, ἐπέτυχον νὰ συμβιβάσουν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους μὲ τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ μεσαιωνικὴ φιλοσοφία τῆς Δύσεως, ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία, διότι ἐπισήμως ἐδιδάσκετο εἰς τὰς σχολάς. Ὑπῆρξεν αὕτη ἡ κριτικὴ τῆς Θεολογίας. Οἱ σοφοὶ παρεδέχοντο ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὸ κείμενον τῆς Γραφῆς ἦτο ἀλάνθαστον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο αὐθεντία. Διὸ ὁ ἀνθρωπὸς δὲν ἔπειτε νὰ κουρασθῇ διὰ νὰ ἐρευνήσῃ, ἀφοῦ ὅλα τὰ ζητήματα εἶχον ἐρευνηθῆ ἀπὸ τὰς Γραφὰς καὶ τὸν Ἀριστοτέλη.

Ἄλλὰ ἀπὸ τὸν 13ον αἰῶνα ἀρχίζουν οἱ σοφοὶ νὰ ἐννοοῦν τὴν ἀξίαν τῆς ἐμπειρίας. Στρέφοντες τὴν προσοχήν των πρὸς τὴν πραγματικότητα, προσπαθοῦν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς αὐθεντίας καὶ νὰ ἀποκτήσουν αὐτοτέλειαν καὶ ἀνεξαρτησίαν.

3. Ἡ λογοτεχνία καὶ αἱ Τέχναι

Ἐνῷ γλῶσσα τῆς ἐπιστήμης ἦτο ἡ λατινική, οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ώμιλουν διάφορα ἴδιώματα, σχηματισθέντα μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν λαῶν. Οἱ Γερμανοὶ διετήρησαν τὴν παλαιάν των γλῶσσαν, οἱ Γάλλοι, Ἰσπανοὶ καὶ Ἰταλοὶ ώμιλουν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, τὰς λατινογενεῖς γλώσσας, τὴν γαλλικήν, Ἰσπανικήν καὶ Ἰταλικήν, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ ἐδημιούργησαν νέαν γλῶσσαν, κρᾶμα τῆς γερμανικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς. Εἰς τὰς ἔθνικὰς ταύτας γλώσσας ἔπλασαν μύθους διηγήματα, σατίρας, ἔπη, θέατρον καὶ γενικῶς ὕμνησαν τοὺς ἥρωάς των ἢ ἔξεφρασαν τοὺς πόθους καὶ τὰς λύπας των. Ἐδημιούργησαν δηλαδὴ τὴν δημώδη λογοτεχνίαν των.

Εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ἐδημιουργήθη τὸ ἔπος τοῦ Ρολάνδου (4000 στίχοι), ὃπου ψάλλεται ὁ ἥρωϊκὸς θάνατος τοῦ Ρολάν, ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Περὶ τὸ 1200 ἐπίσης τοποθετεῖται ἡ δημιουργία τῶν Niebelungen, ἔπους τῶν Γερμανῶν, ἀναφερομένου εἰς ἀναμνήσεις τῶν μεταναστεύσεων. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐδημιουργήθη ὁ ἐπικὸς κύκλος τοῦ Ἀρθούρου καὶ τῶν ἱπποτῶν τῆς στρογγύλης τραπέζης.

Τὰ δράματα, μνήμηρια ὁνομαζόμενα, ἐπαίζοντο κατά

τὰς ἑορτὰς εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας καὶ εἶχον θρησκευτικήν ύπόθεσιν. Αἱ φάρσαι μέτι κωμικὴν ύπόθεσιν ἐπαίζοντο κατὰ τὰς πανηγύρεις.

Ἐνῷ προτιγήθη ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία, ἡ ἵταλικὴ ἔλαφε μεγάλην ἀνάπτυξιν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου. Αἱ ἵταλικαὶ πόλεις Μιλάνον, Πάδουα, Ἐνετία καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Φλωρεντία εἶναι τὰ πνευματικὰ κέντρα.

Οἱ στήμαντικώτερος ποιητής εἶναι ὁ Δάντης (1265 - 1321). Οὗτος ἦτο ἀριστοκράτης καὶ μετέσχεν εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας, ἔνεκα τῶν δόποίων ἔξωρίσθη καὶ ἔζησε πολλὰ ἔτη μακρὰν τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας. "Ἐγραψε σοννέτα, τὰ canzonī, τὰ δόποια ἀπετέλεσαν τὸ βιβλίον τῆς νεότητος, τὴν Νέαν Ζωὴν (vita nuovā). Περὶ τὸ 1306 - 1308 ἔγραψε τὸ Συμπόσιον (Convivio), ὃπου διασταυροῦνται τάσεις ἡθικαί, φιλοσοφικαί, ποιητικαί. Ὁνομαστὸς ἔγινε κυρίως ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸν του ἔπος τὴν Θείαν Κωμῳδίαν. Ἀπὸ τὰ τρία μέρη, εἰς τὰ δόποια τοῦτο διαιρεῖται, τὸ πρῶτον, ἡ Κόλασις, ἐτελείωσε τὸ 1312, τὸ Καθαρτήριον τὸ 1314 καὶ ὁ Παράδεισος μόλις περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Εἰς αὐτὸν ὁ Δάντης ψάλλει τοὺς πόθους, τὰ ἴδαινικὰ καὶ τὰς δοξασίας τῆς ἐποχῆς του.

Οἱ Βοκκάκιοις (1313 - 1375) ἦτο ἔμπτορος καὶ τραπεζίτης. Μεταξὺ τοῦ 1348 - 1353 συνέθεσε τὸ κύριον ἔργον του, τὴν Δεκαάνημον, ἡ δόποια εἶναι σειρὰ διηγημάτων. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εἶναι καταφανής.

Οἱ Πετράρχης (Petrarcha, 1304 - 1374) ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν κλασσικὴν τέχνην. Εἶναι δεινὸς λατινιστής καὶ γράφει λατινιστὶ βίους μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἡθικοπλαστικὰς πραγματείας καὶ συνθέτει εἰς ἔξαμετρα μέγα ποίημα, τὴν Africa, μὲν ἥρωα τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Γέρων ἐπιχειρεῖ νὰ μάθῃ τὴν Ἑλληνικήν. Ἀπὸ τὸ ἔργον του ἐπέζησαν οἱ ἵταλικοὶ στίχοι, ὃπου ἐτραγούδησε τὰς πρωτωπικάς του συγκινήσεις.

Ἡ μετανάστευσις τῶν λαῶν εἰς τὴν Δύσιν ἐπέφερε παρακμὴν τῆς τέχνης. Ἀλλὰ δύο παράγοντες συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς καὶ ἴδιως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἡ ἀσφάλεια τῶν πυργοδεσποτῶν καὶ ἡ θρησκεία. Ἀπὸ τὸν 10ον αἰῶνα, δτε ἡ φεουδαρχία ἡδραιώθη καὶ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἥρχισεν ἡ ἀ-

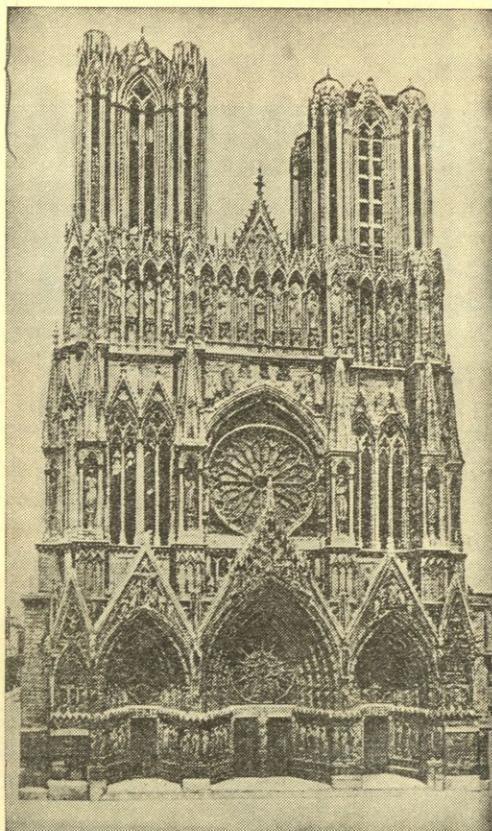
γέννησις τῶν τεχνῶν. Κέντρον τῆς ἀναγεννήσεως γίνεται
ἡ Γαλλία καὶ βάσις τῆς τέχνης εἶναι ἡ ἐκκλησία.

"Ολαι αἱ τέχναι, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική,
ἡ διακοσμητική, συνεργάζονται διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ναοῦ,
ὅποιος προέρχεται
ἀπὸ θερμὴν πίστιν.
Πᾶσα πόλις καὶ πᾶν
χωρίον ἀμιλλᾶται νὰ
ἴδρυσῃ ναόν, ὅσον τὸ
δυνατόν μεγαλοπρεπέ-
στερον, διότι αὐτὸς
ἔπρεπε νὰ περιλάβῃ
ὅλους τοὺς πιστούς.

Δύο ρυθμοὶ ἀνε-
πτύχθησαν εἰς τὴν Δύ-
σιν ὁ ρωμανικὸς
καὶ ὁ γοτθικός.

Ο ρωμανικὸς ρυ-
θμὸς εἶναι μίμησις τοῦ
σχεδίου τῶν παλαιῶν
βασιλικῶν, τῆς ρωμαϊ-
κῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Με-
ταχειρίζεται θόλους καὶ
τόξα. Ταῦτα στηρίζον-
ται ἐπὶ στύλων, οἱ
ὅποιοι εἶναι βραχεῖς καὶ
παχεῖς, καταλήγοντες
εἰς κιονόκρανα. Τὰ πα-
ράθυρα εἶναι ὀλίγα καὶ
μικρά, ὀλλὰ διακεκο-
μημένα μὲν κιονίσκους.

"Άλλο χαρακτηριστικὸν
εἶναι τὰ κωδωνοστάσια, τὰ
ὅποια πολλάκις εἶναι πέντε. Τοιχο-
γραφίαι καλύπτουν ἐσωτερικῶς τοὺς τοίχους καὶ
πέριξ τῆς θύρας
ὑπάρχουν λίθινα γλυπτά κοσμήματα. Ο ρυθμὸς αὐτὸς ἔφθασεν
εἰς τὴν ἀκμήν του ἰδίως ἀπὸ τὸ 1060 ἕως 1150.

56. Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Reims
εἶναι τὰ κωδωνοστάσια, τὰ
ὅποια πολλάκις εἶναι πέντε. Τοιχο-
γραφίαι καλύπτουν ἐσωτερικῶς τοὺς τοίχους καὶ
πέριξ τῆς θύρας
ὑπάρχουν λίθινα γλυπτά κοσμήματα. Ο ρυθμὸς αὐτὸς ἔφθασεν
εἰς τὴν ἀκμήν του ἰδίως ἀπὸ τὸ 1060 ἕως 1150.

Ο γοτθικός ρυθμός είναι δημιούργημα αυτῶν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως. Οἱ θόλοι τῶν γοτθικῶν ναῶν κατασκευάζονται διὰ τῆς διασταυρώσεως τῶν τόξων. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔδωκεν εἰς τὸν ἐσωνάρθηκα κολοσσιαῖον ὑψος, ὡς εἰς τὴν Παναγίαν αγίαν τῶν Παραπτίων ἔφθασε τὰ 34 μ. καὶ εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Beauvais εἰς 46 μέτρα. Οἱ στῦλοι, οἱ δόποιοι ὑποβαστάζουν τὸν ἐσωνάρθηκα, λεπτύνονται καὶ ἐπιμηκύνονται. Τὰ παράθυρα είναι τεραστίων διαστάσεων, κοσμούμενα μὲταπολυχρώμους ὑάλους, αἱ δόποιαι ἀφήνουν ἀπλετὸν φῶς νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν. Περίφημοι γοτθικοὶ ναοὶ είναι, ἐκτὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων καὶ τῶν καθεδρικῶν ναῶν τῶν Reims καὶ τῆς Ἀμιένης, καὶ οἱ ναοὶ τοῦ Στρασβούργου καὶ τῆς Κολωνίας, δοστις δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς ἐκεῖνον τῆς Ἀμιένης.

Ἡ διακόσμησις τῶν ναῶν ἦτο πλουσία, ἔξυπηρτουμένη ὑπὸ τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς. Εἰς τοὺς πελωρίους διαφανεῖς πίνακας (vitraux) τῶν παραθύρων ἔζωγραφίζοντο ἀλλοτε ἐπεισό-

57. Ἐσωτερικὸν καθεδρικοῦ ναοῦ Ἀμιένης

δια τῆς ζωῆς τῶν ἀγίων, ἀλλοτε αἱ ἐργασίαι τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων. Θαυμασιωτέρα ἦτο ἡ γλυπτικὴ διακόσμησις, ἀποτελουμένη ἀπὸ γλυπτὰ φυτὰ καὶ ἄνθη παντὸς εἴδους, ἀπὸ ἀνάγλυφα ἀναπαριστάνοντα σκηνὰς ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων καὶ ἀπὸ κιονόκρανα ἔξαιρετικῆς τέχνης. Ἰδιαιτέρως ἀξιοθάumasτα είναι τὰ ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ τῆς πόλεως Reims.

Ἰδιαιτέρων ὅμως ἀνάπτυξιν λαμβάνει ἡ ζωγραφικὴ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Αὕτη είναι

προπαρασκευαστική τῆς Ἀναγεννήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ζωγράφοι αὐτοὶ ὀνομάσθησαν πρόδρομοι (primitīs). Εἰς τὴν Φλάν-

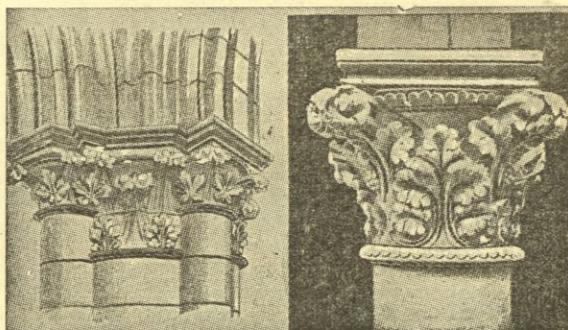
δραν μεγάλοι ζωγράφοι είναι οἱ ἀδελφοὶ Eyck. Εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὁλλανδίαν ἀκμάζει ἡ ζωγραφική.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν 13ον αἰώνα ἡ τέχνη γίνεται περισσότερον πραγματική, παραμεριζομένης τῆς βυζαντινῆς τεχνοτροπίας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰώνος ἀκμάζει ὁ Τζιόττο, δοστις δὲν ὑπῆρξε μόνον μέγας ζωγράφος, ἀλλὰ καὶ διάσημος, ἀρ-

58. Ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Worms
(ρωμανικοῦ ρυθμοῦ)

χιτέκτων καὶ γλύπτης. Μὲ τὴν τέχνην του ὁ Τζιόττο ὠδήγησεν εἰς τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἀκμῆς τῆς Ἀναγεννήσεως. Πρῶτος αὐτὸς ἐπέτυχε νὰ ἔμψυχώσῃ τὴν ψυχρὰν τοῦ Μεσαίωνος τέχνην καὶ νὰ δημιουργήσῃ νέαν τεχνικὴν παράδοσιν, ἡ ὅποια ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας μετ' αὐτὸν κατέκτησεν δλόκληρον τὴν Ἰταλίαν. Τὸ ἔργον του συνεχίζουν κατὰ τὸν 14ον καὶ 15ον αἰώνα οἱ καλλιτέχναι Bellini καὶ Botticelli· ὁ πρῶτος διάσημος γλύπτης, ὁ δεύτερος ἔξοχος ζωγράφος.

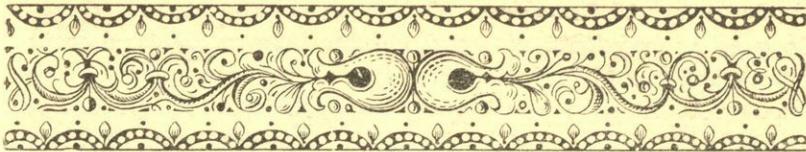
59. Δύο γοτθικὰ κιονόκρανα

60. Ο Ιησούς ἐμπαιζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων (Τζιδττο)

61. Η Ἀποκαθήλωσις (Μποτιτσέλλι)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον

ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

6. Ἡ Φραγκοκρατία

43

Ι ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΙ συνεφώνησαν μετά τὸ 1204 νὰ μοιρασθοῦν μεταξύ των τὰς χώρας τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ οἱ μέν ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν τὸν πατριάρχην, οἱ δὲ ἄλλοι τὸν αὐτοκράτορα. Τότε Ἰδρυσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, μέ αὐτοκράτορα τὸν Βαλδούνιον. Ὡς ἴδιαιτέρα εἰς τὸν αὐτοκράτορα κτῆσις ἐδόθη ἡ Θράκη, αἱ περὶ τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἐλλήσποντον περιοχαὶ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος, Χίος καὶ Σάμος.

Αἱ ἄλλαι χῶραι διεμοιράσθησαν εἰς τοὺς σταυροφόρους καὶ τοὺς Ἐνετούς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δημιουργήθοῦν κράτη ὑποτελῆ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός ἔγινε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἐνετοὶ ἐδημιούργησαν εἰς τὴν Ἀνατολὴν σπουδαῖον ἀποικιακὸν κράτος, ἥτοι ἔλαβον τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κρήτην, τὴν Εὔβοιαν, τὰς νήσους τοῦ Αίγαίου καὶ ὅλας σχεδὸν τὰς παραλίους πόλεις, ἥτοι τὴν Μεθώνην καὶ Κορώνην εἰς Πελοπόννησον, τὸ Δυρράχιον εἰς Ἡπειρον, τὴν Καλλίπολιν, τὴν Ἡράκλειαν καὶ τὴν Ραιδεστὸν εἰς τὴν Θράκην. Ἐπίσης μίαν συνοικίαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν κατέστησαν ἀνεξάρτητον περιοχὴν οἱ Ἐνετοὶ καὶ ἔλαβον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγεται πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἐνετός. Πρῶτος δὲ ἐξελέγη ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης.

Τοιαύτη ὑπῆρχεν ἡ διανομὴ τῶν χωρῶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ σταυροφόροι δὲν εἶχον καταλάβει ὅλας τὰς περιοχὰς ἐκείνου, προέβησαν εἰς ἐκστρατείας, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κατακτήσεών των. Τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1204 ὁ Βονιφάτιος κατῆλθε πρὸς κατάκτησιν τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν. Ὁ ἰσχυ-

ρὸς δυνάστης τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου Λέων
ΣΥΓΟΥΡΟΣ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ὁ ἀρχιεπί-
σκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης ἐπέτυχε νὰ ματαιώσῃ τὴν ἀπό-
πειράν του. Χωρὶς τότε νὰ χάσῃ καιρὸν δὲ Σγουρός, ἔσπευσε νὰ
καταλάβῃ τὰς Θήβας καὶ τὴν Λάρισαν τῆς Θεσσαλίας. Προσεπά-
θησεν δὲ Σγουρός νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἀλλὰ πρὸ τῆς
ὅρμητικῆς καθόδου τοῦ Βονιφατίου ὑπεχώρησεν.

Οἱ Βονιφάτιοι ἔγινε κύριος τῆς χώρας μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ
ἴδρυσε τρία κράτη, τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βοδονίτσης
εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Θερμοπυλῶν, τὴν βαρωνίαν τῶν
Σαλώνων (Ἀμφίσσης) καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Ἀνατολικῆς
Ἐλλάδος (Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν). Τὸ τελευταῖον κράτος ἐδόθη εἰς τὸν
Γάλλον εὐπατρίδην Ὁθωνα Δελαρόσ.

Οἱ Γάλλοι Γοδεφρεῖδος Βιλελέαρδονιος καὶ Γουσ-
λιέλμος Σαμπλίτης, κατόπιν ἀδείας τοῦ Βονιφατίου, κατώρ-
θωσαν μὲν 100 ἵππεῖς καὶ ὀλίγους ἀκολούθους νὰ καταλάβουν τὸ με-
γαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου. Τότε ίδρυθη τὸ πριγκι-
πᾶτον τῆς Ἀχαΐας, τὸ ὅποιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμ-
πλίτη ἐκυβέρνα ὁ Βιλλεαρδουίνος.

Εἰς τὸν Αἰγαῖον ίδρυθη ὑπὸ τοῦ Σανούτου τὸ δουκᾶτον
τοῦ Αιγαίου, εἰς τὸ ὅποιον περιελήφθησαν αἱ περισσότεραι
ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νάξον. Τὸ 1206.
οἱ Ἑνετοὶ κατέλαβον τὴν Κέρκυραν, μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῶν
κατοίκων, καὶ τὸ 1210 τὴν Κρήτην, ἔπειτα ἀπὸ πεισματώδη κατὰ
τῶν Γενουατῶν ὀγῶνα.

Οἱ αὐθέντης τῶν Ἀθηνῶν εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς κατοίκους
ἔξασφάλισιν ιδιοκτησίας καὶ ἐλευθέραν ἀσκησιν τῶν θρησκευτικῶν
των καθηκόντων. Ἀλλ' αἱ ὑποσχέσεις αὗται δὲν ἐτρήθησαν. Οἱ
ἱερεῖς ἐπιέζοντο, τὰ μοναστηριακὰ κτήματα ἐδημεύοντο καὶ εἰς τὴν
ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας (εἰς τὸν Παρθενῶνα) ἀντήχουν οἱ ὄμνοι
τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας. Τότε ἀναγκάζεται καὶ ἐγκαταλείπει τὰς Ἀθή-
νας δὲ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης.

Ἄπὸ ἀπόψεως ὅμως ὀργανώσεως φαίνεται ὅτι τὸ δουκάτον
εἶχεν ἀναδειχθῆ. Ἡδύνατο νὰ παρατάξῃ 30.000 πεζούς καὶ 1500
ἵππεῖς. Ἀλλ' οἱ Καταλανοί, ὅγριοι τυχοδιῶκται, κατέστρεψαν
αὐτό. Τὸ 1311 παρὰ τὴν λίμνην Κωπαΐδα ἐνίκησαν τὸν στρα-

τὸν τοῦ Δουκάτου καὶ Ἰδρυσαν Καταλανικὸν κράτος, τὸ δόποιον διετηρήθη μέχρι τοῦ 1387.

Μεγαλυτέραν καὶ σημαντικωτέραν ἴστορίαν ἀπὸ τὰ Φραγκικὰ ταῦτα κράτη εἶχε τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαιῶν ἢ τοῦ Μορέως, διατηρηθὲν μέχρι τέλους τοῦ 14ου αἰώνος. Τὸ πριγκιπᾶτον τοῦτο, τοῦ δόποιον πρωτεύουσα ἡτο ἡ Ἀνδραβίδα, εἶχε λαμπρὰν διοικητικὴν ὀργάνωσιν. Ἡ χώρα διηρεῖτο εἰς δώδεκα βαρωνίας, διοικουμένας ὑπὸ τῶν βαρώνων, οἱ δόποιοι ἐπὶ κεφαλῆς εἶχον τὸν πρίγκιπα. Αἱ σπουδαιότεραι ἀπὸ τὰς βαρωνίας ἦσαν ἡ τῆς Πάτρας, τῆς Καλαμάτας καὶ τῆς Καρυταίνης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γοδεφρείδου Α' Βιλλεαρδουίνου (1210 - 1218), ὁ δόποιος ἡγαπήθη πολὺ ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ πριγκιπάτου, ὁ νίος του Γοδεφρείδος Β' (1218 - 1246) ἀνέπτυξε φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν λαὸν καὶ τὸν κλῆρον καὶ ὑπῆρξεν οἰκονομολόγος καὶ εἰρηνικὸς ἡγεμών. Ὁ ἀδελφὸς ὅμως αὐτοῦ Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος (1246 - 1278) ἡτο πολεμικὸς ἄρχων. Ἐπολιόρκησε τὴν Μονεμβασίαν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ ἔξηνάγκασε τοὺς πολιουρκουμένους νὰ συνθηκολογήσουν. Κατόπιν τούτου ἡ Τσακωνία καὶ ἡ περὶ τὸν Ταῦγετον χώρα ἀνεγνώρισαν τὸν Γουλιέλμον ὡς ἄρχοντα.

Ο Γουλιέλμος συνεδέθη πολὺ μὲ τὸν βασιλικὸν οἶκον τῶν Ἑλλήνων. Εἶχε γεννηθῆ ἐις Καλαμάταν, ὧμίλει τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἡγαπᾶτο πολὺ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἐνυμφεύθη τὴν Ἀνναν, θυγατέρα τοῦ δεσπότου τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β', τὸ 1259. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἥλθεν ὁ Γουλιέλμος μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς βοήθειαν τοῦ πενθεροῦ του, πολεμοῦντος κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ὅλλα συνελήφθη αἰχμάλωτος κατὰ τὴν μάχην τῆς Πελαγονίας (1259). Τὸ 1262 ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἔλευθερίαν καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασίας, τῆς Μάνης καὶ τοῦ Μυστρᾶ.

Ἐπὶ τοῦ Γουλιέλμου καὶ τῶν διαδόχων του ἡ Πελοπόννησος ἤκμασε, διότι μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοσίας τάξεως τὸ ἐμπόριον ἔλαβε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Τότε ἐκτίσθησαν πολλὰ ὄχυρώματα, τὰ δόποια δεικνύουν εἰς ποῖον σημεῖον ἀκμῆς εύρισκετο ἡ χώρα οἰκονομικῶς καὶ στρατιωτικῶς.

Ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία δέν εἶχεν οὔτε ἔκτασιν οὔτε στερεάν

δργάνωσιν. Διότι οί φεουδάρχαι δὲν ἔδιδον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν κεκανονισμένην στρατιωτικήν βοήθειαν. Οἱ Ἐνετοὶ ἐφρόντιζον πῶς νὰ αὔξησουν τὰ κέρδη των, οἱ δὲ Ἔλληνες ἔτρεφον μῆσος πρὸς τοὺς Φράγκους, τοὺς ὅποίους ἔθεώρουν προσωρινούς κατακτητάς. Ἐξωτερικῶς ἔβάλλετο ὑπὸ τῶν δύο κρατῶν, τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας.

Ο Βαλδουΐνος (1204 - 1205) μάχεται κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἱ δποῖοι, ὑπὸ τὸν αἵμοδιψῆ τσάρον των Ἰωαννίτσην, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Θράκην, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἔλληνας. Γιλησίον τῆς Ἀδριανούπολεως γίνεται ἡ συνάντησις τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, κατὰ τὴν δποίαν ἡ καταστροφὴ τῶν Φράγκων ὑπῆρξεν ὄλοσχερής καὶ δ Βαλδουΐνος ἀπέθανεν ἐκ τῶν φρικτῶν βασανιστηρίων. Ο ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἐρίκος τῆς Φλάνδρας (1205 - 1216) περιεποιήθη τοὺς Ἔλληνας καὶ κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Τότε τὰ ἄγρια στίφη τῶν Βουλγάρων ἔξηπλώθησαν λεηλατοῦντα καὶ καταστρέφοντα τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ο Ἰωαννίτσης ἀπεκάλει ἑαυτὸν Ρωμαϊκόν, λόγω τῆς ἄγριας σφαγῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ, οἱ Ἔλληνες ὅμως τὸν ὠνόμασαν Σκυλογιάννην. Παρὰ τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης ἔφονεύθη ὁ Ἰωαννίτσης, τὸ 1207, καὶ τὸ βλαχοβουλγαρικὸν κράτος ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ.

Η κατάστασις τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας ἀπὸ ἀπόψεως ἔξωτερικῆς ἔχειροτέρευσεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἐρρίκου, τοῦ Πέτρου Κουρτεναί, τῆς Ἰολάντας, τοῦ Ροβέρτου καὶ τοῦ Βαλδουΐνου Β'. Ο δεσπότης τῆς Ἡπείρου εἶχε καταλάβει τὴν Μακεδονίαν καὶ μέρος τῆς Θράκης. Η ἔξουσία τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορος περιωρίζετο τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

(44)

7. Τὰ Ἔλληνικὰ κράτη καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς Κων/πολεως

Ἐνῷ τοιαύτη ἥτο ἡ ὄψις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ φραγκικῆς πλευρᾶς, ἄλλαι περιοχαὶ αὐτοῦ ἀπετέλεσαν Ἑλληνικὰ κράτη, μὲ σημαντικήν ιστορικὴν δρᾶσιν.

Ο Ἀλέξιος Κομνηνός, ἔγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἰδρυσε τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζούντος, περιλαμβάνουσαν ὅλην τὴν παραλίαν τοῦ Εὔξείνου Πόντου ἔως τὸν Καύκασον.

‘Ο Μιχαήλ “Αγγελος, ἔξαδελφος τοῦ Ἰσαακίου Β’ ‘Αγγέλου, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Φράγκων, κατέφυγεν εἰς Ἀρταν καὶ ἐκεῖ ἴδρυσε κράτος, τὸ δόποιον ὀνομάσθη δε σπ ο-τ-ἄτον τῇς Ἡπείρου, διότι ὁ ἴδιος, ἐκ μετριοφροσύνης, ὀνόμασεν ἔαυτὸν δεσπότην.

Τρίτον Ἑλληνικὸν κράτος ὑπῆρξεν ἡ αὐτοκρατορία τῇς Νικαίας. Ὄταν οἱ σταυροφόροι εἰσῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀλέξιος Ε’ ὁ Μούρτζουφλος καθηρέθη καὶ αὐτοκράτωρ ἀνεκηρύχθη ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης. Ὁ Ἀλέξιος μὲ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς βυζαντινοὺς ἄρχοντας κατέφυγεν εἰς Νίκαιαν, ὅπου ἀνεκηρύχθη « αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων ».

Τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, τὸ 1204, ἴδρυσεν ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς Α’, καὶ τοῦτον μέχρι τοῦ 1461 διεδέχθησαν εἴκοσι αὐτοκράτορες, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται Μεγάλοι Κομνηνοί. Ἡ αὐτοκρατορία αὕτη ἀπέβη ταχέως μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ, ἡ πρωτεύουσα δὲ Τραπεζοῦς κατέστη λαμπρὸν κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν.

‘Ο Μιχαήλ Α’ “Αγγελος Δούκας (1204 - 1214) ἐπεξέτεινε τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου ἀπὸ Ναυπάκτου μέχρι Δυρραχίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος (1214 - 1230), δοτὶς ἐκυρίευσε τὴν Ἀχρίδα, τὸν Περλεπέν, τὴν νῆσον Κέρκυραν κ.ἄ. καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν Σβιατοσλάβον, ἥγεμόνα τῶν Βουλγάρων. Ἐπίσης διέλυσε τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ προχωρῶν ἔφθασε μέχρι τῆς Φιλιππούπολεως καὶ Ἀδριανούπολεως.

Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων ὁ Θεόδωρος ἐστέφθη, τὸ 1222, ἐπισήμως « βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων » εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, γενόμενος οὕτως ἀδιάλλακτος ἔχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ τὸ 1230, ἐπιχειρήσας νά ύποτάξῃ τοὺς Βουλγάρους, ἥττήθη παρὰ τὸν Ἐθρον, ἥχμαλωτίσθη καὶ ἐτυφλώθη. Οἱ Βούλγαροι, ἐλεύθεροι πιλέον, ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Μανούλιος (1230 - 1240) ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου κατέχει σημαντικὴν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διότι ἡ γωνίσθη σκληρῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν κατὰ διαφόρων ἐπιδρομέων, ὅπως ἀνασυστήσῃ Ἑλληνικὸν κράτος εἰς τὴν Βαλκανικήν.

Εις τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας ἀνήκει ἡ τιμὴ ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κων/πολιν καὶ νὰ ἐπανιδρύσῃ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. 'Ο Θεόδωρος Α' Λάσκαρης (1204 - 1222) ἐνίκησε τοὺς Σελτσούκους Τούρκους καὶ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλον τὸ δυτικὸν μέτος τῆς Μ. Ἀσίας. 'Ο διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης Βασάτζης διέλυσε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἤναγκασε τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐπικυριαρχίαν του. 'Ο διάδοχός του Θεόδωρος Β' Λάσκαρης ἔξεδίωξε τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν.

'Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος (1259 - 1261), ἀναλοβὼν τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου αὐτοκράτορος Ἰωάννου Δ', συνεκέντρωσεν ὅλην τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

'Ο Μιχαήλ, ἀνὴρ ἰκανὸς καὶ στρατηγὸς γενναῖος, διὰ πολλῶν ἀγώνων ἐμεγάλωσε τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔπειτα δέ ἐπέρασεν εἰς τὴν Εύρωπην καὶ ἀφήρεσεν ἀπὸ τοὺς Λατίνους ὅλας τὰς κτήσεις, εἰς τρόπον ὥστε περιώρισε τοὺς Φράγκους εἰς τὴν Πρωτεύουσαν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1261 συνῆψε συνθήκην μὲ τοὺς Γενουάτας. Δι' αὐτῆς οἱ Γενουάται ἀνέλαβον νὰ βοηθήσουν μὲ τὸν στόλον των εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Πρωτεουόστης καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ διεξάγουν μονοπωλιακῶς τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς.

"Ἐπειτα δὲ Μιχαήλ ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Εύρωπην, διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς Βουλγάρους. Ἐπίστης εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπεκράτει τότε μεγάλη δυσαρέσκεια κατὰ τῶν Λατίνων καὶ μεγάλη οἰκονομικὴ στενοχωρία.

'Ο Στρατηγόπουλος κατ' ἄρχας ἀπεβιβάσθη εἰς Καλλίπολιν μέ 800 ἵππεις καὶ ὀλίγους πεζοὺς καὶ ἔπειτα μετέβη εἰς Σηλυβρίαν. Οἱ ἔθελονται ἔγχωροι, οἱ ὅποιοι εἶχον προσκολληθῆνεις τὸν στρατὸν του καθ' ὅδόν, ἐβεβαίωσαν τὸν στρατηγὸν ὅτι ἡ Πρωτεύουσα δὲν εἶχε καθόλου στρατόν.

Τὴν 25 Ιουλίου 1261 πεντήκοντα ἀνδρες εἰσῆλθον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν δι' ὑπογείου εἰσόδου καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας, διὰ τῶν ὅποίων εἰσῆλθεν δὲ ὑπόλοιπος στρατός. Οἱ Ἑλληνες κάτοικοι ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν καὶ οἱ ὀλίγοι Λατίνοι, οἱ ὅποιοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἀντισταθοῦν, ἔφονεύθησαν. 'Ο στρατός καὶ δὲ στόλος, ὅταν ἐπανῆλθον, δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσβάλλουν τοὺς ἐκπολιορκητάς. 'Ο αὐτοκράτωρ Βαλδουΐνος μὲ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἄλλους ἐπισήμους ἀπεβιβάσθησαν εἰς ἐνετικὰ πλοῖα καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Εύρωπην.

‘Ο Μιχαήλ, εύρισκομενος τότε εἰς τὸ Νυμφαῖον, εἰδοποιήθη καὶ τὴν 15 Αὔγουστου εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Πρωτεύουσαν καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐστέφθη αὐτοκράτωρ τῆς ἀνασυσταθείσης αὐτοκρατορίας.

8. Ἡ αὐτοκρατορία καὶ οἱ ἔχθροι της

Ἡ ἀνιδρυθείσα αὐτοκρατορία ἦτο μικρὰ κατὰ τὴν ἔκτασιν. Περιελάμβανε τὰς εἰς τὴν Ἀσίαν κτήσεις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, τὴν Θράκην, μικρὸν μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ μερικὰς νήσους, τὴν Ρόδον, Λέσβον, Σαμοθράκην καὶ Ἰμβρον.

Γύρο ἀπὸ αὐτὴν ὑπῆρχον πολλὰ ἔχθρικὰ κράτη, τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων, τῶν Φράγκων καὶ τῶν Τούρκων, μὲ τὰ δόποια εὑρίσκεται τὸ κράτος εἰς διαρκεῖς πολέμους ἐπὶ δύο αἰώνας.

Οἱ Βούλγαροι μὲ τοὺς Βλάχους εἶχον ἰδρύσει κράτος, τὸ δόποιον ἀπὸ τὸ 1241 ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ, ἔνεκα τῆς αὐξήσεως τοῦ Σερβικοῦ κράτους καὶ ἐσωτερικῶν φιλονεικιῶν. Παρὰ ταῦτα, οἱ Βούλγαροι ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰ γειτονικὰ κράτη καὶ ιδίως εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς ἀνασυσταθείσης Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Μεγάλην ἐπίσης στενοχωρίαν ἔφερον εἰς τὸ κράτος τὰ πολλὰ Φραγκικὰ κράτη, τὰ δόποια κατεῖχον ἑλληνικὰς χώρας, ἐνῷ οἱ Γενουᾶται καὶ οἱ Ἐνετοὶ κατεῖχον τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα μεταξὺ τῶν Φράγκων κατακτητῶν ἐκυριάρχουν οἱ Γάλλοι. Κατὰ τὸν 14ον ὅμως τὰ πρωτεῖα ἔλαβον εἰς ὄλας σχεδὸν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ἰταλοί. Τὸ παλαιὸν δουκάτον τῆς Ἀττικῆς εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ Καταλανῶν πολεμιστῶν καὶ εἰς τὴν θέσιν του ἰδρύθη ὑπὸ Ἰταλῶν ἄλλο σπουδαῖον δουκάτον, τοῦ δόποιου δοῦκες ἦσαν οἱ Ἀτζαγιόλαι.

Οἱ Γενουᾶται καὶ οἱ Ἐνετοὶ εἶχον συγκεντρώσει εἰς χειράς των ὅλων τὸ ἐμπόριον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Οὗτοι, εἰσερχόμενοι πολλάκις μέχρι τοῦ Κερατίου κόλπου μὲ τὸν στόλον των, προεκάλουν ταραχὰς καὶ ἔξηνάγκαζον τοὺς αὐτοκράτορας νὰ παραχωροῦν εἰς αὐτοὺς νέα προνόμια.

Ἐπίσης κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα προσετέθη νέος ἔχθρὸς οἱ Ἰωαννῖται ἵπποι ταῖς. “Οταν οἱ Μαμελοῦκοι τῆς Αἴγυπτου κατέλυσαν τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Παλαιστίνης, οἱ ἵπποται τοῦ Ἀγίου

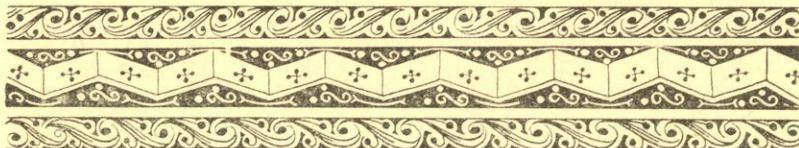
Ίωάννου, οί όποιοι ἀπετέλουν ἔνα ἀπὸ τὰ ἴδρυθέντα τάγματα, κατέφυγον εἰς Κύπρον καὶ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Πάπα ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον νὰ ἀγοράσουν τὴν Ρόδον. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος ἥρνηθη, οἱ Ἰωαννῖται ἵπποται κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τὸν αὐτοκρατορικὸν στόλον καὶ στρατὸν καί, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ρόδον, ἴδρυσαν ἴδιον κράτος (1310 - 1522). Διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν καὶ ἡ πότα ταὶ τῆς Ρόδου. Ἔκει διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 1522 καὶ ἀπετέλεσαν ἐπὶ δύο αἰῶνας ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν τῆς Μεσογείου.

Τρίτος καὶ πλέον ἐπικίνδυνος ἔχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας εἶναι οἱ Σέρβοι. Οὕτοι, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Στέφανον Α' Νεμάνια, εἴχον ἴδρυσει ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ ὄποιον περιελάμβανε τὸ Νοβιταζάρ, τὸ Μαυροβούνιον, τὴν νότιον Ἀλβανίαν καὶ τὴν παλαιὰν Σερβίαν. Οἱ διάδοχοι τοῦ Νεμάνια κατέλαβον τὰ Σκόπια, τὰ ὄποια κατέστησαν πρωτεύουσάν των, καὶ ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως (Κράλ). Μετ' ὀλίγον κατέλαβον τὴν περιφέρειαν τῶν Σερρῶν, τὴν Πρέσπαν καὶ τὴν Ἀχρίδα. Τοιουτορόπως οἱ Σέρβοι ἐδημιούργησαν ἐκτεταμένον κράτος εἰς βάρος τοῦ Βυζαντινοῦ.

Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Στεφάνου Δούσαν (1331 - 1355), τὸ σερβικὸν κράτος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ὁκμήν. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν, ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Τὸ ἔτος 1346 ὁ Στέφανος Δουσάν ἐστέφθη εἰς Σκόπια Τσάρος Σέρβων καὶ Ρωμαίων.

Οὕτος ἐσχεδίασε νὰ γίνῃ κύριος τῆς βαλκανικῆς καὶ νὰ ὀντικαταστήσῃ τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς Θράκην καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου. Ἰδρυσε τὸ Σερβικὸν πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπέκ καὶ, γενόμενος κύριος τῆς Θράκης, ἐπεχείρησε τὸ 1355, νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτὰς ἀπέθανε.

Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὄποιοι κυρίως ἔζων βίον ποιμενικὸν, ἥρχισαν νὰ κατέρχωνται νοτίως εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Βραδύτερον ἐγκατεστάθησαν εἰς ὁρεινὰς περιοχὰς τῆς Ἀττικῆς, Βοιωτίας, Πελοποννήσου, ώς καὶ εἰς μερικὰς νήσους. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, οἱ Ἀλβανοί ἐποικοι ἀφωμοιώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ ἀπέκτησαν πλήρη Ἑλληνικὴν συνείδησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζον

Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ BYZANTINOY ΚΡΑΤΟΥΣ

9. Οι Παλαιολόγοι

46

47

TΑΥΤΑ ἥσαν τὰ κράτη, κατὰ τῶν ὁποίων ὥφειλον νὰ ἀντιπαλαίσουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, οἱ Παλαιολόγοι. Τούτων ἡ βασιλεία περιλαμβάνει διαρκεῖς ἀγῶνας ἀμύνης κατὰ τῶν ποικίλων ἔχθρῶν, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ διαλύσουν τὸ Βυζαντινὸν κράτος.

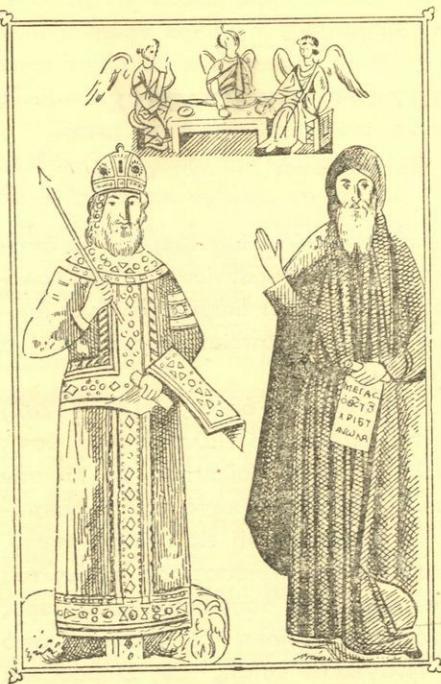
Ο Μιχαήλ Η' ὁ Παλαιολόγος (1261 - 1282) ὑπῆρχεν ὁ ἱκανώτερος τῆς δυνάστειας Παλαιολόγων, ὅστις ἀπὸ τὸ 1261, ὅτε ἔγινεν αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Βυζαντίου, ἤρχισε τὴν ἀνάκτησιν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Πολεμήσας κατὰ τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας, κατώρθωσε νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Πελοπόννησον. Ἀπὸ τοὺς Ἐνετούς ἐπίστης ἀπέσπασε τὰς περισσοτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὸ 1264 ἀνέκτησεν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀφήρεσε τὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου. Ἡνάγκασεν ἐπίστης τοὺς Σέρβους καὶ Βουλγάρους νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Μὲ τὰ κατορθώματα ταῦτα ἀνεστύλωσε τὸ κράτος καὶ δικαίως θεωρεῖται ὁ τελευταῖος ἀπὸ τοὺς μεγάλους αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ ἔργον τοῦ Μιχαήλ ἦπειλησε νὰ καταστρέψῃ ἔξωτερική κρίσις. Ο Κάρολος ὁ Ἀνδεγαβικός, ὁ ὄποιος ἦτο ἡγεμὼν τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας καὶ βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν καὶ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίδου Θ' τοῦ Ἀγίου, ἤγόρασεν ἀπὸ τὸν Λατīνον αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Βαλδουīνον Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα. Πρὸς τοῦτο συνήνωσε τοὺς ἰσχυροτέρους λά-

ούς τῆς Δύσεως καὶ ἔξεστράτευσε κατὰ τοῦ Βυζαντίου. Ἐκυρίευσε τὴν Κέρκυραν, τὸ Δυρράχιον καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἡπείρου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἀλβανίας. Συνεμάχησε μάλιστα πρὸς τοῦτο μέ τούς Βουλγάρους καὶ Σέρβους.

Ἄλλ' ὁ Μιχαήλ, ἐκμεταλλευόμενος τὴν παλαιὰν ὀδυναμίαν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας περὶ πρωτείων, συνετάχθη μὲ τὸν πάπαν Γρηγόριον Ζ' καὶ εἰς τὴν σύνοδον, ἡ ὅποια συνῆλθεν εἰς Λυών τὸ 1274, ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ὑπῆρχθη ὑπὸ τὴν παπικήν. Οἱ κλῆρος ὅμως ἀντέστη κατὰ τῆς ἐνώσεως καὶ αἱ διαπραγματεύσεις ἀπέβησαν ἀκαρποί. Κατόπιν τούτου Φραγκικὸς στρατὸς ἀποβιβάζεται εἰς Ἡπείρον μὲ ἀνικειμενικὸν σκοπὸν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἄλλ' ὁ Μιχαήλ κατορθώνει νὰ τὸν καταστρέψῃ (1281). Ὁμοίως κατώρθωσεν ὁ Μιχαήλ νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῆς διπλωματίας του τὸν Κάρολον ἀπὸ τὴν κατεύθυνσιν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ εὐφυὴς στρατηγὸς ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς αὐτοκράτωρ κατώρθωσε νὰ ὑποκινήσῃ ἐπανά-

62. Ἰωάννης ΣΤ' Καντακουζηνὸς ὡς αὐτοκράτωρ καὶ μοναχὸς
(Μικρογραφία 14ου αἰῶνος, τῆς Ἐθνικῆς
Βιβλιοθήκης Παρισίων)

στασιν εἰς Σικελίαν κατὰ τῶν Γάλλων. Κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τοῦ Πάσχα, τὸ 1282, οἱ Σικελοὶ ἔσφαξαν τοὺς Γάλλους ἵππότας. Ἡ σφαγὴ αὕτη εἶναι γνωστὴ ὡς Σικελικὸς Ἐσπερινός.

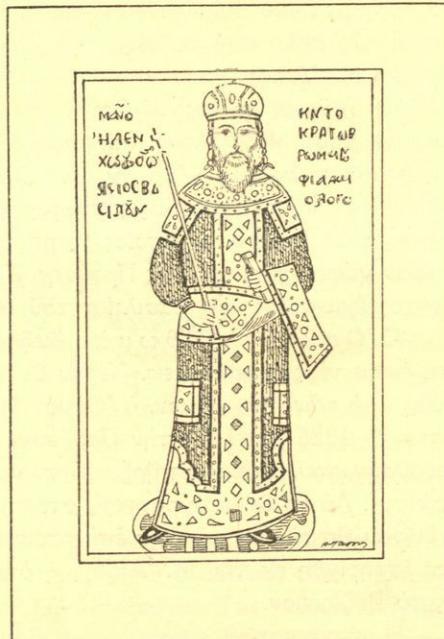
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαήλ, ἐπισυμβάντα τὸ 1282, ἥρχισεν ἡ κατάπτωσις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱός του Ἀνδρόνικος Β' (1282 - 1328), ὃστις παρέλαβεν ὡς συνάρ-

χοντα τὸν ἔγγονόν του Ἀνδρόνικον. Οἱ δύο Ἀνδρόνικοι περιῆλθον εἰς ρῆξιν καὶ προεκάλεσαν τὸν διχασμὸν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' ἦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ἔγγονός του εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἐπὶ τέλους ὁ πάτπιπος ἤναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ὁ ἔγγονος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὡς Ἀνδρόνικος Γ' (1328 - 1341).

Τοῦτον διεδέχθη διοίσος του Ἰωάννης Ε' (1341 - 1391), ὅστις ὡς ἀνὴρικός, ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου οὐ Καντακουζηνοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ βασιλομήτωρ Ἀννα τῆς Σαβοΐας, θέλουσα νὰ ἀναλάβῃ αὐτὴ τὴν ἐπιτροπείαν, συνεκέντρωσε τοὺς ἀντιπάλους τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατόπιν τούτου ὁ Καντακουζηνός, ὑποστηρίζομενος ὑπὸ τῆς Σερβίας, ἔγινεν αὐτοκράτωρ εἰς τὸ Διδυμότειχον, ὡς Ἰωάννης ΣΤ', ἔξουσιάζων τὴν Θράκην, ἐνῷ δὲ Ἰωάννης Ε' εἶχε περιορισθῆ ἐις τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ο Καντακουζηνός, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας, ἀλλὰ φιλόδοξος, ἐπροξένησε πολλὰ κακά εἰς τὸ κράτος. Συνεμάχησε μέ τοὺς Τούρκους, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς τὸν γέρωντα Ούρχαν τὴν 13ετῆ θυγατέρα του. Αἱ ταραχαὶ ἔξηκολούθησαν, διότι εἰς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἰωάννου Ε' καὶ ὁ ἔγγονός του ἐστασίασαν καὶ ἔγιναν προσωρινῶς αὐτοκράτορες καὶ εἶναι γνωστοὶ ὡς Ἀνδρόνικος Δ' καὶ Ἰωάννης Σ'.

Ο Μανουὴλ Β' (1391 - 1425), υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Ε', ἦτο προικισμένος μὲ ἀρετάς, ἀλλὰ δέν ἤδυνήθη νὰ σώσῃ τὴν αὐτο-

63. Μανουὴλ Πολαιολόγος
(Μικρογραφία 15ου αιώνος, τῆς Ἐθνικῆς
Βιβλιοθήκης Παρισίων)

κρατορίαν. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Ἰωάννης Η' (1425 - 1448) καὶ τοῦτον ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ.

10. Οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι

Ἄπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων ἀρχίζει νὰ δρᾶ κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἡ νέα τουρκικὴ φυλή, οἱ Ὀθωμανοί, οἱ ὄποιοι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰώνος εἶχον ιδρύσει κράτος εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ο Τοῦρκος φύλαρχος Σουλεϊμάν, ὁδηγῶν 50.000 ἀνθρώπους, διέφυγε τοὺς Μογγόλους καί, διερχόμενος τὸν Εύφρατην, ἐπνίγη. Εἰς ἑκατὸν υἱῶν του, ὁ Ἐρτογρούλ, ἔλαβε διεύθυνσιν πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ προσελήφθη ὡς μισθοφόρος ὑπὸ τοῦ σελτσούκου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ὁ ὄποιος παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὡς φέουδον μικρὰν χώραν πλησίον τῆς Προύσης. Τὸ μικρὸν τοῦτο στρατιωτικὸν κράτος ἔγινεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Η'.

Ο Ὁσμάν ἡ Ὁθωμανὸς μὲν ἀν διεδέχθη, τὸ 1289, τὸν Ἐρτογρούλ καὶ ἔκαμε νέας κατακτήσεις. "Οταν δὲ τὸ Σελτσουκικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Ὁσμάν ἔγινεν ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν καὶ κατὰ τὸ 1326 κατέλαβε τὴν Προύσαν, τὴν ὄποιαν κατέστησε πρωτεύουσάν του. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ κυρίως ιδρυτὴς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Λόγοι δὲ γεωγραφικοί, στρατιωτικοί καὶ θρησκευτικοί συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχυτάτην ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος ἐστηρίχθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἡ ὄποια παρεῖχε τοὺς πολεμιστὰς εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ νέου κράτους ἦτο ἴδιαιτέρως πρόσφορος εἰς τὴν ἀνάπτυξίν του. Οἱ ἔξι ἐπαγγέλματος πολεμισταὶ ἀπετέλουν τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἔξουσίαζον φέουδα, τὰ ὄποια ἥσαν μικρά. Τοιουτοτρόπως ὁ σουλτάνος εἶχε μεγάλην ἔξουσίαν ἐπὶ τῶν πολεμιστῶν τούτων, τῶν ὄποιων ἦτο ἀρχηγός. Τόση ἦτο ἡ ἀφοσίωσις τῶν Τούρκων εἰς τὰ στρατιωτικά, κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, ὥστε τὸ Τουρκικὸν κράτος παρουσίαζεν ὅψιν στρατοπέδου.

Μεγάλην ὄρμὴν εἰς τὸ νεαρὸν κράτος ἔδιδεν ἡ θρησκευτικὴ πίστις. Οἱ Τοῦρκοι ἐπίστευον ὅτι ἐπολέμουν διὰ τὴν ἀληθινὴν θρη-

σκείαν καὶ τὴν πίστιν ταύτην μετέδωσαν καὶ εἰς τοὺς Μικρασιάτας, τοὺς ὄποίους ἔξετούρκισαν. Ὁ προφήτης Μωάμεθ εἶχεν εἴπει ὅτι εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων θὰ ἔπιπτεν ἡ πόλις « ἡ ὄποια εἶναι ἐκεῖ, ὃπου ἑνώνονται δύο ἥπειροι καὶ δύοις ὀμοιάζει δακτύλιον στολισμένον μέδυο σαπφείρους καὶ δύο σμαράγδους ».

Ίδιαιτέρως ὅμως ἀξιοσημείωτος ἦτο ἡ στρατιωτικὴ ὁργάνωσις τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Οἱ Τούρκοι πολεμισταί, ὅταν ἥλθον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἥσαν κυρίως ἵππεῖς, ὅπως οἱ Μογγόλοι. Τὸ πρῶτον ἵππικὸν ἦτο ἐλαφρόν, ὠπλισμένον μὲ τόξα. Μὲ ταχεῖαν ἐπέλασιν ἐπετίθεντο, ἔρριπτον βέλη καὶ ἔφευγον, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν μετ' ὀλίγον. Αὐτοὶ ἥσαν οἱ λεγομενοὶ ἀκιντζί. Ἐγκαταστάθεντες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὠργάνωσαν βαρύτερον ἵππικόν, ὅπως ἥσαν εἰς τὸ Βυζάντιον, τοὺς λεγομένους σπαχῆς. Αὐτοὶ ἥσαν ὠπλισμένοι μὲ κυρτήν καὶ μακρὰν σπάθην.

Ὦργάνωσαν ἐπίσης πεζικόν, ὅπως εἶχον οἱ Βυζαντινοί. Τοῦτο ὀνομάσθη νέος στρατὸς (Γενὶ τσερί), τοῦ ὄποίου ὁργανωτὴς ὑπῆρξεν δὲ Καρᾶ Χαλιλ Τσεντερλῆς. Οἱ στρατιῶται τοῦ τάγματος τούτου ἥσαν μόνιμοι καὶ ἐστρατολογοῦντο μεταξὺ τῶν εὐρώστων νέων, ἰδίως τῶν χριστιανοπαίδων. Ἐκλείσοντο εἰς τοὺς στρατῶνας, ἀνετρέφοντο ὑπὸ Μουσουλμάνων ἱερέων, οἵ ὄποιοι ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς τὸν ὅγριον φανατισμὸν τοῦ Ἰσλάμ, ἐδιδάσκοντο δὲ πατέρα εἶχον τὸν σουλτάνον καὶ ἴδιαιτέρων πατρίδα τοὺς στρατῶνας, οἵ ὄποιοι ἐλέγοντο οὐτζάκια.

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ὅχι μόνον οἱ στρατιῶται καθίσταντο πολὺ πειθαρχικοί, ἀλλὰ καὶ ηὔξανεν δὲ ἀριθμὸς τῶν Μωαμεθανῶν. Χιλιάδες ἐλληνοπαίδων ἔξισλαμίζοντο. Τὴν περισυλλογὴν ταύτην τῶν χριστιανοπαίδων, ἡ ὄποια ἔξηκολούθησε καὶ ἀργότερα ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὡνόμαζον οἱ “Ελληνες πατρίδοις ἀζωματίας”.

11. Ἡ ἀμυνα τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ 1402

Εἰς τὰς προόδους τῶν Τούρκων συνετέλουν πολλοὶ παράγοντες καὶ ἡ ὁρμητικότης αὐτῶν ὅσον καὶ ἄλλοι ποικίλοι περισπασμοί, οἵ ὄποιοι πανταχόθεν ἐμείωνον τὴν δυναμικότητα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

‘Ο Ἀνδρόνικος Β’ (1282 - 1328), ὁ ὄποιος διεδέχθη τὸν Μι-

χαήλ, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Τούρκους, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς πολεμοχαρεῖς τυχοδιώκτας Καταλανούς. Οὗτοι πράγματι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ’ ἡρήμωνον πᾶσαν ἐλευρουμένην χώραν καὶ τελικῶς ὠχυρώθησαν εἰς τὴν Καλλίπολιν, ὅπου ἴδρυσαν ἴδιον κράτος. Ἐπὶ δύο ἔτη οἱ Βυζαντινοὶ πολεμοῦν κατ’ αὐτῶν καὶ κατορθώνουν νὰ τοὺς ἀποδιώξουν. Τότε οὗτοι ἐστράφησαν πρὸς νότον, ἐνίκησαν τοὺς Γάλλους τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὴν Κωπαΐδα καὶ ἴδρυσαν τὸ Ἰσπανικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' (1328 - 1341) καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ἀναδιοργανωθῇ τὸ ναυτικόν, ἀλλὰ δέν δύναται νὰ ἀνακοπῇ ἢ πρόοδος τῶν Τούρκων.

Ἐπὶ τοῦ Οὐρανοῦ (1326 - 1359) οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλληνικὴν περιοχὴν τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκτὸς τῶν πόλεων Σμύρνης καὶ Φιλαδελφείας. Ο Ἀνδρόνικος Γ' ἀνέλαβεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ’ ἐνίκηθη καὶ αἱ πόλεις Νίκαια καὶ Νικομήδεια ἔγιναν τουρκικαί. Ἀπέκρουσεν ὅμως οὗτος ἀπόπειραν τῶν Τούρκων νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Εύρωπην.

Νέα ὅμως δύναμις ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εύρωπην, ἢ ὅποια ἐλασττώνει τὴν δύναμιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ συντελεῖ εἰς τὴν πρόοδον τῶν τουρκικῶν κατακτήσεων. Ο τσάρος τῶν Σέρβων, περὶ τὸ 1350, ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν του εἰς ὅλην τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ὁνειρεύεται νὰ ἴδρυσῃ ἴδιον του κράτος εἰς ὅλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν καὶ τιτλοφορεῖται « τσάρος τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ελλήνων ».

Ἐκτὸς τοῦ περισπασμοῦ τούτου, ἔξεράγη τότε καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ο μέγας δομέστικος Ἰωάννης Καντακουζηνὸς στρέφεται κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου (1341 - 1391). Τότε εὔρον οἱ Τούρκοι τὴν εύκαιρίαν νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς τὴν Εύρωπην. Ο Καντακουζηνός, ὃ ὅποιος εἶχε δώσει ὡς γυναικα εἰς τὸν Οὐρχάν τὴν 13ετῆ κόρην του, ὡς εἴπομεν, ἐκάλεσε τὸν γαμβρόν του εἰς βοήθειαν. Οἱ Τούρκοι κατέλαβον, τὸ 1356, τὴν Καλλίπολιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὥρμῶντο εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ τῆς Εύρωπης. Ἐπειτα, τὸ 1357, οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὸ Διδυμότειχον καὶ τὴν Τυρολόγην.

Ο Μούρατ Α' (1359 - 1389), ὃ ὅποιος διεδέχθη τὸν Οὐρχάν, εἰσήλασεν εἰς τὴν Θράκην, κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν, τὸ

1365, καὶ κατέστησεν αὐτὴν δευτέραν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους. Ἐπειτα κατέλαβε τὴν Φιλιππούπολιν καὶ κατέστησεν υπότοπον τὸν Βούλγαρον ἡγεμόνα. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε', ὅταν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Δύσεως, ὅπου εἶχε μεταβῆδιὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν, ἐσυνθηκολόγησε μὲ τὸν Μουράτ, μὲ τὸν ὄρον νὰ πληρώνῃ εἰς αὐτὸν ἐτήσιον φόρον.

Οἱ Μουράτ έξηκολούθησε τὰς κατακτήσεις του. Κατέλαβε τὴν Κροίαν τῆς Ἀλβανίας, τὴν Σόφιαν τῆς Βουλγαρίας (1382) καὶ κατέστησε φόρου υπότοπον τὸν βασιλέα τῶν Σέρβων. Παρὰ τὴν συνομολογηθεῖσαν δὲ συνθήκην μὲ τὸ Βυζάντιον, τὸ 1386, ἐκυρίευσε τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ δὲ 1388 συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὅποιαν κατέστησε τμῆμα τοῦ κράτους του.

Οἱ Σέρβοι, Κροᾶται, Βόσνιοι καὶ Πολωνοὶ ἡνώθησαν τότε καὶ ἡθέλησαν, μὲ τὴν ύποστήριξιν τῶν Οὐγγρῶν καὶ Ἀλβανῶν, νὰ ὀντιμετωπίσουν τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ τὸ 1389 παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον τῆς Σερβίας ἐνικήθησαν, ὁ δὲ Μουράτ ἐφονεύθη μετὰ τὴν νίκην ύπὸ Σέρβου τραυματίου. Μὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ Τούρκοι ἔφθασσαν νικηταὶ ἕως τὸν Δούναβιν καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Τὰς κατακτήσεις τοῦ Μουράτ ἐσυνέχισεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαγιαζίτ Α' (1389 - 1402), ἐπονομασθεὶς διὰ τὴν ὀρμητικότητα τοῦ Κεραυνοῦ (Γιλδιρίμ). Οἱ Βαγιαζίτ κατ' ἀρχὰς διέλυσε τὸν συνασπισμὸν διαφόρων Τούρκων ἡγεμόνων τῆς Μικρᾶς Ασίας, τὸν ὅποιον εἶχον συγκροτήσει κατὰ τοῦ Οθωμανικοῦ κράτους. Διὰ τοῦ πολέμου κατ' αὐτῶν ὁ Βαγιαζίτ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς μέγα μέρος τοῦ βασιλείου τῆς Καραμανίας (Ἰκονίου). Τὸ 1390 ἐκυρίευσε τὴν Φιλαδέλφειαν, ἡ ὅποια ἦτο ἡ τελευταία κτῆσις τῶν Ἑλλήνων. Τὸ 1391 ἐστράφη ὁ Βαγιαζίτ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὅποιαν ἀπέκλεισε.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1391) ἀπέθανε, γέρων πλέον, ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης Ε', τὸν ὅποιον διεδέχθη ὁ υἱός του Μανουήλ.

Ο αὐτοκράτωρ Μανουήλ, πρὸ τῆς ἀκατασχέτου ὄρμης τοῦ Βαγιαζίτ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Εύρωπην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Εἰς Παρισίους καὶ Λονδίνον οἱ Δυτικοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀρχίσει νὰ ἀνησυχοῦν ὅπὸ τὰς προόδους τῶν Τούρκων, ἔκαμαν εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεπεστάτην ύποδοχήν.

‘Ο βασιλεὺς τῆς Ούγγαρίας Σιγισμοῦνδος, ὁδηγῶν πολλοὺς Εὐρωπαίους πολεμιστάς, προήλασε μέχρι τῆς Νικοπόλεως τῆς Βουλγαρίας, ἔνθα συνήφθη μάχη μεταξύ τοῦ Βαγιαζίτ καὶ τοῦ Σιγισμοῦνδου (1396). Οἱ χριστιανοὶ ἐνικήθησαν καὶ ὁ Σιγισμοῦνδος μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν χώραν του.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξαν πολὺ ὡφέλιμα διὰ τοὺς Τούρκους. ‘Ο ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας ἀνεγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ δὲ Βαγιαζίτ ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, εἰς ἀρνητικὴν δ' αὐτοῦ ἀπάντησιν περιέσφιξε στενώτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ὅποιαν ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ. ‘Ως ἐκ τούτου ἐστράφη πρὸς νότον. ‘Ο στρατηγὸς αὐτοῦ Ἐβρενὸς βέρης εἰσῆλασεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Θεόδωρον Παλαιολόγον, τὸν δεσπότην τοῦ Μυστρᾶ, νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν τουρκικὴν ἐπικυριαρχίαν.

Γεγονὸς ὅμως ἀξιόλογον εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀνέκοψε τὴν πρόοδον τοῦ Βαγιαζίτ.

‘Ο Ταμερλάνος, εἰς τῶν διαδόχων τοῦ Τσεγγίς Χάν, ἀνίδρυσε τὴν Μογγολικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁρμώμενος ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν του Σαμαρρᾶς (Τουρκεστάν), ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ εἰς τὴν Εύρωπαϊκὴν Ρωσίαν.

‘Ο αὐτοκράτωρ Μανουὴλ καὶ οἱ Τούρκοι ἡγεμόνες, ἀπὸ τοὺς δοπίοις δὲ Βαγιαζίτ εἶχεν ἀφαιρέσει τὰ κρατίδια, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Ταμερλάνου. Οὕτος, ἐπὶ κεφαλῆς 800 χιλ. στρατιωτῶν, εἰσῆλασεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὁ δὲ Βαγιαζίτ ἔσπευσε μὲ 500 χιλ. στρατοῦ κατ' αὐτοῦ. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἀγκύρας, τὸ 1402, συνηντήθησαν αἱ δύο μάστιγες τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὀνομάσθησαν ὁ Ταμερλάνος καὶ ὁ Βαγιαζίτ. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐνικήθη ὁ Βαγιαζίτ καὶ ἤχμαλωτίσθη. ‘Ο Ταμερλάνος, ἀφοῦ κατέστρεψε πολλάς Μικρασιατικὰς πόλεις, ὅπως τὴν Σμύρνην, τὴν Νίκαιαν, τὰς Σάρδεις, τὴν Ἐφέσον, καὶ ἀποκατέστησε τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας εἰς τὰ κρατίδιά των, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κίνας.

12. Τὸ Βυζαντινὸν κράτος μέχρι τῆς Ἀλώσεως (1453)

Ἡ μογγολικὴ ἐπιδρομὴ ἔδωκε 50 ἑτῶν ἀκόμη ζωὴν εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος καὶ ἔξησθένησε τὸ Ὁθωμανικόν. Ὁ Μανουὴλ ἀνέκτησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ πολλὰς πόλεις εἰς Προποντίδα, Εὔξεινον Πόντον καὶ Θεσσαλίαν.

Ίδιαιτέρως ἐνδιεφέρθη ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἀπέστειλεν ὡς ἀντιπρόσωπόν του ἀδελφὸν ἦ νιόν. Εἰς τὸ δεσποτάτον τοῦτο ὁ Μανουὴλ ἐστήριξε πολλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν ζωὴν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀνεκαίνισε τὸ τεῖχος τοῦ Ἰσθμοῦ, τὸ ‘Ἐ ξ α μ ἵ λ ι ο ν’, καὶ συνεκάλεσε τοὺς ἄρχοντας τοῦ Μορέως, πρὸς τοὺς ὅποιους ἔξεφώνησε θερμὸν πατριωτικὸν λόγον.

Μετὰ τὸν Μωάμεθ Α' (1402 - 1421) σουλτάνος ἔγινεν ὁ Μουράτ Β' (1451), ὁ ὅποιος, τὸ 1422, ἐποιούρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ μακρόν, ὅλλα δέν κατώρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ. Εἶναι ἡ τετάρτη κατὰ σειρὰν πολιορκία τῆς πρωτευούσης ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Κατόπιν τούτου ὁ Μουράτ στρέφεται εἰς τὴν κατάληψιν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἐνῷ τὸ 1423 ὁ στρατηγός του Τουραχὰν ἐλεγχάτησεν ἀγρίως τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἴδιος ἔκαμεν ἐκστρατείαν εἰς Βοσνίαν καὶ Ἀλβανίαν. Ἅδιαιτέρων σημασίαν δίδει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ σουλτάνος Μουράτ, τὴν ὅποιαν ἀπὸ τὸ 1423 κατεῖχον οἱ Ἐνετοί. Χωρὶς βραδυπορίαν ἀρχίζει ἡ πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μέγας σεισμὸς ἔσεισε τὴν πόλιν κατὰ τὰ μεσάνυκτα μιᾶς τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1430. Οἱ Τούρκοι, ἐκμεταλλεύομενοι τὴν ἐπικρατήσασαν ταραχήν, ἐπέρχονται τὴν ἐπομένην πρωίαν κατὰ τῆς πόλεως ἐξ ἀπροόπτου, ὅλλα ἀποκρούονται ὀμέσως καὶ ἀναγκάζονται κατόπιν τούτου νὰ προβοῦν εἰς τακτικὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης.

Οἱ πολιορκημένοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας εἰς πρὸς ἑκατόν. Τρεῖς φορὰς ἔκαμε προτάσεις ὁ Μουράτ εἰς τοὺς Ἑλληνας, βεβαιῶν ἐνόρκως ὅτι θὰ ἔχοργήγει εἰς τοὺς κατοίκους ἐλευθερίαν καὶ προνόμια, ἃν παρεδίδοντο.

Τὴν πρωίαν τῆς τετάρτης ἡμέρας τῆς πολιορκίας γίνεται ἡ γε-

νική ἀπό ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἔφοδος κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ πολιορκούμενοι ἡτοιμάσθησαν νὰ ἀποθάνουν. Γυναικεῖς καὶ ἄνδρες μετεῖχον εἰς τὴν ἄμυναν. Εἰς τὸ ἀσθενέστερον μέρος τοῦ τείχους οἱ Τούρκοι ἐφόρευσαν ὅλους τοὺς Ἑλληνας καὶ ἥρχισαν νὰ ἀναβαίνουν.

Τοιουτοτρόπως τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1430 κατελήφθη ἡ Θεσσαλονίκη. Οἱ κάτοικοι ἐσύρθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ ἔξανδραποδισθέντες μετεφέροντο εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ νικηταὶ ἐγύμνωσαν ναοὺς καὶ οἰκίας, μὴ σεβασθέντες οὔτε τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ μοναστήρια τοῦ Ἀθω ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου καὶ κατώρθωσαν οὕτω νὰ διοιτηρήσουν τὰ προνόμια των. Μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Μουράτ ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων (1431).

Δύο νέοι περισπάσμοι ἡμπόδισαν τὸν Μουράτ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ο στρατηγὸς τῶν Οὐγγρῶν Ἰωάννης Οὐντός ἦρχισε σκληρὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. Προήλασε νικητὴς ἀπὸ τὴν Πέστην μέχρι τοῦ Αἴμου καὶ ἤναγκασε τὸν Μουράτ νὰ δεχθῇ εἰρήνην, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως τὰ βόρεια σύνορα τοῦ Τουρκικοῦ κράτους είναι εἰς τὸν Αἴμον. Ἐνῷ ὁ Ούνυάδης ἔξηκολούθησε τοὺς ἀγῶνάς του, καταστρέψας τρεῖς στρατοὺς τῶν Τούρκων, ὁ βασιλεὺς τῆς Ούγγαρίας Λαζαρός Δ' ἡγήθη σταυροφορίας. Μετὰ τὴν παρασπονδίαν ὅμως τῶν συμμάχων του Ἐνετῶν καὶ Γενουατῶν, ὑπέστη πανωλεθρίαν, τὸ 1444, παρὰ τὴν Βάρναν.

Δεύτερος ἀντίπαλος τοῦ Μουράτ ἦτο ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης. Οὗτος εἶχε συλληφθῆ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ὅμηρος εἰς ἡλικίαν ἐννέα ἔτῶν, ἐξισλαμισθεὶς δὲ καὶ λαβὼν τουρκικὴν ἀνατροφήν, μαθὼν ἀργότερα τὴν καταγωγήν του, ἐδραπέτευσεν. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸ 1443 κατέλαβε τὴν Κροϊαν (παρὰ τὸ Δυρράχιον) καὶ ἥρχισεν ἀγῶνας κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ο Καστριώτης κατεκερμάτισε τέσσαρας τουρκικοὺς στρατούς. Τὸ 1447 ὀλίγον ἔλειψε νὰ κριθῇ τελικῶς ἡ τύχη τῶν Ὀθωμανῶν, οἱ δόπιοι υποχωροῦν ἀπρακτοί καὶ στρέφονται πρὸς νότον, ὅπου συνέβαινον πράγματα πολὺ δυσάρεστα δι' αὐτούς.

Τὸ μόνον Ἑλληνικὸν κράτος τῆς Βαλκανικῆς, τὸ δεσποτάτον τοῦ Μυστρᾶ, προώρισται νὰ προβάλῃ τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ ὀρμητικὴν προέλασιν τῶν Τούρκων. Διότι ὁ Κων-

σταντίνος Παλαιολόγος, δχι μόνον κατώρθωσε νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ δεσποτᾶτον του ὀλόκληρον τὴν πελοπόννησον, ἀλλὰ καὶ καθυπέ-πέταξε τὸ δουκᾶτον τῶν Ἀθηνῶν. Κατόπιν ἐσχεδίαζε νὰ προχω-ρήσῃ βορειότερον καὶ νὰ ἔνωθῇ μὲ τὸν Σκεντέρμπεην.

‘Ο Μουράτ ἐπέρχεται κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου μὲ πολυάριθμον στρατόν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ Κωνσταντίνος ἀνθίσταται εἰς τὸ ‘Εξα-μίλιον, ἀλλὰ τελικῶς ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ. Οἱ κάτοικοι ὅμως τῶν Πατρῶν ἀνθίστανται γενναίως ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως των καὶ ἀ-ναγκάζουν τὸν Μουράτ νὰ ἀποσυρθῇ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον (1447)

50

13. Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453)

‘Απὸ τὸ 1451 ἥρχισεν ἡ ἀγωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ο κίνδυνος ἦτο φανερός.

‘Ο Μουράτ ἀπέθανε τὸ 1451. Παρὰ τοὺς περισπασμούς δέ ἀπὸ τὸν Ούνυαδην καὶ Σκεντέρμπεην, οἱ Τούρκοι περισσότερον περιέ-σφιγγον τὴν Πρωτεύουσαν.

Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου εἶχον στραφῆ πρὸς τὴν Δύ-σιν, ζητοῦντες βοήθειαν. Πολλοὶ μάλιστα ἔξεχοντες βυζαντινοὶ ἐκι-νήθησαν ὑπὲρ τῆς ἄρσεως τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς ἐκκλησίας. ‘Ο Ἰωάννης Ε' καὶ ὁ Μανουὴλ Β' περιῆλ-θον τὴν Εὐρώπην καὶ πανταχοῦ ἔλαβον μόνον ὑποσχέσεις.

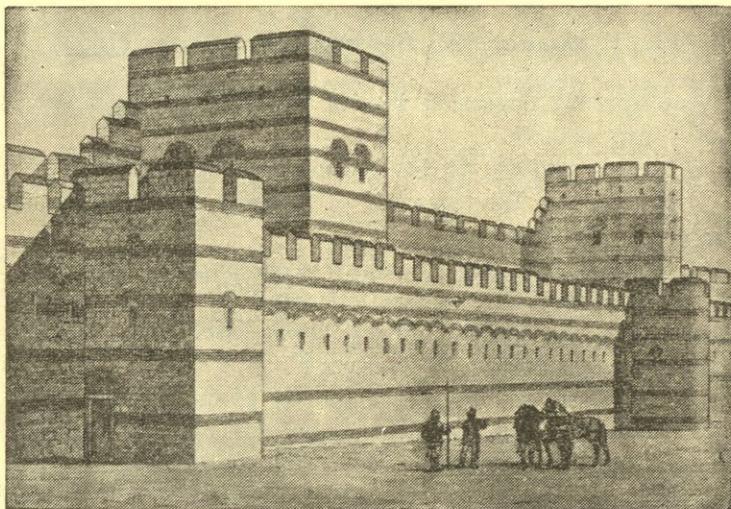
‘Ο Ἰωάννης Η' μὲ τὸν Πατριάρχην καὶ πολλοὺς λαϊκούς καὶ κληρικούς μετέβη εἰς Ἰταλίαν. Τὸ 1439 συνεκροτήθη σύνοδος εἰς Φλωρεντίαν, εἰς τὴν δόποιαν ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν δύο ἐκκλη-σιῶν καὶ οἱ ‘Ἐλληνες ὑπεχώρησαν, δεχθέντες τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ τότε ἀντέδρασαν πολλοὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ δ λαὸς καὶ δ κλῆρος διηρέθησαν εἰς ἐνωτικούς καὶ ἀνθενωτικούς.

Τὸν Ἰωάννην Η' διεδέχθη, τὸ 1449, εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφός του Κωνσταντίνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος, μέχρι τότε δεσπότης τοῦ Μυστρᾶ. Γενναῖος στρατιώτης ὁ Κωνσταντίνος, μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν θρόνον ἥρχισε μὲ τὰ μικρὰ μέσα, τὰ δόποια διέθετε, νὰ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Πρωτευούσης, τὴν δόποιαν ἔβλεπε λίαν προσεχῆ. ‘Ἐπίστης, συνεχίζων τὰς συνεννοήσεις του μὲ τὴν Δύσιν, προσείλ-κυνεν ἔθελοντάς.

Τὸ 1451 ὁ υἱὸς τοῦ Μουράτ Μωάμεθ Β' ἔγινε σουλτάνος

εἰς ἡλικίαν 21 ἔτῶν. Ὁρμητικὸς καὶ μὲ πεῖραν διοικητικήν, διότι εἶχε ἀναπληρώσει τὸν πατέρα του δύο φοράς μέχρι τοῦδε εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἐνετόπισεν ἀμέσως τὴν προσοχήν του εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς βυζαντινῆς Πρωτεουόστης. Ἀύπνος διήρχετο τὰς νύκτας του ἐπαναλαμβάνων τοὺς λόγους τοῦ Προφήτου « ὁ μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἴναι ἑκεῖνος, ὁ ὅποιος θὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν».

Πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων προβλέποντες τὴν ἐπερχομένην καταστροφὴν καὶ τὴν ταχεῖαν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέφευγον εἰς τὴν Δύσιν. Ἀλλοι ἔθεώρουν τὴν καταστροφὴν ὡς τιμω-

64. Τὸ μέγα τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως

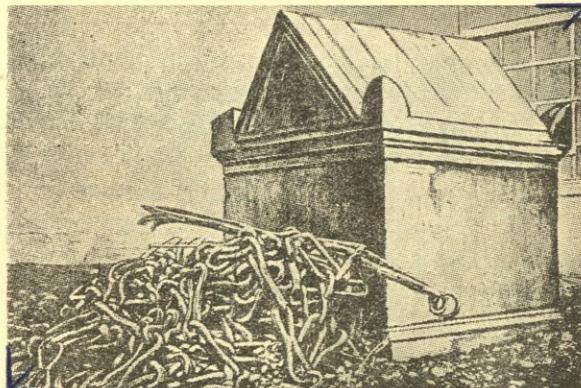
ρίαν τοῦ Θεοῦ, λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης ἀσεβείας, ἵδιως τῶν εὐπορούντων, οἵτινες ἀπέκρυψαν τὰ ἰδικά των πλούτη καὶ ἥνείχοντο, ὅπως τὰ Ἱερὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν πωλούνται εἰς τοὺς Ἐβραίους.

Τὸ 1452 ὁ Μωάμεθ, θέλων ν' ἀποκόψῃ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸν Εὔξεινον Πόντον, ἔκτισεν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου τὸ φρούριον Ρούμελη Χισάρ. Ἐπίσης τὸν στρατηγὸν του Τουραχᾶν ἔστειλεν εἰς Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς δεσπότας αὐτῆς Δημήτριον καὶ Θωμᾶν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὸν Κωνσταντίνον. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε

νά κλεισθοῦν τὰ τείχη τῆς πόλεως. Τὴν 5ην Ἀπριλίου 1453, ὁδηγῶν 250 χιλιάδας στρατοῦ, ὁ Μωάμεθ ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολεως. Μὲ τὸν στρατόν του ἀπέκλεισε τὴν πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς, ἀπὸ τὴν Χρυσῆν Πύλην πρὸς νότον ἔως τὰς Βλαχέρνας πρὸς βορρᾶν, καὶ μὲ στόλον ἐκ 400 πλοίων ἀπὸ θαλάσσης. Ἰσχυρὸν πυροβολικὸν ἔβοήθει τὸν στρατόν.

Ἐνῷ τόσαι δυνάμεις ἐπολιόρκουν τὴν Πρωτεύουσαν, ὁ αὐτοκράτωρ διέθεσε διὰ τὴν ἄμυναν της μόλις 9000 μαχητάς, ἀπὸ τοὺς ὅποιος αἱ 4000 ἦσαν ἔνοι μισθοφόροι. Τὸ στρατηγεῖόν του ὁ αὐτοκράτωρ ἔστησε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἅγίου Ρωμανοῦ καὶ ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν Γενουάτην στρατηγὸν Ἰωάννην Ἰουστινιάνην.

Εἴκοσι πέντε πλοῖα ἀπετέλουν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ δέκα ἦσαν κλεισμένα ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὴν 20ην Ἀπριλίου ἀπέπλευσαν ἐκ τῆς Κων/πόλεως εἰς

65. Τεμάχιον τῆς ὑποτιθεμένης ὀλύσεως τοῦ Κερατίου κόλπου

τὸ Αίγαίον, πρὸς ἐπισιτισμὸν τῆς πόλεως, 4 πλοῖα, τὰ ὅποια, ὁδηγούμενα ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Φλαντανέλα, κατώρθωσαν νὰ βυθίσουν πολλὰ τουρκικὰ πλοῖα καὶ νὰ φονεύσουν περὶ τὰς 12 χιλιάδας Τούρκων, νὰ ἀνασύρουν τὴν ἀλύσον, ἡ ὅποια ἔκλειε τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτόν. Ὁ Φλαντανέλας, κρατῶν πέλεκυν καὶ πηδῶν ἀπὸ τῆς πρύμνης εἰς τὴν πρῷραν, διήγειρε τὸ πλήρωμα διὰ τεραστίων φωνῶν, μαχόμενος ὡς λέων. Ὁ Μωάμεθ, βλέπων τὸ κατόρθωμα τοῦ ἀτρομήτου κυβερνήτου Φλαντανέλα, ἔξεμάνη, διότι 150 ἴδικά του πλοῖα δὲν ἐνίκησαν ὀλιγαρίθμους "Ελληνας ναυτικούς.

Τὴν 18ην Ἀπριλίου δὲ Μωάμεθ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ἔφοδον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὅποια ἀπεκρούσθη. Τότε δὲ σουλτάνος ἥθέλησε νὰ γίνῃ κύριος τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἐπειδὴ δέν ἥδυνατο νὰ ἀποκόψῃ τὴν ὄλυσσον, διεβίβασε διὰ ξηρᾶς εἰς τὸν κόλπον ἀπὸ τὸ Διπλοκιόνιον 70 πλοῖα ἐντὸς μιᾶς νυκτός. Πρὸς τούτοις τὴν 7ην Μαΐου ἀπεκρούσθη νέα ἔφοδος τῶν Τούρκων.

Τὴν 16ην Μαΐου ἐπρότεινεν δὲ Μωάμεθ εἰς τὸν Κωνσταντίνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διπού θὰ παρέμενεν ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμών. Ὅπερ σχέθη δὲ νὰ σεβασθῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων. Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ τὴν γνώμην τῆς συγκλήτου, ἔδωκε τὴν ἴστορικὴν ἀπάντησιν : « Τὸ δέ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτε ἐμόν ἐστιν οὔτε ὅλους τῶν κατοικούντων. Κοινῇ γάρ γνώμη πάντες αὐτοπροσαίτέρως ἀποθανοῦμεν ἐν ταύτῃ καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν » (Δούκας, 280).

Κατόπιν τούτων δὲ Μωάμεθ ἤρχισε νὰ προπαρασκευάζῃ τὴν τελικὴν ἔφοδον. Ὅπερ σχέθη τιμὰς καὶ ἀξιώματα εἰς τοὺς ἀνδρείους. Ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὰς φωταψίας οἱ Ἑλληνες ἐνόησαν ὅτι ἐτοιμάζεται ἡ ἔφοδος. Ἡ ἀναλογία ἦτο εἰς πρὸς πεντακοσίους ἔχθρούς. Ὁ αὐτοκράτωρ διέταξε νὰ γίνῃ λιτανεία, κατὰ τὴν ὅποιαν γυναικες, παιδία, ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς περιῆλθον τὰ τείχη. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπῆρχον χρήματα νὰ δοθοῦν εἰς τὸν στρατόν, διέταξεν δὲ βασιλεὺς νὰ πωληθοῦν τὰ Ἱερὰ σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν, λέγων « ἀν δὲ θεός τὴν πόλιν λυτρώσηται, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου ». Συγκεντρώσας ἔπειτα τοὺς ἄρχοντας δὲ Κωνσταντίνος, ἔξεφώνησεν ὑπέροχον λόγον, δι' οὗ προέτρεπε νὰ ἀποθάνουν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ νὰ σώσουν τὴν Πόλιν, ἡ ὅποια εἶναι ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Κατόπιν ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ὅπου ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ, ζητήσας ἀπὸ ὅλους συγγνώμην, ἀπῆλθεν ἔφιππος εἰς τὰ τείχη καὶ ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ πολεμιστοῦ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ.

Πρὸς τὰ ἔξημερώματα τῆς 29ης Μαΐου ἤρχισεν ὁρμητικὴ ἐπίθεσις. Τὴν μεγαλυτέραν της ἔντασιν ἔλαβεν αὕτη εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, διότι ἐκεῖ ἐμάχητο δὲ Μωάμεθ μὲ τοὺς γενιτσάρους του. Τρία σώματα στρατοῦ ἐφορμοῦν καὶ τὰ τρία ἀπεκρούονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Εἶχεν ἡδη ἀνατείλει ὁ ἥλιος, ὅτε δὲ αὐτοκράτωρ ἀνακράζει

πλήρης χαρᾶς : « Συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, ίδική μας εἶναι ἡ νίκη ».

’Αλλ’ αἰφνιδίως ἐτραυματίσθη ὁ ἥρωϊκὸς πρόμαχος τῆς μεγάλης Πόλεως Ἰωάννης Ἰουστινιάνης καὶ ἐπῆλθε σύγχυσις μεταξύ τῶν ὀμονομένων. Οἱ Τούρκοι παρεβίασαν τὴν μικρὰν πύλην, Ξυλόπορταν, καὶ ἥλθον ὅπισθεν τοῦ αὐτοκράτορος. “Ολοι οἱ ἀξιωματικοὶ πίπτουν ἀγωνιζόμενοι ώς λέοντες « Ή πόλις κυριεύεται καὶ ἔγώ ζῶ ἔτι; » ἀνακράζει ὁ αὐτοκράτωρ. ’Αλλὰ τὴν ίδιαν στιγμὴν τὸν κτυποῦν καί, πίπτων μεταξύ τῶν πτωμάτων, ἀνεφώνησε : « Δέν ὑπάρχει Χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι ; »

Σφαγὴ καὶ λεηλασία ἦκολούθησε τὴν ὄλωσιν. Οἱ γενίτσαροι, εἰσελθόντες εἰς Ἀγίαν Σοφίαν, ἔσφαξαν ὅλον τὸ πλῆθος τὸ ὄποιον εἶχε προσφύγει ἔκει. Περὶ τὴν 8ην πρωΐνην τῆς ἐπομένης δομωάμεθ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἀνέπεμψεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Ἀλλάχ. ‘Ο λαὸς ἐθρήνησε τὴν ὄλωσιν καὶ τῆς Πρωτευούσης καὶ τῆς δευτέρας πόλεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, τῆς Θεσσαλονίκης : « Πηραν τὴν Πόλι, πῆραν την, πῆραν τὴν Σαλονίκη ».

‘Απὸ τούς κατοίκους ὅλοι ἔφυγον εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὅλοι ἐθανατώθησαν ἢ ἔξηναγκάσθησαν νὰ ἔξομόσουν.

Τοιουτρόπως ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων, ὑποστάσσα δύο ὄλωσεις καὶ εἴκοσι πολιορκίας.

‘Ο Μωάμεθ, τὴν ἐπαύριον τῆς Ἀλώσεως, προσέλαβεν εἰς τὴν

66. ‘Ο Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος

ύπηρεσίαν του "Ελληνας καὶ ἔλοβε τὸν τίτλον « Ἀμηρᾶς Τουρκο-
ρωματίων » Οἱ σύγχρονοι τῆς Ἀλώσεως ἴστορικοι δέν εἰναι ἀμερό-
ληπτοι, ἀλλὰ συσκοτίζουν πολλάκις τὰ πράγματα, παρέχοντες
ἀνακριβῆ τὴν εἰκόνα τοῦ τραγικοῦ ἐκείνου δράματος τῆς Ἀλώσεως.

Τὸ 1460 κατελύθη τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸ
1461 ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατίας, ἡ
ὅποια ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη ἐδημιούργησε μέγαν πολιτισμὸν καὶ
ἡμύνθη κατὰ κυρίων βαρβάρων πρὸς διαφύλαξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

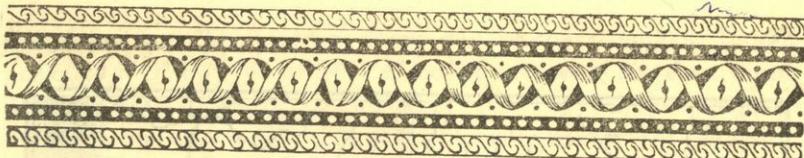

67. Ὁ Δικέφαλος ἄετός

Συμβολίζει ἡ μία κεφαλὴ τὴν Ἀσίαν καὶ ἡ
ἄλλη τὴν Εὐρώπην (1453). Ἔγινε τὸ σύμβο-
λον τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων

IV. Χάρτης τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

14. Τὰ γράμματα

(52)

III ΑΡΑ τὰς δυσμενεῖς πολιτικὰς συνθήκας, τὰ Γράμματα καὶ αἱ Τέχναι ἀκμάζουν εἰς τὸ Βυζάντιον κατὰ τὴν τρίτην ταύτην περίοδον τῆς βυζαντινῆς ἴστορίας. Φιλοσοφία, φιλολογία, ἐπιστῆμαι, ἴστοριά, ποίησις εύρισκονται εἰς ἵκανὸν σημεῖον ἀναπτύξεως. Ἀκόμη καὶ δύο αὐτοκράτορες, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Μανουὴλ Β', ἀνεδείχθησαν ἔξαίρετοι συγγραφεῖς. Γενικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ἡ τάσις τῶν συγγραφέων νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ἀρχαΐζουσαν γλῶσσαν.

Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα ὅμως οἱ θεολόγοι ἐπροσπάθησαν νὰ προσαρμόσουν τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες φιλόσοφοι, μεταξὺ τῶν ὅπτοιών τὴν ἀνωτάτην θέσιν εἶχεν ὁ Πλάτων, ἐθεωρήθησαν προφῆται, οἱ δόποιοι προεῖδον χριστιανικὰς ἀληθείας.

Διὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, ἡ δόποια εἶχεν ἀναπτυχθῆ εἰς τὴν Δύσιν, ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ αἱρεσίς τῶν Ἡσυχαστῶν, ἡ συναστῶν. Κατὰ τὴν θεωρίαν τούτων, δέν δυνάμεθα νὰ ἀποκαλύψωμεν τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας παρὰ ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν ἴδιαν μας σκέψιν. Διὰ τῆς προσευχῆς καὶ ἡσυχίας ἡμπτοροῦμεν νὰ φθάσωμεν εἰς ἕκστασιν καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν ὄράματα, ὅπως ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος. Ἡ τάσις αὐτὴ ὀνομάζεται θεοσοφία καὶ μυστικισμός.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ αἱρεσίς τῶν Ἡσυχαστῶν ἀνεπτύχθη τὸν 14ον αἰῶνα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μέ τὸν ἀρχηγὸν τὸν σοφὸν Γρηγόριον Πααμᾶν. Ἀντάξιος ἀνταγωνιστής αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Βαρλαάμ, ὁ ὀλ-

ποῖος διὰ συγγραμμάτων διεκήρυξεν ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους "Ἐλληνας σοφοὺς δύναται ὁ ἀνθρωπός νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Παλαιολόγων ἡ ἐργασία τῶν φιλολόγων ἀλλάζει. Ἡδη οὕτοι δέν ἀρκοῦνται νὰ σχολιάζουν τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, ἀλλὰ διὰ κριτικῆς ἐργασίας προσπαθοῦν νὰ ἀποκαταστήσουν τὰ ἀρχαῖα κείμενα, τὰ ὅποια εἶχον παραμορφωθῆ ἐις μερικὰ σημεία, λόγω τῶν συχνῶν ἀντιγραφῶν. Τοιουτοτρόπως ἥρχισε πραγματικὴ ἀναγέννησις τῆς ἀρχαιότητος, ἡ ὅποια ἀνεκόπη μὲ τὰς τουρικὰς κατακτήσεις.

Ἐξοχώτερος ἀπό τοὺς ἐλληνιστὰς τοῦ Βυζαντίου είναι ὁ Γεώργιος Γεμιστός (1355 - 1452). Οὗτος, πλατωνικὸς κατ' ἔξοχὴν φιλόσοφος, μετωνόμασεν ἑαυτὸν Πλάτωνα. Ἐπειδὴ δέ προσεπάθει νὰ προσάρμοσῃ τὴν πλατωνικὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ χριστιανικὰ δόγματα, κατηγορήθη ὅτι ἦθελεν, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἰουλιανός, νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαὶν θρησκείαν.

‘Ο Πλήθων ἔζησεν ἕπι 20 ἔτη εἰς τὸν Μυστρᾶν, ὃπου ἰδρυσε
Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, διδάσκων φιλοσοφίαν. Μεταβὰς εἰς Ἰτα-
λίαν, διέμεινεν εἰς Φλωρεντίαν καὶ ἐδίδαξε τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν.

Τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν ἔδιδαξεν πρὸ τῆς Ἀλώσεως ὁ Μανουὴλ Χρυσόπολωρᾶς εἰς Φλωρεντίαν, ὁ Ιωάννης Χρυσολωρᾶς καὶ ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος εἰς Ἐνετίαν.

Ίδιαιτέραν θέσιν μεταξύ τούτων κατέχει δὲ Βησσαρίων, μαθητής του Πλήθωνος καὶ ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας. Υπῆρχεν ἀπό τοὺς θερμοτέρους ἐνωτικούς καὶ, ἐπειδὴ οἱ ἐν Κωνσταντινούπολει ἡθέτησαν τὰ συμφωνηθέντα εἰς τὴν σύνοδον τῆς Φλωρεντίας, μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἔγινε καρδινάλιος.

“Υπῆρξεν ἀπὸ τούς μεγάλους πνευματικούς ἡγέτας τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς πτώσεώς του. Ἡ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς πατρίδος του καὶ ἡ διόδοσις τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν τὰ τρία ἴδαινικά, ὑπὲρ τῶν ὅποιων εἰργάσθη. Μόνον τὸ τελευταῖον εἶδε νὰ πραγματοποιῆται. Εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Κυρηναλίου μέγαρον του συνηντῶντο ὅλοι οἱ “Ἑλληνες λόγιοι, οἱ ὅποιοι ἤσαν εἰς τὴν ξένην καὶ ἐλάμβανον παρ’ αὐτοῦ οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν.

Η ιστορία συνεχίζεται με τὸν Νικηφόρον Γρηγορῖν

καὶ τὸν Λαόνικον Χαλκοκονδύλην. Ὁ δεύτερος εἶναι ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς ιστορικοὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐξετάζει εἰς τὸ ἔργον του τὴν αὐξησιν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ ιστορικὰ γεγονότα κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν.

Ο Δούκας ἔγραψε, πρῶτος αὐτὸς εἰς ἀπλουστέραν γλῶσσαν, τὴν ιστορίαν τῶν ἑτῶν 1361 - 1461. Ὑπῆρξε σπουδαῖος ἐνωτικός.

Ο τελευταῖος ιστοριογράφος τοῦ Βυζαντίου εἶναι ὁ Γεώργιος Φραντζῆς, γεννηθεὶς τὸ 1401. Εἰς τὸ ἔργον του πραγματεύεται τὴν ιστορίαν τῶν ἑτῶν 1358 - 1476.

Εἰς τὴν λογοτεχνίαν τῆς περιόδου ταύτης παρουσιάζεται ἐπίδρασις τῆς Δύσεως. Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπῆρξε μεγαλυτέρα ἐκεῖ, ὅπου διέμενον οἱ Φράγκοι. Ἀπὸ τὴν φραγκοκρατίαν ἔχομεν ἀξιόλογα κείμενα, ἀπὸ τὰ δόποια τὸ ἐκτενέστερον εἶναι τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Εἰς αὐτὸν ἔξιστοροῦνται εἰς ἀπλῆν γλῶσσαν τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τῶν Φράγκων διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Μορέως μετὰ τὴν τετάρτην σταυροφορίαν. Ἐχει παραδοθῆ εἰς τέσσαρας παραλλαγάς, Ἑλληνικήν, γαλλικήν, ἀραγωνικήν καὶ ιταλικήν.

Ἐπίσης οἱ ἄνθρωποι συνήθιζον νὰ διαβάζουν εὔχαριστους φανταστικὰς διηγήσεις ιπποτικῶν κατορθωμάτων. Τοιαῦτα δέ γαλλικὰ καὶ ιταλικὰ ποιήματα ἐμιμήθησαν καὶ οἱ Ἑλληνες καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἔγραψαν ἔμμετρα μυθιστορήματα, μέ ύποθέσεις, οἱ δόποιαι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἥ ἀπὸ τὸν μεσαιωνικὸν βίον.

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὅτι ἡ ἀκτινοβολία της γίνεται αἰσθητὴ ἀμέσως εἰς τὴν Δύσιν.

Ἄλλεπάλληλα ταξίδια ἔκαμαν τρεῖς αὐτοκράτορες εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ Ἑλληνικὴ σοφία μεταφέρεται εἰς τὴν Ιταλίαν, ὅπου πολλοὶ σοφοὶ ἐδίδασαν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Δύσιν ἡ Ἀναγέννησις, τῆς δόποιας οἱ πλέον ἐπιφανεῖς πρόδρομοι εἶναι ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς καὶ ὁ Βησσαρίων.

15. Αἱ Τέχναι

51

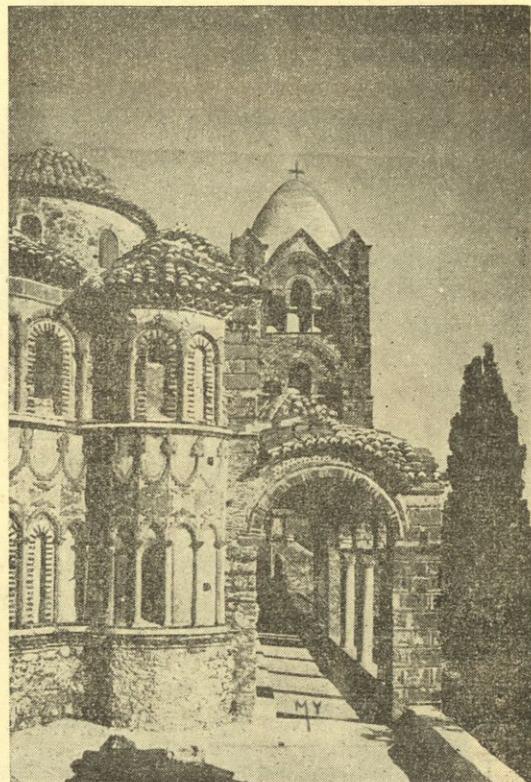
Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, οἱ ζωγράφοι προσθέτουν νέα στοιχεῖα εἰς τὰ ἔργα των, τοπία, βράχους, ἀρχιτεκτονικὸν βάθος καὶ δευτε-

ρεύοντα πρόσωπα, τὰ δόποια εἶναι ζωηρά καὶ ὅχι αὐστηρῶς τυπικά. Οἱ σταυροειδεῖς ναοὶ ἔχουν μεγαλυτέραν κομψότητα μὲ τοὺς τρούλους, ἔξωτερικὸς διακοσμήσεις καὶ στοάς.

Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἔχει ἀξίαν, διότι μὲ τὴν ὑπαρξίαν ἐπαρχιακῶν κρατιδίων, ἀναπτύσσονται ἔγχωριαι τέχναι μὲ ἴδιον χαρακτῆρα.

Κέντρα τῆς τέχνης εἶναι τὸ "Αγιον" Ὁρος, ὁ Μυστρᾶς, ἡ Ἀρτα, ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Νίκαια καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Τὸ "Αγιον" Ὅρος, ἀναδειχθέν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀκόμη χρόνων προπύργιον τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐνωρὶς εἶχε γεμίσει ἀπὸ μοναστήρια καὶ ἀνεπτύχθη ἐκεῖ τέχνη, ἡ δόποια ἐπὶ αἰώνας διετήρησε τὸν βυζαντινὸν χαρακτῆρα. Ὅπερ τὰ τριάκοντα μονα-

68. Ὁ ναὸς τῆς μονῆς τῆς Παντανάσσης ἐν Μυστρᾷ

(15ος αἰών)

στήρια εἶχε τὸ "Αγιον" Ὅρος καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας, αἱ δόποια περιεῖχον τοιχογραφίας καὶ χειρόγραφα εἰκονογραφημένα. Εἰς τὸ "Αγιον" Ὅρος δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν, ὡς εἰς μουσεῖον, τὴν ἔξελιξιν τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Ἐπίστης ἡ ἀγιορειτικὴ

ἀρχιτεκτονική ἐπέδρασεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν ὁλοκλήρου τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

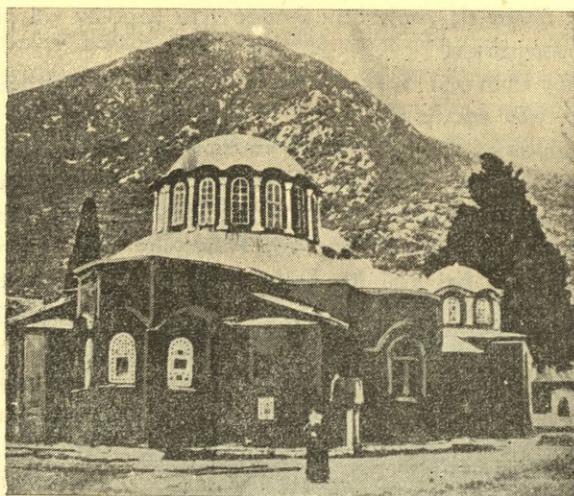
‘Ο Βιλλεαρδούνιος ἔκτισε τὸν Μυστρᾶν εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὠρας ἀπὸ τὴν Σπάρτην, ἐπὶ χαμηλοῦ ύψουματος τοῦ Ταῦγέτου. “Οταν ὅμως ὁ Μυστρᾶς ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου, ἔλαβε μεγάλην λάμψιν. Ἐκεῖ ἐδίδαξαν καὶ εἰργάσθησαν πολλοὶ λόγιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Πλήθων.

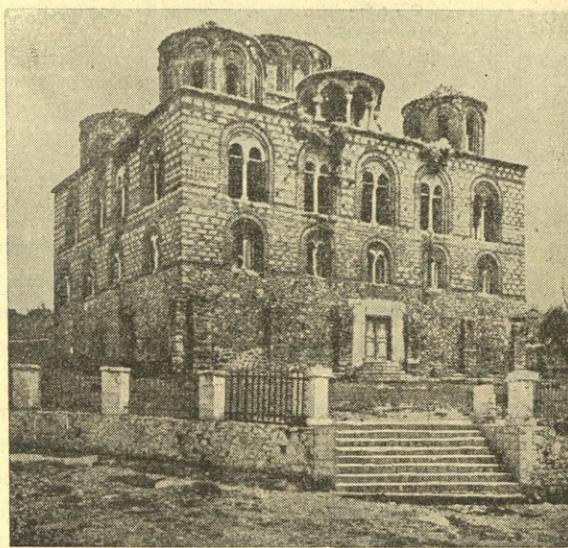
69. ‘Η θεία λειτουργία τῶν Ἀγγέλων (Τοιχογραφία Περιβλέπτου Μυστρᾶ)

Τοῦ Μυστρᾶ σώζονται ἄφθονα ἑρείπια, ἀπὸ τὰ δόποϊα δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἵδεαν τῆς λαμπρότητός του. Τὰ παλάτια, μέγα συγκρότημα κτηρίων, συνδυάζουν ἐπίδειξιν πλούτου καὶ ἰσχύος. Ὁ ναὸς τῆς Παντανάσσης εἶναι δεῖγμα λαμπρὸν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Μυστρᾶ. Ὑπάρχουν πολλαὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι, ὡς ἡ Μητρόπολις, ἡ Περιβλεπτος, ἡ Ὀδηγήτρια, ἡ Ἀγία Σοφία κ.ἄ.

Αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Μυστρᾶ κατέχουν ἔξεχουσαν θέσιν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν χάριν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. ‘Η Παντάνασσα ὑπερ-

70. *Ανατολική άποψις τῆς εἰς τὸ "Ἄγιον" ὄρος μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας

71. *Ο εἰς Ἀρταν ναός τῆς Παναγίας τῆς Παρηγορητίσσης (13ος αιών)

βάλλει τὰς ἄλλας εἰς χαρίεσσαν ἐλαφρότητα μορφῶν καὶ μὲ τὸ ὑψηλὸν κωδωνοστάσιον.

Πλούσιος εἶναι καὶ ὁ γλυπτικὸς ἐπὶ μαρμάρου διάκοσμος εἰς τὸ ἔσωτερικὸν τῶν ἐκκλησιῶν.

Αἱ ζωγραφίαι τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ὑπενθυμίζουν τὴν διακοσμητικὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, αἱ δὲ σωζόμεναι λαμπραὶ τοιχογραφίαι εἶναι ἀριστα δείγματα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Παλαιολόγων. Περίφημος ἦτο ὁ ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Χρυσοκεφάλου, ὃστις ἰδρύθη μέν ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀλλ' ἀνεκαίνισθη ἐπὶ

72. *Ἀποψις τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναοῦ τῆς Παμμακαρίστου (ἡδη Φετιχιέ-Τζαμί)

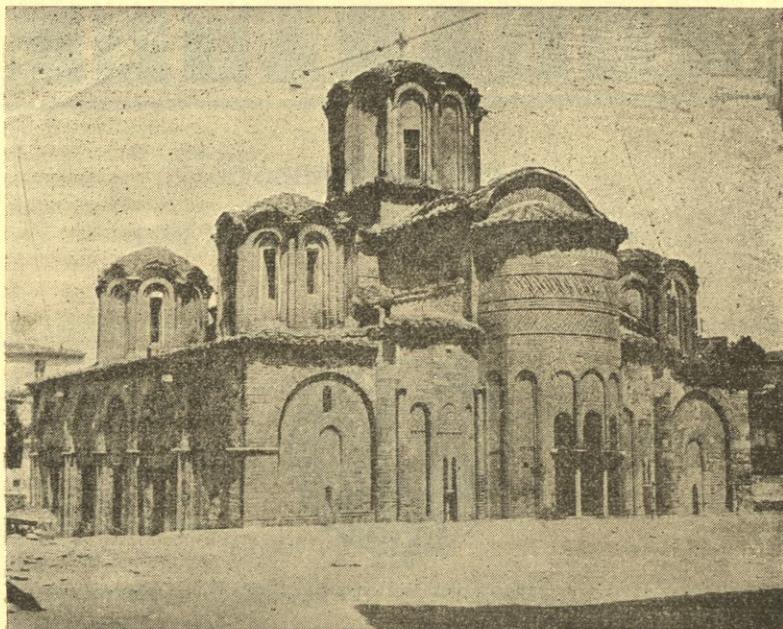
μακαρίστου, μετονομασθεὶς Φετιχιέ-Τζαμί. Τῶν χριστιανικῶν τούτων ναῶν πλεῖσται τοιχογραφίαι ἔξηλείφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων δι' ἐπιστευῶν.

Τὸ ὡραιότερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Κομνηνῶν ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, κτισθεὶς κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ ναὸς οὗτος περιεῖχεν ὡραίας εἰκόνας, αἱ ὅποιαι ἐδείκνυν τὴν ὀνάπτυξιν τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὴν Τροπεζοῦντα, ἡ ὅποια ἐκοσμήθη, ἵδιως ἐπὶ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' (1340 - 1390), μέ πλῆθος ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων. Εἰς τὴν

Κομνηνοῦ, ἐπωνομάσθη δὲ οὕτω ἐκ τοῦ πλουσίου διακόσμου τῆς κεφαλῆς τῆς εἰκόνος. Μετετράπη εἰς τέμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν, ὡς καὶ πολλαὶ ἄλλαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, ἀπανταχοῦ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν κείμεναι, αἱ ὅποιαι ἔσχον τὴν ἴδιαν τύχην, ὡς λ.χ. ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῆς Παμ-

ἀρχιτεκτονικήν αὐτῶν παρατηρεῖται μεταβολὴ τοῦ σχεδίου. Ἐνῷ εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησίαν δὲ θόλος μέτρον ὄπλον ναὸν εἶναι ἐν ὅλον ἀδιαίρετον, εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Τραπεζοῦντος μία προέκτασις τοῦ ἔσωνάρθηκος καθιστᾷ τὸν θόλον ἀπλοῦν κόσμημα τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος.

Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐκτίσθησαν διάφοροι ναοί, δὲ τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, τὸν 12ον αἰῶνα, μέτρον πολλάς σειράς ἀλλεπαλλήλων

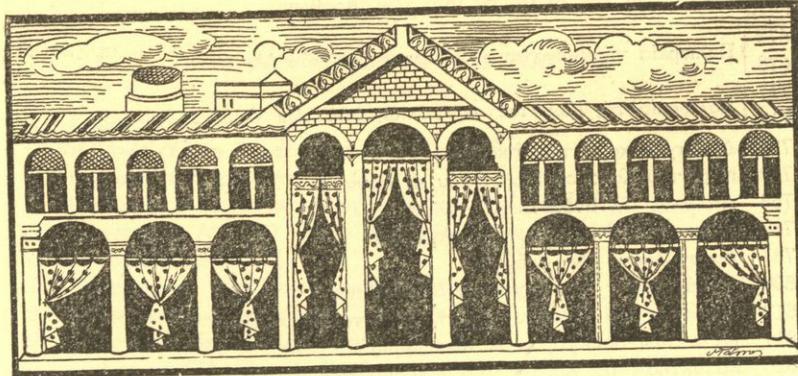
73. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (14ος αἰών)

στεγῶν, δὲ τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, τὸν 13ον αἰῶνα, μὲν ἐνα κεντρικὸν τρούλλον καὶ ὄπλους τέσσαρας μικροτέρους, δὲ τοῦ Προφήτου Ἡλία, τὸν 13ον αἰῶνα, δὲ ὅποιος ἀντὶ θόλων ἔχει Β. καὶ Ν. τοῦ τρούλου ἡμικυκλικάς κόγχας. Ὁ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, κτισθεὶς τὸν 14ον αἰῶνα, εἶναι πραγματικὸν κομψοτέχνημα, διότι οἱ 5 τρούλλοι εἶναι ραδινώτατοι καὶ αἱ ἔξωτερικαὶ διακοσμήσεις τῶν τοίχων πολυποίκιλοι.

Καθ' ὅλου είπειν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Παλαιολόγων αἱ Καλαὶ Τέχναι φθάνουν εἰς ἀκμὴν καὶ ἡ περίοδος αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς ἡ τελευταία βυζαντινὴ ἀναγέννησις.

Ἡ τέχνη τοῦ Βυζαντίου ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἔξελιξιν καὶ τῆς σερβικῆς τέχνης. Εἰς τὴν Σερβίαν ἐκτίσθησαν πολλαὶ ἐκκλησίαι, διακοσμηθεῖσαι ἀπὸ "Ελληνας καλλιτέχνας. Ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἐπέδρασεν ἐπίσης εἰς τὴν τέχνην ὅλων τῶν Σλαβικῶν λαῶν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην (Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ισπανίαν καὶ Γερμανίαν).

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 313 Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνεγνωρίσθη ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.
- 330 Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 367 Ἐγκατάστασις τῶν Βησιγότθων νοτίως τοῦ Δουνάβεως.
- 395 Ὁριστικὴ διαίρεσις τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν.
- 476 Κατάλυσις τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους.
- 487 Κατάληψις τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Ὀστρογότθων.
- 532 Στάσις τοῦ Νίκα.
- 533 Ἐκδοσις κώδικος Ἀστικοῦ Ρωμ. δικαίου.
- 533 } Ανακατάληψις τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ τοῦ Βελισσαρίου.
- 534 } Ανακατάληψις τῆς Ἀγίας Σοφίας.
- 537 Εγκαίνια τῆς Ἀγίας Σοφίας.
- 540 Κατάληψις τῆς Συρίας ὑπὸ τοῦ Χοσρόη.
- 559 Ἐμφάνισις τῶν Ούννων πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 562 Ειρήνη μέ τοὺς Πέρσας.
- 608 Ἐμφάνισις τῶν Περσῶν πρὸ τῆς Χαλκηδόνος.
- 615 Κατάληψις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Περσῶν.
- 617 Κατάληψις τῆς Αἴγυπτου ὑπὸ τῶν Περσῶν.
- 626 Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀράβων.
- 634 Κατάληψις τῆς Συρίας ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 637 Παράδοσις τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τοὺς Ἀραβας.

- 640 } Κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
642 }
673 } Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
678 }
717 } Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
718 }
729 Διάταγμα κατὰ τῶν εἰκόνων.
732 Νίκη τοῦ Καρόλου Μαρτέλλου εἰς Πουατιέ.
754 Ἀπώλεια τῆς Βυζαντινῆς Ἰταλίας.
762 Ἡττα τῶν Βουλγάρων ἐν Ἀγχιάλῳ.
787 Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων.
800 Ὁ Κάρολος δὲ Μέγας γίνεται αὐτοκράτωρ.
813 Ἐμφάνισις τοῦ Κρούμου πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
817 Ἡττα τῶν Βουλγάρων ἐν Μεσημβρίᾳ.
826 Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
832 Διάταγμα τοῦ Θεοφίλου κατὰ τῶν εἰκόνων.
843 Ἀποκατάστασις τῆς ὀρθοδοξίας.
858 Ὁ Φώτιος ἐκλέγεται Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.
864 Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τοῦ Μεθοδίου καὶ τοῦ Κυρίλλου.
867 Διάρρηξις σχέσεων τῶν ἐκκλησιῶν Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς.
904 Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν.
924 Ἐμφάνισις τοῦ Βουλγάρου Συμεὼν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
989 Προστηλυτισμὸς τῶν Ρώσων εἰς τὸν Χριστιανισμόν.
1018 Ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸν Βυζαντινόν.
1054 Σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν, Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς.
1185 Ἀλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν.
1204 Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
1261 Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
1348 Ἰδρυσις τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μορέως.
1389 Μάχη εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον.
1402 Μάχη τῆς Ἀγκύρας.
1430 Ἀλωσις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1453 Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1460 Κατάλυσις τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ ὑπὸ τῶν Τούρκων.
1461 Κατάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζούντος ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

1. Κωνσταντίνος ὁ Μέγας.
2. Ἡ Ἀγία Ἐλένη ἀνευρίσκουσα τὸν Τίμιον Σταυρόν.
3. Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.
4. Θεοδόσιος ὁ Μέγας μετὰ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ.
5. Ἰουστινιανὸς Α' (527 - 565) μετὰ τῆς ἀκολουθίας του.
6. Ἡ Ἐνθρόνος Θεοτόκος.
7. Ὑδραγωγεῖον παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.
8. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος.
9. Ἀπόστασμα ἐκ τοῦ Κορανίου.
10. Τέμενος τῶν Ἀράβων ἐν Καρδούῃ.
11. Αἴθουσα τῶν Πρεσβευτῶν τοῦ Ἀλκαζάρ.
12. Ἡ Αύλή τῶν Λεόντων τῆς Ἀλάμπρας.
13. Βυζαντινὴ οἰκία τοῦ βου αἰῶνος.
14. Τὸ δάνακτορον τῆς Ραβέννης.
15. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.
16. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῆς Ἀχειροποίητου.
17. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.
18. Ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Ειρήνης Κωνσταντινουπόλεως.
19. Ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης.
20. Ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως (I).
21. Ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως (II).
22. Γενικὴ σημειρινὴ ἀποψις τοῦ ἔξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.
23. Ὁ καλὸς Ποιμήν.
24. Ὁ Ἀγιος Δημήτριος καὶ οἱ ἴδρυται.
25. Κιονόκρανον τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
26. Κιονόκρανον τοῦ Ἀγίου Βιταλίου τῆς Ραβέννης.
27. Σαρκοφάγος τῆς Ραβέννης (I).
28. Σαρκοφάγος τῆς Ραβέννης (II).
29. Τμῆμα τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
30. Ἡ ὄχυρωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
31. Βυζαντινὸν μεταξωτὸν ὕφασμα.
32. Τρίπτυχον μουσείου Λούβρου.
33. Ἔνδυμα Βυζαντινῆς.
34. Εἰκὼν συμποσίου (I).
35. Εἰκὼν συμποσίου (II).
36. Ἀνάρρησις τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ ἀσπίδος.
37. Κωνσταντίνος ὁ Πωγωνᾶτος.
38. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.
39. Κωνσταντίνος ΣΤ'.

40. Θεοδώρα, σύζυγος τοῦ Θεοφίλου.
 41. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών.
 42. Λέων ΣΤ' ὁ σοφός.
 43. Κωνσταντίνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος.
 44. 'Ο Ρωμανὸς Β' καὶ ἡ σύζυγός του Εύδοκία, εὐλογούμενοι ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.
 45. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.
 46. Εἰρήνη Δούκαινα, σύζυγος 'Αλεξίου Α' Κομνηνοῦ.
 47. Μανουὴλ Κομνηνὸς καὶ ἡ σύζυγός του Μαρία.
 48. 'Ο ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων.
 49. 'Αποψις τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ἐν Ἀμφίσσῃ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος.
 50. 'Ο Παντοκράτωρ εἰς τὸν τρούλλον τῆς μονῆς Δαφνίου.
 51. 'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῶν Χαλκέων.
 52. 'Ο Εύαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου καὶ δύο ἄγιοι.
 53. 'Η ὀπιστία τοῦ Θωμᾶ.
 54. 'Ο προφήτης Ἡσαΐας μεταξὺ Νυκτὸς καὶ Αὔγυστος.
 55. 'Οθων Β', αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ σύζυγός του Θεοφανώ.
 56. 'Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Reins.
 57. 'Εσωτερικὸν τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τῆς Ἀμιένης.
 58. 'Ο καθεδρικὸς ναὸς τῆς πόλεως Worms.
 59. Δύο γοτθικὰ κιονόκρανα.
 60. 'Ο Ἰησοῦς ἐμπαιζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων (Τζιόττο).
 61. 'Η Ἀποκαθήλωσις (Μποτιτσέλλι).
 62. 'Ιωάννης ΣΤ' Καντακουζηνὸς ὡς αὐτοκράτωρ καὶ μοναχός.
 63. Μανουὴλ Παλαιολόγος.
 64. Τὸ μέγα τεῖχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
 65. Τεμάχιον τῆς ὑποτιθέμενης ἀλύσεως τοῦ Κερατίου κόλπου.
 66. 'Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.
 67. 'Ο δικέφαλος ἀετός.
 68. 'Ο ναὸς τῆς μονῆς τῆς Παντανάσσης ἐν Μυστρᾷ.
 69. 'Η θεία λειτουργία τῶν Ἀγγέλων (Τοιχογραφία Περιβλέπτου Μυστρᾶ)-
 70. 'Ανατολικὴ ὅποψις τῆς εἰς τὸ Ἀγιον ὄρος μονῆς τῆς Μεγίστης Λαύρας.
 71. 'Ο εἰς Ἀρταν ναὸς τῆς Παναγίας τῆς Παρηγορητίστης.
 72. "Αποψις τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναοῦ τοῦ Παμμακαρίστου.
 73. 'Ο ἐν Θεσσαλονίκῃ ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

I. Χάρτης τῆς Εύρωπης μετά τὸ 476 μ.Χ.	σελ.	31
II. Χάρτης τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους κατά τὸ 750 μ.Χ.	»	125
III. Χάρτης τῶν θεμάτων κατά τὰ μέσα τοῦ 10ου αιῶνος	»	189
IV. Χάρτης τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν κατά τοὺς χρόνους τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως	»	257

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	9
----------------	---

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ (330 — 641)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

1. 'Ο Μέγας Κωνσταντίνος	13
2. 'Η κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	17
3. 'Ο Κωνσταντίνος καὶ ὁ Ἰουλιανὸς	18
4. Θεοδόσιος ὁ Μέγας	20
5. Οἱ διάδοχοι Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Τὸ Ανατολικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος	22

1
2
3

d

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΛΑΩΝ

6. Ούννοι	26
7. Γερμανοί	28

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

8. Οἱ μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοκράτορες	34
9. Ἰουστινιανὸς	36
10. Πολεμικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ	40
11. Λογγιθάρδοι ἢ Λομβαρδοί	42
12. Ειρηνικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ	44
13. Σλάβοι	46
14. *Ἀβαροί	47
15. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

16. Ἡράκλειος	51
17. 'Ο Ἰσλαμισμὸς	54

18. Ἡ ἔξοδος τῶν Ἀράβων ἐκ τῆς Χώρας των	57
19. Ὁ ἀραβικὸς πολιτισμός	59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5ον

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΤΗΣ Α' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

20. Ἡ αρειανισμός	64
21. Μονοφυσιτισμός	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6ον

ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

22. Ἡ παιδεία	68
23. Ἡ λογοτεχνία	70
24. Ἡ ιστορία	73
25. Ἡ θεολογία	75
26. Ἡ ἀρχιτεκτονική	79
27. Ἡ Ἅγια Σοφία	84
28. Ζωγραφική καὶ Γλυπτική	89
29. Ἡ φιλανθρωπία	94
30. Ἡ νομοθεσία	95
31. Ἡ στρατιωτικὴ δργάνωσις	96
32. Αἱ πόλεις	99
33. Ἐμπόριον - Ναυτιλία - Βιομηχανία	101
34. Ἡ γεωργία	105
35. Κατοικία - Ἐνδυμασία - Τροφὴ	106
36. Αἱ ἔορται	110

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον

37. Τὰ Δυτικὰ Κράτη	113
---------------------------	-----

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ (641 — 1204)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1ον

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ — ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

1. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου	117
2. Οἱ Βούλγαροι	119

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον
Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

3. Λέων δ Γ'	121
4. Κωνσταντίνος δ Ε'	123
5. Κωνσταντίνος δ ΣΤ'	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3ον

ΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ 802 – 867 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

6. Οι ἀπό του 802 – 813 αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου	130
7. Λέων δ Ἀρμένιος	132
8. Θεόφιλος καὶ οἱ διάδοχοί του	134

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΥ 641 – 867

9. Ἡ μέχρι τῆς εἰκονομαχίας πολιτική	137
10. Εἰκονομαχία	138
11. Β' Περίοδος τῆς εἰκονομαχίας	142
12. Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αἱ σχέσεις Ἐκκλησίας μὲ τὴν Δύσιν	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5ον

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

13. Βασίλειος Α' δ Μακεδών	147
14. Λέων ΣΤ' δ Σοφὸς	150
15. Κωνσταντίνος Ζ' δ Πορφυρογέννητος	152
16. Ρωμανὸς Β'	155
17. Νικηφόρος Β' Φωκᾶς	157
18. Ἰωάννης Τσιμισκῆς	159
19. Βασίλειος δ Β'	161
20. Τελευταῖοι Μακεδόνες αὐτοκράτορες	165

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6ον

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

21. Ἰσαάκιος Α' Κομνηνὸς	169
22. Σελτσοῦκοι Τούρκοι	170
23. Ρωμανὸς Δ' Διογένης	171

24. Ἀλέξιος Α' Κομνηνός	173
25. Ἰωάννης Β' Κομνηνός	176
26. Μανουήλ Α' Κομνηνός	177
27. Οἱ τελευταῖοι Κομνηνοί	180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 7ον
Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

28. Ἰσαάκιος Ἅγγελος	183
29. Ἀλέξιος Γ' Ἅγγελος	185

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 8ον
ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

30. Νομοθεσία καὶ Διοίκησις	187
31. Ἡ παιδεία	190
32. Τὰ γράμματα	191
33. Αἱ ἐγκυκλοπαιδεῖαι	194
34. Ἡ τέχνη	195

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 9ον
Η ΔΥΣΙΣ

35. Τὸς Κράτος τοῦ Καρόλου	202
36. Ἐπιδρομαὶ κατὰ τῆς Εὐρώπης	204
37. Τὰ νέα ἔθνικὰ Κράτη	205
38. Ἡ Ἑκκλησία καὶ ἡ πολιτικὴ ἔξουσία	207
39. Ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ	209
40. Ἡ πρώτη σταυροφορία	210
41. Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη σταυροφορία	214
42. Ἡ τετάρτη σταυροφορία	215

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ (1204 — 1453)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 1ον
Η ΕΥΡΩΠΗ

1. Ἡ Γαλλία	221
2. Ἡ Ἄγγλια	222
3. Αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις	224
4. Ἡ παιδεία καὶ αἱ ἐπιστῆμαι	225
5. Ἡ λογοτεχνία καὶ αἱ τέχναι	227

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 2ον
ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ BYZANTION

6. Ἡ Φραγκοκρατία	233
7. Τὰ Ἑλληνικά κράτη καὶ ἡ ὀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	236
8. Ἡ αὐτοκρατορία καὶ οἱ ἔχθροί της	239

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 3ον
Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ BYZANTINOΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

9. Οἱ Παλαιολόγοι	241
10. Οἱ Ὁθωμανοὶ Τούρκοι	244
11. Ἡ ἀμυνα τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ 1402	245
12. Τὸ Βυζαντινὸν Κράτος μέχρι τῆς ἀλώσεως	249
13. Ἡ ἀλώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως	251

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 4ον
BYZANTINOΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

14. Τὰ Γράμματα	258
15. Αἱ τέχναι	260
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ	267
ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ	269
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	271

**Ἡ καλλιτεχνικὴ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου δφελεται εἰς τὸν Α. ΤΑΣΣΟΝ
Ἐπιμελητὴς ἐκδόσεως ΣΠ. ΜΑΛΑΦΟΥΡΗΣ (ἀπ. Δ. Σ. ΟΕΣΒ 7794/10.2.56)

Τὰ ὀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

‘Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἅρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (’Εφ. Κυβ. 1946 A 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Β', 1956 (IV) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 15.000

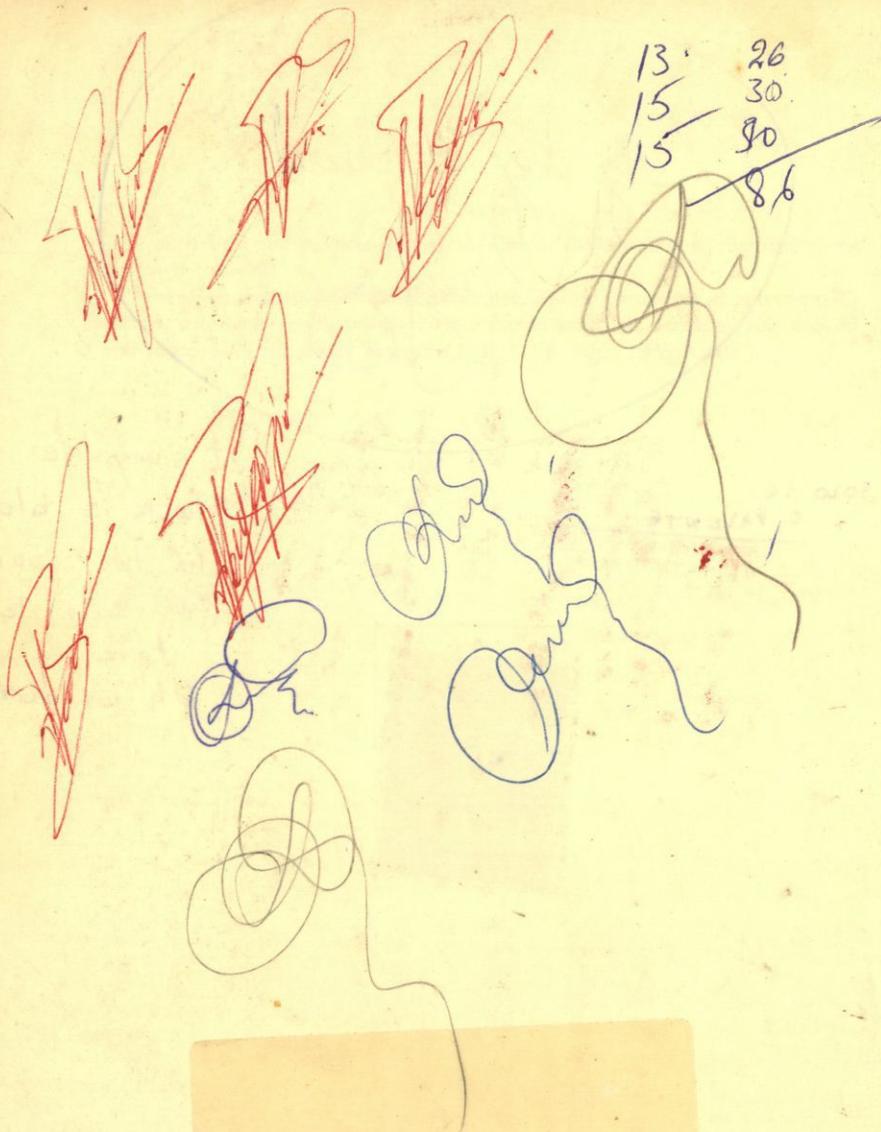
ΕΚΤΤΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : ΓΕΡΤΡ. Σ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΥΙΟΣ

My dog Mouchard
Dragon

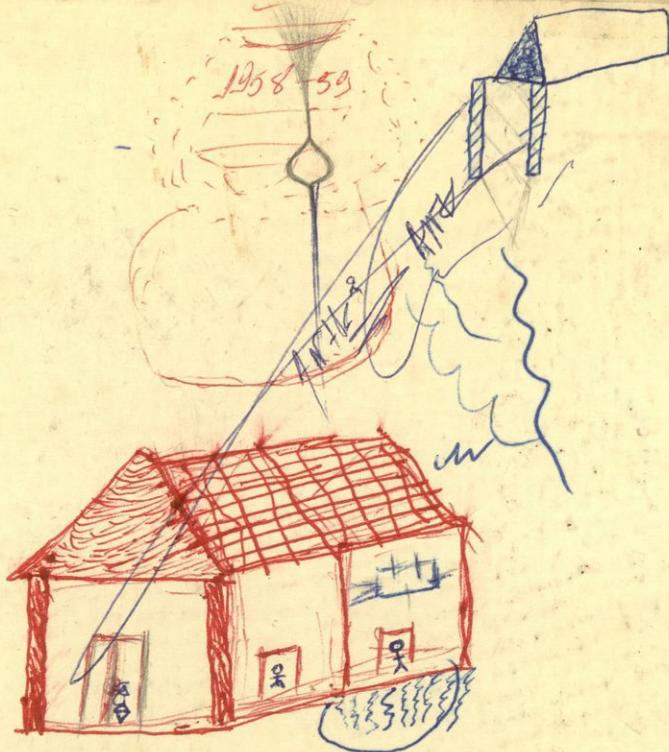
AMO SOLO TE
C. VALENTE.

It's my life
Black is black
The two young
Amo solo te.
love
Oh my darling

13. 26
15. 30.
15. 30
86

024000018218

2000 | 96

FLO-284

RXN-ZK2

ΑΙΓΑΙΟ